T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ
(Kent ve Çevre Bilimleri)
ANABİLİM DALI

SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL GELİŞME ÇERÇEVESİNDE ORTA ÖLÇEKLİ KENTLERE DÖNÜK KENT PLANLAMA YÖNTEM ÖNERİSİ

Doktora Tezi

Kadir Hakan YAZAR

Danışman
Prof.Dr. Can HAMAMCI

Ankara-2006

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının oluşturulması, konunun bilimsel temellere oturtulması, tezin kapsamının ve yönteminin belirlenmesinde ve tezin sonuçlandırılmasında çok büyük emeği olan başta tez danışmanım sayın Prof.Dr. Can HAMAMCI'ya, yine çalışma sürecinde karşılaştığım her türlü sorunun çözümünde ve tezin yönlendirilmesinde çok önemli katkılar sağlayan ve her zaman desteğini hissettiğim sayın hocam Prof.Dr. Ayşegül MENGİ'ye ve bana her zaman çalışma şevki aşılayan, meslek hayatımın her alanında yardımını esirgemeyen ve tezi sonuçlandırmamda önemli yeri olan sayın hocam Prof.Dr. Cevat GERAY'a sonsuz teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Ayrıca çok yoğun ve zorlu geçen doktora programı sürecinde, dikkatimi, enerjimi, zamanımı tamamen tez çalışmasına ayırabilmemde ve yılgınlık dönemlerinde asla vazgeçmememi sağlayan ve hayatta her zaman desteği ile yanımda olan sevgili eşim Nur Tuba YAZAR'A, yine tez süresince her türlü sorunu aşmamda inanılmaz destekleri ile her zaman ayakta durmamı sağlayan sevgili anne ve babam Selahattin ve Leyla BAYRAK'a ve varlıkları ile desteklerini esirgemeyen sevgili Anne ve Babam Berkan ve Hasan YAZAR'a sonsuz teşekkür borçluyum.

Tez çalışması sürecinde kritik müdahaleleri ile yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen sayın hocam Yrd.Doç.Dr. Yaşar Bahri ERGEN'e ve tez jürisinin üyesi sayın hocam Doç.Dr. Hülagü KAPLAN'a önemli görüş ve önerileri için ayrıca şükranlarımı sunarım.

Son olarak sevgili uğraş arkadaşlarım ve sevgili hocalarım Yrd.Doç.Dr. Okan Murat DEDE'ye ve Yrd.Doç.Dr. Asım Mustafa AYTEN'e tezin oluşturulmasında, yılmadan bıkmadan, sabırla, tezin başından sonuna değin gerek tezin okunmasında, gerek düşünceleri ile tezin olgunlaşmasında yapmış oldukları büyük katkılardan ve hep yanımda olmalarından dolayı sonsuz şükran ve teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ
ŞEKİL LİSTESİ
KISALTMALAR
GİRİŞ

1. BÖLÜM SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL GELİŞME KAVRAMI

1.1. Tarihsel Süreçte Sürdürülebilir Gelişme Olgusu 1
1.1.1. Çevrenin Uluslararası Boyutta Ele Alınması 1
1.1.2. Sürdürülebilir Gelişme Kavramının Tanımı 3
1.1.3. Sürdürülebilir Gelişme Kavramının Kapsamı 5
1.1.4. Sürdürülebilir Gelişme Kavramının Boyutları 9

1.2. Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Kavramı ve Ortaya Çıkışı 11
1.2.1. Kavramın Tanımı 16
1.2.2. Kavramın Ortaya Çıkışı 18
1.2.3. Kavram Üzerinde Uluslararası Örgütlerin Etkileri 23
1.2.3.1. Birleşmiş Milletler 24
1.2.3.2. Avrupa Birliği 36
1.2.3.3. OECD 48
1.2.3.4. Dünya Sağlık Örgütü 54

1.3. Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Kavramının Kapsamı, Boyutları ve Politikaları 57

1.3.1. Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Kavramının Öğeleri ve Dayandığı Temel İlkeler 58
1.3.1.1. Siyasal – Yönetsel Kapsam 62

1.3.1.2. Fiziksel Kapsam 64
1.3.1.3. Çevresel Kapsam 65
1.3.1.4. Ekonomik Kapsam 70
1.3.1.5. Sosyal Kapsam 72
1.3.2. Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Kavramının Boyutları 76
1.3.2.1. Kentsel Sürdürülebilirlik Göstergeleri Boyutu 76
1.3.2.2. Kent Planlamaya İlişkin Boyutu 83
1.3.2.3. Kent Formlarına Dayalı Boyutu 109

2. BÖLÜM ORTA ÖLÇEKLİ KENTİN TANIMLANMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL GELİŞME ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ 119

2.1. Orta Ölçekli Kentin Tanımlanması 122

2.2. Orta Ölçekli Kentin Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Çerçevesinde Avantaj ve Dezavantajlarının Ortaya Konması 132
2.2.1. Ekonomik Açıdan 135
2.2.2. Sosyo-Kültürel Açıdan 144
2.2.3. Yasal ve Yönetsel Açıdan 147
2.2.4. Çevresel Açıdan 151
2.2.5. Kentsel Planlama ve Form Açısından 156

3. BÖLÜM DÜNYADA VE TÜRKİYE'DEKİ ORTA ÖLÇEKLİ KENTLERDE UYGULANMAKTA OLAN KENT PLANLAMA YÖNTEMLERİNİN İNCELENMESİ VE BİR YÖNTEM ÖNERİSİ 165

3.1. Dünya Örnekleri Üzerinde İnceleme 165
3.1.1. Amerika Ülkelerinden Seçilen Örnekler 166
3.1.2. Avrupa Ülkelerinden Seçilen Örnekler 177
3.1.3. Diğer Ülkelerden Seçilen Örnekler 197

3.2. Türkiye Üzerinde İnceleme 201
3.2.1. Kentsel Büyüklüklerin Tanımlanması 202
3.2.1.1. Yasal – yönetsel Açıdan 203
3.2.1.2. Demografik Açıdan 206
3.2.1.3. Sosyo-Ekonomik Açıdan 214
3.2.1.4. Orta Ölçekli Kentlerle İlgili Genel Değerlendirme 218
3.2.2. Mevcut Kent Planlama Sisteminin Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Bağlamında İncelenmesi 229
3.2.2.1. Yasal – Yönetsel açıdan 230
3.2.2.2. Planlama Geleneği açısından 241
3.2.2.3. Çevre Duyarlılığı açısından 252
3.2.3. Örnek Uygulamaların İncelenmesi 261
3.2.3.1. Bölgesel Planlar 262
3.2.3.2. İstatistiki Bölge Birimi Sınıflamasına Göre Kalkınma Programları 268
3.2.3.3. İl Düzeyinde Ekolojik ve Stratejik Planlar 270
3.2.3.4. Alt Ölçekli Diğer Çalışmalar 277

3.3. Bir Kent Planlama Yöntem Önerisi 283

SONUÇ 295

ÖZET 300
ABSTRACT 302
KAYNAKÇA
EKLER

Tablo Listesi **Sayfa No**

Tablo 1. OECD 21. Yüzyılda Çevre Stratejisi Amaç ve Politikaları 53
Tablo 2. Sürdürülebilir Gelişme Temel Hedeflerinin Kentsel Yansımaları 58
Tablo 3. Kentlere Uygulanan Sürdürülebilir Gelişme Hedefleri 59
Tablo 4. SKG İlkelerinin Sürdürülebilir Yaşam İçerisindeki Etkileri 60
Tablo 5. Kentsel Eylemler – Projeler – Politikalar 82
Tablo 6. Sürdürülebilir Gelişmenin Politika Yönleri 90
Tablo 7. Sürdürülebilir Kentsel Gelişmenin Dört Formunun Ana Özellikleri 116
Tablo 8. Kent Formları ile Kentsel Hareketlilik Üzerine Bilimsel Yazın 117
Tablo 9. Kompakt Kent Formunun Avantaj ve Dezavantajları 119
Tablo 10. ABD'de Kentsel Nüfusun Dağılımındaki Değişim 121
Tablo 11. Brezilya'da Kentsel Nüfusun Dağılımındaki Değişim 121
Tablo 12. Japonya'da Kentsel Nüfusun Dağılımındaki Değişim 121
Tablo 13. En Uygun Kent Ölçeğinin Nüfus Büyüklüğü Üzerine Araştırmalar 131
Tablo 14. 2000 yılı itibariyle Kentsel Yerleşme Büyüklüğüne Göre Dünya Kentsel Nüfusunun Dağılımı 138
Tablo 15. Ağlara Dayalı Kentsel Sistemde Yerleşme Ölçekleri, Tanımı ve Etkinlik Alanları 158
Tablo 16. Orta Ölçekli Kentlere Dönük Bir Kentsel Planlama İçin Göstergeler Sistemi 163
Tablo 17. Sürdürülebilirlik Matrisi 174
Tablo 18. Politika Değerlendirme Matrisi 182
Tablo 19. Sürdürülebilir Gelişme Doğrultusunda Kent İzleme Tablosu Örneği 189
Tablo 20. UDP Amaçları, Yedi Taahhüt ve Toplum Planı Bağlantısı 193
Tablo 21. İzleme Sürecinde Amaç – Gösterge – Hedef Matrisi 194
Tablo 22. Köy Yasası Gerekçesine Göre Ülkemizdeki Yerleşme Büyüklükleri 204
Tablo 23. Ülkemizde Yasal Çerçeveye Göre Kentsel Büyüklükler 206
Tablo 24. Ekistics Birimleri, Nüfus ve Alan Büyüklüğü 209
Tablo 25. Nüfus Büyüklüğü Kriteri ile Şehir Ayırımı 210
Tablo 26. Türkiye'de Nüfus Artışı ve Kentsel – Kırsal Oranlar 212
Tablo 27. Nüfus Gruplarına göre Kent Sayısı 213

Tablo 28. Kent Merkezleri Nüfusuna Göre Yerleşim Yerleri Büyüklük Sıralanışı 214
Tablo 29. İllerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003) 215
Tablo 30. Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Grupları 216
Tablo 31. Kent Merkezi Nüfusu 100.000 Üzerinde Olan İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması 218
Tablo 32. Türkiye'de Kentlerin Kent Merkezi Nüfus Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması 220
Tablo 33. Nüfus Büyüklükleri ve Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralamaları Karşılaştırılması 222
Tablo 34. Kentsel Kademeler ile İBBS Düzeyleri Karşılaştırılması 227
Tablo 35. İmar ve Planlama Konusunda Yetkili Kuruluşlar ve Yasal Dayanağı 238
Tablo 36. Yöntemin Araçlar ve Amaçlar Seti 291

Şekil Listesi **Sayfa No**

Şekil 1. Sürdürülebilir Gelişmenin Boyutları 10
Şekil 2. OECD'nin Temel Çevresel İstatistikler İçin Çerçevesi 51
Şekil 3. PSR Şeması 52
Şekil 4. Sürdürülebilir Kentsel Gelişmenin Temel Elemanları 61
Şekil 5. Sürdürülebilir Gelişmenin Anahtar Alanlarının Gelişme Planları Politikası İçindeki Yeri 91
Şekil 6. Kent Formları Modelleri 115
Şekil 7. Birleşik Gelişme Planı için Politika Çerçevesi 191
Şekil 8. İllerin Gelişmişlik Düzeyinin Mekansal Yansıması 217
Şekil 9. Türkiye'de Orta Ölçekli Kentlerin Ülke Fizik Mekanda Dağılımı 223
Şekil 10. Türkiye'de Kentsel Kademelenmenin Mekansal Dağılımı 224
Şekil 11. İstatistiki Bölge Birimi Sınıflandırmasına göre Düzey 1 birimleri 226
Şekil 12. İstatistiki Bölge Birimi Sınıflandırmasına göre Düzey 2 birimleri 226
Şekil 13. Düzey 2 Kapsamına Giren Orta Ölçekli Kentler 228
Şekil 14. Proje Tasarım Matris Yapısı 276
Şekil 15. Planlama Süreci 284
Şekil 16. Bilimsel Yöntem ile Planlama Sürecinin Karşılaştırılması 287
Şekil 17. Önerilen Yöntemin 4 Boyutu 288
Şekil 18. Yöntem Önerisi Akış Şeması 292

KISALTMALAR

AB / EU	**:** Avrupa Birliği / European Union
AET	**:** Avrupa Ekonomik Topluluğu
BM / UN	**:** Birleşmiş Milletler / United Nations
BMKP / UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı / United Nations Development Programme
DÇKK / WCED	**:** Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu / World Commission on Environment and Development
DB / WB	**:** Dünya Bankası / World Bank
DSÖ / WHO	**:** Dünya Sağlık Örgütü / World Health Organisation
ESDP	**:** Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi / European Spatial Development Perspective
G21	**:** Gündem 21
OÖK	**:** Orta Ölçekli Kent
OECD	**:** Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü / Organisation of Economic Corporation and Development
SG	**:** Sürdürülebilir Gelişme
SKG	**:** Sürdürülebilir Kentsel Gelişme
TÇSV	**:** Türkiye Çevre Sorunları Vakfı
UMS	**:** Ulusal Mekansal Strateji
UNECE	**:** Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu / United Nations Economic Commission for Europe
UNEP	**:** Birleşmiş Milletler Çevre Programı / United Nations Environmental Programme
UN-Habitat	**:** Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezi / United Nations Center of Human Settlements
YG21	**:** Yerel Gündem 21
ZBK	**:** Zonguldak-Bartın-Karabük projesi

GİRİŞ

Kentler ortaya çıktığı günden bu zamana insanoğlunun gelişmesinin ve ilerlemesinin somutlaştığı mekanlar olmuştur. Uygarlaşma süreci ile eş tutulabilecek olan kentleşme sürecini yaşayan kentler geride bıraktığımız yüzyılda o zamana değin görülmemiş bir biçimde ekonomik, teknolojik, sosyal ve kültürel dönüşümleri yaşamıştır. Bu inanılmaz gelişme ve değişmeler, insanların yaşam çevresini oluşturan kentlerde birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Hava, su, toprak vb. gibi çevresel kaynakların bozulması ile gelen çevresel kirlilik, nüfusun belli yerlerde yoğunlaşması ile beraber gelen sosyal kutuplaşmalar, insanların çevrelerine yabancılaşması, yerleşmeler arası ve yerleşmeler içi sosyal ve ekonomik adaletsizlik vb. gibi kavramlarla somutlandırılabilecek olan bu sorunlar geçtiğimiz yüzyılın getirdiği ancak içinde bulunduğumuz yüzyılında en önemli uğraş alanı olarak insanlığın önünde durmaktadır. Kentsel devrim yüzyılı sıfatını vererek geride bıraktığımız 20. yüzyıldan, içinde bulunduğumuz yüzyıla kentler adına olumlu şeyler kalmış olsa da, bırakılan sorunların şüphesiz çok daha önemli olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, bilim ve teknoloji alanında yaşanan baş döndürücü gelişmelerin, birçok alanda yaşanan ilerlemelerin, insanların yaşamları üzerinde çok olumlu gelişmeleri de beraberinde getirdiği açıktır. Ancak mevcut kalkınma politikalarının aynen devam ettirilmesi, bunların günümüzde yol açtığı sorunlardan da anlaşılacağı üzere dünyanın geleceği üzerinde çok büyük tehdit oluşturduğu görülmektedir.

Bu çerçevede, ekonomik büyümenin zenginlik ve refah kavramları ile eş tutulabileceğini söylemek ancak belirli koşulların sağlandığı ortamlarda mümkündür. Bu koşullar ise doğal yenileme kapasitesinin aşılmaması, aşırı düzeyde katı ve sıvı atıklardan kaçınılması, kirliliğin yaratılmaması, yenilenemeyen kaynakların en uygun biçimde korunması, havanın, suyun ve toprağın yeterli kalitede muhafaza edilmesi, biyolojik çeşitliliğin korunması olarak sıralanabilmektedir. Bu çerçevede, ekonominin sadece zenginlik ile eş tutulmasının koşulunun söz konusu unsurlar olmasına karşın, daha yakın zamanlara kadar sürekli büyüyen bir ekonominin tüm sorunlara çözüm olacağı inanışı yaygın bir kabul görmekteydi. Ancak sürekli ve sınırsız bir büyümenin çevresel kaynakların sınırlı olduğu bir dünya üzerinde

sürdürülebilir bir biçimde olabilmesi mümkün değildir. Zaten insanoğlunun çevrenin ekonomi ile olan ilişkisinin önemini kavramaya başlaması da doğrudan çevresel bozulmadan zararlar görmesi sonucu olmuştur.

Çevre ile ilgilenmenin günümüzdeki çerçevesini almaya başlaması 1970 li yıllarla birlikte olmuştur. 1950 lerden sonra hızla gelişen teknoloji sonucu nüfus artış hızının yükselmesi ve beraberinde gelen hızlı kentleşme, büyük kentsel yığılmaları ortaya çıkarmıştır. Bunlara ek olarak, üretimin de artması ve buna koşut olarak tüketimin büyük miktarlara ulaşması çevrenin daha önce görülmediği kadar bozulmasına yol açmıştır. Hemen belirtmek gerekir ki, üzerinde vurgu yapılan şey bir kent karşıtlığı değildir. Nitekim, Aristo'nun da söylediği gibi kentler insanlığın en önemli buluşudur. Bu bağlamda ileri sürülen görüş, sürdürülebilir ilişkinin ekonomi – çevre arasında kurulduğu gibi çevre ile diğer sektörler ve kent arasında da kurulmasının gerekliliğidir.

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonunun 1987'de hazırlamış olduğu Ortak Geleceğimiz raporu ile beraber sürdürülebilir gelişme birçok alanda en önemli kavram haline gelmiştir. Öz olarak sürekli ve dengeli bir gelişme modeli olan sürdürülebilir gelişme bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını karşılarken gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılama olanaklarını ellerinden almama felsefesi üzerine dayanır. Brundtland Raporu olarak da adlandırılan bu rapordan sonra 1992 yılındaki Rio konferansı ve Gündem 21 ile de sürdürülebilirlik felsefesi kendisinden sonra tüm dünyanın gündemini önemli oranda değiştirmiş ve 1992 yılından sonra yapılan konferanslarda sürdürülebilirlik kavramı en önemli tema haline gelmiştir.

Dünya konjonktüründe yaşanan bu felsefe değişimi birçok alanda olduğu gibi kent planlama alanında da önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Günümüzde birçok kent plancısı mesleklerinin temellerinin şu anki kaynak, tüketici ve çevre ile çelişen faaliyetlerden sıyrılıp yeni arayışlara doğru yönelmesi gereğini kabul etmektedir. Bu anlamda, kent planlama alanında da bir felsefe değişimi söz konusu hale gelmiştir. Nitekim 1996 yılında yapılan Habitat II zirvesi sonucunda oluşturulan İstanbul Deklarasyonunun 15. maddesi bu değişimi açıkça ortaya koymaktadır:

"… 21. yüzyıla girerken; sürdürülebilir insan yerleşimleri için pozitif bir vizyon, ortak geleceğimiz için umut duygusu ve herkesin itibar, sağlık, güvenlik, mutluluk ve umut dolu nezih bir hayat vadeden güvenli bir evde yaşayabileceği, bütünüyle faydalı ve cazip bir meydan okumaya katılmaya teşvik ediyoruz."

Görülmektedir ki, 21. yüzyıl için umut edilen şey sürdürülebilir bir yaşamı olanaklı kılacak yerleşmelerin ve yaşama mekanlarının gerçekleştirilmesidir. Bununla birlikte sürdürülebilir kentler üzerine, yazında birçok yayın, araştırma olmasına karşın çevre ve sürdürülebilirlik ile ilgili kavramlar planlama teorileri içinde fazlaca yer almamaktadır. Zaten de işin doğası gereği geleneksel planlama anlayışı içinde bu kavramların fazlaca yer almaması yadsınacak bir olgu değildir. Zira kalkınma öncelikli bir yaklaşımı kabul eden mevcut planlama anlayışı çerçevesinde sürdürülebilirlik de önceliği olmayan diğer kavramlardan farklı değildir. Ancak, günümüzde böyle bir anlayış artık kabul göremez. Sözü edilen şey olağan bir şekilde kendiliğinden gelişebilecek bir olgu değildir. Mekansal planlamanın bugünkü anlamıyla devam edeceği beklenemez. Çünkü planlamanın içinde yer alan arazi kullanım, yapılaşma, altyapı, kaynakların kullanımı gibi kavramlar birçok sorunu doğurmakta ve bunlar sürdürülebilir kalkınma ile çelişmektedir. Bu çerçevede, tüm dünyada temel politika alanı haline gelen sürdürülebilirlik olgusu ülkemizde de öncelikli hale getirilmeli; kentlerle ilgili olarak da ele alınmalı ve dünya ölçeğinde olduğu gibi buna uygun kent planlama modelleri geliştirilmelidir

Günümüzde dünya nüfusunun yarısının kentlerde yaşadığı bilinmektedir. Birleşmiş Milletlerin tahminine göre 2015 yılına kadar artması beklenen nüfusun, yaklaşık bir milyarı kentlere eklenecek ve dünya nüfusunun %56'sı kentlerde yaşayacaktır. Bu büyümenin, hemen hemen tamamı da gelişmekte olan ülkelerde yaşanacaktır. Kentli nüfusun bu derece artması ile gerek çevresel gerekse de kentsel hizmet ve altyapı konuları üzerinde inanılmaz baskılar doğacaktır. Hiç şüphesiz bu olağanüstü büyüme, sürdürülebilir kentleşmenin sağlanması için; kentleşmenin ölçeğinin tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Kentleşme tek başına tanımlanabilen bir süreç olmayıp, ekonomik büyüme ve gelişme ile de ilgilidir. Bununla birlikte, eğer iyi düzenlenir, yönetilir ve planlanırsa, insanlığın önündeki en önemli sorunlar olan yoksulluğun azaltılmasında, ekonomik ve sosyal ilerlemenin sağlanmasında ve çevresel sürdürülebilirliğin başarılmasında büyük olanaklar sağlar. Ancak kentlerde aşırı düzeyde kaynak kullanımının devam etmesi, fiziksel mekanda yatayda yayılma ve gelişmenin sınırsızca sürmesi, bazı kentlerde var olan yetersiz kurumsal kapasitelere dönük iyileştirmelerin olmaması gibi sorunlar kentlerin elinden, bu fırsat sağlama olanağını alacaktır. Özellikle büyük kentlerde nüfusun yığılmaya devam etmesi, mevcut tüketim kalıplarının sürmesi, küresel süreçlere eklemlenme çabaları sonucu, sınırsızca kaynakların tüketilmesi gibi durumlar şüphesiz kentlerdeki yaşam kalitesi seviyesinin istenmeyen düzeylere inmesine neden olacaktır.

21. yüzyılın en önemli sorunlarından birisi kentlerin denetimsiz büyümesi ve bunun getirdiği sorunlara verilecek yanıtlar ile bireyin ve toplumun gereksinimlerinin nasıl ve hangi yollara karşılanacağı olgularıdır. Günümüz dünya nüfusunun yarıdan fazlasının kentlerde yaşadığı göz önüne alındığında sorunun yanıtlarının da kentsel sistem içerisinde aranması gerektiği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede geleceğin kentlerinin planlaması sorunsalı gerçekten önemli bir olgudur. Bu bağlamda, kentlerin doğal ve yapay çevrelerinin sürdürülebilmesine olanak sağlayan, sürdürülebilir gelişme uyarınca kentlerdeki gelecek kuşakların da haklarını gözeten bir kentsel gelişmenin planlaması zorunluluk haline gelmiştir.

Günümüzde dünya üzerindeki birçok kent denetlenebilme hızından çok daha hızlı bir biçimde büyümektedir. Bu kentler, konut, su, genel sağlık koşulları, ulaşım, çevresel bozulma gibi sorunlarla yüz yüzedir. Kentlerde yaşayanların büyük bir kısmı gecekondu alanlarında, niteliksiz çevrelerde ikamet etmekte, hava – su kirliliği, doğal afetler gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Gelecek yıllarda bu durumun daha da kötüleşeceği kentsel nüfus artış hızının yüksek olmasından anlaşılmaktadır. Yüksek hızda devam eden bu kentleşme sürecinin en etkin görüldüğü yerler ise şüphesiz büyük kentlerdir. Bu anlamda, kendisi bir kalkınma süreci olan kentleşme olgusunun yaşam kalitesini arttırıcı biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu

çerçevede küçük kent merkezleri desteklenerek büyük kentler üzerindeki baskıların da azaltılması gerekmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin uygulamakta oldukları makro ekonomik politikalar, sosyal ve sektörel politikalar yoluyla büyük kentler sürekli olarak bir büyüme; ancak genellikle kontrolsüz bir büyüme süreci içine girmişlerdir. Böyle bir sorun karşısında yapılması gerekenlerin başında orta büyüklükteki kent merkezlerinin teşvik edilmesi gelmektedir. Çünkü bilinmektedir ki belli bir yoğunlaşmadan sonra avantajlar, dezavantajlar haline dönüşmektedir. Aşırı büyümenin en önemli sonuçlarından birisi yaşam çevresinin ve ekonomik yapının verimsizleşmesi sonucunda ortaya çıkan sorunlardır. Aşırı büyüme ve yoğunlaşma sonuçta zararlı hale gelmekle eş anlamlıdır.

Bu çerçevede kent büyüklükleri ile ilgili olarak en uygun ölçek kavramı, her zaman gündemde yer almaktadır. Goodall, sözü edilen bu ölçeğe dönük olarak bazı önemli ölçütler ortaya koymuştur. En uygun büyüklüğün fiziksel sınırlarını, günlük gidiş-geliş mesafeleri oluştururken; ekonomik verimliliğini ise yerel yönetimlerin etkinlik alanı ve ekonomik faaliyetlerin çeşitliliği oluşturmaktadır. Bir başka ölçüt ise kentsel yaşam kalitesi ile ilgili olup katılımın sağlanabilmesi boyutu olarak ileri sürülmüştür. Şüphesiz burada söylenmek istenen büyük kentlerin bir kenara bırakılması değildir. Ancak onların çekiciliğini arttıracak uygulamalardan kaçınılmalı, izlenecek stratejiler de birbirlerini tamamlar nitelikte olması olmalıdır. Böylece ulusal boyutta izlenecek strateji ile kentsel sistem içindeki öncelikler ve büyük, orta ve küçük merkezlerin gelişim çizgileri ortaya konabilecektir. Bu strateji hiç şüphesiz, bünyesinde fiziksel planlamayı barındırırken bununla birlikte geniş ölçekli bir kentleşme politikasını da gerektirecektir. Ancak böyle bir yöntemle, gelişmekte olan ülkeler, bugünkü sorunlu büyük kentlerin ortaya çıkmasına neden olan kentsel bozulmayı ve yoksulluğu üreten sistemlerin üzerinde radikal değişikliklere gidebilirler. Bununla birlikte bu yeni süreç olması gerektiği gibi orta boy kentlerin de gelişmesini sağlayabilecektir.

Ülkesel düzeyde izlenecek bir kentsel gelişme politikası, şüphesiz standartlaşmış düzenlemeler ile sağlanamaz. Çünkü her ülke kentinin kendi özgü özellikleri, sorunları ve olanakları mevcuttur. Yani bir ülke için olumlu olabilecek politikalar başka bir ülke için olumsuz sonuçlar doğurabilir. Dolayısıyla izlenecek politikalar

her şeyden önce yereli destekleyen boyutta olmalıdır. Güçlü yerel yönetimler eliyle, yerelin ihtiyaçlarına dönük, sosyal önceliklerini ele alan, çevresel koşullarını gözeten bir kentsel planlama yöntemi oluşturulmalıdır.

Kentler dünya bütününde önemli bir değişim sürecini yaşamaktadırlar. Değişimde sürekliliğin nasıl sağlanacağı, geçmişlerinden gelen değerli öğelerin nasıl kullanılacağı gibi sorulara yanıt vermek durumundadırlar. Şüphesiz bu gelişme biçimi kendiliğinden olmaz. Ama kesinlikle etkili bir sürdürülebilir kent politikası gerektirir.

Farklı ekonomik, sosyal yapıları ve fonksiyonları, büyüklük ve coğrafik yerleşme türleri kentlerin farklı dönüşümlerle yüzleşmesini gerektirmektedir. Bu nedenle her kentin önündeki sorun, diğer kentlerden bir biçimde farklılaşmaktadır. Ancak bununla birlikte aralarındaki farklılıklara rağmen kentler benzer olaylardan etkilenmekte ve kimi ortak sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Kentsel politikalar, çevresel kirlilik, sosyal gerilim ve sosyo-ekonomik kutuplaşmalar olarak tanımlanabilecek negatif dışşallıklar ile uğraşır hale gelmiştir. Ekonomik anlamda küreselleşme ile birlikte yerel kontrol mekanizmalarının zayıflaması, kazananı ve kaybedeni olan kentler arası yarışmacılık gibi ortak sorunlar kentler üzerinde önemli etkilere neden olmaktadır. Küreselleşme, endüstri sonrası kentlerde, hızlı bir ekonomik ve sosyal yeniden yapılanma sürecine katkıda bulunarak, yeni bir kentsel hiyerarşinin oluşmasında etkili olmaktadır. Bu hiyerarşinin tanımlanmasında da uğraş alanı kentleşme olan birçok bilim insanı, yeni kent tipleri ortaya atarak küresel kent, dünya kenti gibi kavramları ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda, küresel sermayeyi çekebilecek altyapıya sahip olan kentler, dünya hiyerarşisinde giderek daha çok yer alacaklardır. Bu hiyerarşide de merkezde, metropol kentler bulunacaktır.

Nitekim, küresel bir yarışma senaryosunda yeni teknolojiler, esnek üretim biçimleri, işgücü ve sermaye hareketliliği kent mekanının algılanma yönünü değiştirmiştir. Birçok kent örneğindeki kentsel gelişme, bu çerçevede, yarışmadan ve ekonomik büyümeden önemli oranda etkilenmiştir. Bu bağlamda yarışmacılık küresel ekonominin bir dayatması olarak kentler üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Üstelik kent yönetimleri de kimi bilim insanlarından ve diğer güçlerden aldıkları destekle kendi kentlerini bu yarışma sürecinin içine sokmaya çalışmaktadırlar. Bu sürecin sonunda ise yarışmayı kazanma uğruna kentler zaten kıt olan kaynaklarını bilinçsizce tüketmektedir. Ayrıca bununla birlikte saptanması gereken bir başka yön de, bu yarışmanın sadece kentlerin sahip olduğu ekonomik ve doğal sermaye ile yapılmadığıdır. Yarışmanın önemli ayaklarından birisini de kentin sosyal yapısı ve kültürel hayatı ile biçimlenen kentsel kimliğidir. Kentler arası bu yarışmanın sonucunda kazananlar ve kaybedenler açısından şu tablo ortaya çıkmaktadır. Yarışmayı kazananlar kimi ekonomik kazançlar sağlasalar da çevresel açıdan kaybettikleri gibi kentlerinin kimliklerini de kaybetmektedirler. Kaybedenler ise köyleşerek, kazananların uyduları konumuna gelmeye ve her anlamda sorunlarla karşı karşıya kalmaya mahkumdur.

Bu çerçevede özellikle sürdürülebilirlik bağlamında, küresel güçlerin dayattığı yarışan kentler kavramı, sürdürülemezliğin gerçekleşmesindeki en önemli etkenlerden birisini oluşturmaktadır. Küreselleşmenin sözü edilen bu olumsuz etkilerinin önüne geçilmesi için, sürdürülebilir gelişme kavramı üzerinde oydaşma sağlanmasının gerekliliği açıktır. Çünkü küreselleşme sürecinden olumsuz olarak en çok etkilenenler kentler, kentlerdeki yoksullar ve çevredir. Bu durumda, sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanmasının önemi açıkça ortadadır.

Gelişmişlik seviyesi sürdürülebilir kentsel gelişme ile yakından ilgili olup, kentlerin bu seviyeleri farklı sürdürülebilir kentsel gelişme politikalarının üretilmesini zorunlu kılar. Yani her kent için tek tip bir sürdürülebilirlik reçetesi öngörülemez. Örneğin, gelişmiş ülke kentlerinin birçoğu, az gelişmiş ülkelere göre, yaşayanları için daha iyi yaşam ortamları sunmaktadır. Bununla birlikte az gelişmiş ülke kentleri, kişi başı kaynak tüketimi, sera gazı emisyonu, çöp, atık miktarı vb. gibi konularda diğerlerine göre daha düşük bir düzey gösterir. Dolayısıyla kentlerin kendi özgün sorunları, onların kendi özgün kentleşme politikalarının oluşturulması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda kentler, yeni politikalar üretmek zorundadırlar. Yeni stratejik karar verme modelleri oluşturarak, yarışmadan en az zararla çıkmalı, sosyal ayrışma sürecinden etkilenmemelidirler. Çünkü gelecek on yıllarda bugün yaşanan süreç daha hızlı ve yoğun bir biçimde yaşanmaya devam edecektir ve kentler çok önemli dönüşümlerle karşı karşıya kalacaktır.

Hızla kentleşen az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, sürdürülebilir gelişme amaçları doğrultusunda birtakım kurumsal ve düzenleyici çerçeveleri ortaya koymak durumundadır. Tüm sektörlerde enerji koruması, yapılaşma sürecinde çevreye duyarlılık (malzeme, yer seçimi vb.), kentsel gelişmede yüksek oranda özel otomobil bağımlılığın sınırlandırılması ve buna uygun yerleşme dokularının geliştirilmesi, içme-kullanma suyu ve atık su sorunları konularında düzenlemeler yapmak şüphesiz kentsel gelişimin de sürdürülebilir kılınabilmesi ile doğrudan ilintilidir.

Burada aydınlatılması gereken konu mevcut planlama sistemi içerisinde sürdürülebilirlik kavramının etkilerinin neler olduğudur. Her şeyden önce mevcut sistem ile sürdürülebilir planlama anlayışının uyum içinde olduğunu söylemek çok zordur. Çünkü, sürdürülebilirlik kavramı çevre açısından zararlı olabilecek tüm eylem ve alışkanlıkların sona erdirilmesini öngörmektedir. Dolayısıyla mevcut kentsel sorunların var olduğu bir sistem ile devam etmenin olanağı yoktur. Ayrıca sürdürülebilir kentsel gelişmenin, kontrolsüz piyasa güçleri ile sağlanamayacağı da ortadadır.

Planlama geleceği tasarlama eylemidir. Bu anlamda kent planlama olgusu da, kentlerin gelecekleri hakkında verilecek kararların alındığı, stratejik olma özelliği taşıyan bir yöntemdir. Her ne kadar ülkemizdeki uygulamalar bu sürece tam ters bir biçimde gerçekleşiyor olsa da kent planlamanın, kentsel gelişme sürecinin sürdürülebilir kılınmasındaki önemi yadsınamaz. Çünkü, kent planlama sadece fiziksel bir gelişim sürecinin düzenlenmesi değil bu fiziksel gelişim ile doğrudan ilişkide olan tüm sektörlerin (ekonomik, sosyo-kültürel vb.) ve süreçlerin de planlaması işidir. Bu bağlamda, kentsel gelişmenin sürdürülebilmesi ancak uygun kent planlama yöntemleri ile olabilecektir. Bu noktada çalışmanın önemle üzerinde

durduğu soru da ülkemiz açısından kentsel planlamanın sürdürülebilir kentsel gelişmeye nasıl katkıda bulunacağıdır. Hali hazırda yaşanan yığılma, yaşam kalitesinin azalması, işsizlik, sosyal yapıdaki bozulmalar gibi sorunlar karşısında kent planlama hangi çözümleri ortaya koyabilecektir veya koymalıdır?

Bununla birlikte, ekonomik rekabet, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal bütünleşme olarak sıralanabilecek sürdürülebilir gelişme unsurlarının temel anahtar rolü kentlere aittir. Kentleşme süreci içerisinde bu üç önemli olgu üzerinde yapılan tartışmalar hep büyük kentler ve metropoliten alanlar üzerinde odaklanmıştır. Ancak dünya kentsel sisteminin büyük bir kısmını oluşturan orta ölçekli kentlerin de bu tartışmalar çerçevesinde ele alınması bir zorunluluktur. Her ne kadar küresel ağların bileşke noktaları büyük kentler olsa da, özellikle uluslar açısından orta ölçekli kentlere özel bir önem verilmesi gerekmektedir. Bir defa on milyonlarla anılan kentlerin fiziksel olarak planlaması mümkün gözükse de ekonomik, kültürel ve sosyal boyutları mutlaka eksik olacaktır. Metropoliten alanların genel karakteristikleri haline gelmiş olan aşırı yoğunluk, sosyal şiddet, ayırımcılık, geniş alanlarda yaşanan sefalet, ekonomik sömürü, gecekondulaşma ve giderek azalan kentsel yaşam kalitesi gibi unsurlar sürdürülebilir gelişme bağlamında daha küçük ölçekli kentlerin analiz edilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede orta ölçekli kentlerin sorunları, olanakları tanımlanmalı, sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesindeki yeri belirlenmelidir.

Ayrıca, plansız ekonomik büyüme ile özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve az gelişmiş ülkelerde kentsel sistem bir veya iki kentin aşırı büyümesi ile sonuçlanmaktadır. Bu yüzden bu tür ülkelerde yönetimler kentler arası oluşan bu dengesizlikleri gidermeye dönük olarak kimi girişimlerde bulunmaktadırlar. Böylece, metropoller dışında kalan kentlerin de büyümesi sağlanmaya çalışılmakta ve bu yolla ülkedeki büyük kentlerin aşırı büyümesinin önüne geçilmek istenmektedir. Ayrıca bu girişimlerin bir başka boyutunu da büyük kentler dışında kalan kentlerin desteklenerek, onların tarımsal kapasitelerinin dengeli kullanımı ve denetimli endüstri alanları oluşturarak ülke kalkınmasının bir aracı olmalarının sağlanması

oluşturmaktadır. Unutulmaması gereken nokta bu kentlerin küçük olmasının bir olumsuzluk değil aksine birçok yönden olumlulukları ortaya koyabileceği gerçeğidir.

Ülkemiz açısından da sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanmasını amaçlayan kent planlama yöntemlerinin oluşturulması artık zorunluluk haline gelmiştir. Çünkü özellikle büyük kentler açısından çevresel bozulma, ekonomik verimsizlik ve sosyal ayrışma gibi temel sorunlar tüm şiddetiyle yaşanmaktadır. Bununla birlikte ülkemizin dünyadakilerle benzer şartları olduğu gibi, gerek sorunlar gerekse de olanaklar açısından farklılaşan özgün yönleri de vardır.

Öncelikle, Türkiye istihdamının %50'sini hala tarımdan sağlayan bir ülkedir. Bir sorun olarak görülebilecek bu durum aslında önemli avantajları da beraberinde getirebilir. Ülkemizde birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi, hukuki dayanaklara sahip bir kentleşme politikası oluşturulamamıştır. Zaten bu eksikliğin mekana yansıması da kendini en çok büyük kentlerimizde göstermektedir. Ülkemizdeki büyük kentlerin yapılaşma stoğunun ortalama %65'i kaçak durumdadır. Üstelik bir üst politikadan yoksun olan mevcut tüm kentsel gelişmeyi düzenleyici araçlar da, ülkemizde büyük kent odaklı bir karakteristiktedir. Oysaki günümüzde, ülkemizdeki 3216 belediyeden %95'inin nüfusu elli bin kişiden azdır. Planlama uygulama araçları aslında bu orta ve küçük ölçekli kentlere dönük değildir.

Bunlara ek olarak, Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinde, AB'deki verimliliği arttırmak amacıyla kırsal nüfusun azaltılması politikasına da dikkat çekmek gerekmektedir. Böyle bir politika kentleşme üzerindeki baskının devam edeceğinin göstergesidir. Hele ülkemizde, bu baskıyı en çok görecek olan yerleşmelerin, büyük kentler olacağını söylemek şaşırtıcı değildir. Nüfusun büyük kentlere yığılmaya devam etmesi hali hazırda yaşanan çevresel, kentsel, sosyal ve ekonomik sorunların katlanarak gelecek on yıllarda telafisi mümkün olamayacak zararları, oluşturacağı görülebilmektedir. O halde ülkemizde uygulanması gereken politika, devasa büyük kentler üzerine olmamalı orta ölçekli kentlerin oluşturulması ve geliştirilmesi üzerine kurgulanmalıdır. Böyle bir uygulamanın ülke fiziki mekanının daha kolay düzenlenmesi ve denetim altında tutulabilmesini sağlayacağı da ortadadır. Bu

anlamda yerleşmelerin ölçek ve özelliklerine göre planlama kapsam ve yöntemleri oluşturulmak zorundadır.

Bu çerçevede yapılan bu çalışmanın temel varsayımı, ülkemizde sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanabilmesi için orta ölçekli kentlerin kentsel politika içindeki yerlerini almaları ve mevcut kent planlama sisteminin yeniden yapılandırılarak bu kentlere dönük bir kent planlama yönteminin oluşturulması ile gerçekleşebileceğidir.

Bu varsayım doğrultusunda çalışmanın birinci bölümünde kavramsal olarak sürdürülebilir kentsel gelişme olgusu ele alınmıştır. Bu kapsamda, öncelikli olarak, sürdürülebilir kentsel gelişmenin dayandığı sürdürülebilir gelişme kavramı tarihsel süreçteki gelişimi, kapsamı ve boyutları ile birlikte ortaya konmuştur. Daha sonra, sürdürülebilir kentsel gelişme kavramı üzerinde uluslararası örgütlerin etkilerinin açık olduğundan hareketle kavramın içeriğinin oluşturulmasında Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Konseyi (OECD), Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) gibi kuruluşların katkılarına değinilmiştir. Aynı zamanda, birinci bölümde sürdürülebilir kentsel gelişmenin tam olarak ortaya konulabilmesi amacıyla kavramın sürdürülebilir gelişmenin temel ilkeleri doğrultusunda (çevresel, ekonomik, siyasal – yönetsel, sosyal ve fiziksel) kapsamı belirlenmiştir. Bununla birlikte, genel anlamıyla politika düzeyinde olan sürdürülebilir kentsel gelişmenin mekanla ilişkilendirilmesi için başka bir deyişle daha somut hale getirilmesi amacıyla sürdürülebilirlik göstergeleri, kentsel planlama ve kent form ve büyüklükleri gibi boyutları ortaya konarak kavramın uygulanabilmesine dönük kavramsal çerçeve oluşturulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, varsayımın odaklandığı orta ölçekli kent kavramı üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda orta ölçekli kentin tanımlaması yapılarak, kentsel hiyerarşi içerisinde kalan diğer kentsel büyüklükler ile olan ilişkisi belirlenmiş ve karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve orta ölçekli kentin önemi ve gerekliliği ortaya konmuştur. Daha sonra ise orta ölçekli kentlerin sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde analizi yapılarak, bu kentlerin sahip olduğu avantaj ve dezavantajları ekonomik, sosyo-kültürel, yasal – yönetsel, çevresel ve kent

planlaması açılarından belirlenmiştir. İkinci bölümün amacı sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanmasında orta ölçekli kentin yerini, önemini ve gerekliliğini ortaya koymaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise dünya üzerinde farklı coğrafyalarda bulunan ülkelerdeki orta ölçekli kentlere dönük gerçekleştirilen kent planlama çalışmaları sürdürülebilir kentsel gelişme bağlamında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda örnekler seçilirken iki farklı seçim yönteminin kullanılması olanaklıdır. Ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre bir sınıflama yaparak örnekler seçilebileceği gibi farklı coğrafyalarda yer alan ülkeleri ele alarak da bir sınıflama yapılabilecektir. Bu çalışmada ikinci yöntem benimsenmiştir. Çünkü gelişmiş ülkeler arasında da kentsel politika üretilmesi tek bir reçete ile yapılmamaktadır. Ülkelerin özgün koşulları, içinde bulundukları coğrafik konum, ülkelerin farklı kentsel politika üretmelerine neden olmaktadır. Ayrıca az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerden seçilecek olan örneklerin de bu çalışmaya veri teşkil edemeyeceği öngörülmektedir. Dolayısıyla ülkelerin coğrafik dağılımına göre örnekler seçmek her anlamda daha uygun ve bilimsel olacaktır.

Bu bağlamda seçilen ülke örneklerinin incelenmesinden sonra ülkemiz üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Bu çerçevede, öncelikli olarak ülkemizde uygulanan mevcut kent planlama sistemi ve kentsel politikalar ele alınmıştır. Çünkü sürdürülebilir bir kentsel gelişmenin sağlanması ancak mevcut sistemin yeniden düzenlenmesi ile mümkün olacaktır. Yeniden düzenlenmek istenen sistemin de tüm yönleriyle analiz edilmesi gerekliliği ortadadır. Ayrıca, bu analiz sürecinde ülkemiz açısından orta ölçekli kent büyüklüğü kavramı da ele alınmış ve hangi kentlerin bu sınıfa dahil olacağı belirlenmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümün son kısmında ise ülkemizdeki orta ölçekli kentlere dönük sürdürülebilir kentsel gelişmeyi olanaklı kılacak bir kent planlama yöntemi önerisinde bulunulmuştur.

Çalışmanın sonucunda ise ülkemize dönük sürdürülebilir kentsel gelişme uyarınca kentsel politika önerilerinde bulunulmuş ve orta ölçekli kente dönük olarak oluşturulan kentsel planlama yöntemi ile mevcut sistemin alacağı biçim üzerinde

değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bağlamda, kentsel yerleşim sisteminin dağılımında ülkesel, bölgesel ve yerel unsurlarla birlikte ele alınarak, sürdürülebilir bir yaklaşımın oluşturulmasında orta ölçekli kent kavramının bir hareket noktasını oluşturacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte, bu çalışmanın günümüzün ana temalarından biri olan sürdürülebilir kentsel gelişme olgusunun ülkemize uyarlanması adına önem taşıdığı ve daha sonraki yapılacak çalışmalara da temel teşkil edebileceği düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL GELİŞME KAVRAMI

Sürdürülebilir kentsel gelişme (SKG) olgusu sürdürülebilir gelişme (SG) kavramının gündeme gelmesi ve kavramın mekansal boyut kazanması ihtiyacı ile ortaya çıkmıştır. Yani SKG'nin temelleri sürdürülebilir gelişme kavramının içerisinde yer almaktadır. Bu bağlamda bu bölümde öncelikli olarak SG olgusunun irdelenmesi yapılmış ve daha sonra SKG kavramı farklı yönleriyle ele alınmıştır.

1.1. Tarihsel Süreçte Sürdürülebilir Gelişme Olgusu

Sürdürülebilir gelişme kavramı çevre sorunlarının telafisi çok güç ve maliyetlerinin karşılanamayacak düzeylere gelmesi, ekonomik gelişmenin çevrenin kısıtlayıcı özelliği karşısında yeniden ele alınması ve çevre ile tüm sektörler arasında bir bütünlük ve uyumun sağlaması gibi koşullar sonucunda gündeme gelmiştir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde çevre kavramının öneminin algılanmasında çevrenin uluslararası boyuttaki ele alınma süreci ile birlikte bu süreç sonucunda gündeme gelen sürdürülebilir gelişme olgusunun tanımı, kapsamı ve boyutları ortaya konmuştur.

1.1.1. Çevrenin Uluslararası Boyutta Ele Alınması

20. yüzyılın sonları ile birlikte çevre, ekonomik gelişme ve bunlarla ilgili kavramlar dünya gündeminin üst sıralarında yer almaya başlamıştır. İnsanoğlunun bu uyanan ilgisi başlarda oldukça karamsar bir tablo oluşturmuş, geleceğe dair ürkütücü senaryolar gündeme gelmiştir. "Örneğin Roma Kulübünün 1969 yılında MIT'ye hazırlattığı ve "Sıfır Büyüme" (*Zero Growth*) tezini işleyen Büyümenin Sınırları (*Limits To Growth*) adlı rapor bu konuda oldukça çarpıcı bir görüş ortaya atmıştır. Büyümenin tüm sektörlerde derhal sınırlanmaması halinde oldukça karamsar bir geleceğin insanoğlunu beklediğini ileri süren bu rapor abartılı olmakla beraber

insanlığın ilgisini çevre konusuna çekme konusunda önemli bir adım olmuştur."[1] Ayrıca bu rapor ile ilgili olarak çevre ile diğer bilim dalları arasındaki ilişkiyi kurması nedeniyle "çevresel bilimlere sosyal bilimlerin ilgisinin başladığı yer"[2] tanımlaması da yapılmaktadır.

Yine aynı dönemde giderek kirlenen, kaynakları sınırsızca tüketilen dünya üzerinde hava, su ve toprak kirliliği, biyolojik çeşitliğin azalması, çölleşme vb. sorunlar temelinde ortaya çıkan çevre olgusunun kalkınma, kentleşme, sanayileşme, nüfus artışı, yoksulluk vb. gibi farklı sektörleri de içerecek bir yaklaşımla ele alınması gerekliliği kabul edilmeye başlanmıştır. Böylece de insanlığı sürdürülebilir gelişme kavramına değin götürecek yolculuğun ilk adımları atılmıştır.

"Sürdürülebilirlik, ekonomik büyüme ve insan iyiliğinin, bütün sistemlerin temeli olan doğal kaynaklara bağlı olduğunu kabul eder"[3]. Yani, kaynakların kullanımının zaman ve mekan içerisinde düzenlenmesi yargısına sahip olan sürdürülebilirlik kavramından çok daha önce kaynak kullanımı, yaşam kalitesi vb. gibi konulara olan ilgi gündeme gelmiştir. "Batı dünyasında kaynak sorunu ve benzerlerine ilgi yeni olmamakla beraber kökleri esas olarak 1960'lara dayanmaktadır. Rachel Carson'un yazdığı kimyasal maddeler ve endüstriyel süreçlerin yol açtığı geniş doğa tahribatlarını anlatan The Silent Spring (*Sessiz Sonbahar,1962*) adlı kitabı yeni ufuklar açmıştır. Bu kitapta, besin zincirinin kimyasallaşmasına dikkat çekilerek çevresel risklerin yaygınlığı üzerinde durulmaktadır"[4].

Şüphesiz çevre konusundaki girişimler bununla sınırlı değildir. Bu anlamda çevre konusunda ilk ulus üstü girişimler Avrupa Konseyince gerçekleştirilmiştir. "1962 yılında Doğanın ve doğal kaynakların korunması için Avrupa Uzmanlar Komitesi,

[1] Ruşen KELEŞ, Can HAMAMCI, **Çevre Politikası,** 5. Basım, İmge Kitabevi, Ankara, 2005, s. 28
[2] A. FINCO, P. NIJKAMP, "Pathways to Urban Sustainability**", Journal of Environmental Policy & Planning,** 2001, C.3, s. 292
[3] C.P. TIMMER, "The Agricultural Transform", (der) Chenery H., Sirinivasa T.N., **Handbook of Development Politics**, Amsterdam, Elsevier Science Publications, 1991, s. 320.
[4] M. VAN GEENHUISAN, P. NIJKAMP, "Sürdürülebilir Kenti Nasıl Planlamalı?", **Toplum ve Bilim Dergisi**, 1994, S. 64-65, s.129

1964 Su Kirliliği Komitesi, 1970 Avrupa Koruma Yılı ilanı"[5] gibi eylemler çevre üzerinde önemli gelişmeler sağlamıştır.

Bununla birlikte yine uluslararası bir örgüt olan Birleşmiş Milletlerin de çevre ile ilgilenmeye başlaması 1970'li yıllarda olmuştur. "UNESCO 1970 yılında İnsan ve Biosfer adlı bir özel araştırma programı başlatmış, 70'li yılların ikinci yarısında ise çevre hakkının yer aldığı üçüncü kuşak insan haklarını geliştirmiştir. BM tarafından çevre konusunda gerçekleştirilen konferanslardan ilki ise 1972 Stockholm Konferansı olmuştur. "Bu konferans ile çevre sorunlarının ilk kez uluslararası düzeyde ele alındığı bilinmektedir"[6]. Bu konferansın sonunda kabul edilen Stockholm Bildirgesi ile de "çevre ile insan hakları, çevrenin korunması ile ekonomik kalkınma, ekonomik kalkınma ile sosyal kalkınma kavramları arasındaki bağlantı kurularak, sağlıklı bir çevrede yaşamanın temel insan haklarından olduğu"[7] kavramları evrensel olarak kabul edilmiştir.

Stockholm Konferansında çevre ile kalkınma arasındaki ilişkinin uluslararası düzeyde ortaya konmasından sonra "bu konferansta alınan kararların ne ölçüde yaşama geçirildiğinin değerlendirilmesi ve bunun ışığında, küresel ölçekte çevre ve kalkınma sorunlarının tanımlanması ve çözümlerine yönelik stratejiler geliştirilmesi amacıyla 1983 yılında BM Genel Kurulu tarafından BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu oluşturulmuştur."[8]

1.1.2. Sürdürülebilir Gelişme Kavramının Tanımı

Sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak Dünya Doğayı Koruma Birliği (IUCN) tarafından 1982 yılında kabul edilen Dünya Doğa Şartı belgesinde yer almıştır. Sürdürülebilirlik kavramının küresel bağlamda ilk defa ele alındığı resmi belge olan bu şarta göre insanların yararlandığı ekosistem, organizmalar, kara, deniz ve

[5] Yıldız UYSAL, "Uluslararası Platformda Çevre", Dosya: Sürdürülebilirlik ve Mimari, **Mimar.ist Dergisi**, İstanbul, Yıl 2, Sayı 6, Güz 2002, s.44
[6] Ayşegül MENGİ, Nesrin ALGAN, **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme – AB ve Türkiye Örneği**, 1. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003. s.15
[7] Y., UYSAL, *op.cit.*, s.44
[8] Sadun EMREALP, **YG 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı**, IULA-EMME Yayını, 2. baskı, Birmot Matbaası, 2005, s.14

atmosfer kaynaklarının optimum sürdürülebilirliğini başarabilecek biçimde yönetilmeleri gerektiği ancak bunun ekosistemlerin ve türlerin bütünlüğünü tehlikeye atmayacak biçimde yapılması öngörülmektedir.[9]

Sürdürülebilir Gelişme (SG) kavramının bugünkü kullanıldığı anlamıyla tanımlanması ise Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun (*DÇKK*) (*World Commission on Environment and Development, WCED*) 1987 yılında yayınlamış olduğu Ortak Geleceğimiz (*Our Common Future*) adlı raporunda (*komisyon başkanı Gro Harlem Brundtland'ın adıyla da anılan, Brundtland Raporu*) yapılmıştır. Bu rapora göre sürdürülebilir gelişme "bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak" olarak tanımlanmıştır [10].

Bu noktada özellikle belirtilmesi gereken bir konu da sürdürülebilir gelişme kavramının temelleri üzerine olan yaklaşımlardır. Kavramın temellerinin 1972 yılında gerçekleştirilen Stockholm Konferansı ile atıldığı ileri sürülmektedir. Her ne kadar bu konferansta çevre ile ekonomik ve sosyal gelişmenin arasındaki ilişki önemle vurgulansa da " bildirgenin 8. ilkesinde insana yaraşır bir çevrenin sağlanması için gelişmenin şart olduğunun ileri sürülmesi ekonomik gelişmeden taviz vermeyen gelişmekte olan ülkelerin taleplerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda Stockholm Konferansını, kavramın temellerinin atıldığı bir platform olarak ileri sürmek olanaklı değildir"[11].

Özü itibarıyla bir gelişme modeli olan kavramın bir başka tanımı da Ruşen Keleş'in Kentbilim Terimleri Sözlüğün'de yer almaktadır. Keleş'e göre sürekli ve dengeli gelişme olarak Türkçe karşılığını bulan kavram "çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığa yol açmayacak biçimde akılcı yöntemlerle, bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da gözönünde bulundurularak kullanılması

[9] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.19
[10] ----------, TÇSV (Türkiye Çevre Sorunları Vakfı), **Ortak Geleceğimiz**, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları, 3. Baskı, Önder Matbaa, Ankara, 1991, s.71
[11] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.19

ilkesinden özveride bulunmaksızın ekonomik gelişmenin sağlanmasını amaçlayan çevreci bir dünya görüşü"[12] olarak tanımlanmaktadır.

Sürdürülebilir gelişme kavramı üzerinde bir başka tanım ise Uluslararası Yerel Çevre Girişimleri Konseyince yapılmıştır.[13] Bu çerçevede sürdürülebilir gelişme, başlıca çevresel, toplumsal ve ekonomik hizmetleri, bu hizmetlerin bağımlı olduğu doğal ve toplumsal sistemlerin yaşamsal önemini tehdit etmeksizin, herkese ulaştırılabilen gelişme olarak tanımlanmaktadır. Sürdürülebilir gelişme, yaşayan ve gelecekte yaşayacak tüm insanların, mevcut çevresel sınırlar içerisinde, sosyal ve ekonomik gelişmeye adil olarak katılmalarını sağlayabilmek için gerekli olan üretim ve tüketim tarzlarındaki değişimlerle ilgilidir.

Kökenleri eskiye giden kavramın içinde bulunan sürdürülebilirlik terimi ile ilgili olarak da Uluslararası Sürdürülebilir Gelişme Enstitüsü "sürdürülebilir olmak için ekonomik verimliliği geliştiren, ekolojik sistemleri koruyan ve onaran, insanların refahını yükselten bir gelişme şarttır, bu uzak bir amaç değil bugünün gündemidir"[14] diyerek sürdürülebilir gelişmenin içinde yer alan ekonomi, çevre ve sosyal boyutlara gönderme yapmaktadır.

1.1.3. Sürdürülebilir Gelişme Kavramının Kapsamı

Brundtland Raporundan sonra sürdürülebilir gelişme kavramı, tüm dünyada politika oluşturmada merkezi bir akım haline gelmiştir. Bunun arkasındaki en önemli etken ise mevcut gelişme eğilimlerinin devam etmesi ile sürekli ve dengeli gelişmenin sağlanamayacağının anlaşılması olmuştur. Nitekim bu görüş doğrultusunda Brundlant Raporu dünyanın bütünleştirilmiş sosyal, ekonomik ve politik bir sistem olarak düşünülmesi gerektiğine dikkat çekerek, bu bütüncül sistemin değişen şartlar

[12] Ruşen KELEŞ, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, 2. baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998, s.112
[13] S., EMREALP, *op.cit.*, s.14 ve A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit.*, s.159
[14] A. N. YÖNET, F. YİRMİBEŞOĞLU, "Kentsel Projelerin Sürdürülebilirlik Potansiyellerinin Değerlendirilmesi: Sürdürülebilirlik Matrisi", **Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler – Riskler ve Fırsatlar**, 7-9 Kasım 2005, 8. Dünya Şehircilik Günü, 29. Kolokyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası, İTÜ Mim.Fakültesi, ŞBP Bölümü, Ed: Özhan ERTEKİN, Cenkler Matbaacılık, İstanbul, 2005, s.262

altında devamlılığını sürdürmesi için kolektif eylemlere ihtiyaç olduğunu ortaya koymuştur.[15]

Bu bağlamda, Brundlant raporuna göre sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanması için gerekli şartlar şu şekilde sıralanmaktadır:[16]

- Karar almada vatandaşların etkin katılımını sağlayacak bir siyasal sistem
- Kendi çabasıyla ve sürdürülebilir biçimde üretim fazlası ve teknik bilgi sağlayabilecek bir ekonomik sistem
- Uyumsuz gelişmeden doğan gerilimlere çözüm bulabilen bir sosyal sistem
- Gelişme için gerekli ekolojik tabanı korumaya saygı gösteren bir üretim sistemi
- Durmadan yeni çözümler arayabilecek bir teknolojik sistem

Yine aynı rapora göre kavramın içinde iki önemli öğe vardır. Bunlar "ihtiyaç, özellikle dünyanın yoksullarının temel ihtiyaçları ile çevrenin bugünkü ve gelecekteki ihtiyaçları karşılayabilme yeteneğine teknolojinin ve sosyal örgütlenmenin getirdiği sınırlamalar düşüncesidir" [17].

Özellikle yoksulluk kavramı SG içinde önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim, Ortak Geleceğimiz raporunda "yoksulluğun içine işlediği bir dünya, ekolojik ve diğer tüm facialara her zaman eğilimli kalacaktır"[18] denmektedir. Kavramın özünde bulunan gelecek kuşakların haklarının korunmasının yanında çevresel maliyetlerin aynı kuşak içinde dağılımı ve günümüz yoksullarının gereksinimlerinin karşılanması da SG kapsamının içerisinde yer almaktadır. Zaten, SG tanımından anlaşılacağı üzere kavramın içinde bir dayanışma olgusu vardır. Bu dayanışma gerek kuşak içi gerekse

[15] A. FINCO, P. NIJKAMP, *op.cit*., s.293
[16] Muharrem GÜNEŞ, **Yerel Gündem 21 "Ulusal" Kentlerden "Küresel" Köylere**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2004 s.41
[17] ----------, TÇSV, 1991, *op.cit*., s.71
[18] *Ibid.,* s.31

de kuşaklar arasında sağlanmalıdır. Bu çerçevede sürdürülebilir gelişme düşüncesinin temel karakteristiklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:[19]

- Gelecek kuşakların ve yoksulların haklarını güvence altına almak
- Tüm eylemlere uzun dönemli yaklaşımı içeren önleme ilkelerinin uygulanması
- Çevre, ekonomi ve toplum arasındaki karşılıklı bağların varlığı

Brundtland Raporu ile gündeme gelen SG'nin kapsamı üzerindeki en önemli açılımlar BM tarafından 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janerio kentinde düzenlenmiş olan Çevre ve Gelişme Konferansı ile olmuştur. Rio Konferansı olarak da bilinen bu zirvede "sürdürülebilir gelişme yolunda doğal kaynakların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yeniden dağılımı, tüm dünya yurttaşlarının eşit erişimi ve tüm paydaşların arasında bir katılım stratejisi oluşturma düşüncesiyle somut yollar sunulması amaçlanmıştır."[20]

Bu zirve ile mevcut yaşam biçimleri (yüksek düzeyde kaynak tüketimi, çevresel kalitenin bozulması, sosyo-ekonomik farklılıkların artması gibi) üzerinde daha dikkatli olunması konusunda bir çağrı yapılmıştır.

"BM Çevre ve Gelişme Konferansı sonucunda; Rio Bildirgesi, Gündem 21, Orman İlkeleri, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi adı altında beş temel belge ortaya çıkmıştır."[21] Rio Zirvesi ile tüm insanlık için 21. yüzyılın temel politika alanı haline getirilmiş olan SG hedefine ulaşmak üzere ilke ve eylemleri ortaya koyan ve bir tür yol haritası olan Gündem 21 belki de bu zirvenin en önemli çıktısıdır. "İnsanlığın bir dönüm noktasında olduğuna dikkat çeken Gündem 21 ile temel gereksinimlerin karşılanması, yaşam standartlarının iyileştirilmesi, ekosistemlerin daha iyi korunması ve yönetimini ve daha güvenli bir geleceğe giden

[19] ----------, Lancaster University, Department of Geography, "What's Happening In Sustainable Development?", **Environmental Geography**, Poster 2, 2001, s.2
[20] A. FINCO, P. NIJKAMP, *op.cit*., s.293
[21] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.22

yapı taşlarının döşenmesini sağlayacak küresel ortaklık kavramı gündeme getirilmiştir."[22]

"Gündem 21'in temel yaklaşımı tüm program alanlarına yönelik finansman politikalarının belirlenmesi, yeni kaynakların yaratılması, uygulanabilir teknik ve ekonomik araçların belirlenmesi, merkezi yönetim yerel yönetim ilişkilerinin "yerinden yönetim" anlayışı doğrultusunda güçlendirilmesi, hükümetler ve hükümet dışı kuruluşlar arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve halkın etkin katılımının sağlanması gibi öncelikler üzerine bina edilmiştir."[23]

Rio zirvesi SG kavramını dünyada temel politika alanı haline getirmekle kalmamış, katılımcı mekanizmaların hükümetler ve diğer tüm kuruluşlar arasında yaygın biçimde kabul edilmesini sağlamıştır. Özellikle Gündem 21 belgesi SG politikalarının yaşama geçirilmesi konusunda stratejileri ortaya koyarken bunun yolunun katılımla sağlanabileceğini öngörmüştür.

1992 Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansından sonra geçen on yıllık sürenin değerlendirmesini yapmak üzere BM Genel Kurulu Dünya Sürdürülebilir Gelişme Zirvesi'nin yapılmasını kararlaştırmıştır. Bu karar uyarınca, zirve 2002 yılında Johannesburg'ta düzenlenmiştir.[24] Bu zirvedeki temel konular yoksulluğun yok edilmesi, sürdürülemez üretim ve tüketim kalıplarının değiştirilmesi, ekonomik ve sosyal kalkınmanın doğal kaynak temelinin korunması ve yönetilmesi, küreselleşen dünyada sürdürülebilir kalkınma ile sürdürülebilir kalkınma için sağlık olarak belirlenmiştir.[25]

Johannesburg Zirvesinin sonucunda Sürdürülebilir Gelişme Politik Bildirgesi ile Uygulama Planı adlı iki belge kabul edilmiştir. 32 ilkeden oluşan Politik bildirge de sürdürülebilir gelişme taahhüdü yinelenerek bu hedefe ulaşmada ortak yükümlülükler vurgulanmıştır. Sürdürülebilir gelişmenin üç temel direği olarak

---

[22] S. EMREALP, *op.cit*., s.16
[23] *Ibid*., s.16
[24] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.56
[25] ----------, TÜBA Raporları, **Türkiye İçin Sürdürülebilir Kalkınma Öncelikleri**, Ed: İlhan TEKELİ, TÜBA Raporları Sayı: 6, TÜBİTAK Matbaası, Ankara, 2002, s.25–26

nitelenen ekonomik, sosyal gelişme ile çevrenin korunmasına ilişkin sorumlulukların yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde gerçekleştirilmesinde de ortak bir sorumluluk taşındığı vurgulanmıştır. Yine bu belgede sürdürülebilir gelişme hedefine ulaşmada politikaların hazırlanması, karar verme ve uygulamanın tüm aşamalarında katılımın önemi belirtilmiştir.[26]

Johannesburg zirvesinin sürdürülebilir gelişme politikaları yönünden en ilginç özelliği II. Tip çıktılar olarak adlandırılan Sürdürülebilir Gelişme İçin Ortaklıklar programı olmuştur. Asıl olarak kamu ile özel sektör işbirliğini somut hedeflere dayandırmayı amaçlayan bu kararlar belki de zirvenin en eleştirilen yönünü oluşturmaktadır. Eleştirinin yönünü ise büyük şirketlere sadece müzakere sonuçlarının değil, müzakere süreçlerini de belirleme hakkının verilmesi ve böylece tekellerin, küresel yönetişim iddialarını dayatmalarına olanak sağlaması oluşturmaktadır.[27] Nitekim, bir Hintli çevrecinin "insan haklarının yerini şirket hakları aldı" diyerek özetlediği zirveyi Greenpeace örgütü de kötü bir komedi olarak tanımlamıştır.[28]

1.1.4. Sürdürülebilir Gelişme Kavramının Boyutları

Sürdürülebilir gelişme ile ekonomi ve çevre arasında eşgüdümü sağlayan bir gelişme modeli öngörülürken, bu model ile toplumsal gelişimin de sağlanacağı öngörülmektedir. Bu çerçevede sürdürülebilir gelişmenin ekonomik sürdürülebilirlik, sosyal sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik olarak tanımlanabilecek üç boyutundan söz etmek olasıdır. Bu boyutlardan birincisi, katılım ve güçlü bir sivil toplumu, ikincisi ekonomik sermayenin istikrarını, üçüncüsü ise insan gereksinimlerini karşılayan, doğal kaynakların korunmasını sağlayan ve insan refahını yükseltmeyi içermektedir.[29]

---

[26] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.62–63
[27] *Ibid.,* s.69–70
[28] Y. UYSAL, *op.cit.,* s.46
[29] R. GOODLAND, "The Concept of Environmental Sustainability", **Annual Review of Ecology and Systemaics**, 1995, Vol.26, s.17

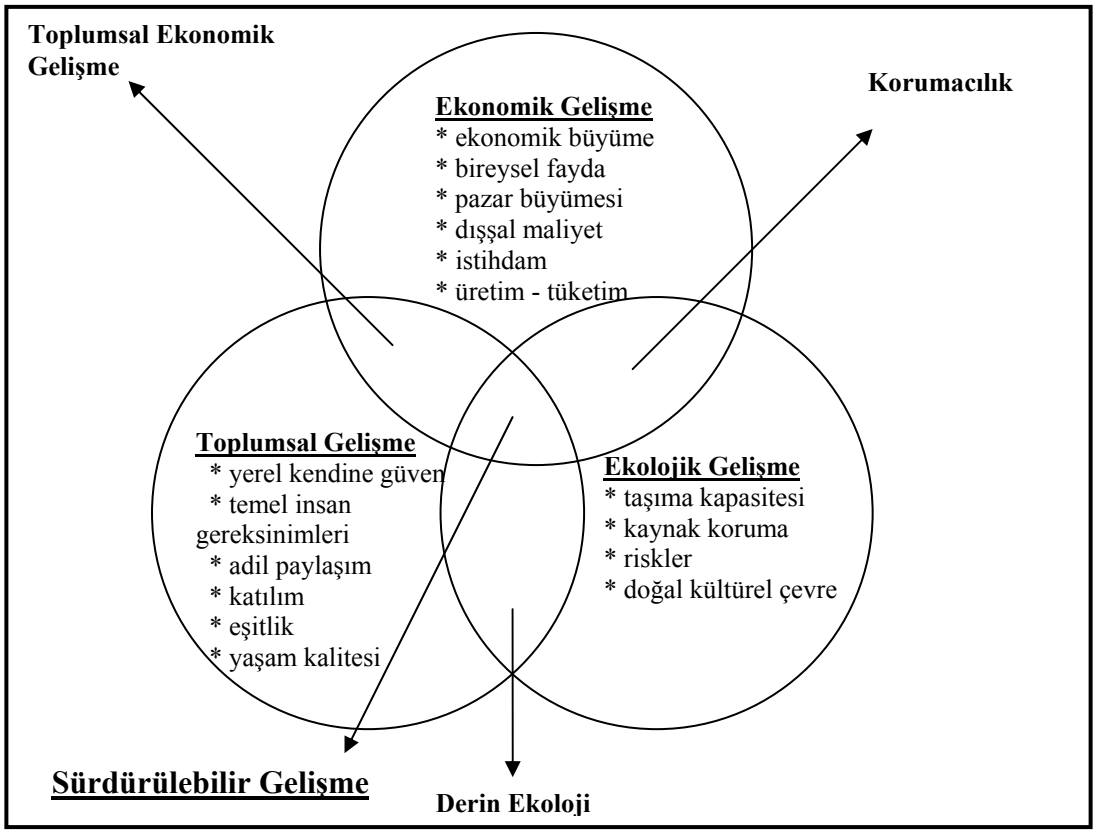

Şekil 1. Sürdürülebilir Gelişmenin Boyutları

Kaynak: R. PINFIELD, "Beyond Sustainability Indicators", **Local Environment**, 1996, C. 1, S.2. s. 155

Şekil 1'de görülebileceği üzere SG kavramı ekonomik, ekolojik ve toplumsal gelişmenin sağlandığı bir süreçtir. Yani gelişmenin sürdürülebilir olması için ekonomik etkililiği geliştirmesi, ekolojik sistemleri koruması ve geliştirmesi ile tüm insanları en iyi yaşam koşullarına ulaştırması gerekmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir gelişmenin ilgili olduğu konuları şöyle sıralamak olasıdır:

- Bütünleşmiş bir karar verme süreci
- Karar verme sürecinde toplumsal katılım
- Tüm paydaşların ve grupların işbirliği
- İnsanlar arasındaki gelişmede eşitlik, adalet ve paylaşım ilkesi
- Yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve yoksullukla mücadele

Benzer biçimde SG'nin sağlanabilmesi için olmaması gereken koşulları ise şöyle sıralamak mümkündür:

- Tüm maliyetlerine rağmen sınırsız ekonomik büyüme
- Çevresel kaynakların sınırsızca tüketimi
- Hızlı nüfus artışı ve yoğunlaşması
- Güçlü merkezi karar sistemleri
- Çevre ve gelişme sorunlarına kısa vadeli ve aceleci çözümler

Sonuçta, SG toplumsal, çevresel ekonomik ve kültürel boyutları olan bir kavramdır. Bu boyutların her birinin kendi içinde, toplumsal gereksinimler, biyolojik çeşitlilik, üretim, kültür mirası gibi, hayli önemli konu başlıkları vardır. SG'ye ilişkin çalışmalarda bu farklı yönleri tek tek ve birbirinden bağımsız olarak değil, birbirleriyle etkileşim içinde ele almak gerekir. Sistemin içerisinde yer alan her bir boyutun sürdürülebilirliği diğerlerinin de sürdürülebilir olmasına bağlıdır.[30]

Boyutlarından da anlaşılacağı üzere sürdürülebilirlik kavramı insan eylem ve düşüncesi ile koşutluklar içermektedir. "Daha fazlası en iyi (more is better)" sloganı yerine "yeterli olan en iyi (enough is better)" sloganını gündeme getiren SG [31] doğrultusunda insan gereksinimlerinin karşılanmasını içeren ve olabilecek en kaliteli yaşam seviyesine ulaştıracak bir sistem öngörülmektedir. Yani, çevresel yaşam kalitesinin, sosyal yaşam kalitesinin ve ekonomik yapabilirliğin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu yönüyle, SG, kentsel gelişme kavramı ile de bütünleşmektedir. Çünkü insan eylem ve düşünceleri doğrudan insanın yaşam mekanı olan kentlerde biçimlenmekte ve kentsel gelişme ile karşılıklı bir etkileşim içinde sürmektedir. O halde sürdürülebilir gelişme politikalarının uygulanabilmesinin koşulu olarak, bu politikaların mekana yansıtılması gerekliliği açıkça ortadadır.

1.2. Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Kavramı

Kentler sosyal ve ekonomik gelişmenin itici güçleri olarak, bu alanlardaki politikaların belirlenmesinde ana rol oynarlar. Bu çerçevede belirleyicilik özelliği ve

---

[30] ----------, T.C. Çevre Bakanlığı, BM Kalkınma Programı, **Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Raporu**, 1.basım, ed: Sibel SEZER, Gürel TÜZÜN, MAS A.Ş., Ankara, 2002, s.13

[31] Jaime JOSEPH, "Sustainable Development and Democracy in the Megacities", **Development In Practice**, C.11, S. 2-3, May 2001, s.218

önemli potansiyelleri ile beraber barınma, istihdam, hizmet gibi konularda yararcı ve yaratıcı özelliklere sahiptirler.

Ancak birçok olumlu özelliklerinden bahsedilebilecek kentlerin, özellikle 2000'li yıllarla birlikte en önemli sorunları şu biçimde özetlenebilir: güvensiz su kaynakları, yetersiz alt yapı ve ulaşım olanakları, kirlenmiş çevre (hava, su toprak vb. gibi), toplanmayan atıklar ya da toplanıp güvensizce depolanan atıklar vb. Şüphesiz bu sıralanan sorunlar yaşam kalitesinin düşmesine, verimliliğin azalmasına, felaketlerin büyümesine ve her türdeki maliyetlerin artmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte bu sorunların arkasında yatan nedenlerin de hızlı kentleşme ile birlikte gelen nüfus artışı ve yoğunlaşması olduğu açıktır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde yaşanan bu yüksek düzeydeki büyüme, bu ülkelerdeki mevcut kent planlama ve yönetim kapasitelerinin çok önünde gitmektedir. Planlanmayan ve yönetilemeyen kentsel gelişme sonucu yaşanan bu kentsel bozulma sonuçta kentlerin ülkesel gelişme sürecindeki katkılarını en aza indirmektedir hatta ekonomik anlamda etkililiği, sosyal adaleti ve güçlükle korunabilen çevresel değerleri tehdit ederek çoğunlukla bu gelişmeyi engellemektedir.[32]

Bu noktada üzerinde önemle durulması gereken konu ise sürdürülebilir gelişme kavramının düzeyi ile ilgilidir. Bu çerçevede, SG'nin elbette küresel boyutlarından söz etmek olanaklı olmakla beraber yerel ve küresel süreçler arasında sıkı bir etkileşim de söz konusudur. Çünkü kentler veya bölgeler hem yakın çevrelerini hem de daha uzak bölgeleri etkileyebilen açık sistemlerdir.[33] Sürdürülebilir gelişme politikalarının uygulanması kaçınılmaz olarak yerel ve bölgesel düzeyde olacaktır. Ulusal devletler, devletlerden oluşan bölgesel yapılar ve onların içindeki alt yönetim basamakları (eyaletler, bölgeler, yerel yönetimler), küresel çevre politikalarının uygulama alanları ve uygulayıcısıdırlar.[34]

---

[32] ----------, UN-HABITAT & UNEP, **Sustainable Cities Programme Report**, 2001, s.1
[33] M. VAN GEENHUISAN, P. NIJKAMP, *op.cit.,* s.130
[34] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.15

Bunun yanı sıra, sürdürülebilir gelişme kavramının öğelerinden hareketle, bunların içinde en önemlileri arasında olan *katılımın* sağlanmasına en fazla olanak sağlayacak düzeyin yerel düzey olduğu görülebilir.[35]

Bu bağlamda sürdürülebilir gelişme ile ilgili olan birçok tartışma mekan çerçevesinde gelişmektedir. Çevresel taşıma kapasitesi, çevre sermayesi, çevresel ve sosyal maliyet vb. gibi kavramlar belli bir kültüre sahip olan mekanla ilgili oldukları zaman daha da anlam kazanmaktadır.[36] Nitekim sürdürülebilirlik kavramı ile birlikte düşünülen, ekonomik, toplumsal, yönetsel ve çevresel ilişkilerin zaman ve mekan ile örtüştürüldüğünde anlamını bulduğu görülmektedir. Bu çerçevede genelde sürdürülebilir yerleşme ve özelde de sürdürülebilir kentleşme olgusu yaşanabilir ve yönetilebilir kentler arayışını gündeme getirmiştir. [37]

Sürdürülebilirlik kavramının kentler üzerinde odaklaşması özellikle büyük kentlerin hem doğal kaynakların başlıca tüketicisi, hem de kirlilik ve atıkların esas üreticisi olmalarından kaynaklanmaktadır. Yeni teknolojik ve ekonomik büyüme süreci içinde de ana kaynaklar olarak düşünülürlerse, kentlerin sürdürülebilirlik tartışması içindeki yerlerinin daha da önem kazanacağı açıktır.

Olaya mevcut mekansal gelişim açısından yaklaşıldığında da benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. Nitekim, kentsel gelişmenin yayılması ve genişlemesi ile birlikte kentlerin çevresinde yer alan doğal kaynaklar, tarımsal alanlar vb. nitelikteki bölgeler hızlı bir dönüşüm süreci içine girmişlerdir. Bilhassa, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kentsel yayılma, artan yapılaşma ve ulaşım altyapısı ile kendini gösteren fiziksel gelişme trendi kentsel fonksiyonlardaki desantralizasyon, ticaret ve konut alanlarının mekan başına artan fiyatları ve özel ulaşıma dayalı büyüme ile birleştiğinde sürdürülebilir gelişmenin öngördüğü potansiyel eylemler ile

---

[35] *Ibid*., s.153

[36] Adrian WOOD, Garreth BRUFF, "Local Sustainable Development: Land-use Planning's Contribution to Modern Local Government", **Journal of Environmental Planning and Management**, 2000, C. 43, S.4, s.522

[37] İ. CERİTLİ, **Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma Sürecinde Optimum Kent Ölçeğinin Önemi ve Türkiye Örneği**, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Mahalli İdareler ve Yerel Yönetimler Bilim Dalı, İstanbul, 2000, s.151

çatışmaktadır.[38] Yani kentsel gelişmeye koşut olarak biçimlenen sorunlar ile sürdürülebilir gelişmenin gerçekleştirilmesi süreci güçlüklerle karşı karşıyadır.

Bu çerçeve içerisinde olayın bir başka yönünü de kentsel gelişmenin özünde bulunan kendi kendini devam ettirme anlayışı oluşturmaktadır. Şüphesiz bu rastlantısal bir biçimde gerçekleşemez. Kentlerin günümüz dünya sistemi içerisinde kalabilmeleri veya kendilerini sürdürebilmeleri bölgesel, ulusal ve uluslararası pazarlarla olan ilişkisine de bağlı olmaktadır. Bu ilişkinin kentler üzerinde oluşturduğu baskı ile de kentler rekabetçi bir anlayış içerisinde gelişme göstermektedirler. Bu rekabetçilik kentin ekonomik, çevresel, endüstriyel ve teknolojik temellerinde sürekli bir yeniden yapılanmayı gerektirmektedir. Bu anlamda kentin ne kadar rekabet edebildiği onun o oranda kendini sürdürebilmesi anlamına gelir.[39]

Ancak bu rekabetçiliğin sürdürülebilir bir gelişme çizgisinde olabilmesi için şu şartları sağlaması gerekmektedir:[40]

- Tüm sektörlerde ekonomik çeşitliliği sağlamak
- Tüm sektörlerde nitelikli işgücüne sahip olmak
- Sosyal, kültürel, fiziksel ve çevresel bağlamda yüksek düzeyde yaşam kalitesi sunmak
- İyi iletişim ve nitelikli ulaşım olanaklarına sahip olmak
- Katılımcı bir karar alma ve uygulama sürecine sahip olmak "(karar verici aktörlerin genel olarak kamudan ve halktan oluştuğu rasyonel karar verme süreci olarak")[41]

Sürdürülebilir gelişme öğeleri ile kentler arasındaki ilişkinin bir başka yönünü de sosyal ve toplumsal düzey oluşturmaktadır. Nitekim sürdürülebilir yerleşmenin bu

[38] Sasha TSENKOVA, "Sustainable Urban Development In Europe: Myth or Reality", **Events and Debates**, Blackwell Publishers Ltd., USA, 1999, s.362
[39] M. VAN GEENHUISAN, P. NIJKAMP, *op.cit*., s.133
[40] Ian LIVINGSTONE, "Observations, London: A Sustainable City?", **Area,** 2001, C.33, S.1, s.79
[41] M. VAN GEENHUISAN, P. NIJKAMP, *op.cit*., s.133

hali gerçekleştiren bir toplumun yerleşme düzeni olduğu kanısı da kabul görmektedir. [42]

Bu bağlamda sürdürülebilir gelişmenin sürdürülebilir bir toplumla gerçekleştirilebileceği mümkün görülmektedir. Sürdürülebilir Dünya Başkanlık Konseyi'nin sürdürülebilir toplum tanımı şöyledir: "sürdürülebilir toplumlar, doğal ve tarihi kaynakların korunduğu, iş olanaklarının olduğu, yerleşim yayılmasının kontrol altına alındığı, çevresi güvenli, eğitimin hayat boyu sürdüğü, ulaşım ve sağlık hizmetlerine kolay ulaşıldığı ve tüm bireylere hayat kalitesini arttırma fırsatının tanındığı toplumlar yaratmak için, insanlara birlikte çalışma cesareti veren toplumlardır."[43]

Yaşam kalitesinin önemini vurgulayan bu anlayış Nüfus ve Hayat Kalitesi Bağımsız Komisyonu'nun 1996 yılındaki Geleceğe Özen adlı raporunda da yaşam kalitesinde iyileştirmelerin gerekliliği ve bu çerçevede yaşam kalitesinin sürdürülebilir kılınmasının hem sanayileşmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde bir gereklilik olduğunun ileri sürülmesi ile desteklenmektedir.[44]

Görüldüğü üzere sürdürülebilir kentsel gelişme kavramı, ele alındığı düzeylere göre değişik boyutlar içeren bir kavramdır. Dolayısıyla önemli olan, kavramın ne anlama geldiğinin ortaya konması ve kavramın tanımlanmasıdır. Çünkü uygulama düzeylerine göre ele alındığında yüzeysel tartışmalardan öteye gidilememektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir kentin ne olduğunun tanımlanması ve sürdürülebilir kentlerin nasıl sağlanacağının ortaya konması gerekmektedir.[45]

---

[42] İlhan TEKELİ, "Habitat II'nin Gündemini Oluşturan Temel Kavramların İrdelenmesi", **Habitat II Konferansı Yazıları**, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara, 1996 (b), s.28; Mehmet ÇUBUK, "21. Yüzyılda Beşerileşmiş Ve Sürdürülebilir Şehircilik İçin Düşünceler", **Kentsel Çevre ve Sürdürülebilirlik Paneli**, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Kentsel Araştırma ve Geliştirme Merkezi, 16 Mayıs 2000. s.7

[43] A. N. YÖNET, F. YİRMİBEŞOĞLU, *op.cit*., s.262

[44] ----------, Nüfus ve Hayat Kalitesi Bağımsız Komisyonu, **Geleceğe Özen**, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Yayın no.119, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, Önder Matbaa, Ankara, 1997, s.76

[45] Ferhat BAYRAM, "Sürdürülebilir Kentsel Gelişme: Araçlar, Yaklaşımlar ve Türkiye", **Cevat Geray'a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Yayınları: 25, Ankara, 2001, s.254

1.2.1. Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Kavramının Tanımı

Sürdürülebilir kentler veya sürdürülebilir insan yerleşmeleri kavramları ile ilgili olarak üzerinde uzlaşılmış ve net bir tanımlama yoktur.[46] Hatta sürdürülebilir kenti "oxymoron" yani henüz ne olduğu kesin olmayan, "köşesiz" bir kavram olarak da tanımlayanlar vardır.[47] Bununla birlikte sürdürülebilir gelişmenin öğeleri olarak ele alınan çevresel, ekonomik, sosyal, politik, demografik, kurumsal ve kültürel amaçları bu kavramın birer parçası olarak ele almak olanaklıdır.[48]

Bu çerçevede, güvenli su kaynaklarından, uygun barınma şartlarına, istihdamdan yaşam kalitesi ve katılıma kadar tüm kavramlar sürdürülebilir kentleşme içerisinde temel hak olarak değerlendirilmelidir.[49] Yani, sürdürülebilir kent ekonomik, çevresel ve sosyo-ekonomik ilerlemeyi etkin yurttaş katılımı ile birlikte dengelemeyi başaran bir kenttir.[50] Bu noktada üzerinde önemle durulması gereken konu ise bu ilerleme sağlanırken kentlerin veya insan yerleşimlerinin çevrenin doğal taşıma kapasitesinin üzerinde bir standarda çıkmamaları gereğidir. Taşıma kapasitesi kavramının Geleceğe Özen raporundaki "insan türünün, çevremiz insan eylemlerini destekleme kapasitesini kaybedinceye kadar yükleyebileceği azami sürdürülebilir yük"[51] tanımı ile de anlaşılabileceği üzere çevrenin doğal taşıma kapasitesinin üzerine çıkılmaması, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik ve başarılmış bir sosyal adalet için gerekli ön koşulu oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, sürdürülebilir kentsel gelişme, kentsel mekanların, bu mekanlar içinde yer alan eylemlerin ve kentte yaşayanların, çevresiyle birlikte bir bütün olarak varlığını dengeli bir şekilde devam ettirebilmesi ve kent içerisinde üretilen değerlerin

---

[46] David SATTERTHWAİTE, "Sustainable Cities or Cities That Contribute To Sustainable Development ?", **Urban Studies**, 1997, C. 34, S. 10, s.1667

[47] Lurton BLASSINGAME, "Sustainable Cities: Oxymoron, Utopia or Inevitability", **Social Science Journal**, 1998, C. 35, S.1, s.1

[48] David SATTERTHWAİTE, *op.cit*., s.1668

[49] David DRAKASİS-SMITH, "Third World Cities: Sustainable Urban Development III, Basic Needs and Human Rights", **Urban Studies**, 1997, C.34, S. 5/6, s.796–825

[50] Voula MEGA, Jorn PEDERSEN, **Urban Sustainability Indicators**, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin, Ireland, 1998, s.6

[51] ----------, Nüfus ve Hayat Kalitesi Bağımsız Komisyonu, **Geleceğe Özen**, *op.cit*., s.104

gelecek kuşaklara aktarılabilmesini ifade eder.[52] Yani, sürdürülebilir kentler, kentlerin en uygun eylemlerde bulunmasını işaret etmektedir.[53]

Yazında "sustainable cities" (sürdürülebilir kentler), "sustainable urban development" (sürdürülebilir kentsel gelişme), "sustainable human settlements" (sürdürülebilir insan yerleşimleri), "eco-cities" (eko-kentler), "liveable cities" (yaşanabilir kentler), "green cities" (yeşil kentler) gibi kavramlarla yer alan ve her birinde küçük anlam farklılaşmaları olan yaklaşımlar, özünde kentlerin çevre ile uyumlu bir ilişki içinde olmasını dile getirmektedirler.[54]

Bu genel kabul içerisinde sürdürülebilir kentin farklı tanımlarını şöyle sıralamak mümkündür:

"sürdürülebilir kentler, süreklilik içinde değişimi sağlamak amacıyla, sosyo-ekonomik çıkarların çevre ve enerji ile ilgili kaygılarla uyumlu hale getirildiği kenttir."[55];

"insan gereksinmelerine günümüz kentlerinden daha iyi yanıt veren ve kent sistemlerinin gelecek kuşakların gereksinmelerinin karşılanmasını engellemeyecek bir biçimde geliştirilmesini sağlayan kent"[56];

"sürdürülebilir kent, toplumsal ve ekonomik çıkarlar, çevre ve enerji sorunlarıyla uyumlu bir biçimde bir araya getirilerek değişimde devamlılığın sağlandığı bir yapıdır."[57]

Başka bir görüşe göre sürdürülebilir kent ise doğal değerlerin taşıma kapasitelerinin üstünde kullanımı sonucunda geri dönülemeyecek şekilde yok olmasını önleyen ve

---

[52] P. NIJKAMP, G. PEPPING, "A Meta- Analytical Evaluation of Sustainable City Initiatives", **Urban Studies**, August 1998, s. 1481-1502
[53] Peter NEWMAN, "Sustainability and Cities: Extending The Metabolism Model", **Lanscape and Urban Planning**, 1999, C. 44, s.219
[54] Ferhat BAYRAM, *op.cit*., s.254
[55] M. VAN GEENHUISAN, P. NIJKAMP, *op.cit*., s.131
[56] Hasan ERTÜRK, "Sürdürülebilir Kentler", **Yeni Türkiye Habitat II Özel Sayısı**, Mart-Nisan 96, Yıl 2, S. 8, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Ankara, 1996, s.175
[57] Ferhat BAYRAM, *op.cit*., s.255

şimdiki kuşakların yanında gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını karşılayıcı gelişme biçimini benimseyen kenttir.[58]

Bunların yanı sıra; Sürdürülebilir kentsel gelişme ile eş tutulan "yeşil kent" kavramı ile de çevre dostu yaşam biçimlerinin geliştirildiği, kültürel bir reformun sağlandığı, yeni üretim ve tüketim sistemlerine önderlik eden bir kent biçimi tanımlanmaktadır.[59]

Sürdürülebilir kentsel gelişme üzerinde olan tanımlamaları daha da çoğaltmak mümkündür. Birbirinden kısmen ayrılan tanımlamalar yapılmaktadır. "Tüm bunların bir sentezi yapıldığında sürdürülebilir kentsel gelişme kavramının kendi içinde üç temel amacı barındırmakta olduğu görülür: Birincisi, kentlerde yaşayan insanların, kent ile olan ilişkilerinde, kentin ortak alanlarının kullanımında ve kamu hizmetlerinin alımında yaşam kalitelerinin arttırılması sorununun aşılmasıdır. İkincisi, kentin bir yerleşim birimi olarak kendi varlığını devam ettirebilme yetisinin güçlendirilmesidir. Son olarak da, kentin çevre değerlerini taşıma kapasitelerinin üzerinde kullanımı ile kaynakların dönüştürülmelerinde var olan üretim ve tüketim kalıplarının temelinden sorgulanması gereğidir."[60]

1.2.2. Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Kavramının Ortaya Çıkışı

Sürdürülebilir gelişme kavramının mekana yansıma biçimi olarak ele alınabilecek olan sürdürülebilir kentsel gelişme olgusunun ortaya çıkışı da şüphesiz SG'nin gelişim süreci ile ilgilidir.

SG'nin içerik olarak da olsa Stockholm Konferansı'nda temellerinin atılmadığı bilinmektedir. Ancak bununla birlikte Hindistan eski Başbakanı Indra Gandi'nin bu konferanstaki sözleri SKG açısından önem taşımaktadır. Gandi, "yoksulluk ve karşılanamayan insan gereksinimleri en önemli kirlenme biçimleri değil midir? Köylerimizde ve sefalet yuvalarında yaşayan kitlelere, yaşamlarının kaynağı

[58] Aoyagi, Kiyotaka vd., 1998, (ed.), "Towards Sustainable Cities: Readings in the Anthropology of Urban Environments**", Leiden Development Studies**, no.15, F. BAYRAM, içinde s.255
[59] Voula MEGA, "Our City, Our Future: Towards Sustainable Development In European Cities", **Environment and Urbanization**, 1996, Vol. 8, No.1, April, s.141
[60] Ferhat BAYRAM, *op.cit*., s.256

mikroplar içinde bulunurken, havayı, denizleri, akarsuları temiz tutmanın zorunluluğunu nasıl anlatırız? Çevre yoksulluk koşulları içinde iyileştirilemez"[61] demektedir.

Gandi'nin bu sözlerini, çevre koruma bilincinin insanların yaşam ortamlarının niteliği ile çok yakından ilişkili olduğu yönünde yorumlamak olasıdır. Yani, insan yerleşimlerinin niteliği, çevresel koruma ve geliştirmenin bir tür ön koşulu olarak ileri sürülebilir.

Bu bağlamda, benzer bir görüşü BM Çevre Programı (UNEP) eski başkanlarından Mustafa Tolba ileri sürmüştür: "gelişmekte olan ülkelerdeki yöneticiler, plancılar ve insan yerleşimleri ile ilgili olanlar, doğal çevreyi güvence altına almanın yerleşimlerin geliştirilmesinde bir engel oluşturmadığını anlamaktadır. Onlar çevre yönetiminin sürdürülebilir gelişmeyi güvence altına alacağının bilincine varmaktadır. Yoğun yerleşimlerde yaşayan insanların sağlık ve yaşamlarını korumak giderek önem kazanmaktadır."[62]

Bu doğrultuda, insan yerleşimlerinin gelişiminin çevresel koruma ve geliştirme boyutlarının da göz ardı etmeden sağlanması gerektiği temel bir kabul olmaktadır. Aslında bu anlamda, ikisi de doğru olan bir ikili önerme ile karşı karşıya durulmaktadır. İnsan yerleşimlerinin gelişimi ile çevrenin korunması ya da çevresel kaynakların korunup geliştirilmesi ile insan yerleşimlerinin gelişimi ve kalitesinin yükselmesi olarak söylenebilecek bu önermelerin içeriği özellikle 20. yüzyıl başında sanayileşmeye koşut olarak yaşanan kentleşme, nüfus artışı ve tüm bunlardan kaynaklanan ve genelde kentsel kökenli çevresel sorunlar doğrultusunda gündeme gelmiştir.

Bu süreçte, ortaya çıkan kentsel kökenli sorunları çözme çabası tarihsel süreç içerisinde, çok geniş disiplinlerdeki bilim insanlarının önemli uğraş alanı haline

---

[61] Semih ERYILDIZ, **Çevreyi Geliştirici Kentleşme**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Kent ve Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara. 1994, s.12

[62] *Ibid*., s.12

gelmiştir. Ekonomistler, sosyologlar, coğrafyacılar, mimarlar hatta iş adamları, kimi teoriler geliştirip uygulama çabası içine girmişlerdir.

Büyük kentlerden kaynaklanan kötü yaşam koşulları, işsizlik, sefalet, yoksulluk gibi sorunlar karşısında geleceğin kenti arayışı içinde olanlardan birisi Ebenezer Howard olmuştur. Howard, kent-kır dengesinin yaratılması, nitelikli yaşam çevrelerinin oluşturulması gibi hedeflerle biçimlendirdiği "Bahçe Kent" modelinde dağınık gelişmeyi en aza indiren, üretime dönük yeşil kuşak ile çevrili ve işlevler yönünden çeşitlilik içeren ve kendi kendine yetebilen bir kent öngörmüştür.[63] Ayrıca Howard'ın Bahçe kentinde kentin çevresini kaplayan tarımsal alanlar büyük önem arz etmekte olup, bunlar kenti besleyecek alanlar olarak öngörülmüştür.[64]

Kendi içinde bulunduğu dönemin koşulları uyarınca, geleceğin kentini ortaya koyan Howard, önerdiği model ile aslında bugünkü kuşakların hala ulaşmaya çalıştıkları bir kent biçimine çok yakın bir model oluşturmuştur.

Howard'ın çağdaşlarından olan Frank Lloyd Wright da büyük kentlerden kaynaklanan olumsuz yaşam koşulları karşısında bir arayış içerisinde olmuş ve "Broad-acre" diye adlandırılan kent biçimini ortaya koymuştur. Fabrikaların, tarım alanlarının, ofislerin, dinlence ve eğlence alanlarının bir arada ancak çok geniş alanlara yayıldığı bir kent modelini öngören[65] Wright bu modelin insanoğlunu kalabalık kentlerin kafesi ve tuzağından kırlara taşımanın ilk adımı olduğunu savunmuştur.[66]

Kent planlama alanında Howard kadar etkili ve önemli olan bir başka isim de Bauhaus'un kurucusu olan Walter Gropious' tur. Gropius 1943 yılındaki eserinde, kent büyüklüğünün yürüme mesafesi ile sınırlanması gerektiğini, kentlerin kendi

[63] Derya OKTAY, "Kuzey Kıbrıs'ta Yöresel Mimarinin Geleneklerinden Çağdaş ve Duyarlı Çevrelere – Sürdürülebilirlik Bağlamında Planlama ve Tasarım", Dosya: Sürdürülebilirlik ve Mimari, **Mimar.ist Dergisi**, 2002, C. 2, Sayı 6, s.68
[64] S. ERYILDIZ, *op.cit*., s.35
[65] Robert FISHMAN, "20. Yüzyılda Kent Ütopyaları: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier", **20. Yüzyıl Kenti**, derleyen ve çeviri: Bülent Duru, Ayten Alkan, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s.114
[66] S. ERYILDIZ, *op.cit*., s.38

tarım alanları ile çevrili olmaları gerektiğini, birbirine komşu küçük kentlerden oluşan bir yerleşim desenini öngörürken[67] şüphesiz sürdürülebilir bir kent düşüncesi içinde değildi. Ancak ortaya koydukları ile günümüz kuşakların SKG kavramının içinin doldurulmasında büyük etkileri olmuştur.

Sürdürülebilir kentsel gelişme kavramı ile ilişkilendirilebilecek, tarihte daha birçok önemli bilim insanı bulmak olasıdır. Ancak sonuçta ufak farklar dışında çoğunun öngördüğü ortak kavram, kentsel sorunlar karşısında çözümlerin gerektiği ve bunlara nasıl ulaşılacağı olmuştur.

Bu çerçevede günümüz açısından duruma yaklaşacak olursak, kalkınmanın odağında olan kentlerin üzerindeki nüfus, üretim ve tüketim baskılarının bu alanları çevresel sorunların yoğunlaştığı alanlar haline getirdiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte ulaşılmak isteneni de kentsel gelecek arayışında kent ile doğa arasında eşitliğe dayalı bir yaşam biçimi olarak ileri sürmek mümkündür.

Bu bakış açısı içinde, "özellikle gelişme kararlarının çevresel ilkelere uygun olarak alınmadığı kentlerde, bir yandan bugünkü neslin yaşam kalitesi düşerken, diğer yandan gelecek kuşaklara "yaşanabilir" bir kent bırakabilme olanakları sınırlanmaktadır. Bu bağlamda, kentlere "sürdürülebilir kentler" niteliğinin kazandırılması, sürdürülebilir gelişme stratejisinin önemli bir halkasını oluşturmaktadır. Diğer bir anlatım ile bir ülkede sürdürülebilir gelişme hedeflerine ulaşmada kentsel sorunların çözümü önemli bir yer tutmaktadır."[68]

Sürdürülebilir gelişme, son yıllarda kentsel politikaların mihenk taşlarından biri olmuştur. Dolayısıyla sürdürülebilir kentler birçok ülkede popüler hale gelmiştir.[69] Özellikle 1990'lı yıllarda sürdürülebilir gelişme kentlerle birlikte anılmaya başlanmış olup, "sürdürülebilirlik sosyal dönüşüm için bir araçtır" (Brüksel Konferansı, Kasım 1993), "sürdürülebilirlik geleceğe uzanan bir eşitlik durumudur" (Aalborg

[67] *Ibid*., s.39-40
[68] Hasan ERTÜRK, *op.cit*., s.174
[69] Patricia ANNEZ, "Liveable Cities For The 21st Century", **Social Science and Modern Society**, 1998, May-June Sayı 98, s. 45

Konferansı, 1994), "Sürdürülebilirlik nihai bir noktaya varabilmek için iyi planlanmış bir yolculuktur" (Brüksel, 93) gibi tanımlamalarla karşılanmıştır.[70] Bu çerçevede tanımlanan sürdürülebilirlik olgusunun kentsel boyutunu da ağırlıklı olarak büyük kentler oluşturmaktadır. Çünkü bu kentler, doğal kaynakların temel tüketicileri ve ana kirlilik üreticileri konumundadır. [71]

Kent düzeyinde çevresel politika oluşturmanın, hedefler ortaya koymanın, birçok nedeni vardır. Bunlardan *birincisi*, birçok ülkede üretim, tüketim, ulaşım gibi eylemler kentlerde veya kentsel alanlarda olmaktadır. Sadece sanayileşmiş, zengin ülkelerde değil aynı zamanda gelişmekte olan ve az gelişmiş bölgelerde de kentleşme düzeyi giderek yükselmektedir. Bu durumda, kentsel yaşam kalitesi hedefi gerek kaynakların etkili kullanımı gerekse de çevresel stratejilerin ortaya konması açısından ülkelerin gelişmişlik seviyeleri üzerinde önemli rol oynar. İkincisi ise kurumsal neden olarak adlandırılabilir. Çevresel ve kaynak politikasının özeksizleştirilmesi, birçok gelişmiş ülkede mevcut politikaların içinde temel bir yer almaktadır. Kentler de haliyle bu süreç içinde doğal kurumsal karar birimidir. Kent ölçeğinde tanımlanabilen karar verme süreci, çevresel ve enerji planlamasının kurumsal etkisini arttırabilir. Üçüncü ve son neden ise, kentin yerel özellikleri ile ilgili olup, yaşam biçimlerinin, tüketim kalıplarının ve kaynakların kullanımında gereken değişiklikler konusunda kamuoyu oluşturmasına ve katılımın sağlanmasına kolaylıklar sağlayabilecek olmasıdır.[72]

Kentsel düzeyde çevrenin ele alınmasının bir başka yönünü de işgücü oluşturmaktadır. Çünkü kentsel çevrenin geliştirilmesi birçok yeni iş alanı oluşmasına yardımcı olabilecektir.

Sonuçta tüm süreç ile birlikte gelinen nokta; sürdürülebilir gelişme doğrultusunda kentler, bölgeler gibi insan yerleşmelerinde salt çevresel değil, sosyoekonomik gelişme perspektifinin de ele alınması ve bunların bütünlük içinde yürütülmesi

---

[70] ----------, **Intermediate Cities in Search of Sustainability**, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin, Ireland, 1996, s.20
[71] P. NIJKAMP, G. PEPPING, *op.cit*., s.1490
[72] A. FINCO, P. NIJKAMP, *op.cit.,* s. 290-291

olmuştur. Özellikle kentlerin 21. yüzyılda oynayabilecekleri rollere ilişkin vizyon geliştirilmesi, bu vizyon içerisinde sürdürülebilir gelişmenin sağlanması için kentleri oluşturan aktörlerin bir katılım mekanizması içinde bir araya gelmeleri sürdürülebilir kentsel gelişme kavramı içinde toplanmıştır.[73]

1.2.3. Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Kavramı Üzerinde Uluslararası Örgütlerin Etkileri

İnsanoğlunun çevreyi bir sorun alanı olarak ele alması ve onunla ilgili politikalar üretmeye başlaması, çevrenin insan yaşamı üzerinde doğrudan etkilerinin görülmesi ile başlamıştır. Bu çerçevede uluslararası, bölgesel ve ulusal düzeylerde kimi düzenlemeler yapılmıştır. Ancak çevrenin ve çevre sorunlarının küresel boyutlarından dolayı onunla ilgili politikaların resmi kaynaklarda yer alma sürecinin ilk olarak uluslararası düzeyde gerçekleştiği söylenebilir.

Nitekim bu anlamda, sürdürülebilir gelişme kavramı da uluslararası düzeyde geliştirilmiş ve uluslara ekonomi, çevre ve sosyal alanlarda politika üretme konusunda yön gösterici olmuştur.

Sürdürülebilir gelişme kavramından doğan sürdürülebilir kentsel gelişme kavramı üzerinde de bu söz konusu uluslararası örgütler etkili olmuş ve yönlendirici bir uzak görüşlülük üstlenmişlerdir. Bu bağlamda çalışmanın bu kısmında, Birleşmiş Milletler'in (BM), Avrupa Birliği'nin (AB), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) ve Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) sürdürülebilir kentsel gelişme kavramı üzerindeki etkileri ve kavramın içeriğinin belirlenmesindeki katkıları incelenmiştir.

[73] ----------, Türk Belediyeler Birliği – Konrad Adeneur Vakfı, **Kent Konseyleri ve Yerel Gündem 21**, Ankara, 2001, s.11

1.2.3.1.Birleşmiş Milletler ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme

Birleşmiş Milletler'in, sürdürülebilir kentsel gelişme kavramının oluşmasında ve kavramın içeriğinin doldurulmasındaki etkilerini, BM'nin çevre ile ilgilenmeye başladığı zamana kadar götürmek olasıdır.

Stockholm Konferansı; Bu çerçevede BM tarafından düzenlenen ve çevrenin evrensel olarak ilk ele alındığı belge olan Stockholm Bildirgesinin 15. ve 16. maddeleri ile SKG kavramını ilişkilendirmek olasıdır. Nitekim bildirgenin 15. maddesi, "çevreye olan olumsuz etkileri önlemek, maksimum sosyal, ekonomik ve çevre faydaları sağlamak için yerleşmelere ve kentlere planlama uygulanmalıdır" derken 16. maddede ise "temel insan haklarına ön yargısız olarak, ilgili hükümetlerce uygun bulunan demografi politikaları; çevre ve kalkınma üzerinde olumsuz etkileri olan nüfus artış hızı veya aşırı nüfus yığılmaları ile düşük nüfus yoğunluğunun insan çevresinin gelişmesini veya kalkınmayı engelleyebileceği bölgelerde uygulanmalıdır"[74] diyerek kent planlamasında yeni bir vizyonu öngörmüş ve gerek yüksek nüfus yoğunluğunu gerekse de çok düşük nüfus yoğunluğunu insan çevresinin gelişmesinde bir engel olarak niteleyerek önlemler alınması gerektiği üzerinde durmuştur.

Bu bildirgede sözü edilen, kentsel gelişim sürecinin çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlara sahip bir planlama anlayışına sahip olması ve kalabalık veya çok düşük nüfus yoğunluklarının önlemesi politikaları şüphesiz sürdürülebilir kentsel gelişme sürecinin temel taşları olmaktadır.

Habitat I; Bu bağlamda, BM yerleşme sorunlarının öneminin farkında olarak Stockholm'den dört yıl sonra 1976 yılında Kanada'nın Vancouver kentinde ilk Habitat Konferansını gerçekleştirmiş ve bu konferans ile yerleşmeye dayalı sorunların önemini dünya gündemine taşımıştır. Bu konferansın temel kabulleri ise

[74] ----------, Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı Stockholm Deklarasyonu, 1972, s.2

sorunlara temel ihtiyaçlar açısından yaklaşma ve çözümlerin devlet eliyle olması veya devlet öncülüğünde eylemlerde olması sıralanabilir.[75]

Yerleşme sorunları BM'nin sürekli olarak gündeminde olmuştur. İnsanların yerleşme alanları ile çevresel, ekonomik ve sosyal hedefler arasındaki sıkı ilişkinin, Birleşmiş Milletlerce düzenlenen tüm konferans, rapor vb. gibi belgelerde yer aldığı görülmektedir.

Ortak Geleceğimiz Raporu; Bu çerçevede, sürdürülebilir gelişme kavramının da doğmuş olduğu 1987 Ortak Geleceğimiz raporu'nda yer alan ortak kaygılar, ortak tedbirler ve ortak çabalar[76] içerisinde kentleşme konusu ele alınmıştır.

Bu bakış açısı ile rapor incelendiğinde ortak kaygılar içerisinde yer alan kimi sorunların sürdürülebilir kentsel gelişme kavramının doğmasına yol açan sorunlarla eşleştiği görülmektedir. Bunlar arasında, yoksulluk ve çevre üzerindeki baskıları, nüfusun hızla artması ve yoğunlaşmasının yaşam kalitesinin standartlarının yükseltilmesinin önünü tıkaması, çevre kaynaklarının aşırı oranda tüketilmesi ile kentsel sorun, kentsel büyüme, kentlerin kontrolsüz yayılması gibi sorunlar sayılabilir.

Ortak tedbirler içerisinde yer alan kentsel sorunların etkin çözümünde yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve yerel fırsatların arttırılması, enerji kullanımında tasarruf, nüfus artışını ve yoğunlaşmasını önleyecek politikalar üretilmesi, türlerin ve ekosistemin korunması, doğal kaynakların verimli kullanılması gibi kavramlar da sürdürülebilir kentsel gelişme kavramına ışık tutmuştur.

Bununla birlikte Ortak Geleceğimiz raporunun sürdürülebilir gelişme tanımı da, doğrudan sürdürülebilir kentsel gelişmeye atıf yapmaktadır. Şöyle ki, kavramın tanımı içinde yer alan iki ayrı hedef hem mekanda hem de zamanda adalet ilkesi getirmektedir. Bu noktada, özellikle mekandaki hakça dağılım ilkesi, sürdürülebilir

[75] İlhan TEKELİ, "Habitat II'nin İçeriğinin Geliştirilmesi Üzerine Düşünceler", **Habitat II Konferansı Yazıları**, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara, 1996 (a), s.15
[76] M. GÜNEŞ, *op.cit*., s.36-37

gelişmenin uygulanmasının temelini oluşturmaktadır.[77] Bu bağlamda sözü edilen mekanı da şüphesiz geniş anlamda insan yerleşmeleri, dar anlamda da kentler karşılamaktadır.

Rio Konferansı; Sürdürülebilir kentsel gelişmeye doğru, BM tarafından atılan bir diğer adım da 1992 yılında düzenlenen Rio konferansı olmuştur. "BM Çevre ve Gelişme Konferansı sonucunda Rio Bildirgesi, Gündem 21, Orman İlkeleri, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi adı altında beş temel belge ortaya çıkmıştır."[78]

Rio Zirvesi sonucunda oluşan bu belgelerin en önemlilerinden birisi de Gündem 21 adıyla anılan belgedir. Rio Bildirgesinde yer alan ilkelerin uygulama planı niteliğinde olan Gündem 21, "dünyada sürdürülebilir gelişmeyi, bir başka deyişle 21. yüzyılda çevre ve gelişme sorunlarıyla başa çıkılmasını sağlamak olarak tanımlanan küresel bir eylem planı olup, Türkiye'nin de içinde bulunduğu birçok ülkenin uygulamasını kabul ettiği uluslararası bir belgedir."[79]

Toplam dört kısım ve kırk bölümden oluşan Gündem 21'in konu ile ilgili olan en önemli bölümünü ise "Sürdürülebilir İnsan Yerleşimleri Gelişmesinin Desteklenmesi" adını taşıyan yedinci bölümü oluşturmaktadır. Bu bölümde özet olarak, insan yerleşimlerinin sosyal, ekonomik ve çevresel kalitesinin geliştirilmesi amacı güdülmüş ve bu temel amaca dönük olarak bazı programlar saptanmıştır. [80] Herkes için yeterli barınma, insan yerleşimleri yönetiminin iyileştirilmesi, sürdürülebilir arazi kullanım planlaması ve yönetimi, bütünleşik çevresel altyapı hizmetlerinin sağlanması, sürdürülebilir enerji ve ulaşım sistemleri, afetlere maruz alanlarda yerleşme planlaması, insan yerleşimlerinin gelişmesi için kapasite

[77] İlhan TEKELİ, 1996 (b), *op.cit.,* s.27
[78] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.22
[79] Yıldız TOKMAN, D. ALTAY, B. KUT, "Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanmasına Yönelik Bir Araç Olarak Yerel Gündem 21 Hareketi", **Şehircilikte Reform**, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokyumu, Mart 2004, TMMOB Şehir Plancıları Odası – Mersin Üniversitesi, Kardelen Ofset, Ankara, s.153,
[80] http://www.la21turkey.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=45 (14.12.2005)

oluşturulması gibi başlıklarla sıralanabilecek olan bu programlar[81] sürdürülebilir bir kentsel gelişimin ana hedeflerini oluşturmaktadır. Ayrıca, 10. bölümdeki toprak kaynaklarının planlaması, 15. bölümdeki biyolojik çeşitliliğin korunması, 21. bölümdeki katı atıkların ve atık suların çevreye duyarlı bir biçimde katı atıkların ve atık suların çevreye duyarlı bir biçimde yönetimi gibi konularda SKG kavramının içinin doldurulmasında çok büyük önem taşımaktadır. Görülmektedir ki, "Gündem 21 arazi yönetimi ve planlaması, su kaynakları, insan yerleşimleri gibi konularda bütüncül bir yaklaşım içerisindedir. Bir tarafta, çevresel, ekonomik ve sosyal faktörler diğer tarafta da tüm doğal / çevresel kaynaklar (hava, arazi, su, jeolojik yapı vs.) bir aradadır." [82]

Gündem 21'in bir başka önemli yönünü de temel grupların rollerinin geliştirilmesi hedefi doğrultusunda, katılım konusuna verdiği öncelikler oluşturmaktadır. Bu çerçevede kadınlar, çocuklar ve gençlik, yerli halklar ve topluluklar, hükümet dışı örgütler, yerel yönetimler, işçiler ve işçi sendikaları, iş çevreleri ve sanayi, bilimsel topluluklar ve çiftçiler olarak sıralanan bu grupların hükümetlerin izleyeceği politikalar ve uygulama araçlarına etkin katılımı sağlamaları konusu vurgulanmıştır.[83]

Bu bağlamda Gündem 21'in, "Gündem 21'in Desteklenmesinde Yerel Yönetimlerin Girişimleri" başlığını taşıyan 28. bölümü konu açısından büyük önem taşımaktadır. "Yerel Gündem 21" kavramının getirildiği bu bölümde, yerel yönetimlerin halka en yakın yönetim kademesi olarak, sürdürülebilir gelişme konusundaki yaşamsal konumlarının altı çizilmektedir.[84] Bölümün temel hedefi katılımcılık üzerinde bina edilmiş ve yerel yönetimlerin öncülüğünde, sivil toplumun ve tüm diğer aktörlerin, birlikte kendi sorunlarını ve önceliklerini saptayarak, kentleri için "21. yüzyılın yerel gündemini" oluşturmaları öngörülmüştür.[85]

---

[81] İlhan TEKELİ, "Birleşmiş Milletler Konferansları'nın Yapısal Sınırları, İç Gerilimleri, Konferanslar Arası İşbölümü ve Habitat II", **Habitat II Konferansı Yazıları**, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara, 1996 (c), s.52

[82] Albertine VAN DIEPEN, Henk VOOGD, "Sustainability and Planning: Does Urban Form Matter?", **Int. J. Sustainable Development**, 2001, C. 4, S.1, s.60

[83] http://www.la21turkey.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=45 (14.12.2005)

[84] *Ibid.,*

[85] Sadun EMREALP, *op.cit.,* s.19

Gündem 21'in hedeflediği sürdürülebilir gelişmenin yerel düzeyde yaşama geçirilmesini sağlayacak başlıca mekanizma olarak kabul edilen YG21, insanların temel gereksinimlerinin karşılanması, yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve güvenli bir geleceğin sağlanması yönündeki öncelikleri ile ekosistemlerin "taşıma kapasitesi"nin dikkate alınması ve gelecek nesillerin haklarının korunması yönündeki küresel taahhütleri birleştirerek, çevre ve yaşam kalitesinin geliştirilmesi projesi olmuştur.[86]

YG21 ile beraber gelen ve sürdürülebilir gelişmeye dönük uzun dönemli, stratejik bir planın hazırlanması ve uygulanması vurgusu ile katılımı öngören ve yerel ortaklıklara dayalı "iyi yönetim"[87] anlayışı da SKG kavramı ile doğrudan ilişkili olan kavramlar olarak görülmektedir.

Öte yandan, bu çalışma çerçevesinde, Yerel Gündem 21 üzerine getirilen "yönetişim yoluyla yarışmacı kent kavramının dayatıldığı bir süreç olma"[88] tartışmalarına girilmeyecektir. Bunun yerine, sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde iyi yönetim olgusu, eşitliği sağlayan, kurumsal kapasiteyi geliştiren, şeffaf olan ve katılımcı bir yönetim anlayışını benimseyen bir yönetim biçimi olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, YG 21'in uzun dönemde temel değişimleri sağlayabilecek bir program olduğu ve özellikle sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanması konusunda temel dayanaklardan biri olduğu kabul edilmektedir.

Habitat II, BM tarafından, 1996 yılında İstanbul'da düzenlenen HABİTAT II İnsan Yerleşimleri Konferansı (Kent Zirvesi), sürdürülebilir kentsel gelişme kavramının biçimlendirildiği yer olarak nitelenebilir.

---

[86] *Ibid.,* s. 20

[87] Good governance olarak bilinen kavram, iyi yönetişim olarak kullanılsa da aslında kamu yönetiminde bu terimin karşılığının iyi yönetim anlamına geldiği üzerinde önemli görüşler vardır. Bkz. ----------, Türk Belediyeler Birliği – Konrad Adeneur Vakfı, Kent Konseyleri ve Yerel Gündem 21, Ankara, 2001içinde Prof.Dr. Cevat Geray'ın konuşması s.84; Füsun Çiçekoğlu ORALALP, "İyi Yönetim ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Adaylığı" **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 2002, C. 1, Sayı 2, Bahar 2002, s.121–131

[88] M. GÜNEŞ, *op.cit*., s.25

Habitat II, Gündem 21'in "sürdürülebilir insan yerleşmelerinin desteklenmesi" adlı yedinci bölümü üzerine temellendirilmiştir. Yani Habitat II'nin belkemiğini G21 oluşturmaktadır.[89] Bu bağlamda 20. yüzyılın son buluşması olan Habitat II'de iki temel amaç belirlenmiştir: "herkese yeterli konut ve kentleşen dünyada sürdürülebilir yerleşmeyi gerçekleştirmek".[90]

Bu son buluşmayı başta Rio zirvesi olmak üzere ötekilerden ayıran en önemli fark bu Zirvenin salt devletlerarası nitelikte cereyan etmemiş olmasıdır. HABİTAT II, "küresel ortaklıklar" sürecinin aktörleri olarak sivil toplum kuruluşları, platformlar ve sivil inisiyatiflerin de etkin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu sürecin de, günümüzde küresel düzeyde benimsenmiş olan yönetişim / çok ortaklı yönetim (governance) kavramının BM bünyesinde kurumsal olarak kabul görmesi açısından çok önemli etkiler yaptığını kabul etmek gerekir.[91]

Habitat II buluşmasında sürdürülebilir yerleşme önemli bir hedef olarak ortaya konmuş ve dışlanma, dışlama, toplumsal uyum, özel sektör / kamu ortaklığı, yığışma, kirlilik, doğayla ilişki, yönetim, kimlik, kültürel değişimler gibi kentsel sorunların evrenselliği ilan edilmiştir. Bu çerçevede bu buluşmada;

- Kentler ölçeğinde sürdürülebilir gelişme kavramının yeniden değerlendirilmesi gündeme gelmiştir
- Kentsel demokrasi ve yurttaşın kentteki yerinin belirlenmesi istenmiştir.
- Kamu ve özel sektör işbirliğinin önemi vurgulanmıştır.
- Kentlerin yönetimi ve kentlilerin rolü üzerinde tartışmalar başlatılmıştır.[92]

HABİTAT II'nin yukarıdaki hedefleri, G21 ile kopmaz bağlar oluşturmakta ve sürdürülebilir gelişme kavramının temel insan haklarına, kentsel haklara ve kentsel sürece uzanan geniş bir çerçevede ele alınması gereğinin altını çizmektedir.[93]

[89] Sadun EMREALP, *op.cit.,* s.23
[90] Mehmet ÇUBUK, *op.cit.,* s.4,
[91] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.36
[92] Mehmet ÇUBUK, *op.cit.,* s.4
[93] Sadun EMREALP, *op.cit.,* s.23

HABİTAT II Kent Zirvesinin genel içeriği incelendiğinde, sürdürülebilir kentsel gelişmenin temel unsurlarının vurgulandığı görülebilecektir. Bunlar arasında ana başlıklar altında olmak üzere yerleşme, çevre, ulaşım, altyapı ve yönetim sorunları ve çözüm önerilerini saymak mümkündür.[94]

Bu çerçevede HABİTAT II Küresel Raporunun amaç ve ilkeler kısmında Zirvenin amacı; şehirleşen bir dünyada sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesi olarak belirtilmiştir. Yine raporda bu amaç doğrultusunda amacı gerçekleştirecek ilkeler ise şu başlıklarda sunulmuştur:[95]

- ***Adalet (Hakçalık):*** Bu ilke ile sürdürülebilir insan yerleşmelerinde tüm insanların temel hizmetlerden yararlanma konusunda eşit olmaları, karar verme mekanizmalarına eşit katılma hakkı gibi özellikler tanımlamıştır.
- ***Yoksulluğun Azaltılması:*** insan yerleşmelerinde özellikle düşük gelir gruplarının temel ihtiyaçlarının karşılanmış olması gerekliliği vurgulanmış ve böylece SKG'nin temellerinden birisi haline getirilmiştir.
- ***Sürdürülebilir Gelişme:*** Bu ilkede, insan yerleşmeleri ve SG süreci birbirini destekleyici ve karşılıklı bağımlılık içinde olacaktır ve SG insan yerleşimlerinin gelişmesinin esasıdır denerek sürdürülebilir kentsel gelişme sürdürülebilir gelişmenin merkezine oturtulmuştur. Yine aynı ilkede sürdürülebilir bir kentsel gelişme ile ilgili olarak planlama, eko-sistemin kapasitesinin aşılmaması ve gelecek nesillerin fırsatlarının baskı altına alınmaması gerekliliği vurgulanmıştır. Benzer doğrultuda, biyolojik çeşitliliğin ve kültürel farklılığın korunması, hava, su, toprak kalitelerinin insan yaşamını ve iyiliğini sağlamaya yetecek şekilde gelişmesi de SKG'nin temel değerleri arasına sokulmuştur.
- ***Yaşanabilirlik:*** ilkesinde ise yaşam kalitesinin kentlerin fiziksel şartları ile yakından ilgili olduğu belirtilmiştir.

[94] Yusuf ERBAY, "Habitat Nedir?", **Türk İdare Dergisi**, 1996, Yıl 68, S.410, s.106–107
[95] ----------, "Habitat II Gündemi", çev: Doç.Dr. Hüner Şencan, **Yeni Türkiye Habitat II Özel Sayısı**, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Ankara, Yıl 2, Sayı 8,1996, s.29–34

Bu ilke, HABİTAT II'nin en önemli ilkeleri arasında yer almaktadır. Çünkü özünde Kent Zirvesi adından da anlaşılacağı üzere bir yerleşmeler konferansıdır. Bu bağlamda, bir yerleşmenin niteliklerinin tanımlanması gerekmektedir. Bu çerçevede de, yaşanabilirlik ilkesi ile iyi bir yerleşmenin nasıl olması gerektiği ortaya konmuştur. Bu noktada HABİTAT II'yi diğer konferanslardan ayıran şey de sürdürülebilirlik, hakçalık, yurttaş bağlılığı gibi bilinen, BM'nin diğer konferanslarından alınan ilkeler değil yaşanabilirlik ilkesi olmaktadır.[96]

- ***Kent Bağlılığı:*** Raporun bu ilkesi ise katılım ile kent bağlılığı arasında bir bağ kurarak, genel bir yurttaşlık duygusu ve kimliği sağlayan, sivil katılıma olanak veren, karar verme sürecinde katılım konusunda fırsat eşitliğine sahip olan yerlerin sürdürülebilir insan yerleşmeleri olduğu belirtilmiştir.[97]

Yine aynı raporda aile, işbirliği, dayanışma ve uluslararası işbirliği ve koordinasyon başlıkları diğer ilkelerde sıralanmıştır.[98] Bu ilkeler doğrultusunda ise, HABİTAT gündeminde, sürdürülebilir kentsel gelişmeyi sağlamak için hükümetlerin, yerel yönetimlerin, özel kesimin ve hükümetdışı örgütlerin işbirliği önemle vurgulanmaktadır. İstanbul Bildirgesi'nin 12. maddesine göre de yerel yönetimler sürdürülebilir kentsel gelişmenin ortakları olarak ele alınmıştır.[99] Bu bağlamda, HABİTAT II'nin tüm bu aktörler için öngördüğü strateji de, yapabilir kılma olmuştur. Yani sürdürülebilir kentsel gelişme hedefine giderken sürecin tüm aktörlerinin çözüme katkıda bulunmasını öngörmüştür.[100]

Bu çerçevede, HABİTAT II Kent Zirvesi bütün olarak ele alındığında sürdürülebilir bir kentsel gelişme için sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik, hakçalık, kentli bağlılığı, yapabilir kılma ve yönetişim temel ilkeler olarak ortaya konmuştur. Bu ilkelerin

[96] İlhan TEKELİ, "Yaşanabilirlik", **Habitat II Konferansı Yazıları**, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara, 1996 (d), s.65
[97] ----------, "Habitat II Gündemi", *op.cit.,* s.30
[98] *Ibid.,*.s.30-31
[99] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.155
[100] İ. TEKELİ, 1996 (b), *op.cit.,* s.33

tümü göz önüne alındığında günümüz için yeni bir yerleşme yönetimi ahlakı önerilmekte olduğu görülmektedir. [101]

Bununla birlikte, HABİTAT II zirvesi kimi eleştirilerle de karşılaşmıştır. Eleştirinin odağını ise kentlere dönük SKG hedeflerinin çerçevesinin ulusal ve uluslararası düzeylerde çizilmesindeki eksiklik oluşturmaktadır. Bu nokta üzerinde, Dünya Bankasının kentleşme konusundaki uzmanlarından birisi, İstanbul Zirvesinin en büyük gediğinin çevresel sürdürülebilir gelişme kavramının uygulanma sürecinin yoksunluğu olduğunu ileri sürmüştür. Buna ek olarak da SG teriminin kentsel alanlara nasıl uygulanacağı konusunda çok az bir ilerlemenin sağlandığını da belirtmiştir.[102]

Johannesburg Zirvesi; 2002 yılında düzenlenmiş olan bu zirve sonucunda iki tip çıktı görülmektedir. Bunları ise Zirve sonunda kabul edilen politik bildirge ile uygulama planının[103] yanı sıra ikinci tip çıktılar olarak anılan ve asıl olarak özel sektör ile kamu sektörünün işbirliğini bir programa bağlamayı öngören "Sürdürülebilir Gelişme için ortaklıklar" konusundaki kararlar oluşturmaktadır.[104]

Johannesburg zirvesi sürdürülebilir gelişmenin uygulanması sürecinde önemli bir adım olmuştur. Bu nedenle, "Johannesburg'da tüm paydaşların Zirve'nin sonuçlarına ve sonrasında yürütülecek çalışmalara eşit bir şekilde katılımı hedeflenmiştir. [105]

Zirve sonucunda kabul edilen politik bildirgede sürdürülebilir gelişmenin üç temel direği olarak nitelendirilen ekonomik gelişme, sosyal gelişme ile çevrenin korunmasına ilişkin sorumlulukların yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeylerde gerçekleştirilmesinde ortak bir sorumluluk taşındığı vurgulanarak[106] yerel düzeyin önemi bir kez daha gündeme getirilmiştir. Bildirgede yer alan yoksulluğun ortadan kaldırılması, doğal kaynakların korunması, dayanışmanın önemi, sosyal ortaklar olan

[101] ----------, **Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı**, BM İnsan Yerleşmeleri Konferansı Habitat II, İstanbul, 1996, s.76
[102] David SATTERTHWAİTE, *op.cit*., s.1689
[103] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.62
[104] *Ibid.*, s.68
[105] ---------, "Sürdürülebilir Kalkınma", Dosya, **Çevre ve Mühendis Dergisi**, 2003, Sayı 23–24, s.17
[106] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.62

temel gruplarla işbirliğine devam edilmesi, biyolojik çeşitliliğin korunması gibi kavramlar SKG sürecinin önemli noktaları olarak ele alınabilir.

Yine Zirve sonucunda kabul edilen Uygulama planının yoksulluğun ortadan kaldırılması ile ilgili olan ikinci bölümünde dile getirilen kırsalda ve şehirdeki yoksulların mal ve arazi ediniminin düzenlenmesi, yoksullara ev sağlanması için az maliyetli ve sürdürülebilir malzeme ile uygun teknolojinin kullanılması, gecekondu bölgelerinin iyileştirilmesi gibi projelerde yerel yönetimlerin desteklenmesi konuları,[107] sürdürülebilir kentsel gelişme sürecinde önemli yol göstericilerdir.

Uygulama Planının, sürdürülebilir olmayan üretim ve tüketim kalıplarının değiştirilmesi bölümünde söz edilen çevresel maliyetlerin içselleştirilmesi konusu[108] da özellikle kentlerden kaynaklanan kirliliğin diğer yerleşmelere veya yakın çevreye transfer edilmesinin engellenmesi hususunda önemli bir karar olarak görülmektedir. Yine aynı bölümde sürdürülebilir gelişmeyi destekleyici ulaşım stratejilerinin hazırlanması[109] önerisi de SKG sürecinde ulaşım politikalarının öneminin altını çizmektedir.

Uygulama planının getirdiği şu kararlarda şüphesiz sürdürülebilir bir kent için gereken koşulları sıralamaktadır; "kentsel planlama ve işletmeyi etkin kullanmak, yeterli barınak ve temel hizmetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak, çevresel altyapının, ulaşımı, atık yönetimini, su yönetimini ve risk yönetimini içerecek şekilde sağlanmasını geliştirmek,[110] temiz ve atık su hizmetlerinin yaygınlaştırılması, biyolojik çeşitlilik kaybının azaltılması, yoksulluk yuvasız kentler girişimine uygun olarak elverişsiz koşullarda yaşayanların yaşamlarının iyileştirilmesi".[111]

---

[107] ---------, "Sürdürülebilir Kalkınma"… *op.cit.,* s.18
[108] *Ibid.,* s.18
[109] *Ibid.,* s.18
[110] Sasha TSENKOVA, **Urban Sustainability Progress and Challenges in Europe and North America**, UN Economic Commisison for Europe, January 2004, s.9
[111] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.66

Sonuçta Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, mekansal politika, kentsel gelişme, konut ve arazi yönetimindeki politikalar doğrultusunda kentsel sürdürülebilirlik için eylemleri ve değişme için de taahhütleri beyan etmiştir.[112]

UNECE (United Nations Economic Commission for Europe); UNECE, Batı Avrupa ile Doğu Avrupa arasında köprü görevi kurmak için oluşturulan bir organizasyondur.[113] Komisyonun amacı ekonomik ve sosyal refah ile demokratik iyi yönetimi desteklerken bölgedeki sürdürülebilir gelişmeyi sağlamaktır. Komisyonun sürdürülebilir kentle ilgili kabulü ise sürdürülebilir kentin ekonomik olarak gelişmiş, sosyal açıdan bütünleştirici ve eşitliği sağlayıcı, çevresel yönden sorumlu ve ülkenin kalkınmasına katkıda bulunan bir kent olduğudur.[114] Komisyonun Çevre ve İnsan Yerleşmeleri adlı bir bölümü olup bu doğrultuda insan yerleşimleri ve sürdürülebilirlik kavramları ile ilgili önemli çalışmalarda bulunmaktadır.[115]

Bu çalışmalar uyarınca, Madrid'de Haziran 1998'de sürdürülebilir kent gelişmesi konusunda bir kongre düzenlenmiştir. 21 değişik ülkeden katılımcıların olduğu bu kongrede sürdürülebilir kentsel gelişmenin çok yoğun, kapsamlı bir programı olması ve kamu altyapısına önem vermesi gerektiği üzerinde görüş birliğine varılmıştır. Bununla birlikte kongrede SKG politikaları ile ilgili olarak önemli noktalar belirlenmiştir. Bu bağlamda özellikle kuzey Avrupa ülkeleri (Norveç, Finlandiya, İngiltere) çevresel değerlendirmenin, kamu katılımının, sürdürülebilir gelişme doğrultusunda kamuoyu oluşturulmasının SKG için çok önemli gereklilikler olduğunu vurgulamışlar ve bu kavramlar genel bir kabul görmüştür. Ancak bu genel kabule karşın, bazı ülkeler (İspanya, Yunanistan) geleneksel planlama anlayışını gündeme getirmiş ve teknokratik bir planlama anlayışı ile SKG sürecini yönlendirmeyi öngörmüşse de bu görüşler birçok sivil toplum örgütü tarafından tepki görmüştür.[116]

[112] Sasha TSENKOVA, *op.cit.,* s.11
[113] M. GÜNEŞ, *op.cit.,* s.57
[114] Sasha TSENKOVA, *op.cit.,* s.11
[115] *Ibid.,* s.3
[116] M. GÜNEŞ, *op.cit.,* s.57-58

Sonuçta, UNECE kamu altyapısı, katılım, çevresel etki değerlendirmesi, iyi yönetim gibi kavramları sürdürülebilir kentsel gelişme doğrultusunda vurgulamış ve önemli bir açılım getirmiştir.

Sürdürülebilir Kentler Programı (The Sustainable Cities Programme): Sürdürülebilir kentler programı, UN-Habitat ve UNEP tarafından geliştirilen Yerleşme Planları ve Yönetimi için Çevresel Yol Göstericiler belgesinin kavram ve yaklaşımlarını uygulamaya geçirmek için 1990 yılında oluşturulmuştur.[117]

Sürdürülebilir kentler programı, kentler düzeyinde Habitat Gündemi ve Gündem 21'de ortaya konan çevresel boyutların uygulanmasında anahtar bir araç görevi üstlenmiş ve kentsel, çevresel planlama ve yönetimde olumlu değişimler için Birleşmiş Milletlerin çabalarını etkili kılmayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda Programın öngördüğü yöntem ise doğal kaynak yönetiminde kentlerin yapabilirliğini güçlendirmek, çevresel tahribatı sürdürülebilir bir yönde kontrol etmek ve kentin her sektöründen gelen paydaşların tam katılımını güçlendirmek olarak belirlenmiştir.[118]

Program, kaynaklarının %90'lık bir kısmını belediyeler ve onların çevre, planlama ve yönetim alanındaki özel ve kamusal sektörlerdeki ortakları ile işbirliği içinde, kentler düzeyinde yapabilirliği güçlendirmek için harcamaktadır. Bununla birlikte, 40'dan fazla kentle çalışan Program kentlerin deneyimlerine dayalı olarak kentsel sorunları çözmede yeni arayışlar geliştirme, kentsel – çevresel yönetimde özeksizleştirim ve katılımcılık gibi konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. [119]

Programın öngördüğü sürdürülebilir kent tanımı onun sürdürülebilir kentsel gelişme süreci üzerindeki katkısını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda programın sürdürülebilir kent tanımı ise şöyledir: "sürdürülebilir kent, sosyal, ekonomik ve fiziksel gelişme başarılarının sonuçlandırıldığı kenttir. Bu kentin gelişmesinin dayandığı uzun süreli yetecek çevresel kaynakları vardır ve bu kaynakları sürdürülebilir bir verimlilik düzeyinde kullanır. Sürdürülebilir bir kent, sadece kabul

[117] ---------, UN-HABITAT & UNEP, *op.cit,* s.2
[118] *Ibid.,* s.2
[119] *Ibid.,* s.3

edilebilir riskleri olan ve gelişmişlik seviyesini tehdit eden çevresel felaketlere karşı uzun süre güvenliği sürdürebilen bir kenttir." [120]

Birleşmiş Milletlerin SKG konusunda ortaya koyduğu bir diğer konu da, 26 Şubat 2004 tarihinde Hong Kong kentinde yapılan Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Başkanlığı Forumunda kabul edilen Kentlerde Sürdürülebilir Gelişme Hong Kong Bildirgesi (Hong Kong Declaration on Sustainable Development for Cities)'dir. Bu bildirge ile Gündem 21 ve Johannesburg Uygulama Planında uzlaşılan amaç, hedef ve öneriler yeniden doğrulanmıştır.[121] Bildirgenin 3. maddesinde, tüm dünyada sürdürülebilir gelişmenin kentlerin geleceğinin anahtarı olduğu belirtilmiş ve kentleşmeden kaynaklanan sorunların çözümünde tüm paydaşların çabalarını arttırması gerektiği vurgulanmıştır.

Görüldüğü üzere Birleşmiş Milletler sürdürülebilir kentsel gelişme kavramının gerek bir terim olarak yazında kullanılması konusunda öncülük etmiş gerekse de kavramın içeriğinin doldurulmasında çok önemli katkılarda bulunmuştur. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler düzenlemiş olduğu konferanslar ile kavramın kuramsal çerçevesinin oluşturulmasını sağlarken, kurmuş olduğu programlar aracılığı ile de sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanması konusunda öncülük etmiştir.

1.2.3.2.Avrupa Birliği ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme

Sürdürülebilir gelişme olgusuna kentsel perspektiften bakıldığında, kentlerin kendilerine özgü sorunlar çerçevesinde kavrama yaklaştıkları görülür. Her kent için tek bir sürdürülebilirlik reçetesinin olamayacağından hareketle Avrupa düzeyinde de kavramın ele alınması kentsel odaklı sorunlar çerçevesinde olmuştur. Ancak, "Birlik bünyesinde, kentsel politika alanında çevre ve yerel yönetimler alanında olduğu gibi bağlayıcı metinlerin olmadığı, bu politika alanını ele alan kapsamlı tüzel belgelerin oluşturulmadığı görülmektedir."[122]

---

[120] *Ibid.,* s.4

[121] ----------, UN Asia Leadership Forum On Sustainable Development For Cities, **Hong-Kong Declaration on Sustainable Development for Cities**, Hong-Kong SAR, China, 26.02.2004

[122] Bülent DURU, "AB Kentsel Politikası ve Türkiye Kentleri Üzerine", **Mülkiye,** 2005, C. 29, S.246, s.60

Bu bağlamda, Avrupa kentleri ile ilgili olarak ortaya konan temel sorunlardan birisi, "bu kentlerin ana probleminin yüksek yoğunluklu, toplu taşım ağırlıklı kent merkezleri ile düşük yoğunluklu özel araç ağırlıklı çeperleri arasındaki çelişme olduğu"[123] görüşüdür. Avrupa düzeyinde, kentsel sorunlarla ilgili başka bir görüş ise "kentlerdeki sosyal yapı bozulmasının yanı sıra kentsel çevrenin tahribi ve kapasitelerinin dışında gelişim sonucu "ataxia"[124] durumunun ortaya çıkmasıdır.[125] Bunlara ek olarak, Avrupa kentlerinin sorunları ile ilgili olarak "artan çevresel kaygı, kentlerin girişimci ruhlarının canlandırılması gerekliliği, çevreye duyarlı sektörler yoluyla işgücü yaratılması, toplu taşımacılığa önem verilmesi, hareketlilikten (mobilite) çok erişilebilirliğe önem verilmesi, yaşayan komşuluk birimleri oluşturulması." gibi değerlendirmeler de yapılmaktadır. [126] Ayrıca, kentler üzerindeki sorunların arasına su, kanalizasyon, trafik gibi yerel sorunların ağırlaşması, doğal kaynaklar üzerine olan baskının artması ve böylece gündeşlik yaşamın giderek zorlaşmasını da eklemek mümkündür.[127]

Bu değerlendirmelerin ışığında, Avrupa kentlerinin içinde bulunduğu mevcut durum ve karşılaştığı baskılar ise aşağıdaki gibi sıralanabilir;[128]

- Kamu sağlığı ve kentsel çevre kalitesi arasındaki ilişki kentsel çevre politikalarının doğrudan kamu sağlığını etkilemesine neden olmaktadır. Bu çerçevede 60'dan fazla Avrupa kenti yaz ayları boyunca en üst düzeyde ozona maruz kalmaktadır. Ayrıca, Avrupa nüfusunun %65'i kalitesi ciddi olarak tehdit altında bulunan yüzey sularını kullanmaktadır. Bunlarla birlikte dünya karbondioksit emisyonunun %25'i ile dünya insan kaynaklı metan emisyonunun da %16'sı Avrupa'da yer almaktadır.

[123] Peter HALL, "The European City: Past and Future", The European City: Sustaining Urban Quality of Life Conference, 24–28 April 1995, Copenhagen, Denmark, 1995
[124] Ataxia sözcüğü, vücudun hareketlerini sağlayan kaslarda beynin kas kontrol merkezinde meydana gelen bozulma sonucu vücudun çalışmaması, istenilen şeyleri yapamaması anlamına gelmektedir. (Bkz. Macmillian Contemporary Dictionary, 1993, s.59, ABC Yayınevi, İstanbul) Buradaki anlamı ise kentsel çevrenin bozulması ve kapasite üzerinde büyümenin kentsel gelişimin istenilmeyen biçimde gerçekleşmesini vurgulamaktadır. (*H. Yazar'ın görüşü*)
[125] M. DOGAN, & KASARDA, "The Metropolis Era", **A World Of Giant Cities**, 1988, C. 1, s.12
[126] Voula MEGA, *op.cit.,* s.134
[127] Göran ALDSKOGIUS, "Urban Policy in The Structural Policy of the European Union", **CERUM**, Umea University, Centre for Regional Science, Cerum Working Paper, No.21, 2000 s.13
[128] Voula MEGA, *op.cit.,* s.136-138

- Avrupa kentleri arasında yarışmacılık artmaktadır. Yarışmacılığın alternatifi bütüncüllüğü güçlendirmek olmalıdır.
- Birçok Avrupa kentinde gelişme ve gerileme bir arada yaşanmaktadır. Bu durum kentlerde ikili yapıları oluşturmakta ve mekanda ve sosyal yapıda ayrışmalara neden olmaktadır. Bu doğrultuda bazı komşuluk birimlerinde suç oranlarında önemli artışlar görülmektedir. Yoksulların kötü kentsel koşullarda yaşaması önemli bir sorun olarak görülmektedir.
- Sosyal kutuplaşmanın etkisi bazı kentlerde çok açık biçimde görülmektedir. Bu kentlerde sosyal adalet kavramı çok kritik bir eşikte durmaktadır.

Birçok Avrupa kentinin yaşamakta olduğu bu farklı düzeylerdeki sorunlar Birlik bünyesinde, kentsel odaklı politikaların tek bir çerçeve içerisine oturtulmasını olanaksız kılmaktadır. Bu sebeple, AB'nin genelde kentsel gelişmeye yaklaşımı ve özelde de sürdürülebilirlik doğrultusunda öngördüğü kentsel politikalar farklı alanlardaki politikalar ile oluşmaktadır. Bu bağlamda, AB'nin çevre ile ilgili politikaları şüphesiz kentler ile ilgili önemli noktaları da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla AB'nin kentsel sürdürülebilirlik ile ilgili eylemleri doğrultusunda öncelikli olarak Birliğin çevre politikaları ve sürdürülebilir gelişme politikaları incelenmiştir.

Bu doğrultuda Avrupa Topluluğunun çevre mevzuatı 1970'li yıllardan bu yana gelişme göstermektedir.[129] 1987 yılına kadar Topluluğun çevre politikaları 1973'te başlayan Çevresel Eylem Programları ile sürmüştür.[130] Çevre ile ilgili yaptırım gücü olan kararlar 1986'da kabul edilip, 1987 yılında yürürlüğe giren ve Avrupa Ekonomik Topluluğu kurucu anlaşması olan Tek Senet (Single Act) ile olmuştur.[131] Avrupa Tek Senedi, "Birliğin ortak çevre politikalarının genel amaçlarını; çevrenin kalitesini sürdürmek, korumak ve daha iyiye götürmek, kişilerin sağlığının korunmasına katkıda bulunmak ve doğa kaynaklarının temkinli ve akılcı biçimde kullanılmasını sağlamak olarak belirlemiştir."[132] Tüm bu çevre ile ilgili

[129] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.190
[130] ----------, DPT, **Çevre Alt Komisyonu Raporu**, Ankara, 1997
[131] *Ibid.,* s.
[132] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.191

düzenlemeleri ve 1986 yılında başlatılan "Eurocities Network" gibi girişimleri AB kentsel politikasının ilk adımlarından saymak gerekir.[133]

Avrupa Ekonomik Topluluğu kurucu anlaşmasının adını değiştirerek Avrupa Topluluğu Kurucu Antlaşması haline dönüştüren 1992 tarihli Maastricht Antlaşması ile de Topluluğun ana hedeflerinin yer aldığı 2. madde ile temel politikaların sıralandığı 3. maddeye ilk kez çevrenin eklendiği görülmektedir. Böylece ana hedefler arasına çevreye saygılı, sürdürülebilir ve enflasyonist olmayan bir büyüme eklenmiştir.[134]

Ayrıca, Maastricht Antlaşması ile AB düzeyinde ilk kez bir mekansal politikaya ver verildiği görülmektedir.[135] Madde 130s'in ikinci paragrafında Ekonomik ve Sosyal komitenin kent planlaması ile ilgili ölçütleri, katı atık yönetimini ve genel doğa ölçütlerini dışlamayan arazi kullanımını ve su kaynaklarının yönetimi konularını kabul edeceği dile getirilmektedir.[136]

Maastricht Antlaşması ile açık bir biçimde çevrenin korunmasının Topluluğun hedeflerine eklendiği görülmektedir. Bu çerçevede, ortak çevre politikası ile ilgili olmak üzere hedefler; çevre kalitesinin korunması, aynen muhafaza edilmesi ve iyileştirilmesine katkıda bulunma, insan sağlığının korunması, doğal kaynakların temkinli ve rasyonel kullanımı, çevreye duyarlı bir planlama için ortak bir politikanın esaslarının ortaya konulması olarak belirlenmiştir. [137]

AB içinde temel bir politika alanı haline gelen çevre kavramı, Birliğin sürdürülebilir gelişme politikalarının da asıl belirleyicisi olmuştur. Bu noktada, Birlik sürdürülebilir gelişme politikaları içindeki tüm alanlara çevre boyutunun katılması gerekliliğini ortaya koymuştur.[138]

---

[133] B. DURU, *op.cit.,* s.64
[134] *Ibid.,* s.192-193
[135] Pavlos DELLADETSIMA, "What Prosoects for Urban Policy in Europe?", **City**, 2003, C. 7, S.2, s.159
[136] http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/EU_treaty.html (21.03.2006)
[137] Hande SUHER, "İmar Planı Yerine Çevre Duyarlı ve Koruma Amaçlı Kent Planlaması", Dosya: Sürdürülebilirlik ve Mimari, **Mimar.ist Dergisi**, 2002, C. 2, S. 6, s.58
[138] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.196

Bu genel çerçeve içerisinde Birliğin sürdürülebilir gelişme politikalarının en önemli dönüm noktasını 1998 tarihli Kardif toplantısı oluşturmaktadır. Bu toplantıda, çevrenin diğer tüm politika alanları ile bütünleştirilmesi kararlaştırılmıştır.[139]

Birliğin sürdürülebilir gelişme politikaları doğrultusundaki bir diğer önemli adımı ise Haziran 2001 de yapılan Göteborg toplantısı ile olmuştur. Bu toplantı ile sürdürülebilir gelişme politikaları Birliğin temel hedeflerine de uygun olarak dış politika alanına taşınmış ve dünya çapında bir sürdürülebilir gelişme paktı oluşturulması kararlaştırılmıştır. Nitekim bu doğrultuda 2002 yılında Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Gelişme Zirvesi düzenlenmiştir.[140]

Avrupa Birliği'nin sürdürülebilir gelişme politikalarının temel çizgileri aynı zamanda sürdürülebilir kentsel gelişimin de sağlanmasındaki ana esasları oluşturmaktadır. Bu çerçevede Birliğin temel politikalarını şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Farklı aktörler arasında diyalog ve mutlaka katılımın sağlanması
- Uygulama araçlarının güçlendirilmesi doğrultusunda Sürdürülebilirlik Etki Değerlendirmesi önerisi
- Her üye devletin kendi sürdürülebilir gelişme politikasını belirlemesi
- Yoksullukla mücadele ve sosyal gelişmenin sağlanması
- Doğal ve ekolojik kaynakların sürdürülebilir yönetimi, su kaynaklarının korunması, toprağın dengeli kullanımı, enerji ve biyolojik çeşitlik alanlarında sürdürülebilir gelişme
- Çok ortaklı yönetim / iyi yönetim anlayışının gerçekleştirilmesi
- Ekonomik, sosyal ve çevresel politikalar açısından fayda-maliyet analizlerinin yapılması
- Halk sağlığı
- Artan trafik hacmi, gürültü ve kirlilik düzeylerindeki yükselme sorunlarını çözmek için çevre dostu ulaşım modellerinin desteklenmesi

[139] *Ibid.,* s.197
[140] *Ibid.,* s.199

- Sürdürülebilir gelişmenin denetlenmesi amacıyla sürdürülebilir gelişme göstergelerinin belirlenmesi[141]

Görüldüğü üzere Birliğin ortaya koymuş olduğu politika ve ilkeler sürdürülebilir gelişmenin uygulanmasının somut olarak sağlanmasını da öngörmektedir.

Birlik çerçevesinde sürdürülebilir gelişme adına bir başka önemli adımı da "Sürdürülebilirliğe Doğru" adını taşıyan 5. Çevre Eylem Programı oluşturmaktadır. 1993–2000 yıllarını kapsayan bu program ile AB'nin gelecekteki karar ve politika oluşturma sürecinde yasaların mutlaka çevre koruma ile ilgili hükümleri içermesi öngörülmüştür.[142] Bu programda; öncelikli konular (iklim değişikliği, asidifikasyon, su, kent çevresi, risk yönetimi, kıyı alanları ve biyolojik çeşitliliği kapsayan,), çevrenin bütünleştirilebileceği sanayi, ulaşım, tarım, turizm gibi sektörlerin belirlenmesi, çevresel araçların alanlarının genişletilmesi, Birliğin çevre konusundaki uluslararası rolünün arttırılması, kamuoyunun bilinçlendirilmesi olarak sayılabilecek beş temel başlık altında sonuçlar ortaya konmuştur.[143]

Birliğin günümüzde de halen devam eden 6. Çevre Eylem Programında (2001 – 2010) ise uzun vadede refah ve yaşam kalitesinin sağlanması için sağlıklı bir çevreye gereksinme duyulduğu kabul edilmiştir. Bununla birlikte, iklim değişikliği, doğa ve biyolojik çeşitlilik, çevre ve sağlık ile doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve atık yönetimi konularında sıkı önlemler alınması gerekliliği ortaya konmuştur. Ayrıca yine bu program ile katılımın sağlanması gerekliliği de vurgulanmıştır.[144]

Avrupa Birliği çerçevesinde, Birliğin gerek sürdürülebilir gelişme gerekse de sürdürülebilir kentsel gelişme adına ortaya koymuş olduğu kavramlar sadece politikalardan ibaret değildir. Bu bağlamda, Birliğin kararları üzerinde etki yaratma amacını güden bağımsız ağlar, örgütlerde ayrı bir önem taşımaktadır. Bunlar arasında sayılabilecek olan EUROCITIES (pek çok büyük kentin oluşturduğu bağımsız bir

[141] *Ibid.,* s.199-204
[142] http://www.deltur.cec.eu.int (12.02.2006)
[143] *Ibid.,*
[144] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.211-215

yerel yönetim ağı) ve METREX (nüfusu beş yüz binden fazla olan ve nüfus ve sanayi açısından yoğunluk gösteren kentlerden oluşan birlik) üyeleri olan kentlerin çıkarları ile Birlik politikalarını bütünleştirmek, kentler arasında bilgi alış verişi sağlamak ve üyelerinin Birlik teşvik araçlarından yararlanmalarını sağlamak adına görevler üstlenmişlerdir.[145] Bu bağlamda, EUROCITIES'in projeleri arasında yer alan car-free-cities (otomobilsiz kentler) projesi sürdürülebilir bir kente doğru atılmış önemli adımlardan birisi olarak gösterilebilir. Bu proje ile ortaya konan temel felsefe yaya ağırlıklı bir kentin oluşturulmasıdır. Bu model kent, küçük kentsel ünitelerden oluşan ve her birine yaya olarak ulaşılabilen bir mekansal organizasyondan oluşmaktadır. Bu kentsel parçaları ise yeşil alanlar birbirinden ayırmakta ve birbirlerine toplu taşım aksları ile bağlanmaktadırlar. Bu önerilen modelin önemi sadece ekolojik açıdan avantajlı olması değil, ekonomik açıdan da avantajlara sahip olmasından kaynaklanmaktadır.[146]

Bu bağımsız ağların yanı sıra Birliğin teşvik araçlarından olan Yapısal Fonların kullanıldığı alanlarda Birliğin sürdürülebilir bir kentsel gelişmeye verdiği desteği ortaya koymaktadır. Bu bağlamda yapısal fonlar ve kullanıldığı alanlar sırasıyla; **INTERREG III'te,** sınır ötesi ve bölgeler arası işbirliği programının hedefleri arasında, sınır bölgelerindeki kentlerin geliştirilmesi, sınır ötesi kent planlaması, çevre koruma ve atıkların bertaraf edilmesi, su kirliliğinin önlenmesi gibi konular yer almaktadır. **URBAN II'de,** kentlerin ve sorunlu kentlerin sürdürülebilir gelişmesi için oluşturulan program da özellikle nüfusu 100.000'in üzerindeki kentsel alanlardaki işsizlik, suç, çevre zararları, sosyal ve etnik çatışmalar, sosyal kurumların yetersizliği gibi sorunlarla ilgilenmektedir. **LEADER + ise,** kırsal alanları geliştirme programı olup, ekolojik değerlerin korunması, turizmin geliştirilmesi gibi hedefler üzerine eğilmektedir. **EQUAL,** programı ise çalışma alanında eşitsizlik ve ayırımcılıkla mücadele alanında yer almaktadır. [147]

Bu program alanları AB'nin, sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde, sadece politika ve ilkeler düzeyinde yol gösterici bir nitelik taşımadığının, doğrudan akçal

[145] *Ibid.,*s.179
[146] ----------, **Intermediate Cities in**…, *op.cit.,* s.32
[147] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.187-188

kaynaklarla destekleyerek SKG'nin somut olarak gerçekleştirilmesine verdiği önemi ortaya koymaktadır.

AB'nin bu programlar gibi SKG çerçevesinde ele alınabilecek somut bir başka eylemi de NUTS olarak bilinen istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasıdır. Bu sınıflandırma, bölgelerin planlanması ve teşvik araçlarından yararlanılması için önem taşımaktadır. Ayrıca, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin gerçekleştirilmesinde, bölgesel istatistiklerin toplanmasında ve karşılaştırmalar yapılabilmesinde kolaylıklar sağlayan bu sınıflandırmaya göre üç tane istatistiki bölge birimi düzeyi vardır. NUTS I, NUTS II ve NUTS III olarak adlandırılan bu düzeyler Birliğin teşvik araçlar ile bütünleşmektedir. Sırasıyla NUTS I, temel altyapı ve işletme yatırımları, NUTS II, yapısal sorunların çözümü, NUTS III de eğitim öğretim sistemi ve istihdam ile ilgili amaçlarla örtüşmektedir.[148]

AB'nin uygulamış olduğu bu istatistiki bölge birimleri sınıflaması, sürdürülebilir kentsel gelişme doğrultusunda gerek uygulama araçları gerekse de mekansal olarak yerleşmelerin sınıflandırılması bağlamında büyük önem taşımaktadır.

Sürdürülebilir kentler bağlamında Avrupa Birliği çerçevesinde ele alınması gereken önemli bir noktayı da, 27 Mayıs 1994 tarihinde, Danimarka'nın Aalborg kentinde gerçekleştirilen Avrupa Sürdürülebilir Kent ve Kasabalar Konferansı oluşturmaktadır.[149] Bu konferans, Yerel gündem 21'in Avrupa versiyonu olarak da nitelendirilmektedir.[150] Konferansın sonunda Sürdürülebilirliğe Doğru Avrupa Kentler ve Kasabalar Şartı oluşturulmuştur. Ayrıca Şartın ikinci bölümünde belirtilen Avrupa Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar Kampanyasının[151] başlatılması da konferansın önemli sonuçlarından birisini oluşturmuştur. Bu kampanyaya 300'den fazla şehir katılmış, ayrıca Sağlıklı Kent Ağı, Birleşmiş Kentler/Kasabalar Federasyonu, EUROCITIES, Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Birliği ve ICLEI gibi örgütlerde bu girişimin üyesi olmuşlardır.[152]

---

[148] *Ibid.,* 185
[149] http://www.sustainable-cities.org/aal_uk.html (20.08.2005)
[150] A. FINCO, P. NIJKAMP, *op.cit.,* s.294
[151] http://www.sustainable-cities.org/aal_uk.html (20.08.2005)
[152] V. MEGA, J. PEDERSEN, *op.cit.,* s.3

Aalborg Şartı, sürdürülebilirliği, yerel karar verme sürecinin tüm alanlarını kapsayan denge arayışlı, yerel ve yaratıcı bir süreç olarak tanımlar.[153] Bununla birlikte Şart, doğanın taşıma kapasitesine uygun yaşam koşulları, sosyal adalet, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik arayışlarında, sürdürülebilir gelişmenin, kentlere ve kasabalara önemli bir yol gösterici olduğunu işaret eder.[154]

İnsanoğlunun yüzleştiği birçok çevresel sorun için kent yönetimlerine bir eko-sistem yaklaşımını benimsetmeyi amaçlayan bu şart[155] doğrultusunda sürdürülebilirlik açısından kentsel politikalar başlıklar halinde aşağıdaki gibi belirlenmiştir:[156]

- Öncelikli olarak kentlerin birbirinden farklılaşması sebebiyle her kentin sürdürülebilirliğe doğru kendi özgün yollarını bulmaları gerektiği
- Kent ve kasabaların sorunlarını daha geniş ortamlara ya da geleceğe taşıma hakkına sahip olmaması gerekliliği
- Ekonomik gelişmenin sınırlayıcı etkeninin doğal servet olduğu kabulü ile bu servetin korunmasının gerekliliği (su rezervlerinin, toprağın, biyolojik çeşitliliğin korunması, yenilenemez enerji kaynaklarının kullanımının azaltılması vb.)
- Sosyal adaletin sağlanması (özellikle çevre sorunlarından en fazla ölçüde etkilenen ve en az düzeyde bu sorunları çözme yeterliliği olan yoksulların durumunun iyileştirilmesi, tüketimi körüklemek yerine yurttaşların hayat kalitelerinin niteliğinin arttırılması, uzun vadeli istihdam olanaklarının yaratılması)
- Arazi kullanım ve "imar planlamasında"[157] stratejik çevre etki değerlendirmesinin gerekliliği, kentsel gelişim sürecinde mobiliteyi azaltıcı yönde bir işlevler karışımı oluşturulması gerekliliği

[153] http://www.sustainable-cities.org/aal_uk.html (20.08.2005)
[154] A. FINCO, P. NIJKAMP, *op.cit.,* S.294
[155] V. MEGA, J. PEDERSEN, *op.cit.,* s.4
[156] http: http://www.sustainable-cities.org/aal_uk.html (20.08.2005)
[157] Yurt dışında imar terimini doğrudan karşılayan bir kavram yoktur. Ülkemizdeki anlamıyla imar planlaması genel olarak "development plan" ya da "detailed development plan" kavramları ile eşleşmektedir.

- Erişilebilirliğin arttırılarak toplumsal refahı ve şehirli hayat tarzının daha az ulaşım ihtiyacı doğuracak biçimde yönlendirilmesinin gerekliliği
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının yegane sürdürülebilir seçenek olduğu
- Yerel yönetimlere yeterli otoritenin verilmesi ve güçlü bir akçal zeminin oluşturulması ile gerçekleşebilecek iyi yönetim kavramının gerekliliği
- Anahtar aktör olarak yurttaşların ve toplumun etkin katılımının sağlanması
- Kentsel yönetim araçlarının oluşturulmasının gerekliliği

Aalborg Şartının ortaya koymuş olduğu bu ilkeler sürdürülebilir kentsel gelişmenin gerek ilkelerini gerekse de uygulama yöntemlerini belirlemesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Avrupa Birliği'nin sürdürülebilir bir kente dönük olan bakış açısını tam olarak ortaya koymak için Birliğin çevre politikaları, uygulama araçları gibi belgelerin yanı sıra Birliğin belki de "doğrudan mekanla ilgili en önemli belgesini 1999 yılında Almanya Postdam'da benimsenen Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi (European Spatial Development Perspective ESDP)"[158] oluşturmaktadır. ESDP, Avrupa Birliğinin mekansal planlamadan sorumlu Bakanlar Konseyi toplantısında kabul edilmiştir.[159]

ABye üye ülkelerin mekan politikaları arasında bir bağ kurmak için hazırlanan ESDP'nin Birlik çapında bir planlama aracı olarak tasarlanmadığını, tüzel açıdan bağlayıcılığı bulunmadığını, yalnızca gönüllü eylemler için bir yol gösterici olduğunu belirtmek gerekmektedir.[160]

Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifinde, uzun vadede, ilerlemeci ekonomik bütünleşme ve üye devletler arasında işbirliği, yerel ve bölgesel toplulukların katılım sürecindeki artan önemi ve mekansal gelişme içindeki rolleri gibi etkenlerle mekansal gelişim eğilimlerinin belirleneceği belirtilmiştir.[161] Orta vadede ise

[158] B. DURU, *op.cit.,* s.64
[159] G. ALDSKOGIUS, *op.cit.,* s.9
[160] B. DURU, *op.cit.,* s.65
[161] ----------, COMMISSION OF EUROPEAN COMMUNITIES (CEC), **European Spatial Development Perspectives: Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the Eurepean Union**, Luxembourg, 1999, s.7

mekansal uyumun oluşturulması ve dengeli işgücü pazarları ile sürdürülebilir bir gelişmeye ulaşılabileceği öngörülmektedir.[162] Bununla birlikte kültürel farklılıkları koruyacak olan doğal ve kültürel mirasın korunması da ESDP içinde yer alan bir diğer önemli ilke olmaktadır.[163]

Avrupa Birliği'nin mekansal stratejisinin hedefi bölgesel bir sürdürülebilir gelişmeyi sağlamaktır. Bu nedenle, Birlik içerisinde çok merkezli gelişme kavramı önem kazanmıştır. Bu gelişme tipi ile AB'nin çekirdek alanındaki bölgede aşırı ekonomik ve demografik yoğunlaşmanın azaltılabileceği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, tüm kentsel bölgeler arasında kentsel hizmetlerin sunumunda katılımcılığın önemi de ön plana çıkarılmıştır. ESDP çerçevesinde, kentsel alanların sürdürülebilirliği bakımından ortaya konan görüşler ise; fiziki gelişmenin denetlenmesi, işlevlerin ve toplumsal grupların, özellikle nüfusun büyük kısmının kentsel hizmetlere erişemediği büyük kentlerde bütünleşmenin sağlanması, kentsel ekosistemin etkin ve kaynak korumacı yönetimi, çevreye dost ulaşım türlerinin geliştirilmesi ile doğal ve kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi olarak belirlenmiştir.[164]

Sonuç olarak, AB'nin mekansal perspektifini ilgilendiren temel kavramlar yerellik, dengeli ve sürekli gelişme, bölgeler arası eşitlik, katılım ve işbirliği olarak sıralanabilir. [165]

AB çerçevesinde sürdürülebilir kentsel gelişme politikaları, mekansal politikalar veya kentsel politikalar incelenirken, Birlik'ten bağımsız ancak yakın ilişkili olduğu bir örgüt olan Avrupa Konseyi'nin ortaya koymuş olduğu belgelerin ve politikaların da incelenmesi gerekmektedir.

---

[162] *Ibid.,* s.8
[163] *Ibid.,* s.20
[164] Ibid., s.20-22
[165] Arif ERENÇİN, "Avrupa Birliği, Yerel Demokrasi ve Kent Planlaması", **Avrupa Birliği Süreci ve Planlama**, 25. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, 7–9 Kasım 2001, TMMOB Şehir Plancıları Odası – ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Özkan Matbaacılık, Ankara, 2002, s. 339

Avrupa Konseyinin kentsel yaşam ve kentsel politikalarla ilgili olarak ortaya koyduğu en önemli belgeler arasında Avrupa Kentsel Şartı ve Avrupa Kentsel Haklar Bildirgesi olarak gösterilebilir.

Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Konseyi'nin kentsel politikalarından yola çıkılarak oluşturulan ve 1980 – 1982 yılları arasında Konsey'ce düzenlenen "Kentsel Rönesans İçin Avrupa Kampanyası"(Eurepean Campaign For Urban Renaissance), kapsamında geliştirilmiştir. Sözü edilen bu kampanya "yerleşmelerde daha iyi yaşam" (a better life in towns) sloganıyla kentsel gelişmenin niceliksel değil niteliksel yönlerinin önemini vurgulamıştır.[166]

Fiziksel çevrenin geliştirilmesi, mevcut konut stoğunun iyileştirilmesi, yerleşmelerde sosyal ve kültürel olanakların yaratılması ve toplumsal kalkınma ve halk katılımının özendirilmesi gibi konularda temellenen[167] bu belge 1986 yılından sonra Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Sürekli Konferansı çerçevesinde sürdürülmüştür. [168] Avrupa Kentsel Şartı, 17–19 Mart 1992 yılında Strazburg'da gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Avrupa Yerel Yönetimler Konferansı'nın olağan toplantısında kabul edilmiştir. Ayrıca, aynı toplantının 18 Mart 1992 günkü oturumunda da Avrupa Kentli Hakları Bildirgesi imza altına alınmıştır.[169]

Burada önemle belirtilmesi gereken bir konu da Avrupa Kentsel Şartının diğer uluslararası metinlerde olduğu gibi hükümetlerin değil, yerel yönetimlerin imzasına açılması durumudur.[170] Aslında böyle bir davranışın arkasında halka en yakın birimin yerel yönetimler olduğu ve kentsel sorunların çözümünde bu yönetim birimlerinin etkin kılınması gerektiği görüşünün yattığı da bir gerçektir.

Avrupa Kentli Haklar Bildirgesi, gerçekleşmesi bireylerin dayanışması ve eşit yükümlülükleri kabul etmesine bağlı olan toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Bu

---

[166] ----------, **Avrupa Kentsel Şartı**, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayın No: 10, Ankara, s.3
[167] Ibid., s.3
[168] B. DURU, *op.cit.,* s.66
[169] ----------, **Avrupa Kentsel Şartı**, *op.cit.,* s.1
[170] Serap Şehnaz YAREN, **Sağlıklı Kentleşme: Yaklaşımlar, Göstergeler ve Örnek Kent Bazında Karşılaştırmalı Analiz**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, 2002, s.58

maddeler arasında yer alan güvenli bir kent, kirletilmemiş ve sağlıklı bir çevre, bireysel ekonomik gelişmeyi sağlayan yeterli istihdam olanakları, yeterli konut, toplu taşım ve yaya öncelikli bir ulaşım sistemi, bireyler için yeterli sağlık, eğlence, dinlence, spor olanaklarının olması, kaliteli bir fiziksel çevre, kentsel işlevler arasında ilişki ve uyumun gerekliliği, katılımın sağlanması, sürdürülebilir gelişme, doğal ve kültürel zenginliklerin korunması ve geliştirilmesi ve eşitliğin sağlanması gibi ilkeleri şüphesiz sürdürülebilir bir kentsel gelişmenin sağlanmasına dönük ilkeler olarak da tanımlamak gerekmektedir.

Avrupa Kentsel Şartı 13 konu başlığı ve bu başlıklara bağlı toplam 68 ilkeden meydana gelmektedir. [171] Şartın bu başlıkları sırasıyla; Ulaşım, Kentlerde Çevre ve Doğa, Kentlerin Fizik Yapıları, Tarihi Kentsel Yapı Mirası, Konut, Kentlerdeki Özürlü ve Sosyo-ekonomik Bakımdan Engelliler, Kültür ve Kültürel Kaynaşma, Kentlerde Sağlık, Halk Katılımı, Kent Yönetimi ve Kent Planlaması, Kentlerde Ekonomik Gelişme'den oluşmaktadır.

Avrupa Birliği'ne dönük olarak yapılmış olan tüm bu değerlendirmeler ışığında, Birliğin sürdürülebilir gelişmeyi ana politika alanı olarak belirlediği ve bu süreçte tüm politika alanları ile ilgili olması nedeniyle de kentlere ve kentsel gelişme politikalarına bu çerçevede özel bir önem verdiği görülmektedir.

1.2.3.3. OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, kalkınma çabalarını yaygınlaştırmak ve kaynakları daha iyi kullanmak amacıyla genel bir ekonomi politikasının görüşülebileceği bir merkez olarak kurulmuştur. Örgütün ana organını Konsey oluşturmakta ve bu konsey tarafından ikincil organlar kurulabilmektedir.[172]

Bu doğrultuda kurulan organlardan birisi de 1970 yılında oluşturulan Çevre Komitesidir. Bu komite, OECD ülkelerinin birbirinden farklı çevre politikaları

[171] *Ibid.,.* s.11-47
[172] R. KELEŞ, C. HAMAMCI, *op.cit.,* s.209

uygulamalarının ekonomik ve ticari ilişkileri olumsuz yönde etkileyeceğini gündeme getirmesi ve uluslararası ilişkilerde yeni bir faktör olarak çevrenin de dikkate alınması yolundaki yaklaşım ve çalışmalara öncülük etmiştir. Bu açıdan Çevre Komitesi tarafından kabul edilerek yürürlüğe giren "Uluslararası Planda Çevre Politikalarının Ekonomik Boyutlarına İlişkin Temel İlkeler Tavsiye Kararı", kirleten öder ilkesini uluslararası düzeyde uygulamaya koyan en önemli düzenleme olmuştur.[173]

Bu çerçevede, OECD'nin çevre politikaları 3 ana ilke üzerine oturtulmuştur:[174]

- Ekonomik büyüme, çevreyi önemsememek için gerekçe olamaz
- Önleyici politikalar ile çevre sorunları ortaya çıkmadan önlenebilir.
- Ekonomik büyüme ile çevrenin geliştirilmesi birbirine sıkı sıkıya bağlıdır.

OECD'nin bu temel ilkelerinin sürdürülebilir gelişme kavramı ile örtüştüğü açıktır. Nitekim OECD, gerek Rio ilkelerinde ve Gündem 21'de ortaya konan kararların ve gerekse de Johannesburg'da dile getirilen tüm politikaların uygulanması konusunda üyelerini liderlik yapma konusunda sorumluluk sahibi olarak tanımlamıştır.[175] Bu doğrultuda OECD'nin ortaya koymuş olduğu birçok belge ekonomik, sosyal ve çevresel etkenlerin bütünleştirilmesi anlayışı içindedir.

Yukarıda sözü edilen temel ilkeler ve sürdürülebilirlik çerçevesine oturtulan OECD'nin çevresel bakış açısı üç tür alarm veren önemli alanı barındırmaktadır:[176]

- Yeşil Işık: mevcut politika yaklaşımlarının yeterli olduğu durumları yansıtmaktadır.
- Sarı Işık: bazı belirsizlik durumlarını ve potansiyel problem ve tehlike alanlarını belirtmektedir.

---

[173] ----------, T.C. Çevre Bakanlığı, **2. Çevre Şurası Çalışma Belgesi**, 28 Şubat – 2 Mart 1994, İstanbul, 1994, s.3
[174] R. KELEŞ, C. HAMAMCI, *op.cit.,* s.210
[175] ----------, OECD, **OECD Environmental Strategy for the First Decade of the 21st Century**, 16 May 2001, s.1
[176] *Ibid.,* s.2

- Kırmızı Işık: gelecekte olumsuz çevresel eğilimler yaratacak çevresel problemler alanını kapsar. Bunlar arasında katı atık, ulaşımdan kaynaklanan kirlilik ve trafik problemleri, sera etkisi yaratan zararlı gaz emisyonları gibi faktörler sayılabilir.

OECD yukarıda söz edilen tehlike alanları karşısında üye ülkelerinin uygulama açıklarının kapatılması konusunda yeni hedefler ortaya koymuş ve en önemlisi sürdürülebilir gelişmenin uygulanabilmesi doğrultusunda çevresel istatistikleri de içeren bir model ortaya koymuştur.

Baskı (**p**ressure), durum (**s**tate) ve tepki (**r**esponse), kelimelerinin baş harflerinden hareketle PSR olarak da bilinen bu model 1994 yılında geliştirilmiş[177] ve insan aktivitelerinin çevre üzerinde ***baskı*** oluşturmasının doğal kaynakların kalite ve miktarlarındaki ***durumlarını*** değiştirmesi ve bu değişimlere de toplumun çevresel, ekonomik ve sektörel politikalar ile ***tepki*** vermesi sebebiyle neden sonuç kavramına dayandırılmıştır.[178]

OECD'nin bu modelinin temelinde, kentsel ekonomik ve çevresel işletmeye yeterli bir planlama sistemi uygulamak için ekonomik ve çevresel göstergeleri birleştiren ve sürdürülebilirlik doğrultusunda çevresel istatistikleri ortaya koyan yaklaşımı yatmaktadır.(şekil 2)[179]

[177] Janne HUKKINEN, "Sustainable Indicators for Anticipating the Fickleness of Human-Environmental Interaction", **Environmental Management and Health**, 2003, C.10, S.3, s.177–191
[178] Rainer WALZ, "Development of Environmental Development Systems: Experiences From Germany", **Environmental Management**, 2000, C.25, S.6, s.615
[179] M. VAN GEENHUISAN, P. NIJKAMP, *op.cit.,* s.132

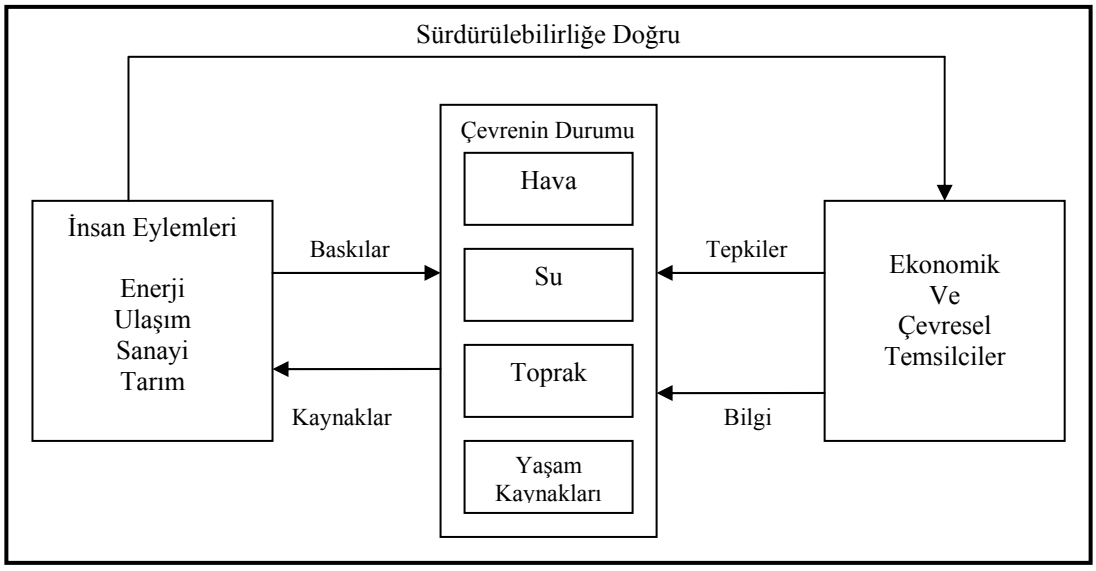

Şekil 2. OECD'nin Temel Çevresel İstatistikler İçin Çerçevesi

Kaynak: VAN GEENHUISAN, M., NIJKAMP, P., "Sürdürülebilir Kenti Nasıl Planlamalı?", **Toplum ve Bilim Dergisi**, 1994, S. 64-65, s.129

Şekil 2'de çevresel istatistikler için ortaya konmuş olan bu çerçeve PSR modeli kapsamında üç analiz düzeyine ayrılır. Bu düzeyler:

- toplumun çevre üzerindeki baskısı (baskı göstergeleri)
- çevrenin durumu (durum göstergeleri)
- toplumun çevreyi daha iyi duruma getirmek için tepkisi (tepki göstergeleri)

olarak ortaya konmuştur. [180] Bu düzeyler doğrultusunda oluşturulan PSR şeması döngüsel bir etki tepki ilişkisini ortaya koyarken [181] kendisinden sonra oluşturulan birçok modele (DSR, Driving Force, State, Response, UNCSD 1996, FESLM, Framework for Evalution of Sustainable Land Management, World Bank 1995)[182] temel oluşturmuştur.[183] (şekil 3)

[180] Janne HUKKINEN, *op.cit.,* s.180
[181] *Ibid.,.* s.181
[182] Andrew DOUGILL, Mark REED, **Participatory Indicator Development for Sustainable Natural Resource Management**, Research Provided Republic of Bostwana, University of Leeds, 2002, s.3
[183] Chi-Chung TAO, Chia-Chi HUNG "A Comparative Approach of the Quantitative Models for Sustainable Transportation", **Journal of the Eastern Asia Society for Transportation Studies**, 2003, C.5, s.3331

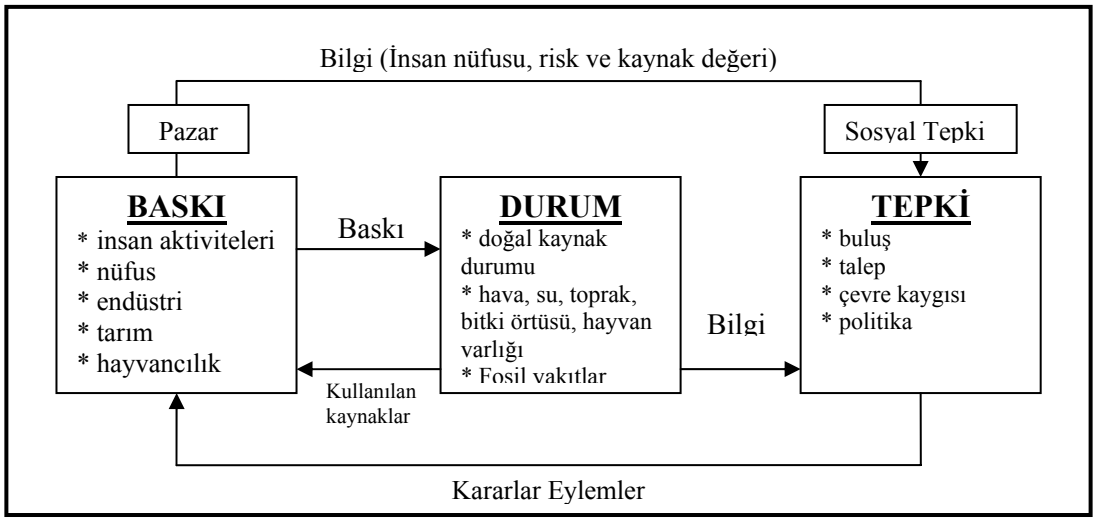

Şekil 3. PSR Şeması

Kaynak: Chi-Chung TAO, Chia-Chi HUNG "A Comparative Approach of the Quantitative Models for Sustainable Transportation", **Journal of the Eastern Asia Society for Transportation Studies**, 2003, C.5, s.3333

Sürdürülebilir gelişmenin uygulanmasının sağlanması konusunda çevresel gösterge sistemlerinin gelişimine, çevresel bilgi sistemlerinin oluşturulmasına bir dayanak olarak görülen PSR modeli ile ilgili olarak sürdürülebilir kent politikalarının da değerlendirilmesi ve izlenmesinde temel bir yöntem olabileceği konusunda da görüşler vardır.[184]

OECD'nin sürdürülebilir gelişme ve bunun paralelinde olarak sürdürülebilir kentsel gelişme süreçleri ile ilgili olarak çevresel açıdan temel amaçları örgüt tarafından yayınlanan ve örgütün 21. yüzyıldaki çevre stratejisini ortaya koyan belgede ortaya konmuştur.

Bu belgeye göre OECD'nin çevre stratejisi 5 amaç ve bu amaçlar içerisindeki üye ülkelerin eylem alanlarını ve politikalarını saptayan alt başlıklarda belirlenmiştir. [185] Bu doğrultuda özet olarak örgütün amaç ve alt başlıkları, söz konusu belgeden yararlanılarak oluşturulmuş ve aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

[184] A. FINCO, P. NIJKAMP, *op.cit.,* S.296
[185] ----------, OECD, **OECD Environmental** …, *op.cit.,* s.2

Tablo 1. OECD 21. Yüzyılda Çevre Stratejisi Amaç ve Politikaları

AMAÇLAR	POLİTİKA VE EYLEMLER
1. doğal kaynakların iyi yönetimi ve bu yolla ekosistemin bütünlüğünün sağlanması	Genel olarak; sürdürülemez üretim ve tüketim kalıplarının küresel ekosistemleri, biyolojik çeşitliliği, iklimi, çevreyi tehdit etmesinin önüne geçecek bütünleşmiş tedbirler İklim konusunda; • yeşil vergi reformu • biyolojik çeşitliliğin korunması • sektör politikaları • düzenleyici baskı mekanizmaları • sera gazı etkilerini en aza indirecek politikalar Temiz Su konusunda; • tatlı su kaynaklarının yönetimi • yer altı ve yer üstü sularının korunması Biyolojik Çeşitlilik konusunda; • biyolojik çeşitliliğin fiziksel planlama ile ekonomik ve sektörel politikalara bütünleştirilmesi
2. Ekonomik büyümeden kaynaklanan çevresel baskıları azaltmak	Genel olarak; çevresel kalitenin korunmasına dönük ekonomik büyüme modellerinin geliştirilmesi kapsamında tüketici tercihlerinin ekolojik ürünlere yönlendirilmesi, çevre dostu teknolojilerin kullanılması, çevreye zarar veren sübvansiyonların kaldırılması Tarım konusunda; • çevreye duyarlı tarım sistemleri geliştirilmesi • sulama sistemlerinin etkinliğinin arttırılması • erozyon riskinin bertaraf edilmesi • çevresel ve sosyal maliyetleri de kapsamak üzere daha düşük kaynak maliyeti sağlamak üzere dışsallıkların içselleştirilmesi Ulaşım konusunda; • daha az trafik için arazi kullanımında farklılık yaratma, toplu taşımaya ağırlık verme • ulaşım sistemlerinde temiz teknolojilerin kullanımı • ulaşım altyapısında stratejik çevresel etki değerlendirmesine önem verilmesi • ulaşım sistemlerinde çeşitlilik
3. Karar verme için bilgi sistemlerini geliştirme	Genel olarak; sürdürülebilirlik stratejisinin başarılı olması için çevresel göstergelerin kullanımı • doğru ve karşılaştırılabilir veri toplanması • senaryo, kestirim gibi araçların geliştirilmesi
4. Sosyal ve Çevresel arayüz: hayat kalitesinin arttırılması	Genel olarak çevresel ve sosyal şartlar arasındaki bağlantıların saptanması, çevre politikalarının sosyal etkilerinin ele alınması Sağlık ve Güvenlik konularında; • zararlı kimyasallarda kısıtlamaya gidilmesi • kıyı alanlarındaki kirlenmenin kontrol altına alınması Kentleşme ve Mekansal Gelişme konusunda; • kentsel sıçrama ve yayılmanın olumsuz etkilerini azaltmak • enerji, su ve malzeme kullanımının etkinliğini arttırmak • kentsel ve kırsal yaşanabilirliği arttırmak • rekreasyon ve turizm eylemlerine ağırlık vermek Eşitlik ve İşgücü konusunda; • doğal kaynak ve çevresel hizmetlere eşit erişimin sağlanması • çevresel politikaların sosyal yansımalarının değerlendirilmesi Bilgi, Katılım, Çevresel Konularda Adalete Erişim • karar vermede kamu katılımının sağlanması • sivil toplum örgütlerinin çevresel politika geliştirilmesindeki rollerinin arttırılması • yerel yönetimlerin çevresel politika geliştirilmesi rollerinin daha aktif hale getirilmesi
5. Küresel Çevresel Bağımlılık: Yönetişim ve İşbirliğinin arttırılması	Genel olarak uluslararası çevresel yönetişimin güçlendirilmesi • mevcut çok taraflı çevresel sözleşmeleri uygulamak • OECD Konseyi önerilerini uygulamak • Çevre duyarlı teknoloji transferine ağırlık vermek

Kaynak: ----------, OECD, OECD **Environmental Strategy for the First Decade of the 21st Century**, 16 May 2001, s.1

OECD'nin sürdürülebilir kentsel gelişme doğrultusunda ortaya konması gereken bir başka görüşü ise SKG bünyesinde olması gereken önemli bir kavram olan iyi yönetim konusundaki yaklaşımıdır.

Bu çerçevede OECD iyi yönetim kavramını bireylerin, kurumların, kamu ve özel sektör unsurlarının ortak işleri birlikte yönetme biçimlerinin toplamı olarak tanımlamakta ve kavram ile ilgili olarak altı ilkeyi öne çıkarmaktadır. Bu ilkeler sırasıyla, hesap verebilirlik, saydamlık, etkililik ve verimlilik, duyarlılık, uzak görüşlülük, hukuksallık olarak belirlenmiştir.[186] Örgütün iyi yönetim tanımı genel çerçevesi ile demokratik bir yönetim biçiminin çerçevesini çizmektedir. Ancak tanım içerisinde yer alan, özel sektörün yönetim sürecindeki yerinin demokratik bir araç olarak katılımın sağlanmasından ziyade doğrudan karar verici bir birim olarak ele alındığı da göz önüne alınmalıdır.

Sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde, OECD'nin 2005 yılında Montreal'de düzenlediği "Sürdürülebilir Kentler: Rekabet Edebilirliğin Sosyal Uyumla Bağdaştırılması" konferansı da ayrı bir önem taşımaktadır. Bu konferans çerçevesinde, özellikle büyük kentlerde rekabet edebilirliğin arttırılmasında önemli bir boyutu oluşturan yatırımlar konusunda cazip hale gelmede sosyal ve çevresel koşulların durumu ele alınmıştır. Uluslararası uzmanları, kamu görevlilerini ve politikacıları bir araya getiren bu konferans metropoliten alanlar için etkili politikalar üzerinde yoğunlaşmıştır. Konferansın belki de en önemli sonucu OECD açısından, kentlerin ulusal gelişmedeki itici güçlerinin vurgulanması olmuştur.[187]

1.2.3.4. Dünya Sağlık Örgütü ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme

Sürdürülebilir kentsel gelişme kavramı ile ilgili son olarak ele alınacak uluslararası örgütü ise dünya üzerinde sağlık sorunları ve farklı alanlardaki (çocuk sağlığı, konut sağlığı vb.) etkileri üzerinde çalışmalarda bulunan Dünya Sağlık Örgütü – DSÖ (World Health Organisation – WHO) oluşturmaktadır.

---

[186] M. GÜNEŞ, *op.cit.,* s.44

[187] ----------, OECD, International Conference on Sustainable Cities: Lİnking Competiveness with Social Cohesion, Draft Programme of Conference, s.2

DSÖ, 1977'de "Herkes için Sağlık" (Health for all) sloganı ile sağlığı geliştirme uygulamalarını ön plana çıkartan bir uluslararası kampanya başlatmış[188] ve bu kampanyanın başlatıldığı Üçüncü Dünya Sağlık Asamblesi'nde DSÖ ve hükümetlerin temel hedefinin vatandaşların katılımı ile sosyal ve ekonomik olarak üretken bir yaşamı sağlayacak sağlık düzeyinin sağlanması olduğu belirtilmiştir.[189]

DSÖ'nün sürdürülebilir kentsel gelişme ile ilgili en önemli eylemi olan "sağlıklı kentler hareketi" de bu görüşler doğrultusunda geliştirilmiştir.[190] Bu çerçevede, DSÖ Avrupa Bölgesi Ofisi (WHO/EURO) 1986 yılında herkes için sağlık sloganı doğrultusunda seçilen 11 kentte sağlıklı şehirler projesini başlatmıştır.[191] Tüm bu gelişmeler doğrultusunda, DSÖ Şehir Sağlığı Merkezi, uzun dönemli uluslararası gelişim projesi olarak 1987 yılında "Sağlıklı Kentler Hareketi"ni başlatmıştır.[192]

Bu hareketin amacı, kentlerde yaşayan, çalışan insanların fiziksel ve sosyal ortamlarını iyileştirici faaliyetlerde bulunarak, yerel düzeyde karar vericiler ve ilgili kuruluşları aktive etmek, sağlık konusunu yöneticilerin, karar vericilerin gündemlerinde birinci madde durumuna getirmektir.[193]

Sağlıklı kentler hareketinin sürdürülebilir kentsel gelişme üzerindeki etkilerini kavramın anlamı içerisinde görmek mümkündür. Bu bağlamda, sağlıklı bir kent, kentlilerin fiziki, psikolojik ve çevresel refahlarını geliştirmeyi amaçlayan uzun dönemli bir gelişme sürecidir. Yani sağlıklı kent aslında bir sonuç değil çevresini geliştirme, kaynaklarını genişletme amacına yönelme sürecinin yöntemidir. Başka bir söylemle, sağlıklı şehir belirli bir sağlık düzeyine ulaşmış şehir değil sağlık bilincine sahip ve onu geliştirmek için çaba sarf eden kenttir.[194]

---

[188] Çağatay GÜLER, Zakir ÇOBANOĞLU, **Konut Sağlığı**, T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No:10, 1. baskı, Aydoğdu Ofset, Ankara, 1994, s.14

[189] ----------, T.C. Sağlık Bakanlığı, **Çocuk ve Sağlık**, ed: Prof. Dr. Çağatay Güler, T.C. Sağlık Bakanlığı Yayını, Ankara, s.3

[190] Ç. GÜLER, Z. ÇOBANOĞLU, *op.cit.,* s.14

[191] ----------, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Avrupa Bölge Ofisi, **Sağlıklı Şehirler Projesini Geliştirmek İçin Yirmi Adım**, Türkçe Tercüme, İstanbul, 1992, s.6

[192] Serap Şehnaz YAREN, *op.cit.,* s.91

[193] *Ibid.,* s.93

[194] http: //www.sagliklikentlerbirligi.org.tr/dso_ag.htm, (24.03.2005)

Dünya Sağlık Örgütü'nce geliştirilen sağlıklı kentler hareketi, tarihsel süreci içerisinde, ele aldığı temel konularda sürekli bir gelişim gösteren toplam 4 aşamadan oluşmaktadır. Bu çerçevede;

1.Aşama (1987–1992): kentlerde sağlık için yeni bir yapılanmaya gidilmesi ana temalı olan birinci aşama toplam 35 kenti kapsamıştır.

2.Aşama (1993–1997): sağlıklı toplum politikası ve kapsamlı şehir sağlık planlaması gibi temele oturan ikinci aşama ağırlıklı olarak uygulamaya yönelik olmuştur. İkinci aşama sonunda toplam 39 kent harekete katılmış ve Haziran 2000 yılında gerçekleştirilen Atina Konferansı ile bu aşama sonuçlanmıştır.[195] Atina Konferansı sonucu Sağlıklı Kentler Projesinin var olan ilkeleri geliştirilerek, hakkaniyet (sağlık hizmetlerine erişimde), sürdürülebilirlik, sektörler arası işbirliği ve dayanışma Projenin ilkeleri olarak sıralanmıştır.[196]

3.Aşama (1998–2002): Atina Konferansında belirlenen ilkeler ışığı altında Hareketin ana teması sağlık gelişimi için bütünleşmiş planlama üzerine odaklanmıştır.[197] Bu bağlamda, bu aşama, sosyal, ekonomik ve çevresel şartları değiştirmeksizin kişisel davranışları değiştirme gayretlerinin muhtemelen çok az başarıya sahip olduğu kabulü ile beraber sağlık faktörlerini önemli derecede etkilediği inancına dayanmaktadır. Bu sebeple, DSÖ sağlıklı kentler hareketinin üçüncü evresi kent planlaması vasıtasıyla sağlık iyileştirmesi ihtiyacını vurgulamıştır.[198] Aslında DSÖ'nün bu görüşü sürdürülebilir kentsel gelişme ile kent planlaması arasındaki güçlü bağı da ortaya koymaktadır.

4.Aşama (2003–2007): Bu aşama, DSÖ'nün 19–22 Ekim 2003 tarihleri arasında Kuzey İrlanda'nın Belfast kentinde yapılan Uluslararası Sağlıklı Kentler Toplantısı ile başlamıştır. Bu toplantı sonucunda kabul edilen Sağlıklı Şehirler Belfast Bildirgesi ile sağlıklı kentler ile ilgili olarak eşitsizlikleri azaltmak ve yoksullukla mücadele etmek, şehir sağlık gelişim planlaması yapmak, iyi yönetim ve her kesimi kucaklayan kentler yaratmak, kentlilerin tüm gereksinimlerine hassasiyet gösteren sağlam ve destekleyici kentler kurmak ve bu amaçla kent planlama disiplinini etkin

---

[195] *Ibid.,*
[196] Serap Şehnaz YAREN, *op.cit.,* s.95
[197] http: //www.sagliklikentlerbirligi.org.tr/dso_ag.htm, (24.03.2005)
[198] http://www..who.dk/healty-cities/Documentation/20020617_1, (03.04.2005).

bir biçimde sürece katmak gibi temel eylem çağrısı yapılmıştır.[199] Görülmektedir ki, DSÖ sağlıklı kent planlamasına yüksek öncelik vermekte ve sağlıklı kent planlaması ve sağlık etki değerlendirmesi DSÖ Avrupa Sağlıklı Şehirler Ağı dördüncü evresinin ana gelişim temalarını oluşturmaktadır.[200]

DSÖ'nün kentlerdeki sağlık yapısının geliştirilmesi amacına dönük olarak başlayan bu hareketi, gelişme süreci ile birlikte halen devam eden 4. aşamasında ortaya konmuş olan ilkeler ve uygulama araçları sonucunda sürdürülebilir kentleri hedefleyen bir projeye dönüşmüştür. Sürdürülebilirliği temele alan bir yaklaşımla kentsel yaşamın, çevresel, fiziksel ve tüm yaşamsal alanlarında iyi yönetimle birleşen, katılımı esas alan bir biçimde geliştirilmesi için uluslararası bir proje olarak önem taşımaktadır.

1.3. Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Kavramının Kapsamı, Boyutları ve Politikaları

Sürdürülebilir kentsel gelişme kavramı, sürdürülebilir gelişmenin paralelinde gelişen ve onun ilke, politika ve eylemlerinin mekansal yansımaları doğrultusunda biçimlenen bir kavramdır. Kentsel veya yerel bir özelliği olmasına rağmen kavram küresel düzeyde ortaya çıkmıştır. SKG, uluslararası örgütlerin yoğun bir biçimde çabaları sonucu geleceğin kentlerinin oluşturulması, kentsel düzeyde ekonomik, çevresel ve sosyal gelişimin bütünleştirilmesi hususunda dünya üzerinde ana bir politika alanı haline gelmiştir. Bu çerçevede çalışmanın bu kısmında, kavramın kapsamı, öğeleri, boyutları ve kavrama ulaşmayı sağlayan politikalar ele alınmıştır.

[199] http://www.sagliklikentlerbirligi.org.tr/pdf/saglikli_sehirler_belfast_deklarasyonu.pdf, (24.03.2005

[200] ----------, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), **AVRUPA Uygulamalı Sağlıklı Kent Planlaması Avrupa Şehirleri Deneyimleri**, DSÖ Sağlıklı Kent Planlaması Şehir Faaliyet Grubu Raporu, Ed: Hugh Barton, Claire Mitcham ve Catherine Tsourou, Christensen Grafisk ApS, Kopenhag, Danimarka, 2003, s.3

1.3.1. Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Kavramının Öğeleri ve Dayandığı Temel İlkeler

Sürdürülebilir gelişme kavramının temelde arayışının kentler olduğu söylenemez. Ancak bununla birlikte kavramın arayışı tüm ölçeklerdeki yerleşimlerde çevresel boyutu dışlamadan insanların tüm ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. İşte bu ihtiyaçların karşılanması da aslında kentler düzeyinde kurumsal ve düzenleyici bir yönetim ve planlama anlayışına dayanmaktadır. Kavramın kentleri benimseyen bir bakış açısına sahip olmasının arkasında yatan nedenler ise;

- kentlerin ulusal ve yerel düzeyde sosyal ve ekonomik gelişmenin sağlanmasında büyük öneminin olması ve bu gelişmelerin motor gücünü oluşturması,
- günümüz dünyasında nüfusun çok büyük bir kısmının kentlerde yaşıyor olması,
- kentlerin istihdam, barınma ve hizmet sunumundaki öneminin yüksek olması,
- hızla büyüyen kentlerden kaynaklanan gerek kent içinde gerekse de kent çevresinde büyük oranda bozulmalara yol açması,

olarak sıralanabilir.

Tablo 2, sürdürülebilir gelişmenin temel kavramlarının kentsel düzeydeki karşılıklarını göstermektedir.

Tablo 2. Sürdürülebilir Gelişme Temel Hedeflerinin Kentsel Yansımaları

Gelişme Hedefleri	Kentsel Stratejiler	
	Kent Düzeyi	**Ülke Düzeyi**
Ekonomik Gelişme	Üretici Kentler	Gelişmenin motoru olarak kentler
Sosyal Gelişme	Her şeyi kapsayan kentler	Sefaletin kentleşmesi
Çevresel sürdürülebilirlik	Eko kentler	Kırsal – kentsel bağlar

Kaynak: •----------, UN-DESA, UN-HABİTAT, **Background Report on Sustainable Human Settlements Development and Management**, prepared by Babar Mumtaz, Michael Walls, 12th Session of the Commission on Sustainable Development, 19-30 April 2004, New York, s.2

Bu bağlamda, sürdürülebilir gelişmenin temel hedefleri açısından kentsel stratejiler, kentlerin üretici, ekolojik ve kapsayıcı olmaları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte sürdürülebilir gelişmenin temel hedeflerinin yanı sıra kavramın tanımında yer

alan ve en önemli noktayı oluşturan bugünkü ve gelecek kuşakların gereksinimlerinin karşılanması açısından SG'nin hedeflerinin kentler düzeyinde uygulanması ise Tablo 3.'te gösterildiği gibidir.

Tablo 3. Kentlere Uygulanan Sürdürülebilir Gelişme Hedefleri

Bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını karşılama	
Ekonomik Gereksinimler	Yeterli geçinebilme düzeyine erişimi içerir, aynı zamanda hastalık, çalışamama, işsizlik gibi durumlarda ekonomik güvence sağlanmasını gerektirir.
Sosyal, Kültürel ve Sağlık Gereksinimleri	Sağlıklı, güvenli, alınabilir ve garanti barınmayı içerir. Bu barınma yeri yani konut içme suyu, sanitasyon, drenaj, ulaşım, sağlık kontrolü, eğitim ve çocuk gelişimi sunumlarını içeren bir komşulukta olmalıdır. Aynı şekilde, konut, işyeri ve yaşam çevresi kimyasal kirliliği de içeren çevresel tehlikelerden korunmalıdır. Ayrıca önemli olan, ihtiyaçların sağlanması kişilerin tercih ve kontrolü ile ilişkili olmalıdır.
Politik Gereksinimler	Yerel ve ulusal politika ve kararlara özgür katılımı içerir.
Gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini dışlamadan	
Yenilenebilir - Yenilenemeyen Kaynaklar	Yenilenemeyen kaynakların kullanımının minimize edilmesi çerçevesinde uygun olan alanlarda (konut, sanayi, ticaret, ulaşım vb.) yenilenebilir kaynakları kullanarak, yenilenemeyenleri kullanmayı azaltmayı içermektedir. Aynı zamanda kentlerin yerine yenisi konamayan kültürel, tarihi ve doğal zenginliklerinin korunmasını da kapsamaktadır. Bununla birlikte çevresel alanlara taşıma kapasitesinin üzerinde biyolojik çeşitlilik ve zenginliği azaltıcı atıkların atılmaması da öngörülmektedir.

Kaynak: David SATTERTHWAİTE, "Sustainable Cities or Cities That Contribute To Sustainable Development ?", **Urban Studies**, 1997, C. 34, S. 10, s.1675

Bu noktadan hareketle, kentsel açıdan sürdürülebilir gelişme, sosyal, ekonomik ve siyasal – yönetsel düzeylerde bir sürdürülebilirlik ile çevreyi de kapsayan dinamik ve çok yönlü bir süreç olarak dile getirilebilir. Bu kapsam içerisinde sürdürülebilir kentleşme, kentler ve onları çevreleyen kırsal alanlar arasında, en küçük kentsel merkezlerden metropol alanlara kadar olan tüm insan yerleşimleri arasında bağlantıları sağlayan bir olgudur. Van Geenhuıisan ve Nijkamp'a göre (1994) ise kent bağlamında sürdürülebilirlik, kentsel sistemin temelini uzun vadede destekleyen çevresel koşullarla beraber nitel olarak yeni bir sosyo-ekonomik, demografik ve teknolojik gelişme seviyesine ulaşma potansiyelini tanımlar.[201] Bu doğrultuda, bir kentin sürdürülebilir olmama koşulları ise kentin ekonomik yapısının çöküşü, nüfus azalması, çevresel bozulma, istihdam azalması, verimsiz enerji sistemleri, sosyo-ekonomik yapıdaki dengenin bozulması olarak sıralanabilir.[202]

[201] M. VAN GEENHUISAN, P. NIJKAMP, *op.cit.,* s.131
[202] P. NIJKAMP, G. PEPPING, *op.cit*., s.1493

Bu çerçevede, sürdürülebilir kentsel gelişmenin ilkeleri ise güçlü ekonomi, temiz çevre, toplumsal eşitlik ve katılım olarak sıralanabilir.[203] Nitekim tablo 4.' de bu kavramların sürdürülebilir yaşam içerisindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

Tablo 4. SKG İlkelerinin Sürdürülebilir Yaşam İçerisindeki Etkileri

İlkeler	**Daha Az Sürdürülebilir Yaşam**	**Daha Fazla Sürdürülebilir Yaşam**
Güçlü Ekonomi	Rekabet, vergi düzenlemeleri, kamu yatırımları, büyük sanayinin işçi alması, belirli iş alanlarının devamlılığı, cezaların ve düzenlemelerin değişimi	Stratejik işbirliği, işgücünün yeteneklerinin geliştirilmesi, bilginin temel olması, çekici ortamların yaratılması
Temiz Çevre	"Çok fazla" olan kaynakların kullanılması, en fazla ve en iyi kullanım, kullanımların ayrışması, mekanda yayılma	Kaynakların korunması ve kirliliğin önlenmesi, karışık kullanım, yüksek yoğunluk,
Toplumsal Eşitlik	Gelir grupları ve ırklar arasında farklılığın artması, özel hizmetler, bireysel müşteriler	İşgücüne stratejik yatırımlar, kamu ve özel sorumluluk açısından olanakların oluşturulması, topluma birleşmiş hizmetler
Katılım	En az düzeyde toplumsal katılım, merkezi yönetim	Toplumsal katılımın özendirilmesi, yerel özerklik, farklı yetki alanları arasında işbirliği

Kaynak: Barnett, C. Cates, Lulofs, Francine, "Sustainable Cities", hhtp://www.rti.orj/cid/scsummary.cfm (23.10.2000) içinde F. BAYRAM, *op.cit.,* s.257

Bir başka yaklaşıma göre ise SKG ilkeleri, çevresel, ekonomik, toplumsal ve yönetsel ilkeler olarak da sayılmaktadır.[204]

Bu ilkeler doğrultusunda sürdürülebilir kentsel gelişmenin hedefleri ise aşağıdaki gibi ortaya konmaktadır;[205]

- yaşam kalitesinin geliştirilmesi
- gelişmede seçeneklerin bulunması
- yoksulluğa karşı koyma
- istihdam ve beslenme sorunlarının çözümü
- sağlıkla ilgili temel gereksinimlerin karşılanması
- biyolojik çeşitliğin korunması ve geliştirilmesi
- teknolojide yeniden yapılanma
- nüfus artışının denetim altına alınması
- yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve temiz, güvenilir su bulma
- risklerin ortadan kaldırılması

[203] F. BAYRAM, *op.cit*., s.257
[204] *Ibid.,*. s.258
[205] M. ÇUBUK, *op.cit*., s.7

Yukarıda tanımlanan ilke ve hedefler doğrultusunda sürdürülebilir kentsel gelişmenin kapsamını beş ayrı grupta incelemek mümkündür. Bunlar; siyasal ve yönetsel, fiziksel, çevresel, ekonomik ve toplumsal / sosyal kapsam olarak gruplandırılabilir.

SKG'nin kapsamlarını tek tek ele almadan önce sürdürülebilir kentsel gelişmenin temel elemanlarını gösteren aşağıdaki şekil kavramın kapsamının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

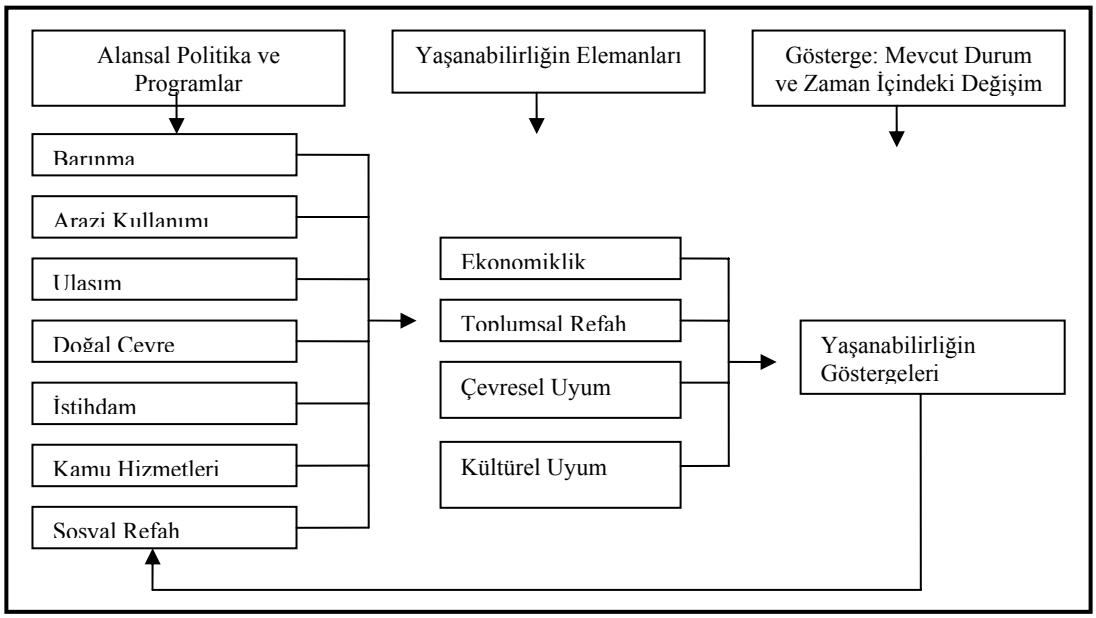

Şekil 4. Sürdürülebilir Kentsel Gelişmenin Temel Elemanları

Kaynak: M. CAMPBELL, W. V. MACLAREN, Municipial State of Environment Reporting in Canada: Current Status and Future Needs, Ottowa, içinde Virginia W. MACLAREN, "Urban Sustainability Reporting", **Journal of The American Planning Association**, 1996, C.62, S.2, Spring, s.196

Şekil 4; sürdürülebilir kentsel gelişme sürecinin barınma, arazi kullanımı, ulaşım, çevre, istihdam, sağlık, eğitim, güvenlik, itfaiye vb. gibi kamu hizmetleri ve sosyal refah alanındaki tüm politika alanlarını kapsadığını göstermektedir. Ayrıca bu alanlardaki politikaların doğrudan yaşanabilirliği ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel yönlerden etkilediğini ortaya koymaktadır. Son aşamada yer alan göstergeler kısmı ise tüm bu sürecin uygulanmasının denetlenmesi ile ilgili olmaktadır.

1.3.1.1. Siyasal – Yönetsel Kapsam

Kentsel düzeyde sürdürülebilir gelişmenin siyasal – yönetsel kapsamının ardında yatan en önemli ilke sürdürülebilirlik sürecinde karşılaşılan sorunların çözümünde müdahalenin doğrudan yerel düzeyden yapılmasıdır. Bu doğrultuda, "dışsal veya merkezi yönetimin himayesinde yerel sorunlara etkili çözüm üretilmesinin sürdürülebilir olamayacağı, mutlaka yerel teknik ve akçal kaynakların olması"[206] bir gerekliliktir. Yani sürdürülebilir gelişme için kentsel yönetim, ekonomik yapıyı, sosyal gelişmeyi ve çevresel bütünleşmeyi sağlayan bir karar verme sürecidir.

Bununla birlikte tüm kamu politikalarının doğrudan veya dolaylı olarak kentsel büyüme ve kentsel sorunlar üzerinde etkisi vardır. Nitekim eğitim, sağlık, güvenlik, teknik altyapı vb. gibi kamu hizmetlerinin sunumu ve bunların yurttaşlar arasında adil biçimde paylaştırılması ile özel sektörün sunduğu hizmetlerin birçoğu kentsel alanda ulusal gelirin paylaşımının da bir göstergesidir.[207] Bu doğrultuda aslında, yerel düzeydeki eylemler ile daha üst ölçekli eylemler birbirinden ayrılamaz, olması gereken ise bu düzeyler arasındaki karar alma süreçlerinde bütünlüğün sağlanması durumudur.[208]

Bu düzeyler arasında bütünlüğün sağlanması şüphesiz yönetimlerin sorumluluk alanlarının belirlenmesi ile gerçekleşebilir. Bu doğrultuda kentsel düzeyde olması gereken sorumluluk alanları, "kentlilerin günlük yaşamlarının düzenlenmesi, kentsel programların daha iyi yönetilmesi, kentsel kamu hizmetlerinin karşılanmasını sağlayacak kaynakların arttırılması, ulaşım sorunlarının çözümü, kirliliğin azaltılması ve kentsel rantın düzenlenmesi"[209] olarak sıralanabilir.
Sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde söz konusu sorumluluk alanlarına sahip olan yerel yönetimlerin "sürdürülebilir kentleşme sürecinde anahtar sorumluluğu

---

[206] ----------, UNCHS, UNEP, **Sustainable Cities and Local Governance Report, A Sustainable City**, November 2000, s.4
[207] W. CORNELIUS, A. TRUEBLOOD, M. FELICITY, **Latin American Urban Research**, Sage Publications, London, 1975, s.197
[208] Susan FAINSTEIN, Scott CAMPBELL, **Readings in Urban Theory**, Blackwell Publisher, Cambridge, 1996, s.301
[209] W. CORNELIUS, vd., *op.cit.,* s.198

taşıdıkları"[210] da bir gerçektir. Bununla birlikte kentsel gelişimin daha iyi yönetimi için yerel kapasitesinin oluşturulması da gerekmektedir.[211]

Bu doğrultuda sürdürülebilir kentsel gelişme doğrultusunda önemle üzerinde durulan kavramlardan birisi ise iyi yönetim olgusudur. Bu bağlamda, genel düzeyde iyi yönetim kavramının temel nitelikleri katılımcılık, saydamlık, hesap sorulabilirlik ve eşitlik ile hukukun üstünlüğü olarak sıralanabilir.[212] Bu çerçevede, iyi yönetim salt yönetim birimlerinin gerçekleştirebileceği bir şey olmayıp, toplumsal oydaşmayı gerektiren bir süreçtir. Yani toplumun tüm kesimlerinin katılımı olmadan iyi yönetimi gerçekleştirmek olanaksızdır.[213] Kentsel düzeyde ise iyi yönetim olgusu ile ilgili olarak sürdürülebilirliği sağlamak için gereken özellikler ise şöyle sıralanabilir;[214]

- katılımcı ve etkili bir süreç oluşturmak
- ekonomik, doğal ve sosyal kaynakların yönetimiyle ilişkilendirilmiş sürdürülebilir döküm cetveli çıkarmak
- toplum için sürdürülebilir bir uzak görüşlülük belirlemek
- sürdürülebilir eylem stratejisi belirlemek
- sürdürülebilir amaç ve hedeflerin uygulamadaki denetimin sağlamak

Bunların yanı sıra, özellikle çevresel açıdan ele alındığında güçlü bir yerel iyi yönetimin sahip olması gereken özellikler de şu şekilde ortaya konabilir:[215]

- nitelikli çevresel bilgi ve teknik uzmanlık
- çevresel karar verme sürecinde yeterlilik
- nitelikli çevresel strateji uygulamaları
- teknik ve akçal kaynakların etkili kullanımı

---

[210] ----------, UN-HABITAT, **Think Piece: Achieving Sustainable Urbanization**, 12th Session of the Commission on Sustainable Development, 14–30 April, New York, 2004 s.2
[211] *Ibid.,* s.2
[212] ----------, Türk Belediyeler Birliği – Konrad Adeneur Vakfı, *op.cit.,* s.84
[213] F. Ç. ORALALP, *op.cit.,* s.123
[214] QUAID, Allison, "The Sustainability Inventory: A Tool to Assist US Municipalities Advance Towards Sustainability", **Local Environment**, 2002, C.7, S.4, s.447–448
[215] ----------, UNCHS, UNEP, *op.cit.,* s.4

Son olarak, sürdürülebilir kentsel gelişme açısından kent yönetimlerinin katılıma dayalı bir model ortaya koymaları gerekmektedir. [216] Katılım çerçevesinde çok ortaklı yönetim süreci olarak da anılabilecek bu model "kentle ilgili herkesin, demokratik kitle örgütlerinin, resmi kuruluşların, meslek odalarının, üniversitelerin, halkın temsilcilerinin veya örgütlerinin"[217] yönetime katılmaları ile sağlanabilir.

1.3.1.2.Fiziksel Kapsam

Sürdürülebilir kentsel gelişme kavramı kentlerin fiziki özellikleri ile yakından ilişkilidir. Nitekim kent kavramının tanımlanması için kullanılan "yönetsel sınır ölçütünden, nüfus büyüklüğü ölçütüne, ekonomik ölçütlerden, toplumbilimsel ölçütlere"[218] kadar olan tüm yöntemlerde kentin büyüklüğü, çevresi ile olan ilişkisi, genişliği vb. gibi kentin fiziksel özelliklerine vurgu yapıldığı görülmektedir.

Bu bağlamda kentlerin fiziksel özellikleri barındırdığı nüfusun büyüklüğü, kentlerin coğrafik konumu, arazinin kullanım biçimi ve yapılaşma ile yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda, "kent nüfusunun gereğinden fazla artmasının elektrik, su, kanalizasyon gibi belediye altyapıları ile eğitim, sağlık ve konut gibi toplumsal altyapının maliyetlerini büyük ölçüde yükselttiği"[219] bilinmektedir. Nüfusun büyümesinin mekansal olarak yansıması ise kentin geniş alanlarda yayılması ile ortaya çıkar. Yani doğrudan kentin fiziksel boyutunu etkiler. Burada önemle vurgulanması gereken bir başka konu ise sadece nüfusun artmasının değil belirli bölgelerde yoğunlaşmasının önemidir. Özellikle büyük kentlere yığılan nüfus, çevre ve sosyal yapı üzerinde olumsuz etkilerde bulunmaktadır. O halde, sürdürülebilir kentsel gelişmenin fiziksel kapsamı içerisinde nüfus ve nüfusun özelliklerinin ayrı bir yeri olduğu ortadadır.

Benzer olarak kentlerin hızla çevrelerine doğru büyümelerinin var olan çevresel değerler üzerinde olumsuz etki yaratacağı açıktır. [220] Bununla birlikte kentlerin gelişim süreci içerisinde yapılaşmaya açılacak yeni alanların coğrafik konumları ve

---

[216] M. GÜNEŞ, *op.cit.,* s.53
[217] ----------, Türk Belediyeler Birliği – Konrad Adeneur Vakfı, *op.cit.,* s.85
[218] Ruşen KELEŞ, **Kentleşme Politikası**, 8. Basım, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004, s.105-107
[219] *Ibid.,* s.46
[220] W. CORNELIUS, vd., *op.cit.,* s.211

özellikleri de gerek altyapı gerekse de üst yapı maliyetlerini olumsuz yönde etkileyecektir. Başka bir yönden ise arazinin kullanım biçiminin geniş alanlara yayılmış olup olmadığı, yapılaşmada ise gerek kullanılan malzeme gerekse binaların düzenleniş biçimleri gibi kavramlar fiziksel kapsamı oluşturmaktadır.

Son olarak fiziksel kapsam içerisinde belirtilmesi gereken konu ise kentin makro formunu biçimlendiren ve kentte tüm hizmet alanlarını birbirine bağlayan ulaşım sistemidir. Kentlerin büyümesi ile trafik hacmi artmakta ve buna bağlı olarak çevresel kirlilik, gürültü kirliliği, yol güvenliği, kentsel peyzajın bozulması gibi birçok sorun ortaya çıkmaktadır.[221]

Ayrıca ulaşım çerçevesinde karayolu ağırlıklı bir sistemin benimsenmesi, kentsel sıçramalara yol açıp, özel otomobil bağımlılığını getirerek kentsel alanda yaya, bisiklet gibi alternatif sistemlerin önünü tıkayıcı bir durumu oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak özel oto kullanımının yoğunlaşması birçok çevresel soruna da yol açmaktadır.[222]

1.3.1.3.Çevresel Kapsam

Sürdürülebilir gelişme kavramı içerisinde yer alan ve göreceli olarak önem derecesi yüksek olan unsurlardan birisini çevre, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi kavramı oluşturmakla beraber, SG özü itibarıyla bir ekonomik gelişme modelidir.

Kavramın özünde yer alan bu anlayış şüphesiz insanı da doğal olarak SG'nin merkezine oturtmaktadır. Nitekim sürdürülebilir gelişmenin boyutlarının da insan eylem ve düşüncesi ile örtüşmesi, SG'ye paralel olarak gelişen sürdürülebilir kentsel gelişmenin de ana yaklaşımını insan merkezli kılmaktadır.

Öte yandan SKG'nın insanı merkeze alması olgusu, insan merkezliliğinin bazı çevrelerde ele alındığı gibi çevre karşıtı bir söyleme sahip olmasından dolayı

[221] David BANISTER, "Sustainable Urban Development and Transport – A Eurovision for 2020", **Transport Reviews**, 2000, C.20, S.1, s.114
[222] *Ibid.,* s.115

SKG'nin de çevre ile karşıt olduğu anlamına gelmemelidir. Yani insanın merkeze alınması ile ileri sürülen şey doğayı sömürmenin artışı veya insan ile ekoloji kavramlarının karşı karşıya getirilmesi boyutuna indirgenmemelidir.

Bu bağlamda, çevrenin yeni anlaşılma biçimi şüphesiz bu anlayışın doğruluğunu da ispatlamaktadır. Bu çerçevede, çevrenin yeni ele alınış biçimi "insan yerleşmelerinin tüm sorunlarını içine alan ve en geniş anlamını "habitat" kavramında bulan"[223] bir yaklaşıma sahiptir. Öte yandan "insan yerleşmelerinin sağlık, beslenme, konut, eğitim, çalışma, gelir ve yeşil alan gibi tüm sorunları ile ilgilenen "yaşanabilirlik" (habitability) kavramına en geniş anlamını veren bir çevre anlayışının"[224] SKG'nin insan merkezli olmasına derin anlamlar kattığı da görülmektedir.

Bunun yanı sıra SKG'nin çevresel kapsamı şüphesiz ekolojiyi de içermektedir. Ancak, burada vurgulanması gereken nokta şüphesiz çevrenin kapsamı içerisinde yer almaktadır. Şöyle ki "çevre ekolojiye göre daha geniş kapsamlı"[225] olduğundan ve çevrenin insan yerleşmelerinin tüm sorunları ile eşleşmesinden dolayı SKG içerisinde ekoloji kavramı klasik biçimiyle ele alınmak durumundadır. Öte yandan bu anlayış ile ekolojinin insanı dışlayan bir yönü olduğu düşüncesine kapılmamak gerekmektedir. Nitekim "ekolojideki gelişmeler 1980'li yıllarda görüldüğü gibi, giderek insanı da inceleme konusu yapma yolundadır. Ayrıca insanı hesaba katmaksızın canlı ve cansız çevrenin kendi içinde ve birbirileri ile etkileşimini sağlıklı olarak saptamak ta olanaksızdır."[226] Bununla birlikte ekolojiyi çevrenin dışına itmenin anlamı da gereği de yoktur.

Bu bakımdan SKG'nin çevrenin yeni ele alınışına koşut olarak insanı merkeze alan ancak ekolojiyi de dışlamayan bir çevresel kapsama sahip olduğu açıkça görülmektedir.

[223] R. KELEŞ, C. HAMAMCI, *op.cit.,* s.153
[224] *Ibid.,* s.153
[225] *Ibid.,* s.39
[226] Ibid., s.45

Bu doğrultuda SKG çerçevesinde çevre ile kentin ilişkisi de "sürdürülebilir kentlerin doğal ve yapay ölçekte çevre kalitesinin arttırılması için geniş olanaklar yaratan kentler"[227] olması ile kurulabilecektir. Ancak aynı zamanda, kentler birçok sorunun düğüm noktasını oluştururken, çevresel problemlerin de en şiddetli yaşandığı yerlerdir. İşte bu nedenle çevre kalitesinin arttırılması sürdürülebilir bir kentin temel yaklaşımıdır.

Bunun yanı sıra, sürdürülebilir kentsel gelişme ile çevre arasındaki ilişkinin bir başka yönü de kentsel politikalarla ilgilidir.

Bu bağlamda, iyi hedeflenmiş kentsel politikalara birçok nedenden dolayı ihtiyaç duyulmaktadır. Öncelikli olarak, üretim, tüketim ve ulaşım eylemleri gibi unsurlar kentsel alanda yer almaktadır. Tabi ki bu söz konusu kentsel alan sadece gelişmiş ülkelerde tanımlanmamakta, aynı zamanda az gelişmiş bölgelerde de hızla süre giden bir kentleşme süreci yaşanmaktadır. Dünyadaki tüm ülkelerin ortak sorunu haline gelen kentsel düzeydeki çevresel sorunlar kentsel yaşama kalitesinin önünde duran ve çözülmesi gereken bir olgudur.

Bir diğer neden ise kentsel düzeyde tanımlanabilecek olan çevresel ve kaynak kullanımını düzenleyen karar verme kurumudur. Böyle bir kurum kenti önemli kıldığı gibi çevre, enerji gibi alanlarda da kurumsal etkiyi arttıracaktır.

Bu çerçevede, çevre kalitesinin azalmasının arkasında yatan, çevresel kaynakların tahrip edilmesi, kaynakların sınırsızca kullanılması gibi nedenler aynı zamanda çevrenin kendi kendini yenileyebilme özelliği üzerinde olumsuz etkilere de yol açmaktadır.[228] Bilindiği üzere çevre belirli bir oranda kirliliği (emisyon) taşıyabilir. Bunun üzerinde yaratılacak kirlilik oranları çevresel değerlerin yok olmasına kadar gidecek bir süreci başlatır. Bu bakımdan, çevrenin kendini yenileyebilme yeteneğinin yok edilmemesi gerekmektedir.

---

[227] M. WHITEHEAD, "(Re) Analysing the Sustainable City: Nature, Urbanisation and Regulation of Socio-Environmental Relations in the UK", **Urban Studies**, 2003, C.40, S.7, s.1187

[228] Karl MALER, Göran MALER, "Environment, Powerty and Economic Growth", **Annual World Bank Conference on Development Economics**, Washington, 1997, s.253

Bu bağlamda çevrenin bu yeteneğinin yok edilmemesi sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarının oluşturulması ile doğrudan ilişkilidir. Bununla birlikte sürdürülebilir tüketim kalıplarının oluşturulması bireylere tüketilen çevresel maliyetin tümünü karşılamak sorumluluğunu yükler. Yani, konut, beslenme, otomobil yolculuğu gibi birçok alandaki hizmetlerin pahalanması anlamına gelmektedir. Ayrıca, kentsel düzeyde sunulan teknik altyapı ve sosyal altyapının karşılanmasında bireylere düşen maliyetlerin artacağı da bir gerçektir.[229] Çevre açısından bakıldığında sürdürülebilir kentler bireylerin çevresel maliyetleri çok daha fazla hissettiği bir kent olarak söylenebilir.

Ancak burada, sürdürülebilir gelişme kavramının içerisinde yer alan adalet ve eşit dağılım kavramlarını unutmamak gerekmektedir. Yani, "sürdürülebilir kentler çevresel maliyetlerin bugün olduğundan daha eşit dağılımını gerektiren"[230] kentlerdir. Bu noktada çevresel adalet kavramı ayrı bir önem taşımaktadır. Çevresel adalet insanlara sağlıklı, güvenilir ve üretken bir ortamda yaşama güvencesi veren sürdürülebilir toplulukları destekleyen tüm normları, kuralları, mevzuatı, politika ve kararları içerir."[231]

Sürdürülebilir kentsel gelişme sürecinde çevresel kapsamı belki de en iyi anlatan görüş kentlerin sürdürülemez olduğuna ilişkin olanıdır. Bu bağlamda, "kentler sürdürülemez çünkü hızla tükenen yiyecek, su, enerji ve malzeme gibi sınırlı kaynakları uzak çevrelerden almakta ve aynı zamanda sürdürülebilirlikle yakın alakalı olan yerel çevreye de çok ciddi zararlar vermektedirler."[232]

Kentlerin sürdürülemezliğine dönük olan görüş tersten okunacak olursa, sürdürülebilir bir kent için çevresel kapsam hızla tükenen çevresel kaynakların

---

[229] ----------, Nüfus ve Hayat Kalitesi Bağımsız Komisyonu, **Geleceğe Özen**, *op.cit.,* s.65

[230] Berkan DEMİRAL, "Sürdürülebilir Kentler ve Bölge", **Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler – Riskler ve Fırsatlar**, 7-9 Kasım 2005, 8. Dünya Şehircilik Günü, 29. Kolokyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası, İTÜ Mim.Fakültesi, ŞBP Bölümü, Ed: Özhan ERTEKİN, Cenkler Matbaacılık, İstanbul, 2005, s.256

[231] Orhan USLU, "Ekonomik ve Ekolojik Uygulamalarda Sürdürülebilir Kalkınmanın Yeri", **Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması Tartışma Toplantısı**, 11–12 Aralık 1997, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Yayın No. 126, Önder Matbaa, Ankara, 1998, s.44

[232] P. BERG, "A Green City Programme for San Francisco Bay Area Cities and Towns", 1990 içinde Orhan USLU, *op.cit.,* s.258

kendini yenileyebilmelerini sağlamak, bu kaynakların tükendiğinde dünyanın bir başka coğrafyasından nasılsa bulunur görüşünün toplumca benimsenmesinin önüne geçmek ve kentin yakın çevresindeki kaynakların kirletilmesini önlemek olarak ortaya konulabilir. Bu bağlamda, "kentsel sürdürülebilirlikte çevresel kapsam sadece kentin kendi sınırları içindeki çevresel kalitenin geliştirilmesi ile sınırlı olmayıp, çevresel maliyetlerin geleceğe, diğer ekosistemlere veya diğer insanlara transferinin azaltılması ya da engellenmesini de içermektedir."[233]

Çevresel sürdürülebilirlik bağlamında ele alınan güçlü ve zayıf sürdürülebilirlik kavramları da kentsel düzeyde önem taşımaktadır. Doğanın ve tüm çevresel bileşenlerin korunması anlamına gelen ve genelde derin ekoloji kavramı ile örtüştürülen güçlü sürdürülebilirliğe, benzer dokuların olduğu nispeten küçük coğrafik ölçeklerde ulaşılması daha kolay görünmektedir. Zayıf sürdürülebilirlik ise bazı çevresel bileşenlerin dışlandığı tüm dengenin pozitif olarak sağlandığı bir değişimi ifade etmektedir.[234]

Kentsel sürdürülebilirliğin çevresel kapsamını sadece çevresel açıdan ele almak yeterli bir yaklaşım olamaz. Çünkü kentlerden kaynaklanan ve "kentsel çevreyi tahrip eden şeyler sadece ekolojik ve kimyasal faktörler değildir. Nitekim kentsel çevrenin tahrip edilmesinde bunların yanı sıra, çevre sorunlarını yaratma açısından politik ve sosyal faktörlerin de önemi büyüktür.

Sonuçta, buradan hareketle kentlerin çevresel açıdan sorgulanmasının da yapılabileceği çevresel kapsamı toplam beş madde ile özetlemek mümkündür;[235]

- Kentsel nüfus üzerindeki hastalıkların kontrolü; tüm kentsel alan için yeterli su, sağlık, drenaj ve çöp toplama hizmetlerinin sunumunun etkili olmasını gerektirir.
- Konut, işyeri gibi kentin tüm eylem alanlarındaki fiziksel ve kimyasal tehlikelerin azaltımı

[233] D SATTERTHWAITE, *op.cit*., s.1675
[234] A. FINCO, P. NIJKAMP, *op.cit*., S.297
[235] D. SATTERTHWAITE, *op.cit*., s.1675-1676

- Tüm kent yaşayanları için yüksek kaliteli kentsel çevreye ulaşmak, örneğin kişi başına düşen açık ve yeşil alanların miktarı ve kalitesi ile doğal ve kültürel mirasın korunması
- Kenti çevreleyen ekosistemlere ve canlılara ve diğer kentlere veya yerleşim birimlerine çevresel maliyetlerin transferinin minimize edilmesi
- Sürdürülebilir tüketim olarak adlandırılan sürecin güçlendirilmesi

1.3.1.4. Ekonomik Kapsam

Ekonomik ölçütlere göre yapılan kent tanımına göre kentin, "mal ve hizmetlerin, üretim, dağıtım ve tüketimi sürecinde toplumun sürekli olarak değişen gereksinimlerini karşılamayı"[236] yani kentin topluma sunduğu hizmetleri ve "nüfusun tarım dışı kesimlerde çalışmasını"[237] yani kentin üretkenliği ve temel üretim sektörünü içeren bir boyutu vardır. Ayrıca bu çerçevede, bir kentin ekonomik yapısı, beslenme, istihdam, göç gibi konularla da yakından ilişkilidir.

Bu bağlamda, sürdürülebilir gelişme kavramı da özünde ekonomik gelişmeyi sağlamayı amaçlayan bir kavramdır. Ancak burada söz konusu olan salt bir ekonomik gelişme değil, sosyal ve çevresel açılardan da gelişmenin sağlanması ve tüm bunların bütünleşik bir biçimde ele alınmasıdır.

Yani aslında sürdürülebilir gelişme büyümenin niteliğinin değiştirilmesi olarak sadece mal ve hizmetlerin miktarındaki artışla sınırlı değil, bu artışın gerek enerji, gerekse de hammadde kullanımındaki anlayışın değiştirilmesi ve gelişmenin niteliksel boyutuyla ilgili olmaktadır.[238]

Bu noktada, ekonomik ölçüte göre yapılan kent tanımı ile sürdürülebilir gelişme kavramı örtüştürüldüğünde kentin topluma sunduğu hizmetlerin çevresel kaynak temelini koruyan bir üretim sürecine sahip olması ve kentin üretkenliğinin (beslenme

[236] R. KELEŞ, 2004, *op.cit.,* s.106
[237] *Ibid.,* s.107
[238] H. ERTÜRK, *op.cit*., s.176

ve istihdam kavramları ile ilgili olarak) kendi sürdürülebilirliğini sağlama kavramları SKG'nin ekonomik kapsamı olarak ileri sürülebilir.

Bu doğrultuda, sürdürülebilirlik hedefli bir kentsel ekonomik sistemin özelliklerini etkileyen kimi koşullardan söz etmek olasıdır. Bu koşullar sırasıyla;[239]

- sınırlı bir taşıma kapasitesi: arazi ve kaynaklarla ilgili olarak,
- çok fonksiyonluluk: kentsel yerleşim içinde çeşitli eylemlerin birbirinden yararlanmalarını sağlamayla ilgili olarak,
- iletişim ve etkileşim ağları: kentlerin, başka kentlere veya bölgelere bağlanmasını sağlama olarak, (teknolojinin, bilginin hareketliliğinin sağlanması anlamında)

görülmektedir.

Bu anlamda, sınırlı bir taşıma kapasitesi ekonomik sistem üzerinde kaynak kullanımının sınırlandırılması ve açığa çıkan kirliliğin azaltılması konusunda etki yapmaktadır. Çok fonksiyonluluk ise gerek kentsel yayılmanın önüne geçerek gerekse de kentte sunulan hizmetlerin çeşitliliğinin arttırılmasını sağlarken, iletişim ve etkileşim ağları da yeni teknolojilerin kentlerde kullanılmasının yolunu açarak etkilerde bulunmaktadır.

Ayrıca, ekonomik açıdan kentsel sürdürülebilirlik çerçevesinde kentlerde sunulan mal ve hizmetlerde etkinlik ve verimliliğin sağlanması konusu da ayrı bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, etkili hizmet sunumu daha iyi ve daha yaygın hizmet dağıtımı anlamına gelirken, verimlilik ise hizmetlerin olabilecek en az maliyetle üretilmesini ifade eder.[240] Bu noktada, kentsel gelişmenin her zaman toplumun tüm kesimlerine aynı oranda yansıdığı söylenemez. Kimileri bu gelişmeden kentteki var olan gayrimenkulleri yoluyla faydalanabilirken, özellikle kentteki yoksullar bu gelişmeden yeterince pay alamamaktadırlar.[241] Dolayısıyla ekonomik açıdan kentsel

[239] M. VAN GEENHUISAN, P. NIJKAMP, *op.cit*., s.134
[240] A. DUBEN, S. EMREALP, **Urban Management Development**, IULA-EMME Yayını, İstanbul, 1993, s.17
[241] S. FAINSTEIN, S. CAMPBELL, *op.cit.,* s.11

sürdürülebilirlik kapsamı içerisinde kentteki hizmetlerin toplumun tüm kesimlerine ulaştırılmasını sağlayan etkin hizmet sunumu veya etkililik kavramları da yer almaktadır.

1.3.1.5. Sosyal Kapsam

Sürdürülebilir gelişme kavramının üç temel ayağından biri olan toplumsal gelişme, temel insan gereksinimlerinin karşılanması, adil paylaşım, katılım, eşitlik ve yaşam kalitesi gibi kavramları içermektedir (bkz s.10). Bu doğrultuda, sürdürülebilir gelişmenin en önemli boyutunun sosyal eşitliğin sağlanması olduğu da ileri sürülmektedir.[242] Bu anlamda sürdürülebilir gelişmenin çevrenin korunmasından çok daha fazla anlamlar içerdiği görülmektedir. Bir defa kavram, eşitlik ihtiyacını kapsarken, hem toplumdaki en dezavantajlı grupların ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan kuşak içi eşitliği hem de kuşaklararası eşitliği içermektedir.

SKG'nin sürdürülebilir gelişmenin merkezinde olduğundan hareketle, bu sözü edilen kavramların aslında kentsel sürdürülebilirliğin ekonomik, fiziksel, çevresel ve siyasal-yönetsel tüm kapsamları ile yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda ekonomik gelişme sürecinden adil paylaşımı, eşitliği, siyasal-yönetsel kapsamdan katılımı, çevresel kapsamda yaşam kalitesini ayırmak olası değildir.

Bu doğrultuda sürdürülebilirlik aslında "topluma referanslı bir kavramdır."[243] Yani sürdürülebilir bir kentsel yaşama ulaşmak için toplumla doğrudan veya dolaylı ilişkili pek çok değişik stratejinin geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

Bu çerçevede, sürdürülebilir kentsel gelişme açısından, dar anlamda, sosyal ilişkilerin üç türünden söz etmek mümkündür;

---

[242] A. BLOWERS, "Planning for A Sustainable Society", **Streetwise**, 1992, C.10, s.3–10; ----------, COMMISSION OF EUROPEAN COMMUNITIES (CEC), **Green Paper on the Urban Environment**, EUR 12902, Brussels, EC, 1990; Elizabeth BURTON, "The Compact City: Just of Just Compact", **Urban Studies**, 2000, C. 37, S.11, s.1970

[243] İ. TEKELİ, 1996 (b), *op.cit.,* s.28

- eşitlik: yatırımların herkese eşit ulaşımı ve kaynakların adil dağılımı
- güvenlik: kentsel ortamın tüm düzeylerde güvenli olması
- yeterlilik: kentlilerin yönetimde söz sahibi olarak yeterli düzeyde denetimde bulunması[244]

Söz konusu ilişkiler aslında kentlerdeki gelişim süreci ile toplumun bu süreçten etkilenme ve etkileme yönünü ortaya koymaktadır. Sosyal kapsam içerisinde, kentlerdeki bu gelişim sürecinin sürdürülebilir kılınması ancak toplumdaki tüm kesimlerin bu süreçten eşit ve adaletli bir biçimde yararlanmasının sağlanması ile mümkündür.

Bu bağlamda, SKG'nin sosyal kapsamında en önemli konulardan birisini kent yoksulluğu ile sefalet, sefalet yuvaları gibi kavramlar oluşturmaktadır.

Yoksulluk kavramı günümüzde dünyanın en önemli sorunlarından birisini oluşturmaktadır. HABİTAT II, Milenyum Zirvesi, Johannesburg Zirvesi gibi birçok uluslararası toplantının temel konuları arasında yoksulluk ve onu önlemenin zorunluluğu kabul edilmiş ve çözüm arayışları içerisine girilmiştir.

Yoksulluğu bu denli önemli kılan şey ise tarihsel olarak kırsal alanlarda yoğunlaşan kavramın günümüzde kırsal nüfusun kente akması sonucu kentsel bir olguya dönüşmüş olmasıdır.[245] Nitekim Dünya Bankasına göre dünya kentli nüfusunun %28'i1989 yılında yoksul sayılırken, 2000 yılında bu rakamın %58 seviyesine çıktığı belirtilmektedir.[246]

Tabi ki, burada yoksulluk kavramının ne anlama geldiği önem kazanmaktadır. Yoksul olanlar toplumun hangi kesimidir sorusunun yanıtlanması gerekmektedir. Bu çerçevede yoksulluk kavramı üzerinde mutlak ve göreli yoksulluk olmak üzere iki ayrı tanım söz konusudur. Göreli yoksulluk, "nüfusun bir kesiminin çeşitli

[244] İ. CERİTLİ, *op.cit.,* s.31-32
[245] ----------, The President Council of Sustainable Development, **Sustainable America, A New Consensus**, February 96, HABİTAT II, İstanbul, 1996, s.12
[246] http:/www.ddl.org/figtree/pub/proceedings/nairobi/akinyeni.TS14.4.pdf, (15.12.2005)

nedenlerle, değişik dönemlerde tarihsel ve coğrafi olarak belirlenmiş asgari bir yaşam standardı sağlamaya yeterli kaynaklara ulaşamamasıdır. Bu kapsamda göreli yoksulluk, bir toplumda diğer üyelerin yaşam standardında karşılaştırma yapıldığında ortaya çıkan yoksunluk durumudur."[247] Mutlak yoksulluk ise "insanın biyolojik olarak kendisini yeniden üretebilmesi için gerekli kaloriyi ve gerekli diğer besin bileşenlerini sağlayacak beslenmeyi gerçekleştirememesi"[248] olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanımlardan hareketle SKG çerçevesinde yoksulluk kavramı, geri kalmış Afrika ve bazı Asya ülkelerinde yaşanan beslenme sorunuyla ilgili olmaktan çok "kentte sunulan temel hizmetlere erişememe, yaşam kalitesinde düşüş, adalete, bilgiye, eğitime, karar verici güce kısıtlı erişim, güvenliğin kaybı, şiddet ve zarar görebilirlik"[249] anlamına gelmektedir. Nitekim Aalborg Konferansında da gelirin ve refahın eşitsiz dağılımının kentsel eylemlerin sürdürülmesinde olumsuz rol oynadığı ileri sürülmüştür.[250] Yani yoksulluk – sefalet – eşit paylaşımın olmaması gibi kavramların kentsel yapı ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda yoksulluk kavramının yeni bir yönü vurgulanmaktadır. Yoksulluk bireysel gelirlerin az ya da çokluğu ile ilgili olarak değil, "kentlerin mekansal ve fiziksel örgütlenmesinin parçası"[251] olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda "kentsel sosyal yapının fiziksel mekandan bağımsız olmadığı, kentin tüm yönleriyle fiziksel ve sosyal yarara ulaşımı ve bunları belirlemekte etkin olduğu"[252] bir gerçektir. Nitekim kentlerde gelir gruplarına dayalı olarak zengin ve yoksul mahalleler olarak beliren mekansal farklılaşmalar eşitsizliği arttırdığı gibi yoksulluğun belirli yörelerde çokça hissedilmesini sağlamaktadır.

---

[247] Sevilay KAYGALAK, "Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/ Demirtaş Mahallesi Örneği", **Praksis**, 2001, S. 2, s.125
[248] *Ibid.,* s.125
[249] ----------, HABİTAT II, "Urban Poverty: A World Challenge", **Recife International Meeting on Urban Poverty**, 17–21 March 1996, Recife, Brazil, 1996
[250] http://www.sustainable-cities.org/aal_uk.html (20.08.2005)
[251] S. KAYGALAK, *op.cit.,* s.130
[252] ----------, The President Council of Sustainable Development, *op.cit.,* s.21

Kentlerde yoksulluğun mekanı genelde üç karakteristik özelliği bünyesinde taşır. Bunlardan ilki; şehir suyu, kanalizasyon ve çöplerin sağlığa uygun biçimde toplanmasını da içeren altyapı hizmetlerinin yetersiz olması veya hiç sağlanmamasıdır. İkincisi; insanların mekanda aşırı yoğun yani çok kalabalık olarak yaşamaları ve buna dayalı olarak sağlık problemlerinin artmasıdır. Karakteristiğin üçüncüsünü ise yaşamaya uygun olmayan alanlarda (sel, heyelan gibi doğal afete açık yerler, kirletici sanayi alanlarına yakın yerler, topoğrafik açıdan yerleşmeye uygun olmayan yerler gibi) ev sahibi olmaları oluşturmaktadır.[253] Literatürde slum, teneke mahalleler olarak adlandırılan bu yerler kentlerde sosyal kutuplaşmayı körüklerken aynı zamanda yaşam kalitesinin düşmesine de önemli oranda etki etmektedir.

Nitekim yaşam kalitesinde sürdürülebilir bir iyileştirmede en yüksek öncelik, nüfusun temel asgari ihtiyaçlarını karşılama ve gerek gelir gerekse de sunulan hizmetlerin miktarının yoksulluk düzeyinde ele alınmasına verilmelidir. Bu bağlamda, yaşam kalitesinin unsurları "sağlık ve eğitime, yeterli yiyeceğe ve konuta, istikrarlı ve sağlıklı bir çevreye, hakkaniyete, cinsiyet eşitliğine, kamu hayatına katılıma ve bir onura güven içinde sahip olmaya"[254] dayalıdır.

Bu unsurlar doğrultusunda, yaşam kalitesi hem doğal çevreyi hem de yapılı çevreyi göz önünde tutmalıdır. Nitekim 1969 yılında Harvey Perloff, "bir kentte yaşayan insanların yaşam kalitesinin doğal ve insan yapımı çevrenin karşılıklı etkileşimi ile belirlendiğini söylemektedir."[255] Bu doğrultuda, doğal çevre unsurları arasında yer alan "iklim, topografya, kıyılar, bitki örtüsü, manzara gibi kavramların birliktelikleri ve yarattıkları özel dışşallıklar yaşam kalitesine büyük ölçüde katkıda bulunabilmektedir."[256]

Bu bağlamda sürdürülebilir bir yaşam kalitesi için temel hedefler şu şekilde sıralanabilir;

---

[253] ----------, TÇSV, **Ortak Geleceğimiz**, *op.cit*., s.306
[254] ----------, Nüfus ve Hayat Kalitesi Bağımsız Komisyonu, **Geleceğe Özen**, *op.cit.,* s.76
[255] ----------, TÜBA Raporları, **Yaşam Kalitesi Göstergeleri**, Yürütücü: İlhan TEKELİ, TÜBA Raporları Sayı: 1, TÜBİTAK Matbaası, Ankara, 2004, s.17
[256] *Ibid.,* s.17

- kentsel çevresel yapının iyileştirilmesi
- konut, arsa, gayrimenkul gibi alanlarda fiyat ve kira mekanizmasının denetlenmesi
- kentlilerin özellikle de kent yoksulların gereksinimlerini sağlayacak demokratik bir iyi yönetim oluşturma

Sonuçta, sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde sosyal kapsam kent yoksulluğu ve yaşam kalitesi gibi temel öğeler ile bunlarla yakından ilişkili olan eşitlik, güvenlik, katılım ve yapabilirlik kavramlarına dayanmaktadır.

1.3.2. Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Kavramının Boyutları

Sürdürülebilir kentsel gelişme çok geniş kapsama sahip bir kavramdır. Kapsamının bu denli geniş ve çok fazla farklı alanla ilgili olması kavramı soyut hale getirmektedir. Bu doğrultuda pek çok bilim insanı da SKG'nin açık bir kavram olmadığı konusunda birleşmektedirler.[257] O halde, kavramı daha somut hale getirmek gerekmektedir. Bu noktadan hareketle, çalışmanın bu kısmında, öncelikle sürdürülebilir kent için nelerin sürdürülmesi gerektiğini ortaya koyan kentsel sürdürülebilirlik göstergeleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra ise kentsel gelişimin sağlıklı olabilmesi için gerekli olan kent planlamasının sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesindeki yeri tartışılmış ve özellikle çevresel sorunların doğmasında önemli etkisi olan kentsel büyüklüklerle özdeşleştirilerek kent formları kavramı sürdürülebilir kentsel gelişmenin fiziksel mekanı içerisinde ele alınmıştır. Son olarak ise sürdürülebilir kentsel gelişme kavramının kentsel çevre ve sosyal yapı ile olan somut ilişkileri ortaya konmuştur.

1.3.2.1.Kentsel Sürdürülebilirlik Göstergeleri Boyutu

Sürdürülebilir kentsel gelişmenin önündeki sorunların niteliksel olarak ortaya konması kavram açısından ne tür eylemlerde bulunulacağının bilinmesi yönünden çok önemli olmakla birlikte yeterli değildir. Sorun alanlarının niceliksel olarak

[257] D. SATTERTHWAITE, *op.cit.,* A. FINCO, P. NIJKAMP, *op.cit*., S. TSENKOVA, 1999, *op.cit.,*

belirlenmesi hem uygulamanın kolaylaştırılmasını hem de denetimin etkin yapılmasını sağlayacaktır. Sorunların niceliksel olarak belirlenmesi ve denetlenmesi de bir göstergeler sisteminin oluşturulması ile mümkündür. Ayrıca "kentsel kaynaklı sorunların analiz araçlarının ortaya konması sürdürülebilir kentsel gelişmenosyonunu anlamlı bir analitik ve politik bir kavram olarak ortaya konmasını sağlar."[258]

Göstergelerin Niteliği ve Yararları

Bu doğrultuda, göstergeler ölçülebilir, kolay anlaşılabilir, farklı coğrafik alanlar ve değişik zaman dilimleri arasında karşılaştırma olanağı sağlamaya yardımcı olmalıdır.[259] Bu özellikleri taşıyan göstergelerin uygulanabilmesi için gerekli olan koşulları ise aşağıdaki sıralamak mümkündür:[260]

- göstergelerin kurgusunun ölçülmesi istenileni ölçmek için yeterli olması,
- göstergelerin hesaplanmasında kullanılacak verilerin kurumsal olarak toplanmakta olması ve ölçme hataları içermemesi,
- göstergeler arasında çelişki bulunmaması

Bu çerçevede göstergelerin yararları ise şu şekilde ortaya konmuştur;[261]

- hedefleri somut eylemlere ve hesap verme sorumluluğunun alanına sokar
- gelecekteki eylemler için kesin amaçlar ortaya konmasını sağlar
- amaçlara doğru kaydedilen ilerlemeyi denetleme gücü kazandırır ve doğabilecek sorunlara karşın erken uyarı sinyali verir
- sivil toplumu ve geniş anlamda halkı, durumun nasıl olduğu konusunda uyararak onlara politikaları denetleme gücü verir. Bu doğrultuda bilinçlenmeyi de arttırır.

[258] A.FINCO, P. NIJKAMP, *op.cit*., s.296
[259] ----------, Nüfus ve Hayat Kalitesi Bağımsız Komisyonu, **Geleceğe Özen**, *op.cit.,* s.95
[260] ----------, TÜBA Raporları, **Yaşam Kalitesi Göstergeleri**, *op.cit.,* s.20
[261] ----------, Nüfus ve Hayat Kalitesi Bağımsız Komisyonu, **Geleceğe Özen**, *op.cit*., s.94

Göstergelerin gerek politika oluşturma gerekse de bunların uygulanmasının denetlenmesindeki önemi sonucu birçok alanda göstergeler oluşturulmuştur. Çalışmanın bu kısmında sırasıyla bu alanlardaki göstergeler ele alınmıştır.

Sürdürülebilir Gelişme Göstergeleri

Sürdürülebilir gelişmenin "sosyal dayanışmayı sağlamak, ekonomik yapabilirliği arttırmak ve ekolojik sorumluluğu gerçekleştirmek"[262] olarak sıralanabilecek hedefleri doğrultusunda, sürdürülebilir gelişme göstergeleri de tüm alanlarda karar verme süreci için somut temelleri sağlamayı geliştirmeli ve bütünleşmiş çevre ve gelişme sürecinin düzenlenmesine katkıda bulunmalıdır. Ayrıca bu göstergeler ölçülebilir, karşılaştırılabilir, dönüştürülebilir, bilgiye dayalı ve politika seçimlerinde kabul edilebilir olmalıdır.

Bu amaç ve ilkelere uygun olarak sürdürülebilir gelişme uyarınca ekonomik, sosyal ve ekolojik göstergeler kullanılmakta olup, bunlar 26 ana başlıkta toplanmaktadır.[263]

Yaşam Kalitesi Göstergeleri

Sürdürülebilir gelişme doğrultusunda geliştirilen göstergeler incelendiğinde ağırlıklı olarak bireylerin yaşam kalitelerinin niteliği ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Zaten sürdürülebilir gelişme ve bunun doğrultusunda ortaya çıkan sürdürülebilir kentsel gelişme kavramının en önemli boyutunu toplumsal gelişmenin sağlanmasıdır. Başka bir deyişle yaşam kalitesinin niteliğinin arttırılması belki de en önemli hedefi oluşturmaktadır.

Bu bağlamda yaşam kalitesinde sürdürülebilir bir iyileşme sağlamak için uygulanabilir stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Böyle bir gereksinim de

[262] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.5
[263] *Ibid.,* s.11-13 (bu göstergelerden bazıları şunlardır: sosyal güvenlik ve refah, sağlık, öznel yaşam koşulları (yaşamdan memnuniyet ve yerleşim alanlarına göre yaşamdan memnuniyet), konut ve barınma, kültür ve boş zaman etkinlikleri, sosyal dayanışma ve katılım, istihdam, hareketlilik, alan kullanımı.

"yaşam kalitesi için ölçülebilir ve denetlenebilir asgari ölçütlerin koyulması zorunluluğunu"[264] doğurmaktadır.
Bu gereksinim nedeniyle de dört tür yaşam kalitesi ölçütü geliştirilmiştir;[265]

- bireysel düzeyde yaşam kalitesi öznel ölçütleri: yaşamdan tatmin olma
- topluluk düzeyinde yaşam kalitesi algılama ölçütleri: bireylerin içinde yaşadığı topluluk hakkındaki duyguları
- bireysel düzeyde yaşam kalitesi nesnel ölçütleri:
- topluluk düzeyinde yaşam kalitesinin nesnel değerlendirme ölçütleri: ekonomik, sosyal, çevresel, insani gelişme, iyi yönetim vb. konulardaki göstergeler

Türkiye Bilimler Akademisi'nin Yaşam Kalitesi Göstergeleri kitabında belirlenmiş olan bu yaşam kalitesi ölçütleri doğrultusunda birçok farklı alanda göstergeler geliştirilmiştir. Bunlar arasında sürdürülebilir kentsel gelişme ile doğrudan ilişkisi olan ve çalışma kapsamı içerisinde değerlendirilebilecek olan göstergeler ise yerleşme kalitesi ile ilişkili göstergelerdir.

Tamamı 13 alt başlıktan oluşan göstergeler sırasıyla; kişi başına düşen yeşil alan, ödenebilir fiyatlarla konut arzı yeterliliği, konutlarda oda başına kişi sayısı, merkezi ısıtma bulunan konutların oranı, yasal statüsü olmayan konutların oranı, toplu taşıma hizmetlerinin gelişmişlik düzeyi, gündelik yaşamda ulaşımda kaybedilen zaman, trafik kazasında ölenlerin sayısı, yerleşmede altyapıların özürlülerin yaşamını kolaylaştıracak biçimde düzenlenme derecesi, ses kirliliği düzeyi, dinlence ve eğlence hizmetlerinin gelişmişliği, sağlıklı içme suyuna ulaşma oranı, güvenli kanalizasyon bağlantısı olanların oranı olarak sıralanmaktadır.

Yoksulluk Göstergeleri

Yoksulluk, sürdürülebilir kentsel gelişmenin önündeki aşılması gereken en önemli sorunlardan birisidir. Yoksulluğun bu önemi kavramın tüm yönleriyle somut olarak

[264] ----------, Nüfus ve Hayat Kalitesi Bağımsız Komisyonu, **Geleceğe Özen**, *op.cit*., s.92
[265] ----------, TÜBA Raporları, **Yaşam Kalitesi Göstergeleri**, *op.cit.,* s.24

ortaya konmasını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda sadece gelir odaklı bir yoksulluk bakışı sürdürülebilir kentsel gelişme kavramı içerisinde ele alınamaz. Başka bir deyişle "beslenme, barınma, giyim gibi minimum gereksinimlere ek olarak güvenli içme suyu, kanalizasyon, elektrik, sağlık ve eğitim gibi hizmetlere erişim, yönetime katılma, temel insan hak ve özgürlüklerinden yararlanma, cinsiyet ayrımcılığı"[266] gibi göreli yoksulluğu oluşturan yönlerinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çerçevede yoksulluk ile ilgili olarak, yoğun kullanılan ölçüt BM Kalkınma Programı tarafından geliştirilen İnsani Yoksulluk Endeksidir. Bu endeks gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde birbirinden farklı biçimde uygulanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde 40 yaşından önce ölme riski taşıyanlar, okur-yazarlık oranı, sağlıklı içme suyuna erişemeyenlerin oranı, sağlık hizmetlerine erişemeyenlerin oranı gibi ölçütlerle ele alınmaktadır gelişmiş ülkelerde ise bunlara ek olarak, bir yıldan fazla işsiz olanların oranı ile göreli yoksulluk kapsamına giren öğelerin oranları da katılmaktadır.[267]

Habitat II – Kentsel Göstergeler[268]

Kentsel göstergeler, Dünya Bankası tarafından 1990 yılında başlatılan ve kısmen BM insan yerleşimleri merkezi tarafından da desteklenen ve önceleri sadece konut göstergelerini ele alan sistemin geliştirilmesi ile oluşturulmuştur. Bu bağlamda, Habitat II hazırlık sürecinde her ülkenin kent göstergeleri kapsamında altı modülde toplanan 51 gösterge uyarınca hesaplamaları yapmaları istenmiştir.

Bu modüller; yoksulluk, istihdam ve verimlilik; toplumsal gelişme; altyapı; ulaşım; çevre yönetimi ve yerel yönetimler olarak belirlenmiştir.
Birinci modüldeki (yoksulluk, istihdam ve verimlilik) göstergeler, kent yoksulluğu, istihdam olanaklarının artışı ve kent verimliliğin artışı olarak üç alt grup altında toplam altı göstergede toplanmıştır.

---

[266] ----------, T.C. Çevre Bakanlığı, BM Kalkınma Programı, **Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Raporu**, *op.cit.,* s.122
[267] Ibid., s.122
[268] ----------, **Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı**, *op.cit.,* s.44-51

İkinci modül (sosyal gelişme) göstergeleri ise toplam 12 tane olup, üç alt grupta toplanmıştır. Bu alt gruplar ise şunlardır: sürdürülebilir demografik büyüme ve sosyal gelişmeyi teşvik; herkes için eğitim ve sağlık hizmetlerinin sağlanması; toplumsal bütünleşmeyi teşvik politikalarının hedeflerinin gerçekleşme dercesi.

Üçüncü modülde (altyapı), dört alt grupta yedi gösterge bulunmaktadır. Bu alt gruplar; servislerin ulaşılabilirliğini ve ödenebilirliğini arttırmak, su sistemlerinin sürdürülebilirliğini ve kalitesini sağlamak, kanalizasyon hizmetlerinin sağlanması, elektrik hizmetlerinin sağlanması olarak sıralanmıştır.

Dördüncü modüldeki (ulaşım) göstergeler ise toplam dokuz adet olup, dört alt gruba ayrılmıştır. Bunlar sırasıyla şöyledir; kent ulaşım sistemlerinin performansını ve sürdürülebilirliğini geliştirmek, yol ağını geliştirmek ve sıkışıklığı azaltmak, özel araç kullanımını sürdürülebilir kılmak, kamu ve kitle ulaşımını geliştirmek.
Beşinci modülde (çevre yönetimi), dört alt grupta sekiz gösterge yer almaktadır. Bu alt gruplar; kentlerin su kalitesinin geliştirilmesi, katı atık toplama ve imha servislerinin geliştirilmesi, kaynak kullanımının sürdürülebilirliğinin sağlanması, doğal ve yapay afetlerin etkilerinin azaltılması.

Altıncı modüldeki (yerel yönetimler) göstergeler ise toplam dokuz adet olup, beş alt grup içinde toplanmıştır. Bunlar sırasıyla şöyledir: yönetimler arası kurumsal düzenlemeleri sağlamak, yerel yönetimlerin finansal yapabilirliğini sağlamak, yerel yönetimlerde karar vermede demokratik katılımı sağlamak, karar verme sürecinde bağımlılıklarını azaltmak, kamu kaynaklarını etkili kullanımını arttırmak.

Kentsel Sürdürülebilirlik Göstergeleri

Tanımlanmış olan bu tüm gösterge sistemlerinin kentsel mekandaki yaşamın sorunlarının saptanması, bu sorunlar doğrultusunda politikalar geliştirilmesi ve geliştirilen bu politikaların uygulanması ile uygulamanın denetlenmesini sağlamaya dönük olduğu görülmektedir. Bununla birlikte farklı konuları değişik yaklaşımlarla

ele alan bu sistemlerin kentler düzeyinde uygulanmasında güçlükler olduğu da bir gerçektir.

Bu doğrultuda, minimum performans düzeylerini ve kritik eşikleri içeren ölçülebilir göstergeler, modern kentlerin sürdürülebilir gelişme sorunlarının kestiriminde ve çözümünde anahtar bir araç olarak ele alınabilir.[269] Söz konusu göstergeler kentin ekonomik, sosyal, mekansal ve çevresel yönleri ile ilgili olmak durumundadır.
Bu bağlamda, kentsel sürdürülebilirlik göstergelerinin geliştirilmesine doğru ilk adım 1994 Aalborg konferansında atılmıştır. Bu konferans, sürdürülebilir kentler doğrultusunda kentlerin performansını içeren sürdürülebilirlik göstergelerine olan ihtiyaç ön plana çıkarılmıştır.[270] Tablo 5.'te bu çerçevede oluşturulan kavramsal çerçeve gösterilmektedir.

Tablo 5. Kentsel Eylemler – Projeler - Politikalar

Baskılar İnsan Eylemleri	**Durum** Fiziksel ve Sosyo Ekonomik Çevre	**Tepkiler** Birimler
Endüstri	Hava	Hanehalkları
Ulaşım	Su	Kuruluşlar
Hizmetler	Arazi	Yönetim
İnşaat	İşgücü	Toplum
Kamu işleri	Gelir	
Diğer	Konut	
	Suç	
	Gürültü	

Kaynak: Voula MEGA, "Our City, Our Future: Towards Sustainable Development In European Cities", **Environment and Urbanization**, 1996, Vol. 8, No.1, April, s.143

Bu çerçevede European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions tarafından 1998 yılında geliştirilen kentsel sürdürülebilirlik göstergeleri iki ayrı grupta ele alınmıştır. İlk grubu tanımlayıcı göstergeler oluşturmaktadır. Bunlar, çevrenin durumunu yansıtan ve fiziksel ölçümlere dayanan göstergeleri içermektedir. İkinci grupta ise performans göstergeleri yer almaktadır. Bu grup ise politika ilkelerine ve amaçlarına dayalıdır.[271]

[269] A. FINCO, P. NIJKAMP, *op.cit*., s.295
[270] Voula MEGA, *op.cit.,* s.142
[271] V. MEGA, J. PEDERSEN, *op.cit.,* s.6-27

Toplam 16 ana gösterge başlığından oluşan bu sistem dokuz adet çevresel göstergeyi, altı adet sosyal göstergeyi ve bir adet ekonomik göstergeyi kapsamaktadır.

Kentsel sürdürülebilirlik göstergeleri içerisinde yer alan çevresel göstergeler; küresel iklim, hava kalitesi, asidifikasyon, ekosistem toksifikasyon, kentsel hareketlilik ve temiz ulaşım, katı atık yönetimi, enerji tüketimi, su tüketimi ve sorunlar göstergelerinden oluşmaktadır. Her bir gösterge başlığı altında göstergenin tanımı yapılmış, neleri kapsadığı belirlenmiş ve hangi değerlerde sürdürülebilirliğin sağlanabileceği ortaya konmuştur. Sosyal göstergeler ise sosyal adalet, konut kalitesi, kentsel güvenlik, yeşil alan-kamu alanı, halk katılımı ve nadir durum sürdürülebilirlik göstergelerinden oluşmaktadır. Bu göstergeler için yine çevresel göstergelerde olduğu gibi tanım, kapsam ve sürdürülebilirliğin boyutu ortaya konmuştur. Son olarak ise ekonomik kentsel sürdürülebilirlik göstergesi belirlenmiştir.[272]

Kentsel sürdürülebilirlik göstergeleri yoluyla kentsel düzeyde sorunlu alanlarının belirlenmesi kolaylaşmakta ve bunlara uygun uygulanabilir ve denetlenebilir politikaların üretilmesi sağlanabilmektedir. Başka bir deyişle kentsel gelişimin yönünü ve biçimini belirlerken, kentsel gelişimi sağlayan kent planlamasına da çok önemli veri oluşturmaktadır.

1.3.2.2.Kent Planlamaya İlişkin Boyutu

Kent planlama kavramı kentsel gelişmeyi ekonomik, sosyal, toplumsal, çevresel ve fiziki boyutları ile ele alan ve bunların karşılıklı etkileşimlerini de içeren bir uğraş alanıdır.

Çevre boyutundan bakıldığında kent planlama bir tür değişimin yönetimidir.[273] Bu bağlamda çevrenin olumsuz etkilerinin kentsel gelişim üzerindeki baskılarının tam ve açık bir biçimde ortaya koyabilmek için planlama, ekolojik sistemi ve onun

[272] Kentsel sürdürülebilirlik göstergelerinin tam metni European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions yayınından tercüme edilmiş ve Ek–1 de verilmiştir.
[273] A VAN DIEPEN, H. VOOGD, *op.cit.,* s.59

karakteristiğini tam olarak bilmelidir. Böyle bir bilginin varlığı çevre üzerinde yaşanan olumsuz değişimlere planlama yoluyla önlemler getirilmesini kolaylaştıracaktır. Hatta bir adım daha ileri giderek denilebilir ki kent planlama nosyonu artık ekonomik değil çevreselci bir düşünce içerisinde olmalıdır. Bu çerçevede "kent planlamanın sorunu sadece fiziksel alanı düzeltmek ve geliştirmek değil, aynı zamanda kentsel gelişmenin sosyal, ekonomik ve çevresel durumları karşısında politika üretmektir."[274]

Çevre alanının planlama kavramı içerisinde egemen bakış açısı haline gelmesi aslında planlama disiplininin de toplum gözünde itibarının yükselmesine olanak tanımıştır. Daha açık bir ifadeyle aslında planlamanın toplum gözündeki değeri üç aşamalı bir süreçten geçerek bugüne ulaşmıştır.

Bu bağlamda, ilk aşamada, hızlı kentleşme süreci ile birlikte gelen fiziksel ve sosyal problemler sosyal reformcuların gündeminin bir parçası olarak görülmüş ve böylece kent planlama bürokratik kurallar sistemiyle bütünleştirilerek planlama saygın bir yere oturtulmuştur. İkinci aşamada ise, politikacıların ve aydınların planlama hakkında giderek artan eleştirileri görülmektedir. Bu eleştirinin yönü ise planlamanın kent topluluklarının ihtiyaçlarını karşılamak yerine plancıların güç ve pozisyonlarını koruma aracı haline gelmiş olmasıdır. Bu görüş, 70 ve 80'li yıllarda planlama sürecine duyulan güvenin azalmasına ve meşruluğunu kaybetmesine neden olmuştur. Üçüncü aşama ise bu güvenin yeniden kazanılması aşaması olarak tanımlanabilir. Planlamaya duyulan güvenin yeniden kazanılmasında ise çevresel endişelerin planlamanın ortasına yerleştirilmesi ile olmuştur.[275]

Kent planlamanın içeriği konusundaki gelişimi ise Keleş'e göre beş aşamalı bir süreçten geçerek oluşmuştur;[276]

---

[274] Björn MALBERT, "Participatory Approaches to Sustainable Urban Development: Reflections on Practice in Seattle, Vancauver and Waitakere", **Planning Practice & Research**, 1998, C. 13, S. 2, s.184

[275] David THORNS, **Kentlerin Dönüşümü**, çev: Esra Nal, Hasan Nal, Türkçe 1. baskı, Soyak Yayınları, Global Yayın Ajansı, İstanbul, 2004, s.179

[276] R. KELEŞ, 2004, *op.cit.,* s.117-118

İlk aşamada kent planlaması estetik kaygıları ön plana çıkaran, kentlerin güzelleştirilmesini sağlayan bir uğraş olarak anlaşılmıştır. İkinci aşama ise kentlerin planlanmasının bir mühendislik çabası olarak görülmesi hakimdir. Bu dönemde kent planlamasına mimarlar ve mühendisler egemendir. Üçüncü aşama kent planlamanın salt bir teknik uğraş değil ekonomik ve toplumsal etmenlerin hesaba katıldığı bir çaba olarak algılandığı bir süreçtir. Bu süreçte toplumbilimcilerin gittikçe artan bir role sahip olduğu görülmektedir. Dördüncü aşama, kent planlamasında coğrafi kapsam değişikliğinin olduğu bir aşamadır. Kentlerin çevrelerindeki köy ve kentlerden bağımsız olamayacağı anlayışının geliştiği ve böylece metropoliten planlama ve bölge planlaması gibi kavramların ortaya çıktığı görülür. Beşinci ve son aşamada ise planlama eyleminin siyasal boyutları sürece eklenmiştir. Kamuoyu, baskı kümeleri, yerel yönetim ilişkileri gibi siyasal bilime özgü kavramlar kent planlaması alanında yer almaya başlamıştır.

Kent planlamasının geçirdiği bu süreçler şüphesiz kentlerin karşılaştığı sorunlar, siyasal yapı vb. gibi etkenlere bağımlı olarak gelişmiştir. Günümüzde ise kentler artık fiziksel olarak gelişen mekansal birimler olmaktan çok çeşitli ağlar oluşturan ve bu bağlamda ekonomik potansiyellerinin yeniden biçimlendiği yapılardır. Bu anlamda, kentlerin yakın çevreleri dendiğinde artık kent çeperleri değil çok daha geniş coğrafyalar kastedilmektedir. Bununla birlikte, sosyal ayrışma, artan işsizlik, kentsel yaşam kalitesinin azalması da kentlerin önündeki önemli sorunlardan bazılarıdır. Bu bağlamda denilebilir ki "sosyo-kültürel, ekonomik, çevresel ve kurumsal süreçler kentlerde artan bir biçimde birbirine geçmiştir. Böylece kent yönetimi karışık bir hal almaya başlamıştır."[277]

Bu bağlamda, kentsel gelişmenin sağlıklı olmasını hedefleyen kent planlama birbirleri ile bağlantılı bu karmaşık sorunların çözümü için politikalar geliştirmelidir.

[277] J. ROTMANS, M. VAN ASSELT, P. VELLINGA, "An Integrated Planning Tool For Sustainable Cities", **Environmental Impact Assesment Review**, April-May 2000, special issue, s.3

Günümüzde bu söz edilen hedefleri içermesi beklenen kent planlaması bugüne değin "tek işlevli bölgeleme mantığı içerisinde"[278], mevcut arazi parçalarının kullanım kararlarını veren, bu arazi parçalarının yoğunluk, ulaşım gibi kararlarını oluşturarak kentsel gelişimi yönlendirmeye çalışan bir araç olarak ele alınmıştır. Ancak kent planlaması bu süreçte, getirmiş olduğu kararların teknik ve sosyal altyapı maliyetlerini genelde hep ihmal etmiştir. Bu ihmalin sonucunda ise plan dışı gelişmeler körüklenmiş ve kentsel gelişim süreci planlamanın önünde giderek başıboş bir biçimde geniş alanlarda yayılarak sürmüştür.

Tabi bu noktada aslında suçlu olarak kent planlama disiplinini göstermek doğru bir yaklaşım olmaz. Her şeyden önce özellikle küreselleşme süreci ile birlikte "yatırım kararları verme mekanizmaları bir kent veya bölgenin uzun dönemli gelişimi ile ilgilenmemektedir. Burada tek amaç kazanca odaklanmıştır. Bu durumda planlamanın bir mal olarak görülmesini ve planlamanın kamu elinden özel sektör eline doğru kaymasını sağlamaktadır."[279] Başka bir deyişle, kamu yararı amacı güden devlet gücüne sahip planlama, verimlilik ve kar amacı güden özel sektör eline geçerek karar verme sürecinde etkili olmaya başlamıştır.

Piyasa inisiyatifli bir planlama anlayışının kenti pazarlanacak bir nesne olarak görmesi de yadırganacak bir durum değildir. Yatırımı çekmek için kenti marka ve logolarla pazarlama aslında kentler arası dayatılan yarışmacılığın da bir sonucudur.[280] 1990'lı yıllarla birlikte gelen ve küresel pazardan pay alabilmek için birbirleriyle yarışan kentler, mal ve hizmetlerin tüketimini ve sosyal ve mekansal parçalanma tehditlerini beraberinde getirmiştir.[281] Verimlilik, karın maksimizasyonu, en az maliyetle en çok üretimi sağlamak gibi özel sektöre ait terimlerin kent planlama içerisine dahil edilmeye çalışılması, yarışan kentlerin planlama marifetiyle sınırsız kaynak kullanımına özendirilmesi kent planlamanın önündeki en önemli sorunlardan birisidir.

---

[278] David HARVEY, **Postmodernliğin Durumu**, İkinci baskı, çev: Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s.85
[279] N. LOW, "Planning for Social and Ecological Sustainability", **Research School of Social Sciences**, Australian National University, s.1
[280] David THORNS, *op.cit.,* s.188
[281] Serap KAYASÜ, "Yeni Planlama Paradigması ve Kurumsallaşma Süreçleri Üzerine", **Planlama**, TMMOB ŞPO Yayını, 2003, S. 2002/4, s:53

Bir başka yönden ise kentlere bütüncül olarak yaklaşan planlama disiplini post modernizmin ve yukarıda değinilen yarışmacılığın etkisiyle artık bunun yerine parçaçıl bir planlama anlayışı içerisine sokulmaya çalışılmaktadır. Postmodern düşünce tarafından bütüncül yaklaşıma getirilen, bölgeleme yoluyla birbirinden kopuk mekanların oluşturulduğu eleştirisi aslında postmodernizmin parçacı yaklaşımının içinde yer almaktadır. "Yani insanların mekansal olarak daha da ayrışmış bölgeler arasında anayollar üzerinden dolaşımı, çarpık bir büyüme getirdiği ve zaman, enerji ve toprak gibi kaynakların israfına yol açtığı için "anti-ekolojik" bir kent dokusu ortaya çıkmaktadır."[282]

Başka bir açıdan ise küreselleşmenin dayatmasıyla yerelin ön plana çıkartılması gibi görünen ve aslında yerel kaynakların küresel sermayeye eklemlendirilmesi sürecinde yok edilen kentlerin kimlik olgusudur. Bu bağlamda, genellikle kentlerin doğal ve kültürel özellikleri ile beliren kent kimlikleri (İstanbul'un yeditepesi, İzmir'in kordon'u, Yozgat'ın çamlığı vs.) de yarışmacılık kavramı içerisinde pazar malı olarak algılanmakta ve yozlaştırılmaktadır.

Burada vurgulanması gereken nokta ise bu sürecin arkasında yatan nedenlerdir. Bu bağlamda, küresel karar verme süreçleri veya küresel sermaye olarak nitelendirilebilecek olan olgular ulusal ve yerel ölçeklerdeki yönetimlerin hareket alanlarını, yurttaşların karar verme süreçlerine katılımlarını kısıtlamıştır.

Bu durum ise devlet ve toplum ilişkilerinin önemli bir öğesi olarak mekansal planlama süreçlerine de yansımıştır. "Tüm fiziksel yapı ve faaliyetler ile bunların içinde yer aldığı kurumsal / yasal çerçevelerden oluşan mekansal planlama" [283] kökenleri küresel süreçlere dayanan söz konusu sorunlara dayalı olarak yeniden tanımlanmalıdır.

Her şeyden önce kent planlamasının yeniden kamu yararı doğrultusunda kamu gücüne sahip olması gerekmektedir. Kamu gücünü arkasına alan kent planlamasının hedefi çevresel tahribata neden olan kentsel yayılmanın önünde geçmek, yarışmayı

[282] D. HARVEY, *op.cit.,* s.85
[283] S. KAYASÜ, *op.cit.,* s52

rekabet düzeyine çekerek kentlilere yüksek yaşam kalitesi sağlamak, bireyler arasında eşitliği gözetip karar alma sürecinde katılımı destekleyerek, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını sağlayıp kentlerin özgün değerlerine sahip çıkmak olmalıdır. Bu bağlamda "kentsel sistemin oluşturulmasında özellikle büyük sermayenin etkisi ile pazar koşullarına göre bir yapılanma" değil "planlama örgütü aracılığıyla kamusal kuralların etkin olduğu"[284] bir yapılanmaya gidilmelidir.

Bu doğrultuda hedeflenmesi gereken aslında bir tür "yeşil gündem"dir. Bu gündemin temel hareket noktası ekolojik sürdürülebilirliği sağlamaktır. Bunun sağlanmasında da planlama çok önemli bir araçtır. Planlamanın önündeki vizyon kentsel altyapının sağlanmasından çok yeşil gündeme odaklı ekonomik, çevresel ve toplumsal sürdürülebilirliği sağlayıcı politikalarla bütünleşmesi olmalıdır.[285]

Bu bağlamda üzerinde durulması gereken soru sürdürülebilirlik hedefli bir planlama anlayışının küreselleşmenin getirdiği ve dünya kapitalizmine hizmet eden sadece ekonomiye dayalı yaklaşımlar ile nasıl başa çıkacağı ve kentsel sorunlar karşısında yeniden insan – doğa yakınlaşmasını nasıl sağlayacağı ile sürdürülebilir gelişmenin kent planlama misyonu ile nasıl ve hangi ölçekte ilişkilendirileceğidir.

Bu bağlamda son yirmi yılda yaşanan gelişmeler ve Rio Zirvesi, Gündem 21, Habitat II, Johannesburg Zirvesi gibi uluslararası toplantılar ile gelen sosyal, ekonomik ve ekolojik sistemin bütünleştirilmesi ve bu yolda verilecek mücadeleler sürdürülebilir gündemi kent planlamasının içine oturtmuştur.

Sürdürülebilir gelişme kavramının uygulanması ekonomik gelişmeyi, sosyal iyiliği, ekolojik bütünleşmeyi başarmak için uzun dönemli bir program ortaya koymaktadır.[286] Bu bağlamda, sürdürülebilir gelişme ile ilgili yaklaşımları dört ana hedefte toplamak mümkündür;[287]

- yüksek ve düzenli bir ekonomik gelişme ve işgücü seviyesi sağlamak,

[284] Sema ERDER, **İstanbul'a Bir Kent Kondu – Ümraniye**, 1. baskı, İletişim yayınları 354, Memleket Dizisi 2, İstanbul, 1996, s.89
[285] D. THORNS, *op.cit.,* s.212-213
[286] S. TSENKOVA, 2004, *op.cit.,* s.34
[287] A. WOOD, G. BRUFF, *op.cit.,* s.519

- herkesin ihtiyaçları doğrultusun da sosyal gelişme
- çevrenin etkili biçimde korunması
- doğal kaynakların ihtiyatlı kullanımı

Sürdürülebilir gelişmenin bu söz konusu politika, hedef ve öncelikleri aynı zamanda kent planlamasının hedefler toplamı ile örtüşürken,[288] yine sürdürülebilir gelişmenin uzun dönemli politik bir vizyon olması da kent planlamasının uygulanması açısından önemli bir noktayı oluşturur.[289]

Ancak sürdürülebilir kentsel gelişme sürecinde neyin sürdürüleceği ve sürdürülmesi gerektiği kent planlama açısından önemlidir. Bu bağlamda "sürdürülebilirlik muğlak ama planlama açısından önemli bir kavramdır. Sürdürülebilirliğin geçirgen doğası onu planlama açısından cazip kılmaktadır. Çünkü sürdürülebilir gelişme kavramının içerisinde çevre, gelişme, sosyal ilişkiler gibi kavramlar yer almaktadır. Yani kavram bir tür zıt ilgiler arasında karşılıklı diyalogu devam ettirmek amacındadır."[290] Dolayısıyla kavramın kent planlama ile ilişkisi aslında ikisinin de doğasında yer alan zıtlıkları bütünleştirme çabasından kaynaklanmaktadır.

Bu doğrultuda kent planlamanın temel ilkelerinden birisi sürdürülebilir kentleri oluşturmaktır. Yani, sürdürülebilirlik doğrultusunda kent planlamasının, kent yaşamında yer alan tüm kurumların; sorunların tespitinde, değerlendirilmesinde, alternatif çözüşmelerin üretilmesinde; kararların alınmasında, uygulanmasında ve tüm sürecin bir bütün içinde izlenmesinde sorumluluk alması ile gerçekleştirilebilir.[291] Bu doğrultuda kent planlama süreci minimum kaynak

[288] S. TSENKOVA, 2004, *op.cit.,* s.34
[289] B. MALBERT, *op.cit.,* s.185
[290] Kevin HANNA, "Planning For Sustainability", **Journal of The American Planning Association**, 2005, C.71, S.1, Winter 2005, s.27
[291] Turgut YALKI, "Sürdürülebilir Kent ve Bursa 2020 Çevre Düzeni Strateji Planı", **Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması Tartışma Toplantısı**, 11–12 Aralık 1997, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Yayın No.126, Önder Matbaa, Ankara, 1998, s.122

kullanımı ile maliyetlerin düşürülmesini ve böylece en fazla yararın sağlanmasını hedeflemelidir.[292]

Kent planlama sürdürülebilirliğin birçok boyutunun sağlanması için en önemli araçlardan birisidir. Nitekim kent planlaması gerek üst ölçekli kararları ile kentsel gelişime yön verirken gerekse de kentin tüm fiziki elemanlarının denetim altına alınmasını sağlamaktadır.

Bu bağlamda sürdürülebilir gelişmenin politikaları kent planlaması açısından önemli bir veri oluşturmaktadır. Bu çerçevede bu politikalar tablo 6'da gösterilmektedir.[293]

Tablo 6. Sürdürülebilir Gelişmenin Politika Yönleri

<table>
<tr>
<td><u>Doğal Kaynaklar</u>
yenilenemeyen kaynaklar için üretim minimizasyonu
yenilenebilir kaynaklar için üretimde sınırlama
hassas alanların korunması
çevresel olumsuz etkilerin azaltılması</td>
<td><u>Kırsal Alan, Doğal Habitat ve Bio-çeşitlilik</u>
doğal peyzaj ve önemli habitat alanlarının mutlak korunması
yerel önemli alanların korunması
kompakt yerleşimler yaratmak
kullanım etklerini azaltarak rekreasyon yönetimi sağlamak</td>
</tr>
<tr>
<td><u>Enerji</u>
Mevcut binalarda enerji etkinliğini iyileştirmek
Yeni gelişmede enerji etkinliği için standartlar getirmek
Yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmak için teşvik etmek</td>
<td><u>Ekonomik Gelişme</u>
yeni gelişmelerin uzun ömürlülüğü ve onarımı için tasarım standartları
yeni endüstriyel gelişmeler üzerinde peyzaj çalışmaları
metruk alanların yeniden kullanımı</td>
</tr>
<tr>
<td><u>Ulaşım</u>
yeni gelişmelerde ulaşım talebini azaltmak için karma kullanım
kamu taşımacılığını ve motorlu araçlara dayanmayan ulaşım sistemlerini özendirmek</td>
<td rowspan="3"><u>Yapılı Çevre</u>
merkez kentlerin çevre ve olanaklarına yatırım
merkez kentlerdeki olanakları güçlendirmek
arazi kullanım ve yerel acil ihtiyaçların bütünleştirilmesi
orta düzeyde yüksek yoğunluklu gelişmeler yönünde tercih
yeni yapılaşmayı kullanılmayan boş alanlarda yoğunlaştırmak
kentsel yeşil alanın korunması ve arttırılması
kültürel ve tarihi alanların korunması
toplu taşıma ağırlık verme ve özel oto kullanımını kısıtlama</td>
</tr>
<tr>
<td><u>Arazi, Hava ve Su Kalitesi</u>
yerel kirlenme limitleri belirleme
kirlenmiş alanların belirlenmesi ve temizlenmesi</td>
</tr>
<tr>
<td><u>Katı Atık Yönetimi</u>
çöp azatlımı, tekrar kullanım gibi konularda kararlar ve uygulamalar
katı atık maliyetlerini ve etkilerini azaltmayı garanti altına almak</td>
</tr>
</table>

Kaynak: Adrian WOOD, Garreth BRUFF, "Local Sustainable Development: Land-use Planning's Contribution to Modern Local Government", **Journal of Environmental Planning and Management**, 2000, C. 43, S.4, s.525

[292] Tankut GÖKÇEN, "Kent Planlamada Çok Katmanlı Arazi Kullanım Kararları ile "Compact" Kent Formu Arayışı", **Şehircilikte Reform**, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokyumu, Mart 2004, TMMOB Şehir Plancıları Odası – Mersin Üniversitesi, Kardelen Ofset, Ankara, 2004, s.272

[293] WOOD, Adrian, BRUFF, Garreth, op.cit., 525

Sürdürülebilir gelişmeye ait olan ve tablo 6'da verilen bu temel alanların gelişme planlarındaki performans düzeyleri ise şekil 5'te gösterildiği gibidir.

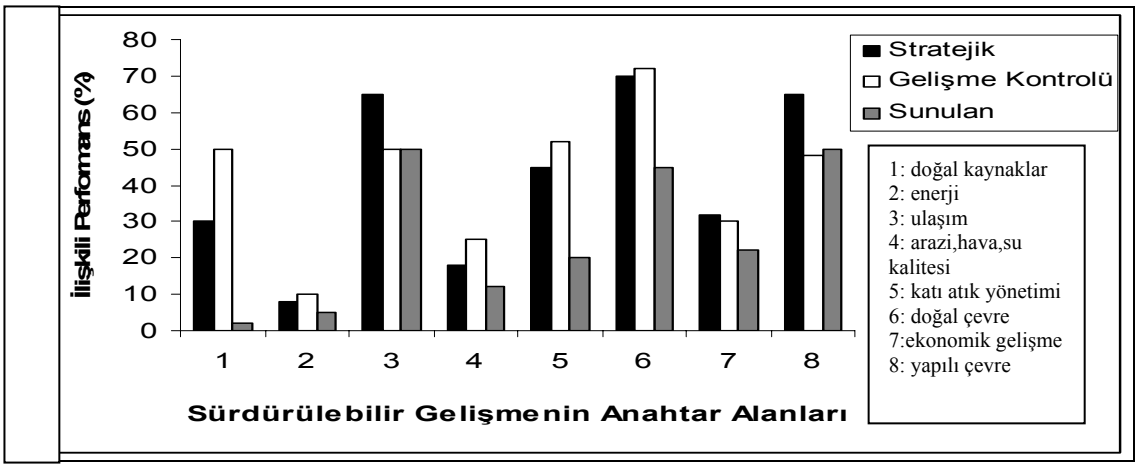

Şekil 5. Sürdürülebilir Gelişmenin Anahtar Alanlarının Gelişme Planları Politikası İçindeki Yeri

Kaynak: Adrian WOOD, Garreth BRUFF, "Local Sustainable Development: Land-use Planning's Contribution to Modern Local Government", **Journal of Environmental Planning and Management**, 2000, C. 43, S.4, s.527

Bu çerçevede söz konusu tablo ile ilişkilendirilebilecek bir başka boyut ise sürdürülebilir bir kent planı yaklaşımının kentlerin özgün niteliklerini göz önüne alan bir biçimde olmasıdır. Başka bir deyişle, kentler benzer sorunlarla karşı karşıyadır. Ancak bu sorunların çözümü için gerekli olan politika ve olanaklar kentten kente farklılıklar göstermektedir. Ayrıca birçok kentin, kente ayrı bir değer katan, kendine özgü karakteristik durumları ve durumlara dayalı sorunları vardır. Bu yüzden sürdürülebilir bir perspektifte kent planlaması statik olmamalı, tüm kentlere tek bir reçete sunan görünümünden sıyrılmalı ve gelişen farklı durumlara koşut olarak esnekliğe sahip olmalıdır.

Bununla birlikte kent planlaması "şu anki kaynak tüketici ve çevre ile çelişen faaliyetlerden sıyrılmalıdır."[294] Zaten planlamanın yeni bir arayışa girmesi gerekliliği de bu mevcut eğilimlerinin sürdürülebilirlik kavramı ile bağdaşmamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, sürdürülebilir kent planı bir kaynak olarak çevrenin tüketilmesi ve yitirilmesine önem vermeden kullanıma karşı geliştirilen bir planlama

[294] Peter NAESS, "Urban Planning and Sustainable Development", **European Planning Studies**, 2001, Vol. 9, No. 4, s. 503

anlayışıdır.[295] Bu durumda, "kent planlamanın bugünkü haliyle devam etmesi" [296], başka bir deyişle, "bir amaç olarak hala en önemli hedefin salt ekonomik gelişmeyi sağlayan kentsel gelişmenin aracı olması"[297] mümkün değildir. "Çünkü planlamanın konusunu oluşturan arazi kullanımı, yapılaşma, altyapı gibi kavramlar sürdürülebilirlik ile çelişen birçok sorunu doğurmaktadır."[298]

Bununla birlikte, kent planlaması ile yönlendirilen, kentsel gelişimin mevcut fiziksel hali sürdürülebilir kentsel gelişmenin gereksinimleri ile de çatışmaktadır. Bunlar arasında, kentsel yayılma, konutlarda olduğu gibi işyerleri ve merkezi fonksiyonların (ticari merkezlerin, yönetsel ofislerin) özeksizleştirimi, özel ulaşıma bağımlılığın artması gibi durumlar sayılabilir.[299]

Bu bağlamda sürdürülebilir bir kent planlamasının kapsamı ve hedefleri şu madde başlıkları altında toplanabilir;

- Geleneksel planlama anlayışı genelde düşük yoğunluklu ve olabildiğince mekanda yayılma anlayışına sahiptir. Ancak kentlerin çevrelerine doğru çok hızlı bir şekilde gelişmeleri olarak da söylenebilecek olan bu kentsel yayılma, "kaynak ve enerji üretim – tüketim zincirinden, ekolojik yapıya ve ulaşımdan altyapıya kadar olan türlü alanlarda olumsuz etkiler yapmaktadır."[300] Yayılmanın önüne geçebilecek olan, kentsel yoğunlaşmanın doğayı koruduğu, altyapının etkin ve verimli kullanılmasına katkısı olduğu gibi sayısız kanıtlanmış temel sav[301] doğrultusunda verilmesi gereken kent planlaması kararları sürdürülebilir kentsel gelişme sürecinde etkili olacaktır.[302]

---

[295] Özge Y. ERCOŞKUN, "Sustainable City Plans Against Development Plans", **G.Ü. Fen Bilimleri Dergisi,** 2005, 18 (3), Ankara, s. 530
[296] P. NAESS, *op.cit*., s.503
[297] S. TSENKOVA, 1999, *op.cit.,* s.363
[298] P. NAESS, *op.cit*., s.505
[299] S. TSENKOVA, 1999, *op.cit.,* s.362
[300] David DRAKASIS-SMITH, "Third World Cities: Sustainable Urban Development II, Population, Labour and Poverty", **Urban Studies**, 1996, C.33, S.4/5, s.673–701
[301] S. ERYILDIZ, *op.cit*., s.173
[302] H.W. RICHARDSON, C. H. BAE, M. BAXAMUSA, "Compact Cities in Developing Countries", **Compact Cities: Sustainable Urban Forms for Developing Countries**, ed:Mike Jenks ve Rod Burgess, Spon Pres, London, 2000, s. 26

- İkinci olarak, kentsel yayılmanın arkasında yer alan ve birinci maddedeki anlayıştan soyutlanamayacak olan bölgeleme tekniğinin de yeni bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Kullanım, yoğunluk ve yükseklik olarak üç farklı biçimde uygulanan bölgeleme tekniği kent planlaması kavramına 1933 Atina Antlaşması ile girmiştir.[303] Bununla birlikte günümüzde bölgelemenin "anti – kentsel bir parçalanmışlığı doğurduğu"[304] görüşleri giderek önem kazanmaktadır. Bu yüzden, günümüzde kent planlaması, arazinin enerji, çevresel olanaklar, ulaşım vb. doğrultusunda etkin kullanımını hedefleyen karışık bir kullanım anlayışına yönelmektedir.[305] Karışık işlev kullanımı ile birlikte ele alınması gereken bir olgu da yüksek yapılaşmanın sağlanmasıdır.
- Sürdürülebilir bir kente ulaşmayı hedefleyen kent planlamasının en önemli konularından birisini de katılım oluşturmalıdır. Ancak burada sözü edilen katılım kent planları yapıldıktan sonra kentlilere kısa bir süre zarfında beğenmediğiniz bir yön var mı diye sormak anlamına gelmemelidir.[306] Bu bağlamda halkın doğrudan planlama sürecine katılması sürdürülebilir gelişmenin de vazgeçilmez unsurlarından biri olarak gereklidir. Bu doğrultuda, "birbiri ile çelişen koruma ve gelişme faktörlerinin sürdürülebilir kent yaşamında dengeli bir biçimde yer alabilmesi için sosyo-ekonomik istikrar, çevresel denge ve toplumsal uzlaşmanın sağlanması ancak ve ancak tarafların katılımı ve sorumluluk almaları ile gerçekleşebilir"[307]
- Sürdürülebilir kent planlamasının üzerine eğilmesi gereken bir başka hedef ise kent içindeki çöküntü alanları ve yoksulluk yuvalarının iyileştirilmesidir. Kent içerisinde kalmış olan çöküntü bölgeleri neden olduğu birçok

---

[303] ----------, Atina Antlaşması, İmar ve İskan Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü, Sosyal Araştırma Dairesi, Çeviri Serisi, çev: Dr. Ayda Yörükan, Ankara, 1969

[304] ----------, **Intermediate Cities in**…, *op.cit*., s.37

[305] E. BURTON, *op.cit.,* s:1970; Michael BREHENY, "Sustainable Development and Urban Form: An Introduction", **Sustainable Development and Urban Form**, ed: Michael Breheny, Pion Limited Press, London, 1992, s.1-23; H.W. RICHARDSON, vd., *op.cit.*, s.26 ; M. JENKS, "Sustainable Urban Form in Developing Countries", **Compact Cities: Sustainable Urban Forms for Developing Countries**, ed:Mike Jenks ve Rod Burgess, Spon Pres, London, 2000, s.1-6

[306] Ülkemiz imar mevzuatının temeli olan 3194 sayılı İmar Yasasının, 8. maddesi uyarınca imar planları yapıldıktan ve onaylandıktan sonra bir ay süresince halkın itirazlarının alınması için askıya çıkartılır. Ancak bu uygulamanın gerçek bir katılımı yansıtmadığı kararlar alınırken değil kararlar verildikten sonra kullanıcılara sorulmasından anlaşılmaktadır.

[307] T. YALKI, *op.cit.,* s.122

olumsuzluklar ile (güvenilir olmama, estetik kaygılar, arazinin etkin kullanımının engellenmesi vb.) sürdürülebilir bir plan içerisinde acil müdahaleyi gerektiren alanlardır. Bu amaçla bu bölgelerde gelişme "bölgenin düzenlenmesi, temizlenmesi, binaların yenilenmesi veya yeni işlevlerle yeni binaların oluşturulmasını içerir"[308] Bunun yanı sıra, özellikle sürdürülebilirliğin önündeki en büyük engellerden birisi olan yoksulluk yuvaları da kent planlaması içinde karar getirilmesi gereken bir olgudur.

- Sürdürülebilir kentlerin planlaması kapsamı içerisine yeşil alanları da katmak gerekmektedir. Çünkü yeşil alanlar kentlerin yaşanabilir kılınmasında ve estetik değerlere sahip olmasında çok önemlidir. Bununla birlikte kent içinde veya hemen yakın çevresinde oluşturulacak olan büyük ölçekli kent parkları çevresel, sosyal ve ekonomik artılar sağlayarak kentlerin yaşam kalitesi üzerinde önemli etkilerde bulunurlar.[309] Özellikle sürdürülebilir kentin yoğun kent dokusu içerisinde yeşil alanların önemi iyice artmaktadır.
- Kavramın bir diğer yönünü ise ulaşım ve enerji oluşturmaktadır. Bu bağlamda yenilenemez ve kirletici kaynaklara dayanan enerji kullanımı kentsel ekosistem üzerinde yoğun bir kirlenme ve baskı yaratacağından, böyle enerji türlerinin sürdürülebilir kent ile örtüşemeyeceği açıktır.[310] Bununla birlikte kent içi ulaşımın yaratmış olduğu sorunlarda aynı çerçevede değerlendirilmelidir. Bu anlamda, özel oto bağımlılığını en aza indirecek, toplu taşım ve diğer ulaşım sistemlerini özendirecek bir kent planlaması anlayışı içinde olunması gerekmektedir.
- Son olarak kent planlaması içerisinde değerlendirilmesi gereken bir başka olgu da biyolojik çeşitliliktir. Biyolojik çeşitlilik sadece endemik türlerin korunması olarak ele alınmamalı, potansiyel alanlarda kentsel gelişime ekonomik ve sosyal katkılarının ortaya konması gerekmektedir. Bu açıdan, kent planlaması sürecinde "biyolojik çeşitliliğin korunmasını sadece koruma

[308] D. THORNS, *op.cit.,* s.212
[309] A. CHIESURA, "The Role of Urban Parks for the Sustainable City", **Landscape and Urban Planning**, 2004, C. 68, s.131
[310] H. ERTÜRK, *op.cit*., s.177

alanları ilan edilmesine indirgemeden"[311] bunların kentsel yaşam içindeki katkılarını etkin olarak kullanacak kararlar getirilmelidir.

Özetle sürdürülebilir kent planı yoğun ve karışık bir arazi kullanımını, insan ölçeğinde tasarımı, kamu yararı doğrultusunda kamusal mekanlara vurguyu, işlevlerin bütünleşmesini ve insana dayalı ulaşım sistemlerini, katılımcı bir süreci, kentsel yeşil yapının korunmasını, teknik altyapının sağlanmasını ve sosyal gelişmenin koordine edilmesini içermektedir.[312]

Bu çerçevede arazi kullanımı, yapılaşma ve teknik altyapı gibi kavramların sürdürülebilir kılınması için kent planlaması yazınında şu beş temel ilke göz önüne alınmalıdır;[313]

- mekandaki kişi başı emisyon ve enerji kullanımının düşürülmesi
- gıda üretiminde doğal kaynaklar, ekosistemler ve toprağın dönüşümünün minimize edilmesi
- çevreye zararlı olabilecek üretimlerin en aza indirilmesi
- geri dönüşüm sistemlerinin oluşturulması
- gürültü ve kirliliğin azaltılarak, bu yönde yeşil alanlarının arttırılması

Bu bağlamda, bu ilkeler doğrultusunda kent planlaması içerisinde sürdürülebilir arazi kullanımı için aşağıdaki görevler belirtilmektedir;[314]

- Çalışma, alışveriş ve iş alanlarına olan seyahati en aza indirmek yönünde, konut, istihdam ve hizmetleri kapsayan kentsel fonksiyonların oluşturduğu kentsel yapıda büyük oranda karışık arazi kullanımı ve yoğunluklara ulaşmak,

---

[311] ----------, T.C. Çevre Bakanlığı, BM Kalkınma Programı, **Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Raporu**, *op.cit.,* s.65

[312] D. THOMAS, O. FURUSETH, "The Realities of Incorporating Sustainable Development Into Local Level Planning: A Case Study of Davidson, North Carolina", **Cities**, 1997, C.14, S.4, s.224; S.TSENKOVA, 1999, *op.cit.,* s.362

[313] P. NAESS, op.cit., s.506

[314] R. BREBBIA, J. MARTIN-DUQUE, L. W, WADHWA, **The Sustainable City II, Urban Regeneration and Sustainability**, WIT Pres, Boston, 2002

- Kentsel iç alanlarda kentsel yenilemeye ve ana caddelerde yüksek yoğunluklu iş, konut ve diğer kullanımlara öncelik vermek. Bu alanlardaki eskimiş altyapının yenilenmesi ve modernizasyonu konutların hizmetlere ve diğer tüm yaşam için gerekli fırsatlara yakınlaşmasını sağlayabilir.
- Küçük ölçekli kentsel yenilemenin sağlanmasında kooperatif çabalarının ve kendi kendine yapabilirlik uygulamasının önündeki engelleri kaldırmak ve böylece konut mülklerinin yenilenmesini desteklemek
- Geniş ölçekli katılımı geliştirmek doğrultusunda toplumun ilgisini canlandırmak ve sürdürülebilir plan ve programları destekleyici yapıları oluşturmak; bu bağlamda, toplum kimliğinin yükseltilmesi için toplanma mekanları, kamusal mekanlar, yaya ağları, tarihi yapıların korunması ve çekici sokak perspektifleri yaratılmalıdır.
- Pasif rekreasyon alanları ve kültürel olgular için doğal alanların etkin kullanımını sağlamak amacına dönük olarak kültürel ve rekreasyon fırsatlarının sağlanması; böyle bir yaklaşım bütünleşmiş ve birbirine bağlı açık ve yeşil alan sisteminin oluşmasını sağlayacağı gibi doğal habitatleri ve kaynakları da koruyacaktır.
- Yerel topluluğun su ve yeterli altyapı ihtiyaçlarının sağlanması; bu yaklaşım aynı zamanda sağlıklı çevre hedefini de karşılayan bir politikaya karşılık gelmektedir.
- Kamu ulaşımının rekabet edebilirliğinin sürdürülmesi için ulaşım sistemlerinin genişletilmesi ve geliştirilmesi; bu doğrultuda, özelleşmiş pazar/piyasa parçalarında uzmanlaşmış hizmetlerle ilgili olarak konvansiyonel kamu taşımacılığını sağlayarak verimliliği en üst düzeye çıkarmak, enerjinin etkin kullanımını sağlamak ve alternatif ulaşım modelleri geliştirmek gerekmektedir.

Bu bağlamda sürdürülebilir planlamanın ana görevi, kaynakların minimum kullanımı ile en fazla yarar sağlamak ve bunu da ekonomik, sosyal, beşeri ve çevresel konularla bütünleştirmektir. Yani sürdürülebilir bir planlama kurgusu, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayıp, zenginlik üreten sürdürülebilir ekonomik sistem, nüfusun geneline refah sağlayan sürdürülebilir sosyal sistem, tüm yenilenemez – yenilenebilir

kaynaklarla ilgili koruma ve yönetme konularını içeren sürdürülebilir değer sistemi ve sorunlar için yeni çözümler üreten sürdürülebilir teknik program yer almaktadır.[315]

- Bununla birlikte kent planlamanın ayrılmaz bir parçası da doğrudan insanın yaşam çevresinin tasarımı işidir. Yani kent planlama üst düzeyde kararlar getirdiği gibi insanın yaşadığı mekanın tasarımı ile de ilişkilidir. Bu çerçevede kent planlamasının tasarım yönünü de aynı dikkat ve sorumlulukla ele alması gerekmektedir. İşte bu süreçte sürdürülebilir tasarım için de bazı ilkeler geliştirilmiştir. Sürdürülebilirlik için tasarım ilkeleri Hannover Konferansı çerçevesinde "İnsanlık, Doğa ve Teknoloji" teması doğrultusunda 1998 yılında Almanya'nın Hannover kentinde uluslararası katılımlı ve içinde tasarımcıları, plancıları, hükümet görevlilerini ve yapılı çevre ile ilgilenen kurumları kapsayan bir komisyon tarafından oluşturulmuştur. Bu komisyonun hazırlamış olduğu "Sürdürülebilirlik İçin Tasarım – Hannover İlkeleri" başlığı altındaki belge toplam dokuz ilkeden oluşmaktadır.[316]

Hannover ilkelerinden ortaya çıkan en temel sonuç kent planlama alanında insanın kullanacağı yapılı çevrenin oluşumunda doğaya saygılı olma anlayışıdır. Bu bağlamda planlama ile üretilen yapılı çevrede malzemeden, kullanılan enerjiye kadar tüm süreçlerin sürdürülebilir bir anlayış içerisinde olması gerekmektedir.
Bu çerçevede, planlama yaklaşımları önemli dönüşümler geçirmektedir. Bununla birlikte yeni yaklaşımların geleneksel planlama anlayışına göre oluşturulmuş olan kurumsal yapılanma ile çatışma yaşaması doğal olacaktır. Geleneksel anlayıştan sıyrılmış bir vizyon ve gündem gereklidir.[317]

Bu bağlamda, sürdürülebilir kent planlaması konusunda planlama yaklaşımları arasında arazi kullanım planlaması, bütüncül planlama, stratejik planlama, yeni kentleşme hareketi doğrultusunda akıllı büyüme (smarth growth) odaklı planlama,

---

[315] A. N. YÖNET, F. YİRMİBEŞOĞLU, *op.cit*., s.263
[316] ----------, **The Hannover Principles – Design For Sustainability**, prepared for EXPO 2000, William Mc Donough Architects press, Charlottesville, VA, 1998, s.1
[317] S. KAYASÜ, *op.cit.,* s.54

ihtiyatlı planlama, iletişimsel planlama gibi yaklaşımlar sayılabilir. Bu noktada, bu planlama yaklaşımları kısaca ele alınmıştır;

Arazi kullanım planlaması; ile sürdürülebilir kentsel gelişme kavramları sürdürülebilir gelişmenin mekan çerçevesindeki vurgusuna dayandırılmaktadır. Bu bağlamda, arazi kullanımının çevresel değişimle doğrudan ilgili olduğu öne sürülerek bu planlama anlayışının sürdürülebilirliğin soyut prensiplerinin eylemsel politika ve kararlara geçirilmesinde bir araç olduğu düşünülmektedir.[318] Nitekim benzer bir başka görüşte sürdürülebilirlik için birbiri ile bağlantılı iki öğenin ulaşım ve arazi kullanım planlaması olduğu yönündedir.[319]

Gerçekten de sürdürülebilir kentsel gelişme hedefi doğrultusunda arazi kullanım planlamasının önemi büyüktür. Ancak uygulanan arazi kullanım planları fırsatları olduğu kadar tehlikeleri de içermektedir. Bu bağlamda arazi kullanım planlaması ile ilişkilendirilen sürdürülebilir gelişmenin değerleri olan ekonomi, adalet ve çevre arasındaki ilişkilerde ciddi çelişkiler söz konusu olduğu belirtilmektedir. Bu çelişkiler; kaynakların korunması açısından, ekonomi ve çevre arasındaki kaynak çelişkisi; yoksulluğu çevreyi koruyarak aşma açısından çevre ve adalet açısından gelişme çelişkisi, özel kaynak ve kamusal mallar arasındaki ilişki açısından ekonomi ve adalet arasındaki mülkiyet çelişkisi olarak sıralanmaktadır.[320] Bu bağlamda arazi kullanım planlamasının bugünkü anlamıyla yani kaynakları tüketen bir gelişmeyi öngören biçimde devam etmesi beklenemez. Ancak "arazi kullanım planlaması en azından yeni bir düzenleyici ve politik sisteme gerek olmadan yerel yönetimlere sürdürülebilirlik yolunda adım atmaları için fırsatlar tanır"[321]

Bütünleşik planlama yaklaşımı; son yıllarda planlama anlayışının geleneksel boyutu kolektif anlayış doğrultusunda iletişimsel boyutları kapsayarak bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu sürecin rotası da günümüzde artık katılımcı süreçler olarak

[318] A. WOOD, G. BRUFF, *op.cit.,* s.522
[319] P. HALL, *op.cit.,*
[320] Scott CAMPBELL, "Green Cities, Growing Cities, Just Cities? Urban Planning and the Conradictions of Sustainable Development", **Journal of the American Planning Association**, 1996, C.62, s.298
[321] A. WOOD, G. BRUFF, *op.cit.,* s.523

adlandırılmaktadır. Bu doğrultuda, bütünleşik bir kent planlaması yöntemi katılımcı ortakların çeşitliliğini içerirken, sivil toplumun, halkın vb. katılımcıların aktif rol oynamasına dayanmaktadır.[322]

Bu bütünleşmiş politika yaklaşımının içinde yerel otorite, yerel işverenler, hükümetler, sosyal refahı amaçlayan dernekler gibi ortaklar planlama sürecinde birlikte çalışarak uygulamada etkin role sahip olmaktadırlar. [323] Bu çerçevede, kentsel politikaların sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel alanlardaki kararlarının getirdiği sonuçların kabul edilebilir olması ve değerlerinin yükseltilmesinde bir araç olarak nitelendirilebilecek bütünleşik kent planlama aracı[324] bölge bazlı bir yaklaşımı ele alırken, yönetsel düzeyde uygulanan politikalarda toplumun aktörlerinin sosyal bütünleşmesinde katkıda bulunmaktadır.[325]

Bu bağlamda bütüncül bir planlama yaklaşımının temel özellikleri, planlamanın özünde bulunan temellere dayanmaktadır. Bu temeller şu şekilde sıralanabilir;[326]

- çok aktörlü bir durum
- kurumsal engellerin çokluğu
- çok yönlü ve birbiri ile ilişkili politika ve planlama alanları
- kentsel uyum sürecinde bir süre giden durum
- politika ve planlama kurumları arasında ayrışma

Bütünleşik kent planlama aracı sürdürülebilir kent planlamasının uzun dönemli olmasıyla örtüşen ve süreç orijinli bir yaklaşımdır. Bu bağlamda bu planlama anlayışının özelliği uzun dönemli değişimlerle, kısa dönemli değişimleri birlikte ele alarak, bunları ölçmek, analiz etmek ve kestirimlerde bulunmaktır.[327] Bu çerçevede ele alınan uzun dönemli değişimler şunlardır;[328]

---

[322] J. ROTMANS, vd., *op.cit.,* s.4
[323] S. TSENKOVA, 2004, *op.cit.,* s.33
[324] J. ROTMANS, vd., *op.cit.,* s.4
[325] S. TSENKOVA, 2004, *op.cit.,* s.33
[326] M. VAN GEENHUISAN, P. NIJKAMP, *op.cit*., s.136
[327] J. ROTMANS, vd., *op.cit.,* s.4
[328] *Ibid.,* s.5

- Ekonomik alanda; ekonomik altyapının niteliği ile ilgilidir. Altyapı, kaynak miktarı ve kalitesi, işgücü yapısı, ulaşım altyapısı gibi
- Sosyo-kültürel alanda; nüfusun ve sosyal kültürel yapının iyileştirilmesi ile ilgilidir. Demografik yapı, bilgi yapısı kültürel miras gibi
- Ekolojik alanda; doğal kaynakların miktarı ve kalitesi ile ilgilidir. Biyolojik çeşitlilik, doğal varlıklar gibi

Kısa dönemli değişimler ise şu şekilde belirtilmektedir;

- finansal yapıdaki değişimler
- arazi kullanımının değişimi
- bilgi ve enformasyon alanındaki değişim.

Bu bağlamda kısa dönemli değişimlerin içinde yar alan ilk iki madde somut değişimleri içerirken, sonuncusu ise elle tutulamayan değişimlerle ilgilidir.

Sürdürülebilir kentsel planlamanın aracı olarak bütüncül kent planlama yaklaşımının üç ana hedefi vardır;[329]

- planlama ve kontrol döngüsünün iyileştirilmesi
- sektörel politikaların bütünleştirilmesi (fiziksel çevre, sosyal ve kültürel çevre, kent ekonomisi, iş piyasası gibi tüm alanlarda)
- artan yeterlilik ve etkililik (bu planlama aracı zamanın baskısının giderilmesinde, kaynakların etkin kullanımını ve daha güçlü bir iletişimi sağlayarak, güçlü bir rol oynamaktadır.)

Bütüncül kent planlama yaklaşımının bu sıralanan hedefleri kentsel gelişim üzerinde etkin olan bazı fonksiyonların ortaya çıkmasını sağlar. Bu fonksiyonlar dört başlık altında ele alınabilir. Bunlar;[330]

[329] *Ibid.,* s.5
[330] *Ibid.,* s.5-6

- Organizasyonel fonksiyon; söz konusu planlama aracı, kentlerin iç döngülerinin düzenlenmesi ve kontrolü üzerinde etkin bir rol oynar.
- Politika fonksiyonu; sürdürülebilir kent için gerekli olan uzun dönemli politikaların ve stratejilerin geliştirilmesinde önemli yeri vardır.
- İzleme fonksiyonu; kent için mevcut veri kullanımının tutarlılığını ve daha etkin olmasını mümkün kılar.
- Değerlendirme fonksiyonu; sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel sonuçlara ulaşmak için bugünkü ve gelecekteki kent politikalarının bütünleşik bir yöntemle değerlendirilmesini sağlar.

Bütünleşik bir kent planlaması yaklaşımı içerisinde son olarak ele alınacak konu ise bütünleşik planlamanın hedefleri ve fonksiyonlarının uygulanması kullanılacak olan araçlardır. Bu araçlar üç grupta ele alınmaktadır;[331]

- Hesaplama aracı; kentin mevcut dinamiklerini, potansiyellerini ve gelecekteki durumu kestiren bir araçtır
- İzleme aracı; kent potansiyellerinin miktarını ve kalitesini ölçen bir araçtır.
- Değerlendirme aracı; kentin potansiyellerinin ve döngüsünün değişiminin değerlendirilmesini ve analizlerini mümkün kılan araçtır.

Stratejik planlama yaklaşımı; geleneksel planlama yaklaşımlarının fiziksel gelişmeyi düzenlemeye odaklanmış olan tutumu küresel süreçler ile birlikte gelen çok yönlü değişimleri ve bunların ortaya çıkardığı sorunları çözmekte yetersiz kalmaktadır. Küresel süreçlerin etkilerinin somut olarak görüldüğü yerlerin de kentler olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda, Avrupa kentli hakları bildirgesinden, Habitat II'ye ve Johannesburg zirvesinden sağlıklı kentler hareketine kadar olan tüm uluslararası oluşumların ortaya koymuş olduğu kentsel gelişimin sürdürülebilir kılınması amacına dönük politikaları stratejik planlama anlayışının temelleri olarak tanımlamak doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu doğrultuda "gelişmiş ülkeler özellikle

[331] *Ibid.,* s.6

de Batı Avrupa ülkeleri yeni mekansal planlama anlayışı olarak stratejik planları birincil öncelik olarak görmektedirler"[332]

Stratejik kent planlaması temelde arazi kullanım, ulaşım, enerji kullanımı, doğanın taşıma kapasitesi gibi kavramlar ile kentsel alandaki çevresel kalitenin iyileştirilmesi, kentsel dönüşüm süreçleri, kullanım suyu ve atık sular ile enerji ve yaşam kalitesi gibi temel kavramlar üzerine bina edilen kentsel metabolizma olgusuna dayandırılmış ve geliştirilmiştir.[333]

Ancak hemen belirtilmeli ki stratejik planlama arazi kullanım planlamasının bir alternatifi değildir. Aksine fiziksel gelişimi de gösteren ve sektörel kararları içeren bir belgedir.[334]

Bu çerçevede sürdürülebilir bir kent planlamasının stratejik planlama olduğu yolunda görüşlerde bulunmaktadır. Bu görüş doğrultusunda stratejik planlama kentsel, tarihsel koruma alanları, doğal çevre koruma alanları, verimli tarım toprakları, orman alanları ve su kaynakları gibi öğelerin belirlenerek, yaşayanlarda bio-centric bir kültür yaratmak üzere koruma koşulları ve nüfus yoğunlukları belirlenmiş yeşil ulaşım sistemli planlardır.[335]

Sürdürülebilir bir kent planlamasının iki temel bileşeni yeni politika gündemleri ve yeni kurumsal ilişkiler olarak belirlenmektedir. Bu kapsamda yeni politika gündemleri, rekabet ve çevre kavramlarını içerirken, yeni kurumsal ilişkiler ise çok paydaşlılık kavramını içermektedir.[336]

Bu noktada rekabet ve çevre kavramlarını açmak gerekmektedir. Kentler düzeyinde rekabet olgusu küreselleşme ile gelen önemli bir kavramdır. Ancak kimi çevrelerde

---

[332] S. TSENKOVA, 2004, *op.cit.,* s.32
[333] J. ROTMANS, vd., *op.cit.,* s.3
[334] ----------, **Yeni İmar Kanununa Doğru, Şehircilik, Planlama ve İmar Üzerine Yaklaşımlar Sempozyum Kitabı**, 18 Şubat 2005, TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi Yayını, Kardelen Ofset, Ankara, 2005, s.93
[335] Mehmet TUNCER, "Gelecek Yüzyılda Biyolojik Yaşam Odaklı Kültür Nasıl Oluşturulabilir? Kent Planlamasının Önemi", **Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu**, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir,2000
[336] ----------, **Yeni İmar Kanununa Doğru**…, *op.cit.,* s.93

kentler arasındaki rekabet, yarışan kentler ile beraber ile düşünülmektedir. Oysa, burada vurgulanan rekabet kavramı daha yaşanabilir kentler yaratmak için kentsel altyapı ve üstyapının ve diğer kentsel donatıların tam ve etkin olarak sunumunu içermektedir. Yani yarışan kentlerin getirdiği sınırsızca kullanılan kaynakların sürdürülebilirliği hedefleyen stratejik planlama içerisinde yer alması beklenemez. Zaten yeni politika gündemleri içerisinde rekabet ile birlikte ele alınan çevre unsuru da bu savı desteklemektedir.

Yeni kurumsal ilişkiler çerçevesinde ortaya konan çok paydaşlılık unsuru da hem plandan etkilenenleri hem de planı etkileyen tüm aktörleri kapsamaktadır. Yani stratejik kent planlamasının en önemli boyutlarından birisini de yine etkin katılım aracı oluşturmaktadır.

Bu bağlamda stratejik bir kent planlamasının üç tür boyutundan söz etmek mümkündür;[337]

- kavramsal boyut; kamusal karar alma sürecine tüm bireylerin katılımı
- örgütsel boyut; plancının tek karar verici olmadığı, toplumsal aktörlerden oluşan yeni bir örgütlenme ile katılımcı planlama
- hedef ve standart boyutu; planlamanın hedeflerinin ve uygulanmasının kolaylaştırılacağı standartlar

Bu çerçevede stratejik planlamanın en önemli hedefi eyleme yönelik olmasıdır. Niekim "İtalya, Almanya, İspanya gibi bazı ülkeler stratejik planlama yaklaşımını eylem için önemli bir araç olarak görmektedirler"[338]

Stratejik kent planlama ile ilgili son olarak değinilecek nokta ise planlamanın uygulanmasını kolaylaştırıcı ve bir vizyon geliştirilmesini sağlamaya yardımcı olan standartlar kavramıdır.

---

[337] *Ibid.,* s.95-97
[338] ----------, **Intermediate Cities in**…, *op.cit.,* s.39

Bu kapsamda stratejik planlamanın bu boyutunu oluşturan temel kavram, stratejik planlamanın da kaynağı olan özel sektörden alınmış olan güçlü ve zayıf yön (alınan kaynakta geçen biçimi SWOT) analizidir. Bu analizin temeli planlanan kent için dışarıdaki olanak ve tehditler ile kent içindeki güçlü ve zayıf yönlerin sistematik olarak değerlendirilmesine dayanmaktadır.[339]

Yeni Kentleşme (New Urbanism) Doğrultusunda Akıllı Büyüme (Smarth Growth) Odaklı Planlama Yaklaşımı; Yeni kentleşme, ABD'deki kentsel yerleşimlerin sürdürülebilirlik olgusu doğrultusunda yeniden tanımlanması bağlamında geliştirilmiş bir kavramdır. Kavramın temelleri Peter Calthopre'un kentsel uygulamalarına dayanmaktadır. Bu hareketin ana ilkeleri, bütün işlevlerin ve kentsel hizmetlerin gelişmiş bir toplu ulaşım sistemi etrafında ve yaya öncelikli olarak konumlandırılması, merkezde sosyal yaşamda bütünleşmeyi sağlayacak açık alanlara yer verilmesi, binaların tarihsel değerlerinin korunması ve doğaya uygun tasarım olarak sıralanabilir.[340]

Yeni kentleşme düşüncesi geleneksel küçük Amerikan kentlerinden ve toplumsallık imgelerinden oluşan ve daha geleneksel kentsel biçime duyulan ihtiyaçtan oluşmaktadır. Bu düşüncenin arkasında duranlar, sokak ile ilişkinin kurulabileceği bir konut dokusunu, büyük alışveriş mekanları yerine dükkanlardan, kamusal mekanlardan ve toplumun farklı gruplarına dönük konutlardan oluşan karma kullanımlı ana cadde kavramının getirilmesini savunmaktadırlar.[341]

Bu temel felsefe doğrultusunda ortaya atılan büyüme şekli ise akıllı büyüme olarak Türkçeleştirilebilecek olan "smarth growth"'dur.[342] Burada amaç, mekanın daha akıllı kullanımı ile yeni alanlarda ve yeniden geliştirilen kent merkezlerinde bütünleşik, karma kullanımları yaratmaktır. Bu, daha doğacı bir yaklaşıma dayalı

---

[339] ----------, **Yeni İmar Kanununa Doğru**…, *op.cit.,* s.96
[340] Peter CALTHORPE, **The Next American Metropolis: Ecology, Community and The American Dream,** Princeton Architectural Pres, New York, 1993, s.12
[341] D. THORNS, *op.cit.,* s.222
[342] Smarth Growth kavramının dilimizdeki karşılığı ile ilgili olarak sayın Prof.Dr. Ruşen Keleş'e 13.03.2005 tarihinde gönderilen e-postanın 19.03.2005 tarihli yanıtında kavramın karşılığı olarak akıllı büyüme teriminin kullanılabileceği belirtilmiştir.

olan yeşil alanların gelişmesini, kahverengi alanlar[343] konusundaki kaygılarla bir araya getirmektedir.[344]

Bu çerçevede ussal büyümenin ana prensipleri American Planning Association (APA), tarafından şu şekilde belirlenmiştir;[345]

- Her düzeydeki yönetim biriminin bu tür büyümeyi destekleyen politikaların uygulanması açısından önemi vardır.
- Bölge planlama süreci ve uygulaması ile toplumun bölgesel görünümünün sağlanması ile komşuluk birimlerinin ve metropol alanda belediyelerin karşılıklı bağımsızlıklarını göz önüne alarak dengeli bütünleşmiş bölgesel gelişmenin oluşmasını sağlamak,
- Ulaşım seçeneklerini artırmak için arazi kullanım ve ulaşım planlarının bütünleştirilmesi; bu çerçevede ulaşım planlaması otomobil kullanımına alternatif getirmeli (toplu taşım, bisiklet, yürüme) ve gelişme yaya dostu olmalıdır.
- Alanın ve altyapının etkili kullanımı; alanın etkin kullanımı kompakt bina yapımı ve infill (boşlukları dolduran) gelişme ile sağlanabilir, bununla birlikte altyapının etkin kullanımı ise mevcut altyapıyı maksimum derecede kullanacak komşuluk birimlerinin oluşturulmasıyla başlar.
- Karışık kullanım (mix use) esastır. Karışık kullanım; farklı tip ve fiyatlarda konut alanlarının, ticari kullanımlarla ve iş yerleriyle entegre olması ile oluşmaktadır.
- Bu büyümede tasarım, insan ölçeğinde olmalı ve mevcut kent çerçevesiyle uyum göstermelidir.
- Çevresel ve kültürel kaynakların korunması; ussal büyüme doğal süreçleri koruyan, ekolojik sistemleri gelişmenin dokusuna entegre eden, daha az tüketici özelliğe sahip olan, su ve hava kalitesine önem veren ve bunların gelecek kuşaklara aktarılması için çaba sarf eden bir anlayıştır.
- Farklı düzeylerde yer alan planlama süreçlerinde güçlü bir işbirliği gerekmektedir.

---

[343] Brown land olarak kullanılan kahverengi alanlar ile anlatılmak istenen kent içindeki çöküntü alanları olarak tabir edilen eski ve artık kullanılmayan sanayi, liman vb. alanlarıdır.
[344] D. THORNS, *op.cit.,* s.223-224
[345] http://www.stapletondenver.com/community/greenbook/ (29.06.2006)

- Kentsel sıçramayı öngören tüm politika ve programlar tekrar gözden geçirilmeli ve bunlar ussal büyümeyi destekleyen program ve politikalara dönüştürülmelidir.
- Bu tür bir gelişmede kamu katılımının önemi çok büyüktür.

Görüldüğü üzere sürdürülebilirlik ile örtüşen ve onun ilkelerini destekleyen ussal büyüme şüphesiz kent planlama içerisinde de yerini almıştır.

Bu bağlamda ussal büyüme odaklı kent planlama yaklaşımı için Amerikan Arazi Enstitüsü tarafından bazı tanımlayıcı özellikler ortaya konmuştur.[346] Bunlar;

- ekonomik açıdan tutarlı ve açık alanlarla doğal kaynakları koruyan bir gelişme hedefi
- kapsamlı, bütüncül bir yaklaşım
- halkla işbirliğinin sağlanması
- mevcut ve yeni konutlara hizmet etmek üzere bakımı yapılan ve arttırılan altyapı
- çöküntü alanlarının geliştirilmesi
- kent merkezlerine öncelik verilmesi
- mevcut hizmet alanları ile bütünleştirilmiş yoğun kentsel gelişim ve planlanmış ulaşım olanakları
- kent saçaklarında karışık arazi kullanımını bütünleştirmek, açık alanları korumak ve ulaşım seçeneklerini sağlamak

olarak sıralanabilir.

Bu planlama yaklaşımlarının yanı sıra temelde katılım kavramına vurgu yapan ihtiyatlı planlama ve iletişimsel planlama yaklaşımları da yeni anlayış içerinde yer almaktadır.

Bu çevrede ihtiyatlı planlama düşüncesi planlama sürecine sadece bireyin dahil olmasının yerine kolektif düşüncenin egemen olmasından ortaya çıkmıştır. Temelde planlamaya halkın katılımının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Bu planlama

[346] D. THORNS, *op.cit.,* s.224

sürecine yurttaşların katılımı çevresel, konut ve mahalle bazlı planlama konularının çözümünde fikir birliğini sağlamak ve sosyal dayanışma ve öğrenmeyi arttıracak gelişimin sağlamasıdır.[347] Bu çerçevede bu planlama yaklaşımının temelinde yer alan mahalle bazlı planlama yaklaşımı çevresel kaynakları ve sorunları ele alan bir modeldir. Bu planlama yaklaşımı kentsel çevre, planlama bilgi tabanının oluşturulması, çevresel kaynakları kullanarak mekana daha güçlü bir anlam kazandırma ve böylece mekanın gelişimi için önem taşıyan kavramları içermektedir.[348]

Planlama yaklaşımları içerisinde son olarak iletişimsel planlama yaklaşımı üzerinde durulacaktır. Mevcut planlama modellerinin teknokratik unsurlarına tepki olarak gelişen ve temelde halk katılımına dayanan iletişimsel planlama yöntemine göre planlama sürecinin bireysel istemler, değerler, davranışlar, büyüme kapasitesi üzerindeki etkileri planın araçsal sonuçlarından daha fazla önemlidir. [349] Karmaşık problemlerin çözümü için ortaya konmuş olan iletişimsel planlama demokratik bir iyi yönetimin en önemli unsuru olarak da anılmaktadır.[350] Bu yaklaşım yerel düzeye önem vererek yukarıdan aşağıya bir anlayışa sahip olarak karşılıklı anlayış ve uzlaşmaya dayanmaktadır. İletişimsel planlama anlayışında esas olan şey ise yerel düzeydeki sorunları çözmek ve bölgesel, ulusal ve küresel düzeydeki sorunları karşısında işbirliğine gitmektir.

Sürdürülebilir kentsel gelişmenin sürdürülebilir kent planları ile sağlanabileceği görülmektedir. Bu bağlamda, sürdürülebilir kent planları farklı adlar altında anılsa da temelde bütüncül olmalı (çevre, ekonomi ve sosyal sektörler arasında), en geniş düzeyde katılıma olanak sağlamalı, kentsel gelişimi mekanda yatayda ve alabildiğince yayılma yerine daha kompakt bir hale getirecek temel yoğunluk, nüfus ve ulaşım politikaları üretmeli, enerji kullanımında olabildiğince çevresel zararı en

[347] P. HEALEY, "Collaborative Planning in a Stakeholder Society", **Town Planning Review**, 1998, C.69, s.1-21
[348] W. A. KELLOGG, "Nature's Neighborhood: Urban Environmental History and Neighborhood Planning", **Journal of American Planning Association**, 2002, C.68, s.356-370
[349] P. NAESS, *op.cit.,* s.514
[350] A. VAN DIEPEN, H. VOOGD, *op.cit.,* s.60

aza indirecek sistemleri araştırmalı ve kentleri insan ölçeğinde ve yaşanabilir kılacak uygulamaları getirmelidir.

Bu bağlamda kent planlamasının sürdürülebilirlik doğrultusunda sıralanan bu yaklaşımlarının yanında kent plancılarının payına düşen sorumluluklarda vardır. Çünkü, kent planlaması sürecinde kent plancılarının önemi ve sorumluluğu göz ardı edilebilecek bir konumda değildir. Sonuçta sürdürülebilir kent planlarının yapımında da en büyük görev kent plancılarına düşmektedir.

Bu çerçevede öncelikle kent plancılarının yoğunluğun arttırılması, yüksek yapılaşmanın sağlanması konularındaki önyargılarından kurtulması gerekmektedir. Ayrıca kent plancıları geleneksel kent planlaması tekniklerini de sürdürülebilir bir kent doğrultusunda yenilemeleri gerekmektedir.

Bu doğrultuda öncelikli olarak plancıların mekanı toplumsal karar verme süreçlerinden kopuk olarak gerçekleştiremeyecekleri bir gerçektir.[351] Bu çerçevede, planlamaya halkın katılımı için kent plancıları kolaylaştırıcı ve uzlaştırıcı bir rol üstlenmelidir.[352] Ancak bu katılım sürecinde plancıların dikkat etmesi gereken nokta ise toplumun zayıf ve güçsüz kesimlerini gözetmeleri olmalıdır. Aksi bir durum planlamada katılım yoluyla güçlünün daha fazla güçlendirilmesi durumunu doğuracaktır.[353] Bu durumda şüphesiz sürdürülebilirliğin temel anlayışına ters düşecektir.

Plancıların katılımı sağlamak konusundaki misyonlarını beş maddede toplamak mümkündür;[354]

- görüşleri ve fikirleri dinlemek
- bunları kayıt altına almak
- katılım sürecini yönetmek

[351] S. KAYASÜ, *op.cit.,* s53
[352] Y. TOKMAN, vd., *op.cit.,* s.158
[353] P. NAESS, *op.cit.,* s.518
[354] K. HANNA, *op.cit.,* 38

- sorunlarla ilgili olan soruları yanıtlamak
- katılım fırsatı için eşitlik yaratmak

Kent plancılarının sürdürülebilir kentsel gelişmeyi öncelikli hale getirmek ve uygulanmasının sağlanması konularında önemli katkıları olabilecektir. Bunlar arasında çevre dostu çözüm önerilerinin geliştirilmesi, bilginin aktarımı gibi konular yer almaktadır. Ayrıca plancılar, sürdürülebilirlik doğrultusunda yeni çözüm önerileri üretmelidir. Örneğin, sürdürülebilirliğin temel öngörülerinden birisi olan enerjinin etkin kullanımı ve biyolojik çeşitlilik gibi konularda tüm alternatifler bu konular göz önüne alınarak yapılmalıdır. Ayrıca kentsel sürdürülebilirlik göstergeleri doğrultusunda stratejik planlama kararlarının izlenmesi ve değerlendirilmesi de plancının önemli görevleri arasındadır. [355]

Bunların yanı sıra plancıların yönetimsel düzeydeki konumları da önemlidir. Bu bağlamda, örneğin kamu kuruluşlarında çalışan plancılar bazı zorunluluklar dolayısıyla sürdürülebilirlik doğrultusunda çıkar gruplarına karşı koyma konusunda yetersiz kalabilmektedirler.[356] Bu bağlamda aslında sürdürülebilir kentsel gelişim gibi toplumun bütününü ve gelecek kuşakları çok yakından ilgilendiren yeni politika doğrultusunda plancıların çok daha etkin konuda görevleri yüklenmeleri gerekmektedir.

Bu bağlamda plancılar toplumdan ciddi sorumluluklar talep etmeli ve bu sorumlulukları gerçekleştirebilmek için yetki ve kaynak denetimini cesaretle istemelidirler.[357]

1.3.2.3.Kent Formuna Dayalı Boyutu

Sürdürülebilir kentsel gelişme bağlamında günümüzde halen tartışılan kentlerin yayıldığı alanın büyüklüğü, nüfusunun fazlalığı veya yoğunluğu, morfolojisi gibi

[355] P. NAESS, *op.cit.,* s.517
[356] *Ibid.,* s.518
[357] İlhan TEKELİ, **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, İmge Kitabevi, 1. baskı, Ankara, 2001, s.197

kavramların insanlığın gündemine girmesi çok eski zamanlara tarihlenmektedir. Bu bağlamda antik çağın büyük düşünürlerinden Aristo "çok büyük kitle veya alan içinde düzenin sağlanması mümkün değildir; böyle bir düzen ancak evreni bir arada tutan tanrısal güç tarafından sağlanabilir"[358] derken düzenin sağlanmasında nüfus ve yerleşmenin belirli bir büyüklüğü aşmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bununla birlikte tarihsel gelişim süreci içerisinde üretim, sanayileşme, teknoloji gibi faktörlerin etkileri doğrultusunda insanların yerleşme alanları, gerek nüfus gerekse de mekansal açılardan, sürekli bir büyüme içerisinde olmuştur.
Özellikle 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başları, yaşanan sanayileşmedeki gelişime ve teknolojideki ilerlemeye koşut olarak ve karşılıklı bir etkileşim içerisinde bulunarak hızlı bir kentleşme sürecine tanık olmuştur.

Bu kentleşme süreci ile birlikte ortaya çıkmış bulunan kentler ise genelde yaygın, aşırı büyüklükteki bir nüfusa sahip olan ve birçok sorunu olan özellikler göstermektedirler. Bu durumun doğmasının arkasında yatan nedenlerden birisini 20. yüzyılın otomobile bağımlı gelişme süreci oluşturmuştur. Otomobil merkezli kentleşme anlayışı kent planlama kararları ile de bütünleşerek sıçramalı ve dağınık büyümeyi ortaya koymuştur. Kent yoksullarının yaşadığı banliyöler ve varoşlarla, zenginlerin uydu kentleriyle durmadan yatay ve dağınık bir biçimde genişleyen tüzel kent otomobilin ürünü olmuştur.[359]

Bunun yanı sıra, kapitalizmin doğası gereği kentlerin içinde kalan toprakların mal ve sermaye aracı olarak kullanılması sonucu toprak ticari bir meta olarak görülmeye başlanmış ve toprağın bu özelliği kaynak eşitsizliğini ve yeni güç odaklarının doğmasına neden olmuştur. Toprak üzerinden yapılan vurgunculuk kentsel gelişime her zaman hız vermiş ve çevresel genişlemenin nedeni olmuştur.[360]

---

[358] Murray BOOKCHIN, **Kentsiz Kentleşme**, çev: Burak Özyalçın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s.69
[359] Ali Ekber DOĞAN, **Birikimin Hamalları – Kriz, Neo-liberalizm ve Kent**, Don Kişot Yayınları, Akademi 04, İstanbul, 2002, s. 79
[360] L. SANDERCOCK, **Making the Invisible Visible: A Multicultural Planning History**, University of California Pres, Berkeley, 1998, *içinde* THORNS, D. o*p.cit.,* s.211

Kentsel form açısından günümüzün kentlerinin bir başka özelliği de konut, çalışma, dinlenme, alışveriş gibi etkinliklerin giderek daha fazla birbirinden ayrılması, mekansal olarak yayılması ve bunların sonucu kentlilerin ulaşım araçlarına olan günlük bağımlılığın artmasıdır.[361] Bununla birlikte özel otomobile bağlı bir ulaşım politikasının desteklenmesi ve toplu taşım olanaklarının göz ardı edilmesi de gerek enerji tüketiminde bir fazla kullanımı gerekse de çevresel kirliliğin artması yönünde olumsuzluklara neden olmaktadır.

Günümüz kentlerinin neredeyse karakteristiği durumuna gelmiş olan dağınık ve geniş alalarda kentsel yayılması beraberinde birçok sorunu da getirmektedir.
Bu sorunlardan birisi biyolojik çeşitlilik ile doğrudan ilgilidir. Bu bağlamda doğal habitatlar kentsel yayılımdan önemli oranda etkilenmektedir.[362] Birçok ülkede bu yayılma geri dönülmez sonuçlara yol açmaktadır. "Örneğin, Tayland'ın orijinal bitki örtüsünün %87'sini ve sulak alanlarının da %96'sını kaybettiği tahmin edilmektedir. Avustralya sulak alanlarının %95'ini kaybetmişken, aynı rakam ABD'de %53'tür".[363] Başa bir deyişle, kentlerin mekanda yayılarak gelişmeleri çevresel değerlerin bozulmasına neden olmakta ve böylece sürdürülebilir gelişmenin önünde engel teşkil etmektedir.[364]

Kentlerin yakın çevrelerindeki doğal alanları yok ederek büyümelerinin insanın doğuştan içinde var olan ve biophilia olarak adlandırılan doğaya gereksinim duygusunu da olumsuz etkilemektedir.[365] Böylece, yayılmanın insan psikolojik yapısı üzerinde de zararlı sonuçlar doğurabileceği görülmektedir.

Bu bağlamda, kimi çevreci söylem içinde olanlar, yayılmanın bu olumsuzluklarına karşın, düşük yoğunluklu yerleşmelerin çevreye daha duyarlı olduğu ve burada yaşayanların çevre koruma konusunda daha bilinçli olacaklarını ileri sürmektedirler.[366] Ancak düşük yoğunluklu uzak banliyölerin katılımıyla, büyük

[361] A. E. DOĞAN, *op.cit.,* s.80
[362] ----------, Nüfus ve Hayat Kalitesi Bağımsız Komisyonu, **Geleceğe Özen**, *op.cit,* s.53
[363] *Ibid.,* s.53
[364] L. BLASSINGAME, *op.cit.,* s.4
[365] D. OKTAY, *op.cit*., s.67
[366] P. NAESS, op.cit., s.510

nüfusa sahip kentlerin çaplarının neredeyse 160 kilometreye varan bir daire büyüklüğünde arazi gerektirdiği[367] de göz ardı edilmemelidir.

Bu bağlamda düşük yoğunluklu dağılmış bir kent modeli, sürdürülebilir kentsel gelişmenin enerji kullanımında getirilmesi gereken kısıtlama ve doğal ve tarımsal alanların yapılı alanlara dönüşme riskleri gibi bazı temel hedeflerini göz ardı etmektedir. Yani, kentlerin mekansal olarak genişlemesi doğal ve verimli alanların yapılı çevreye dönüşmesini hızlandırır ve düşük yoğunluğa koşut olarak artacak olan birim konut sayısı enerji tüketiminin etkili kullanımını engeller.[368]

Düşük yoğunluk ve kentsel faaliyet alanlarının yayılması kişisel araçlarla dolaşımı zorunlu kılacağı gibi iletişim altyapısının da çok uzak mesafelerde oluşturulmasını gerektireceğinden[369] fazladan kirlilik ve akçal sorunlara yol açacaktır.

Kentsel gelişmeyi sürdürülebilir kılmak için kentsel sıçramanın veya alabildiğince yayılmanın durdurulması gerekmektedir.[370] Bu bağlamda kentlerin fiziksel gelişiminin sınırlandırılması için birçok hedef alanı sıralanabilir. Bir taraftan mevcut kentsel yapılı alana yatırım yapılması gerekirken mevcut altyapı güçlendirilmeli, karma kullanım ile birlikte toplu ulaşım sistemleri teşvik edilmelidir.[371] Bunlarla birlikte yapılı alanda yoğunluk artırımına gidilmesi de gerekmektedir.

Bu çerçevede yapılması gereken şey etkili kentsel gelişim politikalarının geliştirilmesidir. Aksi durumda, kentlerde yaşanan sorunlar geniş alanlara yayılacağı gibi kentsel yayılmayı da güçlendirecektir.

Bu bağlamda etkili bir müdahalenin başarısı üç ana belirleyiciye dayanmaktadır;[372]

- kentsel enerji sektörünün yönetimi, kamu – özel birim işbirliği gibi alanları kapsayan kurumsal belirleyiciler

[367] Kevin LYNCH, "Metropol Modelleri", **Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi**, çev: Emre Azizlerli, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 3. basım, sayı 8, 1997, s.100
[368] P. NAESS, *op.cit.,* s.511
[369] K. LYNCH, *op.cit.,* s.100
[370] P. NAESS, *op.cit.,* s.511
[371] ----------, **Intermediate Cities in**…, *op.cit.,* s.37
[372] A. FINCO, P. NIJKAMP, *op.cit*., s.295-296

- yaşam biçimi, çevresel farkında olma durumu gibi yurttaş davranışları belirleyicileri
- nüfus yoğunluğu, kentsel form, ulaşım ağları gibi kentsel yapı ve morfoloji belirleyicisi

Bu anlamda, çalışmanın bu noktasında üçüncü belirleyici üzerinde durulacaktır. Kent mekanının yeniden şekillendirilmesi uzun zamandan beri gündemde yer almaktadır. Bu çerçevede, yaşam çevrelerinin kötü etkilerinin ortadan kaldırılması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, çevresel bozulmanın önüne geçilmesi gibi sorunların çözümü etrafında gerçekleşen tartışmalar kentsel form, büyüklük, nüfus yoğunluğu gibi konuların üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bu bağlamda ele alınan konulardan birisi kentsel form ile ilgilidir. Kentsel form en basit tanımıyla "yapılı çevrenin karakterize edilmiş hali"[373] olarak söylenebilir. Yani, coğrafik bir bölgenin fiziksel – mekansal karakteristiği olan kentsel form, yapı yoğunluğu, tipi, tasarımı ve bunların mekansal değişikliği olduğu gibi bu mekanların işlevsel durumunu da kapsar.[374] Zaten kentsel sürdürülebilirlik açısından da morfoloji ile işlevler arasındaki karşılıklı ilişki en uygun büyüklüğün belirlenmesi açısından önemlidir.

Bu doğrultuda sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde mekanın düzenlenmesi konusundaki temel eğilimler yoğunlaşma ve kentsel formun düzenlemesi olarak ortaya konmaktadır. Arazi kullanımından, ulaşım sistemlerinin düzenlenmesine, kentsel enerjinin etkin kullanımından altyapı maliyetlerine, çevresel dengenin sağlanmasından demografik yapıya kadar olan unsurlar doğrultusunda kentsel formun yeniden ele alınması ve en uygun biçime ulaştırılmasının gerekliliği genel kabul görmektedir.[375]

---

[373] A. VAN DIEPEN, H. VOOGD, *op.cit.,* s.62
[374] *Ibid.,* s.63
[375] Koray ÖZCAN, Serhat YENİCE, "Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Sürecinin Kentsel Form Üzerindeki (olası) Etkileri: Konya, Türkiye Örneği", **Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler – Riskler ve Fırsatlar,** 7-9 Kasım 2005, 8. Dünya Şehircilik Günü, 29. Kolokyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası, İTÜ Mim. Fakültesi, ŞBP Bölümü, Ed: Özhan ERTEKİN, Cenkler Matbaacılık, İstanbul, 2005, s.274

Kentsel formun yeniden ele alınmasında ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması konusu aslında kentsel ekoloji kavramı ile yakından ilişkili gözükmektedir. Nitekim bu ilişkiyi tutarlı bir kentsel çevrenin oluşturulmasını amaçlayan kentsel ekoloji kavramının ilkeleri arasında bulmak mümkündür.

Bu bağlamda kentsel ekolojinin söz konusu ilkeleri arasında yer alan; "kentsel alanlarda mekan kullanımının minimize edilmesi; çalışma, yaşama ve diğer faaliyetlere ayrılan mekanlar arasındaki coğrafi ayırımı azaltarak kentteki mekansal hareketliliği minimize etmek; özel ulaşımı mümkün olduğunca kısıtlamak; kentsel enerji kullanımını ve atıkları en az düzeye indirmek"[376] gibi kavramlar kentsel formun sürdürülebilir kılınmasının yolları olarak söylemek doğru bir yaklaşım olacaktır.

Kentsel formun sürdürülebilirlik doğrultusundaki yerini gösteren başka bir nokta da sürdürülebilir kentsel gelişme için yaklaşımlar arasında görülebilmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir kentsel gelişme doğrultusunda kentsel ve kırsal olarak adlandırılabilecek iki tür yaklaşımı görmekteyiz. Kırsal yaklaşım modeli özetle, kentlerin metropolitenleşmesinin, kaynak kullanımında ve hizmet sunumunda etkinliği azaltacağından hareketle her biri kendine yetecek birimler olarak daha küçük yerleşimlere bölünmesini amaçlamaktadır. Kentsel yaklaşım modeli ise, kentsel işlevlerin sürdürülebilirlik kavramına uygun olarak yeniden düzenlenmesini öngörmekte olup, toplu taşımaya dayalı bir ulaşım sistemini, kentsel işlevlerin mekanda dağılması yerine yoğunlukların arttırılarak daha sıkışık bir biçime dönüştürülmesini amaçlamaktadır.[377]

Görüldüğü üzere her iki yaklaşımda da kentsel formun yeniden biçimlendirilmesi yaklaşımı vardır. Kırsal olanda kent formunun parçalanması, kentsel olanda ise kent formunun sıkışık bir hal alması öngörülmektedir.

[376] M. VAN GEENHUISAN, P. NIJKAMP, *op.cit*., s.135
[377] Peter NEWMAN, "Ecologically Sustainable Cities: Alternative Models and Urban Mythology", **Social Alternatives**, 1994, C. 13, S. 2, s.13

Bu bağlamda sürdürülebilir bir kent formunun şu özellikleri taşıması gerekmektedir;[378]

- Yoğunlaştırılmış konut tasarımı
- Konut alanlarında göreli olarak yüksek dereceli yoğunluk
- Kent merkezine olabildiğince kısa yoldan erişim
- Yerleşimin ortalama bir büyüklüğe sahip olması

Bu özellikleri taşıyan sürdürülebilir kent formunun hangi temel ilkeleri sağlaması gerektiği de şekil 6'da gösterilmektedir.

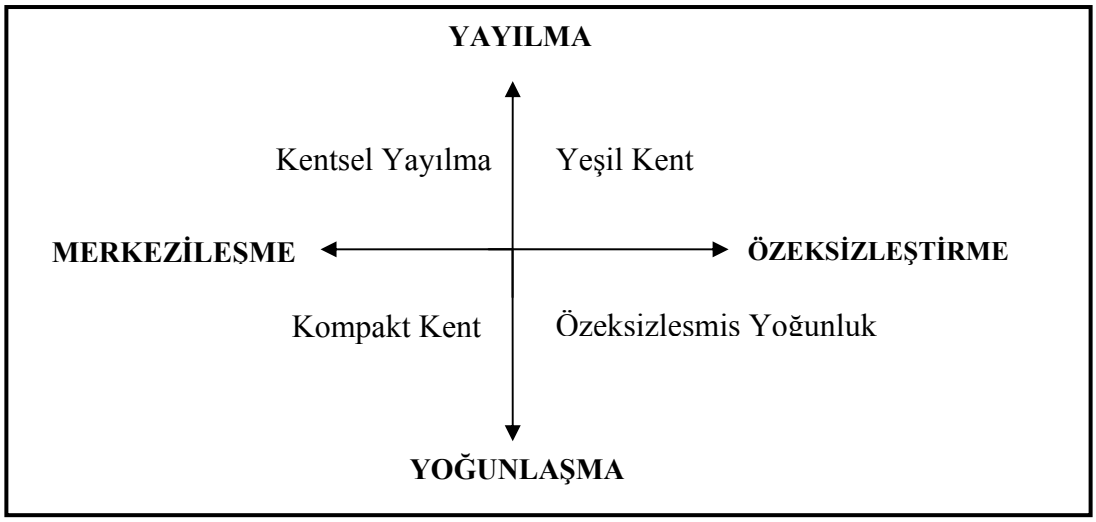

Şekil 6. Kent Formları Modelleri

Kaynak: Erling HOLDEN, "Ecological Footprints and Sustainable Urban Form", **Journal of Housing and the Built Environment**, 2004, C.19, s.96

Şekil 6'da görüldüğü üzere merkezileşme ve yayılma yaygın bir kent modelini, desantralizasyon ve yayılma ise yeşil kenti ortaya çıkarmaktadır. Yoğunlaşma ve desantralizasyon ile birlikte alanda birbirinden kopuk parçalardan oluşan bir kent modeli ortaya çıkarken merkezileşme ve yoğunlaşmanın getirdiği biçim ise kompakt yani sıkışık – yoğun bir kent formunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda kent modellerinin sürdürülebilirlik ile ilişkisi kurulduğunda dört tür kent modelinin ortaya konduğu görülmektedir. Bu modeller sırasıyla tüm sektörlerde

[378] Erling HOLDEN, "Ecological Footprints and Sustainable Urban Form", **Journal of Housing and the Built Environment**, 2004, C.19, s.96

kendisinin yapabilir ve yeterli olduğu *kendi kendine yeten kentler*, karışık arazi kullanımı ve yüksek yoğunluk ile biçimlenen *kompakt kentler*, gelişme ve günlük ilişkiler sonucu doğan çevresel maliyetlerin dışsallaştırıldığı *dışa bağımlı kentler* ve gereksinimleri ve hakları eşit olarak dengeleyen ve çevresel anlamda yerine koyma felsefesini taşıyan adil *paylaşımcı kentler* olarak ortaya konmuştur. [379]

Söz konusu bu kent modelleri, sürdürülebilir kentsel gelişme doğrultusunda çevresel bakış açılarına göre hafif yeşilden derin yeşile giden bir doğrultuda doğru dört kategoriye ayrılmıştır.[380] Aşağıdaki tablo 7. hafiften derin yeşile doğru olan bu sınıflamayı göstermektedir.

Tablo 7. Sürdürülebilir Kentsel Gelişmenin Dört Formunun Ana Özellikleri

	Dışa Bağımlı Kentler	**Kompakt Kent**	**Kendi Kendine Yeten Kentler**	**Adil Paylaşımcı Kentler**
Ana Ticari Eğilim	Küresel Pazar bağımlı, kısıtlanmamış dış alan	Pazar ağırlıklı ekonomik gelişme, negatif dışşal etkileri azaltmak amacı	Bio-bölge, yerel kapasite kullanımı, kısıtlanmış art alan, ekolojik ayak izleri	Küresel – yerel, taşıma kapasitesi ile sınırlanmış, eşitlik kaygısı
Ekonomik Büyüme	Ana amaç	Uyumlu gelişme	Çevreye duyarlı seçilebilir büyüme	Rehberi olma
Düzenleme	Pazar düzenlemeleri, pazara uygun olmayan teşviklerin azatlımı	Devlet düzenlemesi, arazi kullanım planlaması, tasarım kontrolü	Kendi kendine düzenleme, alternatif pazarlar, desantralize kontrol	Bölgesel taşıma kapasitelerine saygılı pazar düzenlemesi
Dışşallık Maliyeti	Tüketici – üretici ödemeleri	Tüketici – üretici ödemeleri, altyapı teşviklerinin kaldırılması	Üretim ve tüketim sistemlerini azaltarak maliyetleri içselleştirme	Üretici ve tüketici öder
Değer Sistemleri	Pazar egemenliği, neo liberalizm, çok açık yeşil	İnsan merkezli, hafif yeşil planlama ile insan davranışlarının modifiye edilmesi	Eko merkezli derin yeşil	Doğa duyarlı, derin yeşil
Angajman	Tüketici egemen	Yerel, bölgesel, ulusal demokratik kurallara göre bilgi alışverişi	Katılım, kolektif karar verme	Yeniden dağıtımda devletin etkin gücü
Teknoloji	Akıllı, ileri teknoloji	Çevre ile uyumlu teknoloji	Düşük ve uygun teknoloji	Teknolojilerin karışımı
Doğa	Doğanın bir bedeli vardır	Doğayı kontrol etme, ölçme ve yönetme	Doğa ile birlikte çalışma ve onunla bütünleşme	Önlem alma prensibi

Kaynak: Graham HAUGHTON, "Searching for the Sustainable City: Competing Philosophical Rationales and Process of "Ideological Capture" in Adelaide, South Australia", **Urban Studies**, 1999, C. 36, S. 11, s.1893

[379] Graham HAUGHTON, "Developing Sustainable Urban Development Models", **Cities,** 1997, C.14, S.4, s.190–192

[380] Graham HAUGHTON, "Searching for the Sustainable City: Competing Philosophical Rationales and Process of "Ideological Capture" in Adelaide, South Australia", **Urban Studies**, 1999, C. 36, S. 11, s.1893

Bu modellerden ilkinin en önemli sorunu yerel ekonominin yapabilirliğini sağlamak için yerel çevresel kaynakların daha fazla tüketimini getirmesidir. Bununla birlikte atık sorunlarının çözümü de oldukça hassas bir durumdadır. Üçüncüsü yani dışa bağımlı kentler ise kendi sürdürülebilirliğini sağlamak konusunda başarılı olsalar da kendinden kaynaklanan çevresel maliyetleri dışşallaştırması yönünden sürdürülebilir gelişmeden uzaklaşmaktadır. Dördüncü model olan adil paylaşımcı kentler aslında olması istenen, ideal kent biçimi olarak görülmektedir. Diğer modellerin iyi yönlerini bir araya getiren bir yaklaşımla oluşan bu kent biçiminin gerçekleşmesi oldukça güçtür. Bunlar arasında sürdürülebilirlik açısından en uygun olanı kompakt kent formu olarak görülmektedir.

Çünkü sürdürülebilir bir kent formu her şeyden önce çevrenin en az düzeyde kirletildiği, kaynakların etkin ve verimli kullanıldığı ve en önemlisi kentsel hareketliliğin en aza indirildiği bir biçimde olmalıdır. Bu modeller arasında buna en yakın olanı da kompakt kent formudur. Bu bağlamda aşağıdaki tablo 8, kentsel hareketlilik ile kent formları arasındaki bilimsel yazındaki gelişmeleri göstermesi açısından önemlidir.[381]

Tablo 8. Kent Formları ile Kentsel Hareketlilik Üzerine Bilimsel Yazın

	Araştırma Tipi	**Hareketlilik Ölçütü**	**Kentsel Form Ölçütü**	**Temel Bulgular**
Hurgen (1986)	Güney batı Friesland içinde kırsal alan karşılaştırması	Günlük gidiş-geliş üzerine temellenen aktivite araştırması	Yoğunluk ve kamu taşımacılığı	Seyahatlere göre farklılaşmış fiziksel mekan
Newman (1992)	Metropoliten kentlerin karşılaştırılması	Araba sahipliliği için kişi başına gaz tüketimi	Kentsel yoğunluk dereceleri farklı büyük kentler	Artan kentsel yoğunluk/ azalan fosil yakıt tüketimi
Banister (1992)	İngiltere Güney Oxfordshire'da 6 kırsal alan karşılaştırması	Seyahat uzunluğu ve seyahat türüne göre seyahat frekansı	Yoğunluk ve kamu taşımacılığı	Yüksek yoğunluk kişi başına düşük enerji tüketimini teşvik eder
Breheny (1995)	Seyahat davranışları üzerine ulusal araştırma	Seyahat türüne göre seyahat frekansı	Kentsel büyüklük ve yoğunluk	Enerji tasarrufunun sağlandığı
Banister vd. (1997)	7 orta ölçekli kentte seyahat davranışının kıyaslanması	Seyahatten ötürü enerji tüketimi	Yapı yoğunluğu, açık mekan miktarı, kentsel arazini genişlemesi	Enerji tüketiminin azaltılmasında yoğunluk en tatmin edici araçtır
Kitamura (1997)	San Fransisco körfez bölgesinde 5 komşuluk ünitesinde günlük alan araştırması	Seyahat oranı ve sayısı	Konut yoğunluğu, karışık arazi kullanımı, kamu ulaşımı, yaya önceliği	Kentsel form ile seyahat ilişkilidir ayrıca sosyal ve ekon. faktörler de önemlidir.

Kaynak: Albertine VAN DIEPEN, Henk VOOGD, "Sustainability and Planning: Does Urban Form Matter?", **Int. J. Sustainable Development**, 2001, C. 4, S.1, s.63

[381] A. VAN DIEPEN, H. VOOGD, *op.cit.,* s.63

Tablo 8'deki araştırmalara bakıldığında kentsel formun yoğunlaştırılmış ve kamu taşımacılığına dayalı bir biçimde oluşturulması gerektiği açıkça görülebilmektedir. Yoğunlaştırılmış kent formu sürdürülebilir gelişme doğrultusunda çok önemli bir unsur olan enerji tüketiminin azaltılmasını ve buna dayalı kirliliğin en aza indirilmesinde en uygun biçimdir.

Bu doğrultuda özellikle batı ülkelerinin sürdürülebilir kentsel gelişme uyarınca temel olarak ele aldıkları biçim kentsel alanın enerji ve çevresel potansiyeller açısından etkin kullanımını hedefleyen, kentsel arazi kullanımında karışık bir kullanımı öngören kompakt kent formu olmaktadır.[382]

Bununla birlikte, 1990 yılında yayınlanan Yeşil Sözleşme ile AB, bu kentsel modelin kentsel tasarım ölçütünü de göz önüne alması kaydıyla en uygun sürdürülebilir kentsel gelişim modeli olduğunu kabul etmiştir.[383] Ayrıca İngiltere planlama politikaları da kompaktlaşma sürecini savunmaktadır.[384]

Kompakt kent politikaları, kentsel yenileme, kent merkezlerinin yeniden canlandırılması, kırsal alandaki gelişimin engellenmesi, yüksek yoğunluklar, karışık arazi kullanımlı bir gelişme, toplu ulaşım sistemlerinin teşviki, kentsel gelişmenin kamu ulaşımı düğüm noktalarında gelişmesi[385] ile birlikte desantralize uydu yerleşmelerin ve birimlerin aksine konut – çalışma, konut – dinlenme faaliyetleri arasında daha kısa mesafeler sunan[386] bir biçimde ortaya konmaktadır.

Kompakt kent formu birçok modern kentteki otomobile dayalı kentsel yayılmanın karşısındadır. Kompaktlaşma süreci yoğunlaşma (intensification) ve bütünleştirme (consolidation) kavramları ile tanımlanmaktadır.[387]

---

[382] Michael BREHENY, "Urban Compaction: Feasible and Acceptible", **Cities**, 1997, C.14, S.4, s.209; M. BREHENY, 1992, *op.cit.,* ; P. NAESS, *op.cit.,* s.508; M. JENKS, *op.cit.,* s.2; R.BURGESS, M. JENKS, **Compact Cities, Sustainable Urban Forms For Developing Countries**, Spon Pres Taylor and Francis Group, London, UK, 2000, s.9; BURTON, E., *op.cit.,* s.1969
[383] P. NAESS, *op.cit.,* s.508
[384] E. BURTON, *op.cit.,* s.1970
[385] M. BREHENY, 1997, *op.cit.,* s.209
[386] ----------, **Intermediate Cities in**…, *op.cit.,* s.38
[387] E. BURTON, *op.cit.,* s.1971

Bu noktada kompakt kent formunun sürdürülebilir kentsel gelişme doğrultusundaki önemi bu kent formunun avantaj ve dezavantajlarının ortaya toplu bir biçimde ortaya konması daha iyi anlaşılacaktır. Bu bağlamda kompakt formun avantaj ve dezavantajları ekonomik, sosyal, çevresel ve fiziksel alt başlıkları altında değerlendirilmiş ve aşağıdaki tablo 9'da ortaya konmuştur;

Tablo 9. Kompakt Kent Formunun Avantaj ve Dezavantajları

	Avantajları	**Dezavantajları**
Ekonomik yönden	• Ulaşımda maliyetlerin ve enerji tüketiminin azalması • Altyapıda maliyetlerin düşmesi ve etkin sunumu • Ev – işyeri günlük gidiş gelişlerin kısalması • Kent merkezlerinin ve çöküntü alanlarının canlandırılması ile ekonomik yapabilirliğin artması • Binalarda kullanılan enerjinin azalması	• Oluşabilecek konut darlığı • Yoğunluğun artışına dayalı olarak arazi fiyatlarının yükselmesi
Sosyal yönden	• Kentsel yoksulların küçük ve standart konutlara erişiminin kolaylığı • Azaltılmış sosyal ve mekansal ayrımcılık • Kentliler arasında sosyal etkileşimin artması ve kentsel sahiplilik duygusunun geliştirilmesi • Kent içi mesafelerin kısalması ile kentsel yoksulların ulaşım giderleri için harcadığı paranın başka alanlara yönlenebilmesi • Kamusal alanların kullanımının artması	• Nörolojik hastalık riski • Suç oranında artış riski • Arazi vurgunculuğu yoluyla eşitliğin azalması riski
Çevresel yönden	• Zehirli gaz emisyonlarının azaltılması • Açık ve kırsal alanların korunarak çevresel tahribatın azaltılması • Kent yakın çevresindeki doğal yaşama alanlarının ve biyolojik çeşitliliğin korunması • Etkin arazi kullanımı	• Çok katlı yapılaşmaya bağlı olarak konutlarda güneş alma ve havalandırma riski • Gürültü kirliğinin artması
Fiziksel yönden	• Kentsel hizmetlere kolay erişim • Toplu taşım ve alternatif temiz ulaşım olanaklarının (yaya – bisiklet) sağlanmasının kolaylığı ve desteklenmesi • Genel anlamda kentsel faaliyetlere olan erişilebilirliğin artması • Özel otomobil bağımlılığının azalması	• Kent içindeki yeşil ve açık alanların azalması riski • Kalabalık bir kentsel yaşam

Kaynak: Kadir Hakan Yazar tarafından kent formu başlığı altında anlatılan bilgilerden derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 9'da her şeyden önce kompakt kent formunun avantajlarının dezavantajlarına göre oldukça fazla ve yaşamsal önemi olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, dezavantajlar arasında sayılan arazi vurgunculuğu ve buna dayalı olarak sosyal eşitlikte meydana gelebilecek riskler gerekli yasal ve yönetsel düzenlemeler ile sorun olmaktan çıkarılabilecektir. Yine konut darlığı konusu da kooperatifçilik gibi kolektif konut üretim yöntemleri ile sorun olmaktan çıkabilecek gibi gözükmektedir.

Ayrıca yoğunluğa bağlı olarak oluşabilecek hastalıklara dayalı olan riskler konusunda ise bugüne değin net ve bilimsel olarak kanıtlanmış bir bağıntı bulunmamaktadır.[388] Denilebilir ki kompakt kentin oluşturabileceği sorunlar gereken araçların ortaya konması ile rahatlıkla aşılabilecek düzeydedir.

Sonuç olarak, sürdürülebilir kentsel gelişme ile kent formu arasında çok güçlü bir ilişki vardır. Günümüzün birçok kentinin biçimi sürdürülebilir gelişmeyi olanaklı kılacak formda değildir. Sıçramalı büyüyen, mekanda olabildiğince yayılan kentler sürdürülebilir gelişmenin birçok politikası ile çatışma durumunu yaşamaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir bir kentsel gelişmenin en kolay sağlanacağı yapı kompakt kent formu olarak gözükmektedir.

Ancak özellikle günümüzün mega kentleri, metropoliten kentleri gibi adlarla anılan büyük kentler açısından durum oldukça ciddidir. Çünkü bu kentlerde bir kompaktlaşma sürecinin yaşanabilmesinin önünde iki temel sorun görülmektedir. Birincisi kompaktlaşma sürecinin ne derece uygulanabilir olabileceği, ikincisi ise yine ne derece kabul edilebilir olacağıdır. Üstelik bu uygulanabilirlik sadece fiziksel anlamda değil ekonomik, teknik ve politik anlamlarda düşünülmelidir.

Bu bağlamda, sürdürülebilir kentsel gelişme sürecinin sağlanabileceği kent büyüklüğü tartışması doğrultusunda büyük ve orta ölçekli kentlerin bu süreç içerisinde değerlendirilmesi bir sonraki bölümde yapılacaktır.

[388] E. BURTON, *op.cit.,* s.1974

İKİNCİ BÖLÜM

ORTA ÖLÇEKLİ KENTİN TANIMLANMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL GELİŞME ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Orta ölçekli kentlerin sürdürülebilir kentsel gelişme bağlamında değerlendirilmesi sadece bu kentlerin ekonomik, sosyal, çevresel, fiziki vb. gibi özelliklerinin incelenmesine indirgenemez. Çünkü ülkelerin kentsel kademelenmesi içerisinde bu kentlerin gerek kendinden büyük olan kentlerle gerekse de kendinden küçük olan kentlerle çok yakın ve bağımlı bir ilişkisi söz konusudur. Ayrıca orta ölçekli kentler sürdürülebilirlik yolunda diğer iki kent büyüklüğüne göre farklı özellikler göstermektedir.

Bu bağlamda özellikle büyük kentler, metropol kentler veya mega kentler diye adlandırılan kentsel büyüklükler sürdürülebilir kentsel gelişmenin birçok yönüyle önemli çelişkiler göstermektedir. Gerek gelişmiş ülkelerin büyük kentleri olsun gerekse de gelişmekte veya az gelişmiş ülkelerin büyük kentleri olsun her şeyden önce yayıldıkları alanın büyüklüğünden kaynaklanan temel bir sorun ile karşı karşıyadır. Bununla birlikte "özellikle üçüncü dünyanın mega kentlerinde insanı dışlayan bir büyüme ile birlikte başka hiçbir kentsel düzeyde görülmemiş bir biçimde sürdürülebilir gelişmenin sosyal ve politik temelleri zayıflatılmıştır."[1]

Ancak az gelişmiş ülkeler gerek küresel mekanizmaların gerekse de ülkelerin iç dinamiklerinin etkisiyle büyük ölçüde metropolitenleşmeye doğru giden bir kentleşme sürecini yaşamaktadırlar. Bununla birlikte "kentleşme gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun metropolleşme düzeyi ile sınırlandırılamaz."[2] Çünkü özellikle sürdürülebilir kentsel gelişme bağlamında, küresel piyasaların egemenliğine girmeye yatkın olan bu büyük kentsel biçimlenmeler gerek ülkesel gelişme gerekse de sosyal, ekonomik, çevresel alanlarda gelişmenin sağlanmasında önemli sorunları

[1] J. JOSEPH, *op.cit.,* s.221
[2] J. C. BOLAY, A. RABINOVICH, "Intermediate Cities In Latin America Risk And Opportunities Of Coherent Urban Development", **Cities**, 2004, C.21, S.5, s.408

oluşturmaktadırlar. Bununla birlikte sürdürülebilir kentsel gelişme açısından ele alındığında olayın bir başka boyutu da şüphesiz dengeli bölgesel gelişme olgusudur. Bu bağlamda özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin önündeki dengeli gelişme yolundaki önemli bir sorun ülke içindeki bir kentin aşırı büyümesi ile çekim noktası oluşturmasıdır. Ekonomik açıdan güçsüz olan ülkelerde böyle bir kentin oluşması diğer kentlerin önemini azaltmakta ve bu kentleri ekonomik, toplumsal ve çevresel açılardan güç durumu düşürmektedir. Aynı zamanda bizzat bu kentin kendisi de önemli çevresel, sosyal ve kültürel sorunların kaynağı olmaktadır.

Bu doğrultuda büyük kentlerin dışında kalan kentsel büyüklükler üzerinde durulması gereken çok önemli bir boyutu oluşturmaktadır. Bu bağlamda, orta ölçekli kentler büyük kentlerin olumsuzluklarının bertaraf edilmesi, kırsal alan ile olan yakın ve güçlü bağları, kırdan kente göçün engellenmesi, hizmet merkezleri olma gibi birçok nokta açısından son yıllarda önemli araştırma konularından birisi haline gelmiştir.[3] Çünkü büyük kentler artık büyümelerinin sınır noktasına ulaşmışlardır. Daha fazla büyümelerinin önünde çok ciddi çevresel ve sosyal engeller bulunmakta ve daha fazla nüfusu kaldıracak düzeyde değildirler. Bu bağlamda orta ölçekli kentler küçük ve büyük olmanın tüm avantajlarını kendi bünyelerinde toplayarak daha uyumlu çevreler sunmaktadır.

Orta ölçekli kentlerin önemli hale gelmesinin bir başka göstergesi de bu kentlerin nüfus payı içerisinde giderek artan bir eğilimde yer almalarıdır. Tablo 10, 11 ve 12 sırasıyla Amerika, Brezilya ve Japonya gibi dünya üzerinde farklı coğrafyalarda yer alan ülkelerde kentsel nüfusun dağılımındaki değişimleri göstermektedir.

[3] Jan HINDERINK, Milan TITUS, "Small Towns and Regional Development: Major Findings and Policy Implications from Comparative Research", **Urban Studies**, 2002, C.39, S.3, s.379; J. C. BOLAY, A. RABINOVICH, *op.cit.,* s.407; Vernon HENDERSON, "Medium Size Cities", **Regional Science and Urban Economics**, 1997, C. 27, s.583

Tablo 10. ABD'de Kentsel Nüfusun Dağılımındaki Değişim

Kentsel Yerleşmenin Büyüklüğü (kişi)	**1970 yılında toplam nüfus içinde % oranı**	**1990 yılında toplam nüfus içinde % oranı**
1 milyon üzeri	16	15
500 bin – 1 milyon arası	12	9
100 bin – 500 bin arası	10	11
50 bin – 100 bin arası	14	16
50 binin altında	45	45

Kaynak: Vernon HENDERSON, "Medium Size Cities", **Regional Science and Urban Economics**, 1997, C. 27, s.585

Tablo 11. Brezilya'da Kentsel Nüfusun Dağılımındaki Değişim

Kentsel Yerleşmenin Büyüklüğü (kişi)	**1970 yılında toplam nüfus içinde % oranı**	**1990 yılında toplam nüfus içinde % oranı**
Metropoliten Bölgeler	59.4	56.6
250 bin – 500 bin	8.7	9.9
100 bin – 250 bin arası	11.1	11.5
50 bin – 100 bin arası	7.8	8.3
50 binin altında	13	13.7

Kaynak: Vernon HENDERSON, "Medium Size Cities", **Regional Science and Urban Economics**, 1997, C. 27, s.585

Tablo 12. Japonya'da Kentsel Nüfusun Dağılımındaki Değişim

Kentsel Yerleşmenin Büyüklüğü (kişi)	**1970 yılında toplam nüfus içinde % oranı**	**1990 yılında toplam nüfus içinde % oranı**
500 binin üzerinde	34	33
100 bin – 500 bin	38	43
100 binin altında	28	24

Kaynak: Vernon HENDERSON, "Medium Size Cities", **Regional Science and Urban Economics**, 1997, C. 27, s.585

Yukarıdaki tablolardan görüldüğü üzere, gerek coğrafyaları gerekse de gelişmişlik düzeyleri birbirinden farklı olan ülkelerde, özellikle 50 bin ila 500 bin nüfusa sahip olan kentsel büyüklüklerin nüfusları önemli bir artış göstermektedir. Buna karşın tüm ülkelerin büyük kentlerinin nüfuslarında bir azalmanın olduğu da görülebilmektedir. Sonuçta bu gelişim çizgisi 50 bin ile 500 bin aralığında nüfusa sahip olan yerleşmelerin önemli hale geldiği ileri sürülebilir.

Bu çerçevede, aslında bir yerleşimin ideal büyüklüğü ile ilgili tartışmalar yeni değildir. 1950'li ve 60'lı yıllarda planlama ve tasarım yoluyla elde edilecek ideal büyüklüklerin toplumsal gelişmeyi sağlayacağı ve bu yolla daha iyi yaşam olanaklarının bulunacağı ve böylece yaşam kalitesinin yükseltilebileceği görüşleri

ileri sürülmüştür.[4] Bununla birlikte, daha sonraki dönemlerde dünya üzerinde yaşanan kentleşmenin niteliğinin özellikle iletişim, ulaşım gibi alanlardaki büyük ilerlemeler ile değişmesi sonucu bu görüş kesintiye uğramıştır.

Büyük ölçüde doğruluk payı olan ideal yerleşim büyüklüğü kavramının kesintiye uğramasının arkasında yatan temel neden ise bu olgunun sağlam temeller üzerinde değil birazda ütopist bir yaklaşım sonucu bina edilmeye çalışılmasıdır. Ancak son yıllardaki çevresel, sosyal ve ekonomik açılardan yaşanan sorunlu gelişmeler ile gündeme gelen sürdürülebilir kentsel gelişme olgusu kent büyüklüğü kavramının idealleştirilmesi gereken bir kavram değil gerçekleştirilmesi gereken bir kavram olduğunu açık biçimde ortaya koymuştur.

Bu bağlamda, yapılan bu çalışmanın ikinci bölümünde sürdürülebilir kentsel gelişme açısından doğru kent büyüklüğünün orta ölçekli kentler olduğu kavramından hareketle orta ölçekli kente neden gereksinim duyulduğu ve önemi ile birlikte orta ölçekli kentin tanımlaması yapılmış ve daha sonra bu kent büyüklüğünün sürdürülebilirlik yolundaki diğer kent büyüklüklerine göre (büyük kentler ve çok küçük kentler) avantajları ve dezavantajları ortaya konmuştur.

2.1.Orta Ölçekli Kentin Tanımlanması

20. yüzyıl boyunca yaşanan gelişmeler ile teknoloji, iletişim ve bilim alanlarındaki inanılmaz ilerlemeler sonucu yüzyılın sonlarına doğru kent anlamını değiştirmiş; sanayi döneminin emek – enerji yoğunluklu üretim kenti yerini küresel sürecin hiyerarşik yapılandırması ile oluşan kentlere bırakmaya başlamıştır. Özellikle iletişim olanaklarının ve araçlarının belirli kentlerde yoğunlaşması ile kentlerin eskiye oranla çok daha geniş alanlara hizmet vermelerini sağlamıştır. Böylece "bilgi ağlarının bağladığı küresel kentler"[5] ortaya çıkmıştır.

[4] D. THORNS, *op.cit.,* s.223
[5] Manuel CASTELLS, "The Informational Mode of Develeopment and the Restructuring of Capitalism", **Readings in Urban Theory**, ed. S. Fainstein, S.Campell, Blackwell Publishing, 1996, s.72–101

Küresel ağların kesiştiği noktalarda yer alan bu kentler denizaşırı fiber optik kablo bağlantıları ile dünya finans piyasalarının odak noktası konumuna gelmiş ve ileri hizmetler sunan birimler olmuşlardır. Bu çerçevede, dünya üzerinde belirli noktalarda yer alan küresel kent, dünya kenti gibi terimlerle karşılanan kentlerin iletişim, finans piyasaları gibi stratejik bağlantı noktaları ile birbirlerine bağlanması sonucu dünya üzerinde bir küresel kademelenmenin oluştuğu ileri sürülmüştür.[6]

Bununla birlikte, küresel süreçlerin etkisiyle ortaya çıkan kent biçimini bilgi ağları ile birbirine bağlanmış olan küresel kentlere indirgememek gerekmektedir.

Bu anlamda, küresel etkiler yeni ve farklı bir mega kenti oluşturmuştur. Farklı biçimlerde anlaşılan bu kent kavramı Avrupa çerçevesinden Peter Hall'un tanımıyla on milyon ve üzeri nüfusa sahip kentsel aglomerasyonlar olarak tanımlanmaktadır.[7] Aslında bu yerleşim birimleri için gerçek olan "sınırlarını, özgünlüklerini ve benzersizliklerini yitirecek ölçüde büyümüş alanların kentlerin yerini aldığıdır."[8]

Özellikle gelişmekte olan ülkeler için bu kentlerin önemi sadece nüfuslarından dolayı değil toplum, gelişme ve devlet üzerindeki etkilerinden kaynaklanmaktadır. Bu ortaya çıkan yeni mega kentler veya kentsel aglomerasyonlar kentsel nüfus üzerinde bütünleşme yerine ayrışma doğrultusunda fiziksel baskı oluşturmaktadırlar. Ayrıca bu kentler yoksul ülkelerin ortak bir özelliği olarak da görülmektedirler.[9]

Bu anlamda bu tarz metropollerin başlıca üç tür biçimsel unsurundan söz etmek mümkündür. Bunlar, yapısal yoğunluk ve yayılma, ulaşım sistemlerinin tipi, modeli ve kapasitesi ile nüfusun geniş ölçeklerde yararlandığı sabit hizmetlerin konumudur.[10] Yani, bu kentler hem yatayda yayılan ve hem de yapı yoğunluğunun yüksek olduğu, nüfusun yararlanacağı kentsel hizmetlere olan ulaşılabilirliğin zaman ve maliyet açısından külfetli olduğu kentlerdir.

---

[6] Çağlar KEYDER, "İstanbul'u Nasıl Satmalı?", **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**, İkinci baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 1996, s.94–106
[7] J. JOSEPH, *op.cit.,* s.223
[8] M. BOOKCHIN, *op.cit.,* s.17
[9] J. JOSEPH, *op.cit.,* s.223
[10] K. LYNCH, *op.cit.,* s.99

Ayrıca milyon nüfuslarla ifade edilen bu kentler aynı zamanda tam anlamıyla devasa tüketicilerdir. Nijkamp ve Finco böyle bir kentin günde yaklaşık 320 bin ton su, 11 bin ton fosil yakıt ve 2000 ton gıda tükettiğini ileri sürmektedir.[11] Bu bağlamda bu kentlerin doğalarından kaynaklanan ve neo-liberalizmin tüketim politikasına uygun biçimde, tüketici nosyonlu kentler olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte tüketim sadece mallar düzeyinde gerçekleşmemektedir. Bu kentler kırsal alanı ve bununla birlikte doğal çevrelerini de tüketmektedirler. "Gerçekten de banliyölerin açık alanlara eşi görülmemiş biçimde yayılmasıyla kent, tarım alanlarını ve doğal dünyayı kelimenin tam anlamıyla yutmuş, komşu kasaba ve köyleri genişleyen bir varlığın içine çekmiştir."[12]

Günümüzde metropollerde veya büyük kentlerde yaşamak için ideal bir çevre sunulmamaktadır. Çünkü bu kentler kontrolsüz ve hızlı bir biçimde büyümekte, ulaşım tıkanmakta ve kent içindeki hareketliliğin sürekliliği sağlanamamakta ve ulaşım için harcanan para ve zaman büyük oranlarda artmıştır. Bununla birlikte bu kentler hem mekansal hem sosyal hem de ekonomik yönlerden eşitsizliklerin kaynağı konumuna gelmiştir.

Bu bağlamda değişen üretim ilişkileri zenginleri daha da zenginleştirirken yoksul kesimin koşullarını daha da güçleştirmiştir. Gelir dağılımındaki bozulmanın da büyük kentlerde artış gösterdiği görülmektedir.[13] Yani bu kentler ekonomik eşitsizliği körüklemektedir.

Bununla birlikte bu kentlerde farklı sosyal grupların ikamet alanları arasındaki sınırlar gittikçe koyulaşmaktadır.[14] Bu bağlamda, toplumun farklı sınıf ve gelir gruplarının kent dışında etrafı yüksek duvarlarla çevrili özel mahalleler oluşturdukları görülmektedir. Nitekim "bu tip bir kendine mahsus yeni mahalleler

[11] A. FINCO, P. NIJKAMP, *op.cit.*, s.295
[12] M. BOOKCHIN, *op.cit.,* s.31
[13] Tayfun ÇINAR, "Dünya Kenti ve Toplumsal Kutuplaşma (İstanbul Dünya Kenti Olmalı mı?)", **Tartışma Metinleri**, No.12, Ankara, 1998, s.11
[14] K. LYNCH, *op.cit.,* s.99

veya özel siteler bir tür gettolaşma olarak da görülmektedir."[15] Özellikle yüksek gelir gruplarının ve belirli etnik ya da dini grupların kentlerin çevrelerinde mekansal ayrışmayı derinleştiren bu yerleşim biçimleri bir başka yönden de sosyal ayrışmayı körüklemektedir. Başka bir deyişle yönetim kademeleri ile güç odakları olarak ilişkiye girebilen ve onları yönlendiren bu kesim kentsel hizmetlerden geniş ölçüde yararlanırken, hizmetleri kendi yerleşim birimlerine rahatlıkla çekebilirken toplumun diğer kesimlerini oluşturan özellikle en dezavantajlı grup olan yoksulların hizmetlere erişmesi çok zor şartlar altında gerçekleşmektedir. Bu durumda aslında "kentlilik, yerel özerklik, demokratik kent yaşamı gibi kavramların içini boşaltmaktadır."[16] Nitekim demokrasinin kurulabilmesi için baskın büyük kentlerin olmaması arasında da koşutluk kurulmaktadır.[17]

Bu savı destekleyen bir başka yaklaşımı da gelişmiş bir ülke olan Hollanda'nın büyük kent politikasını dayandırdığı temeller oluşturmaktadır. Hollanda'nın büyük kent politikası yüksek işsizlik, suç, kutuplaşma, düşük gelirli hane halklarının büyüyen yoğunlaşmalarına ve sosyal dışlanmanın önlenmesine dönüktür. Bu bağlamda, Hollanda'nın büyük kent politikası üç konuya dayanmaktadır; ekonomi ve istihdam, fiziksel altyapı, sosyal altyapı.[18] Görüldüğü üzere büyük kentlerin neden olduğu sorunlar sadece az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde değil gelişmiş ülkelerde de benzer durumları yaratmaktadır.

Ancak büyük kentler açısından, bu gelişmişlik farklarının doğurduğu en önemli ayırım bu kentlerin üstlendiği roller açısından oluşmaktadır. Bu çerçevede "az gelişmiş ülkelerin büyük kentleri küresel güçlerle en yoğun değişim ilişkilerinin yaşandığı merkezlerdir. Bu nedenle de merkez ülkelere kaynak aktarımının gerçekleştiği mekanlar bu ülkelerin en büyük kenti/kentleri olmaktadır. Dolayısıyla az gelişmiş ülkeler açısından metropoliten kentler gelişmeye engel olan birimler olarak değerlendirilmektedir. Gerekçe olarak, bu kentlerin büyümeleri için zorunlu olan kaynakları ülke içindeki diğer bölgelerden aktardıkları, sosyal maliyetleri büyük

[15] Can HAMAMCI, "Kent, Zengin Gettolar, Yerel Yönetimler", **Ada Kentliyim Dergisi**, 1996, S. 5, s. 106 – 107
[16] A. E. DOĞAN, *op.cit.,* s.116
[17] S. ERYILDIZ, , *op.cit.*, s.27
[18] S. TSENKOVA, 2004, *op.cit.,* s.35

ölçüde arttırdıkları, uluslararası kapitalist sistemle ulusal alt sistemlerin bütünleştikleri merkezler olarak bağımlılık ilişkilerini yoğunlaştırdıkları gösterilmektedir."[19] Bu çerçevede söz konusu kentsel yerleşimlerin küresel ağlarla bağlantı kurmakta, sıkı bir ilişki içerisinde olmalarına rağmen, yerel düzeyde fiziksel ya da toplumsal açıdan bir kopukluk içerisinde oldukları da bir gerçektir.[20]

Büyük kentlerin az gelişmiş ülkelerin gelişimine engel olan birimler olmasının arkasında yatan en önemli nedenlerden birisi bu kentlerin devlet otoritesinin dışında, küresel ekonomiden pay alabilmek adına, küresel güçlerle doğrudan pazarlıklara girmeleri ve ulusal bölgesel dengeleri göz önüne almadan, kendilerini uluslararası pazarda, sermayeyi çekebilmek için pazarlamalarıdır.

Büyük kentlere dayalı bu sorunların, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından önemi şüphesiz bu ülkelerde büyüyen bir eğilime sahip olan mega kentleşme sürecidir. Bu doğrultuda, "1960 yılında dünya üzerindeki 19 mega kentin sadece 9'u gelişmekte olan ülkelerde yer almaktayken, günümüzde var olan 60 mega kentin yaklaşık yarısından fazlasının bu ülkelerde olduğu görülmektedir."[21] Yani tüm sorunlarına karşın bu ülkelerde mega kentleşme sürecinin tüm hızıyla devam ettiği ortadadır.

Bu eğilim, "küreselleşme süreci ile birlikte gelen bazı kentlerin ön plana çıkması ve gelişmesi, bazı kentlerin ise tam aksi yönde olumsuz yaşam koşulları ile karşı karşıya kalmasının"[22] devam edeceğinin göstergesidir.

O halde bir veya birkaç kent üzerinde yaşanan gelişmenin önüne geçilmesinin gerekliliği açıkça görülebilmektedir. Çünkü tek kente dayalı gelişim süreci bölgesel dengesizlikleri de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, "genelde yönetim otoriteleri kentler arası nüfus dağılımını düzenlemek için girişimlerde bulunmaktadır.

---

[19] H. Tarık ŞENGÜL, **Kentsel Çelişki ve Siyaset**, Demokrasi Kitaplığı, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayını, Kros Matbaacılık, İstanbul, 2001, s.120
[20] Manuel CASTELLS, **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Cilt 1 Ağ Toplumunun Yükselişi**, çev: Ebru Kılıç, 1. baskı, Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.540
[21] J. JOSEPH, *op.cit.,* s.223
[22] PINARCIOĞLU, 1994: 108 *içinde* A. E., DOĞAN, *op.cit.,* s.115

Bu girişimlerin amacı da ikincil kentlerin büyümelerini sağlamak, tarımsal hizmet merkezlerini geliştirmek ya da endüstriyel büyüme alanları oluşturmak için büyük kentlerin nüfus artışının yavaşlatılması bir çözüm yolu olarak sunulmaktadır."[23]
Bu bağlamda, büyük kentlerin büyümesinin yavaşlatılması konusunda atılabilecek en önemli adım ikincil kentlerin ekonomik anlamda teşvik edilmesi ile olabilir. Başka bir deyişle, teknolojinin, iletişimin olanaklarından faydalanarak büyük kentler dışında çekim merkezleri oluşturmak gereklidir.

Nitekim bu görüş aslında 20. yüzyılın ortalarından itibaren gündemde yer almış ve Le Corbusier'in yazışmalarında dönemin büyük kentleri hasta olarak nitelendirilmiş ve nüfusun ülke içinde yeniden dağılımının gerekliliği ortaya konmuştur.[24]

Bu bağlamda, sonuçta sıralanan bu olgular ışığında büyük kent dışında, büyük kent odaklı olmayan bir kentleşme eğiliminin gerekliliği açıkça ortadadır. Yani kentsel kademelenme içerisinde büyük kentlerden sonra gelen orta ölçekli kentlerin bu doğrultuda önem kazandıkları görülmektedir. Ayrıca, yanlış kentleşme politikaları sonucunda önemini yitiren orta ölçekli kentlerin de 21. yüzyılın başında yeni politikalara ihtiyacı vardır. Bu noktada yapılması gereken şey, büyük kentlerin sürdürülebilir kentsel gelişmenin prensipleri ile örtüşmeyen sorunlarının çözümü ile orta ölçekli kentlerin yeni bir vizyona olan ihtiyaçlarının birleştirilerek SKG doğrultusunda orta ölçekli kentlerin geliştirilmesidir.

Bu bağlamda, hangi kentlerin orta ölçekli kentler olduğu, bu kentlerin özeliklerinin neler olduğu, kentsel sınıflama içerisinde nerede yer aldıkları sorularının yanıtlanması gerekmektedir.

Orta ölçekli kentin doğrudan bir tanımını yapmak güçtür. Bununla birlikte orta ölçekli kent ile ilgili olarak "büyük ve küçük kentlerin avantajlarını bünyesinde

[23] Peter NIJKAMP, **Handbook of Regional and Urban Economics**, ed. Peter Nijkamp, Elsevier Science Publishers, Amsterdam, 1986Peter NIJKAMP, 1986, s.657
[24] S. ERYILDIZ, *op.cit.*, s.32

toplayan ve sürdüren, bununla birlikte dezavantajlarını sürdürmeyen ve bu iki kentin bileşkesi olan kent"[25] tanımlaması yapılmaktadır.

Bunun yanı sıra orta ölçekli kentin en yaygın olarak görülen tanımlaması nüfus ölçütüne göre yapılan tanımlamadır. Bu bağlamda "nüfus anahtar konumdadır ancak yegane ölçüt olmayıp, coğrafik ve kültürel görelilik de tanımlamada önemli rol oynar"[26] Buna ek olarak, tek boyutlu bir tanımının yapılamayacağı, bunun yerine çok boyutlu bir tanımının yapılması gerektiği de ileri sürülmektedir. Bunun yanı sıra bu çok boyutlu yaklaşımın ekonomi, çevre, gelişme, altyapı, hizmetler, politik ve kurumsal örgütlenme ile sosyal ve kültürel unsurları kapsadığı da belirtilmektedir.[27]

Orta ölçekli kentin üzerinde uzlaşılabilecek bir tanımının yapılamamasının nedeni her ülkenin kendi özgün dinamikleri, demografik özellikleri ve kentleşme politikalarının bulunmasıdır. Başka bir deyişle, orta ölçekli kent ticari bir kenttir tanımı kimi ülkeler için geçerli olabilir. Ancak başka bir ülke açısından orta ölçekli kentin üretim kenti olma özelliği ağır basabilmektedir. Bu sebeple yine en sağlıklı tanım nüfus ölçütüne göre yapılabilecek olan tanımdır.

Bu aşamada bazı ülkelerin nüfus ölçütüne göre yapmış olduğu sınıflamalar üzerinde durulacaktır.

Bu çerçevede, ABD'de kentleşmeyi derecelendirmeye dönük ve nüfus ölçütünü temel alan bir kentsel sınıflandırma kuralı geliştirilmiş ve nüfus büyüklüklerine göre kentsel büyüklükler tanımlanmıştır. Bu yolla geliştirilen yerel kodlar ABD'de kentsel hizmetlerin sunumundan, güvenlik, itfaiye, sağlık hizmetleri gibi birçok kamu hizmetinin hangi kentte ne şekilde görüleceğine dek geniş bir perspektifte kullanılmakta olup birçok başka ülkeyi de etkilemiştir. Bu bağlamda bu sınıflamaya

[25] ----------, **Intermediate Cities in**…, *op.cit.,* s.21
[26] ----------, **Medium Sized Cities In Europe**, ed: Voula Mega, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin, Ireland, 1997, s.3
[27] J. C. BOLAY, A. RABINOVICH, *op.cit.,* s.410

göre 100.000 ile 300.000 nüfus aralığında olan kentler orta ölçekli kent olarak tanımlanmıştır.[28]

Başka bir yaklaşımda da, Avrupa birliği içerisinde kentsel merkezlerin nüfus büyüklüğüne göre sınıflandırıldığı görülmektedir. Buna göre nüfusu 250.000 kişiden fazla olan kentler büyük kent, 250.000 ile 100.000 kişi arası orta büyüklükteki kentler ve 100.000 kişiyi aşmayan kentler ise küçük kentler olarak değerlendirilmektedir.[29]

Farklı bir coğrafyada yer alan İsrail'de de, bu ülkenin kentsel yoğunluklarının araştırıldığı bir çalışmada, nüfusa dayalı bir sınıflama yapılmış ve buna göre nüfusu 100.000'den büyük olan yerleşimler büyük kent, 25.000-100.000 arası nüfusa sahip yerleşimler orta büyüklükte kent, 5.000-25.000 arası nüfusa sahip yerleşimler küçük kent ve sonunda 5.000'den küçük nüfusa sahip olan yerleşimlerde küçük kentsel ve kırsal yerleşimler olarak sıralanmıştır.[30]

Yine Amerika kıtasında yer alan başka bir ülke olan Kanada'da ise 50.000 ile 500.000 kişi nüfusa sahip yerleşmeler orta ölçekli olarak tanımlanmıştır.[31] Güney Amerika'da yer alan Brezilya'da ise orta ölçekli kent nüfusu 50.000 kişi ile 500.000 kişi arası olarak değerlendirilmektedir.[32]Bununla birlikte Hollanda da ise 100.000 ile 150.000 nüfuslu kentler orta ölçekli kentler olarak kabul edilmektedir.[33] Uzak doğunun gelişmiş ülkesi olan Japonya'da ise 100.000 kişi ile 500.000 kişi arasındaki nüfusa sahip yerleşimler orta büyüklükte kentler olarak ele alınmaktadır.[34]

Ülkelerin yanı sıra, akademik kurumlarında kentsel sınıflama yaptıkları görülmektedir. Bu doğrultuda, Waterloo Üniversitesi Çekirdek Alan Araştırma ve

---

[28] ---------, **The Mid-Sized City: Exploring It's Unique Place in Urban Policy**, A Summary of the Rochester Conservation on Mid-Size Cities, November 2002, Rochester, USA, 2002, s.1
[29] ----------, **Medium Sized Cities In Europe**…, *op.cit.,* s.13
[30] Ammon FRENKEL, "The Determinants Of Urban Density – The Israeli Case", **The 42nd Congress of the European Regional Science Association**, Dortmund, August 27–31, Germany, s.8
[31] Mark SEASONS, "Indicators and Core Area Planning: Applications In Canada's Mid Size Cities", **Planning Practice and Research**, 2003, C.18, s. 63
[32] V. HENDERSON, *op.cit.,* s.585
[33] A. VAN DIEPEN, H. VOOGD, *op.cit.,* s.66
[34] V. HENDERSON, *op.cit.,* s.586

Tasarım Merkezi (Center For Core Area Research and Design) ve Orta Ölçekli Kent Araştırma Merkezi (Mid-Size City Research Center) nüfusu 50.000 ile 500.000 aralığında olan kentleri orta büyüklükte olarak sınıflamıştır.[35]

Bir başka akademik tanımlama ise ülkemizde yapılmıştır. Buna göre, 10.000 ile 25.000 kişi arası nüfusa sahip olan yerleşimler küçük kent, 25.000 – 100.000 kişi arası nüfusa sahip olan yerleşimler orta büyüklükteki kent, 100.000 üzerindeki nüfusun ise büyük kent olarak tanımlandığı görülmektedir.[36]

Ülke nüfusu çok az olan İsrail gibi ülkeler göz ardı edilecek olunursa, diğer ülkelerin bir değerlendirilmesi yapıldığında orta ölçekli kent için alt sınırın 50.000 kişi, üst sınırın ise 500.000 kişi olduğu görülebilmektedir. Bunun yanı sıra ABD ve AB'nin ölçütü ise birbirine çok yakın bir aralık (100.000 – 300.000 kişi) içindedir.

Bu bağlamda, orta ölçekli kent kavramını destekleyici bir başka olgu da nüfus büyüklüğü açısından en uygun kent ölçeği kavramıdır. Tabi ki burada en uygun kentin kavramsal olarak açıklanması endişesi yerine, yapılan bilimsel çalışmalar sonucu ortaya çıkan en uygun kent ölçeğinin nüfus büyüklüğü üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda en uygun kent ölçeğinin nüfusunu saptamaya dönük olarak çalışmalar ve ortaya koydukları nüfus büyüklüğü aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

[35] M. SEASONS, *op.cit.,* s.64
[36] Ergun GÜRPINAR, **Çevre Hukukunda Ekolojik Denge Kavramı ve Bu Dengenin Korunması**, İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Hukuku, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1988, s.49

Tablo 13. En Uygun Kent Ölçeğinin Nüfus Büyüklüğü Üzerine Araştırmalar

Çalışmayı Yapan Kişi	**Ortaya Koyduğu Nüfus Büyüklüğü (kişi)**	**Yayının Adı ve Yılı**	**Temel Bulgu / Gerekçe**
Brian Berry	250.000	Geographic Perspectives on Urban Systems, 1970	Kentsel sistemin parçalarının kendi ayakları üzerinde durabilmesi için gerekli nüfus
Kraliyet Yerel Yönetimler Kurulu	100.000 – 250.000	---	Bu nüfusun üzerinde kamu sektöründe olumsuz dışsallıklar yaratması
H.S. Philips	100.000 – 250.000	Belediye Etkinliği ve Kent Büyüklüğü, 1940	Hizmet etkinliğinin en etkin olması
O.D. Duncan	100.000 – 300.000	Kentlerin Optimum Büyüklüğü, 1951	Ekonomik açıdan en verimli kent
R.M. Lillibridge	100.000 – 300.000	Kent Büyüklüğü: Bir Değerlendirme, 1952	Ekonomik açıdan en verimli kent
W.R. Thompson	100.000 – 300.000	Kent Ekonomisine Giriş, 1965	Ekonomik açıdan en verimli kent
Brian Goodall	100.000 – 300.000	The Economics of Urban Areas, 1972	Belediye hizmetlerinin kişi başına maliyeti bakımından

Kaynak: İ. CERİTLİ, **Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma Sürecinde Optimum Kent Ölçeğinin Önemi ve Türkiye Örneği**, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Mahalli İdareler ve Yerel Yönetimler Bilim Dalı, İstanbul, 2000 kaynağından yararlanılarak tablo haline getirilmiştir.

Ceritli, çalışmasında en uygun kent büyüklüğünün 100.000 ile 300.000 nüfus arasında değişen kentler olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, nüfus büyüklüğünün belirli bir düzeye kadar kentlerin etkinliğini arttırmakta olduğunu, bundan sonra ise etkinlik/verimlilik düzeyinin düşmeye başladığını ileri sürmektedir.[37]

Söz konusu tezin ortaya koyduğu sonuç orta ölçekli kentler açısından önem taşımaktadır. Şöyle ki, dünya üzerinde orta ölçekli kentler ile ilgili olarak genelde 100.000 ile 300.000 kişilik nüfus büyüklüğü kabul görmektedir. En uygun kent büyüklüğünün de aynı nüfus aralığını belirtmesi, orta ölçekli kentin aynı zamanda en

[37] İ. CERİTLİ, *op.cit.,* s.170

uygun kent büyüklüğü olduğunu da ileri sürmeyi olanaklı kılacak bir gösterge olarak yorumlanabilir.

Orta ölçekli kentin tanımlanması çerçevesinde son olarak bu kent biçiminin genel özellikleri üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede, orta ölçekli kentler ya büyük kentsel aglomerasyonlar içinde absorbe olmakta ya da metropoliten bölgenin bir parçası olarak kalmaktadırlar.[38] Bununla birlikte, çok azı çok merkezli kentsel yapı içerisinde önemlerini koruyabilmektedirler. Bununla birlikte bir başka özelliği ise dışarıya göç vermesi[39] ve ekonomik yapılarının zayıflamasıdır.[40]

Bunun yanı sıra mevcut ekonomik, teknolojik ve sosyal gelişmeler orta ölçekli kentin aleyhine olmakta, büyük kentler karşısında iş ve nüfus kaybetmektedirler. Ancak tüm bunlara rağmen, orta ölçekli kentler birçok yönden cazip yerleşim yerleridir. Büyük kentlerin yaratmış olduğu olumsuzluklardan kaçmak isteyenler için alternatif konumdadır. Ayrıca, orta ölçekli kentler ekonomik rekabetçilik, sosyal eşitlik ve çevresel sürdürülebilirlik açılarından başka bir deyişle sürdürülebilir kentsel gelişme açısından önemli avantajlar sunmaktadırlar.

Bu bağlamda çalışmanın bundan sonraki kısmında orta ölçekli kentlerin sürdürülebilir kentsel gelişme perspektifinden sahip oldukları avantaj ve dezavantajları ele alınacaktır.

2.2. Orta Ölçekli Kentin Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Çerçevesinde Avantaj ve Dezavantajlarının Ortaya Konması

Orta ölçekli kentler ile ilgili olarak dünya üzerinde tüm bu türden kentleri kapsayan bir avantaj ve dezavantaj değerlendirmesi yapmanın birçok açıdan zorlukları vardır.

---

[38] ----------, **The Mid-Sized City: Exploring It's Unique Place in Urban Policy,** *op.cit.,* s.2; ----------, **Medium Sized Cities In Europe**…, *op.cit.,* s.16

[39] ----------, **Medium Sized Cities In Europe**…, *op.cit.,* s.16

[40] ----------, **The Mid-Sized City: Exploring It's Unique Place in Urban Policy,** *op.cit.,* s.2

Bu doğrultuda, ülkelerin gelişmişlik ayırımları bu zorluklardan birisidir. Çünkü birçok gelişmiş kuzey ülkesi kentinde kaynak kullanımı, çöp ve sera gazı emisyonunun azaltılması aynı zamanda kentsel çevre kalitesinin devam ettirilmesi ana kentsel çevresel özellikleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte birçok az gelişmiş güney ülkesi için ise öncelikli sorunlar ağırlıklı olarak kentsel çevreden kaynaklanan hastalık vb. gibi nedenlere bağımlı olan sağlık problemleri ile kentsel bütün içerisinde fiziksel ve kimyasal tehlikelerin azaltılması konularından oluşmaktadır.[41] Yani bu anlamda kentlerin olanakları ile sorunları farklılaşmaktadır.

Bu noktada OÖK'lerin avantaj ve dezavantajlarının sağlam bir zemine oturtulabilmesi için, bu kentler üzerinde bazı genellemeler yapmak gerekmektedir.

Bu doğrultuda öncelikli olarak, orta ölçekli kentleri kavramsallaştırabilecek ve eylem alanlarına dönük olarak sınıflayabilecek belirli boyutlardan söz etmek mümkündür;[42]

- Demografik boyut; kentsel gelişmeye ve göçlere dayanan
- Ekonomik boyut; yerel ve dış alanlarda mal ve hizmet pazarlarını destekleyen üretici ve ticaret sektörleri
- Uzmanlaşma boyutu; iç ve yakın çevre nüfusuna yeter derecede sunulan hizmet ve mallar açısından
- Çevresel boyut; ortak hayatı kolaylaştıran doğal ve yapılı çevrenin belirlenmesi ve kentsel aktivitelerin kirlilik derecelerinin bulunması
- Bölgesel Yönetim boyutu; planlama aracı ile
- Sosyal boyut; toplum yapısı ve sosyal ağ içerisindeki değişikliler
- Kültürel boyut; yerel kültürlerin önemi bağlamında

Bu çerçevede, ikinci olarak, yukarıda sıralanan boyutlar doğrultusunda orta ölçekli kente dönük olarak bazı temel sorunlar ise şu şekilde genellenebilmektedir;[43]

- Büyük kentlerle rekabet açısından küçüklük kompleksi

[41] D. SATTERTHWAITE, *op.cit*., s.1671
[42] J. C. BOLAY, A. RABINOVICH, *op.cit.,* s.410-411
[43] ----------, **Intermediate Cities in**…, *op.cit.,*s.341

- Ortak bir politika ve gelişme stratejisi geliştirmekten çok çevredeki potansiyellerden pay kapma çabası
- Kent merkezlerinin sadece hizmet ve ticaret alanlarına terk edilmesi eğilimi ve bununla birlikte merkezlerde arsa vurgunculuğunun artması, konutların kent dışına yönelmesi ve düşük kalitede kentsel yaşam çevrelerine sahip alt kentlerin oluşması
- Aynı nedene dayalı olarak kültürel mirasın korunmasında güçlüklerle karşılaşılması
- Sorunlu alanların iyileştirilmesi, konut ihtiyacı ve kirliliğin giderilmesi için akçal araçların yetersizliği
- Altyapı eşikleri

Bu sıralanan alanlar, çok az farklılıklarla orta ölçekli kentler için temel sorunları oluşturmaktadır.

Üçüncü genelleme alanı ise bu kentlerin gösterdiği temel kentsel fonksiyonların gruplanması ile ilgilidir. Bu çerçevede orta ölçekli kentlerin aşağıdaki kentsel fonksiyonları yüklendikleri veya yüklenebilecekleri ileri sürülmektedir;[44]

- Bölgesel pazar; kent üretim ve mal değişimi için hem yerel hem de bölgesel ekonomi düzeyinde önemli bir yürütücüdür.
- Hizmet merkezi; kent hem kendi halkı hem de çevredeki nüfus için kamu hizmetleri yanında kimi özel hizmetlerin (iş, banka, hukuk vs.) sağlayıcısı durumundadır.
- Ekonomik yerleşim; gerekli altyapı yatırımlarının ve ekonomik kurumların oluşturulmasıyla beraber büyük ölçekli endüstri ve ticarette ulusal hatta uluslararası alanda güçlü konuma gelebilme durumundadır.
- Turizm merkezi; bulunduğu mekanın özelliklerini (tarihsel, doğal) kullanarak iç ve dış turizmde etki olabilmeleri
- İletişim merkezi; bilgi ve malların değişim gösterdiği platform olma potansiyeli göstermesi

[44] J. C. BOLAY, A. RABINOVICH, *op.cit.,* s.411-412

- Ulusal / uluslararası ara yüz olma; gelişme stratejileri doğrultusunda bağlantı noktası olma durumu

Bu bağlamda orta ölçekli kentler ülke kentsel sistemi içerisinde önemli bir role sahiptirler. Küçük olmalarının getirdiği birçok çevresel sosyal ve kurumsal avantajları bulunurken, olası fırsatlar açısından da bazı kısıtlamaları vardır.

Bununla birlikte orta ölçekli kentler ile ilgili ekonomik, çevresel ve sosyal yaşam olarak üç analitik boyut belirlenmiştir. Sürdürülebilir kentsel geleceğin elde edilmesi de bu üç boyutun birbiri ile bütünleşmesine bağlıdır.[45] Bu çerçevede bu bütünleşmenin sağlanması için bu analitik boyutlara yönetimsel yapının; sürdürülebilirliğin mekanla ilişkilendirilmesi için de kentsel planlama boyutunun eklenmesi gerekmektedir. Böylece, orta ölçekli kentleri sürdürülebilir bir kentsel geleceğe ulaştıracak olan çerçeve çizilmiştir; ekonomik, çevresel ve sosyal yaşamın geliştirilmesi, bunların eşgüdüm içerisinde olmasını sağlayacak olan siyasal – yönetsel yapı ve SKG doğrultusunda geliştirilen politikaların doğrudan mekanla ilişkisinin kurulmasını gerçekleştirecek olan kentsel planlama.

Bu çerçevede, orta ölçekli kentlerin avantaj ve dezavantajlarının da bu beş temel alan üzerinden değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında orta ölçekli kentlerin sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde avantajları ve dezavantajları ele alınmıştır.

2.2.1. Ekonomik Açıdan Avantajlar ve Dezavantajlar

Küreselleşme süreci ile birlikte karşılıklı bir etkileşim içerisinde birçok alanda önemli değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Bununla birlikte bu değişimin kendini en çok gösterdiği alan ise ekonomik süreçler olmuştur. Ekonomik süreçlerin küreselleşme ile yaşadıkları dönüşümün mekansal sonuçları arasında da "imalat

[45] ----------, **Medium Sized Cities In Europe**…, *op.cit.,* s.18

sanayilerinin olduğu kentlerin"[46] önemini yitirmesi ve bunun yerine "ileri hizmetlerin teknolojik kolaylıklar ile sunulduğu kentlerin"[47] ortaya çıkması yer almaktadır.

Bu süreçte yaşanan değişime ayak uyduran kentler büyüme eğilimini sürdürmüş ancak özellikle orta ölçekli ve sanayiye dayalı yapısı olan kentler ise önemlerini kaybetmeye başlamışlardır. Başka bir deyişle, "1980'lerden bu yana ekonomik aktivitenin, üretim mekanlarından finans ve özelleşmiş hizmet merkezlerine doğru kayması[48] ile geçmişin kentleri önem kaybederken yeni cazibe merkezleri oluşmuştur.

Böylesine bir sürecin sonunda, sermayenin hareket serbestisi ile şekillenen uluslararası, ulusal ve bölgesel ekonomik değişmelerin doğrultusunda orta ölçekli kentler önemli ekonomik gelişme sorunları ile karşı karşıya kalmışlardır. "Orta ölçekli kent yeni ekonomik düzende meydan okumalar ile karşı karşıyadır."[49] Bununla birlikte birçok orta ölçekli kent nüfus ve işgücü kaybederek bu durumdan son derece olumsuz etkilenmiştir.

Bu yeniden yapılandırma sürecinde orta ölçekli kentler geniş aglomerasyonlara göre ekonomik dinamiklerinde bir azalma ile karşı karşıya kalmışlardır. Aslında bu azalmanın arkasındaki nedenin de büyük kentler olduğu ileri sürülebilir. Çünkü "büyük kentler küresel süreçlerle çok yakından ilişkili olduğu için de diğer kentlerden ayrılırlar. Bu kentler ölçek ekonomilerini takip etmekte, finans piyasaları için uygun ortamları sunmakta, gerek ücretli iş gerekse de hizmet sektöründe yüksek gelirli iş sunmaktadırlar."[50] Büyük kentlerin bu niteliği ile de güçlenen söz konusu değişim ve dönüşüm karşısında orta ölçekli kentlere yeni roller bulunmalı, bu kentlerin kentsel sistem içerisindeki yelerini korumaları ve geliştirmeleri için politikalar geliştirilmelidir.

---

[46] *Ibid.,* s.21
[47] M. CASTELLS, 2005, *op.cit.,* s.515-522
[48] ----------, **Medium Sized Cities In Europe**…, *op.cit.,* s.19
[49] M. SEASONS, *op.cit.,* s.65
[50] Joseph KONVITZ, "Global Cities and Economic Growth", **The OECD Observer**, S. 290, 1994, s.31

Aslında küresel süreçler karşısında tek sorunlu kent büyüklüğü orta ölçekli kentler değildir. Nitekim Castells, yaşanan döngülerin büyük kentler dahil herhangi bir yerleşimin küresel akışlardaki değişime bağımlı olduğunun, bu değişimler karşısında savunmasız olduğunu ileri sürmektedir.[51]

Burada vurgulanmak istenen şey küresel süreçlerin etkilerinden bağımsız, yalıtılmış kentlerin olamayacağıdır. Öyle ya da böyle kentler küreselleşmenin olumsuzluklarından ya da olumlu yönlerinden etkileneceklerdir. İşte bu olumsuzluklardan en az etkilenme koşulu da küresel sürecin dayattığı kademelenmenin reddedilmesi ile olabilecektir.

Bu bağlamda, "Castells'in geliştirdiği ve yarışmacılığa dayanarak gelişen kademelenme yerine bağlantıya (connection) ve işbirliğine (cooperation) dayalı bir ağ sistemi üzerinden"[52] hareket edildiğinde özellikle orta ölçekli kentler güç birliği de yaparak küreselleşmenin neden olduğu sorunlar karşısında daha dirençli olabileceklerdir. Nitekim orta ölçekli kentler kıtası olan Avrupa'da[53] "bu kentleri birbirine bağlayan ağlar üzerinde yapılan Cappelin'in çalışmasında, Avrupa Birliği'nde orta ölçekli kent merkezleri arasında karşılıklı bağımlılığın ve tamamlayıcılığın giderek arttığı söylenmektedir."[54]

Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus bu yeni örgütlenme yapısının da gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin yerleşme yerlerinin doğal evriminde olduğu gibi bir veya iki kentin fenomen olacak biçimde büyümesinin önlenmesi gerekliliğidir. Çünkü böyle bir yaklaşım gerek ekonomik gerekse de sosyal açıdan bölgesel dengesizlikleri arttıracağı gibi sürdürülebilir kentsel gelişmenin kuşak içi eşitlik kavramının da sekteye uğramasına neden olacaktır. Dolayısıyla orta ölçekli kentler veya ikincil kentler mutlaka geliştirilmesi gereken birimleri oluşturmaktadır.

---

[51] M. CASTELLS, 2005, *op.cit.,* s.514
[52] Peter J. TAYLOR, **Regionality In The World City Network**, UNESCO, Blackwell Publishing Ltd., Oxford, UK, 2004, s.14
[53] ----------, **Medium Sized Cities In Europe**…, *op.cit.,* s.2
[54] M. CASTELLS, 2005, *op.cit.,* s.510; ----------, **Medium Sized Cities In Europe**…, *op.cit.,*s.3

Çünkü günümüzde istatistikler metropolitenleşmenin hala ana eğilim olduğunu göstermelerine karşın daha az nüfuslu pek çok orta ölçekli kent yerel ve bölgesel düzeyde aktif olarak ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmelerine büyük katkılar sağlamaktadırlar.[55] Aşağıdaki Tablo 14, 2000 yılı itibariyle kentsel yerleşmelerin büyüklüğüne göre dünyadaki nüfusun dağılımını göstermektedir.

Tablo 14. 2000 yılı itibariyle Kentsel Yerleşme Büyüklüğüne Göre Dünya Kentsel Nüfusunun Dağılımı

	10 milyon ve üzeri	**5 – 10 milyon**	**1 – 5 milyon**	**1 milyon – 500.000**	**500.000 den az**
Dünya	7.9	5.9	23.6	10.1	52.5
Gelişmiş Bölgeler	7.5	4.4	24.1	8.6	55.4
Gelişmekte olan Bölgeler	8	6.6	23.3	10.8	51.2
Az Gelişmiş Bölgeler	7.3	3	22.6	8.4	58.8

Kaynak: J. C. BOLAY, A. RABINOVICH, "Intermediate Cities In Latin America Risk And Opportunities Of Coherent Urban Development", **Cities**, 2004, C.21, S.5, s.409

Bilindiği üzere kentler ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişiminin motor güçleridir. Bu bağlamda yukarıdaki tablo 14 değerlendirildiğinde görülmektedir ki dünya kentsel nüfusunun, tüm gelişmişlik seviyeleri için, %50'den fazlası orta büyüklükte ve daha küçük kentlerde yaşamaktadır. Bu durum orta ölçekli kentlerin önemini gözler önüne sermek açısından önemlidir.

Orta ölçekli kentlerin ekonomik gelişmeye katkı sağlayabilme potansiyelinin önemi bu kentlerin ekonomik açıdan çok önemli sorunları olduğunu göz ardı etmeyi gerektirmez. Aslında tersi bir durum söz konusudur. Yani bu kentlerin potansiyelleri yine bu kentlerin ekonomik sorunlarının ortaya konmasını ve çözülmesi gerekliliğini göstermektedir.

Bu bağlamda orta ölçekli kentler genelde ekonomik açıdan fazlaca olanağa sahip olmadıkları gibi uluslararası ve ulusal alanda büyük kentlere göre rekabet güçleri de

[55] J. C. BOLAY, A. RABINOVICH, *op.cit.,* s.408

çok zayıftır.[56] Bunun yanı sıra tüm kentlerde olduğu gibi orta ölçekli kentlerde de işsizlik en önemli sorunlardan birisini teşkil etmektedir. Gerçi büyük kentler kadar bu sorundan muzdarip değilseler de orta ölçekli kentlerde de işsizlik yaşam kalitesini tehdit eder boyutlara gelmiştir.[57]

Bunlara ek olarak orta ölçekli kentlerin ekonomik yapı içerisindeki sorunlarını şu şekilde maddeler halinde belirtmek mümkündür;[58]

- Bu kentlerin üretim ve hizmet sağlama düzeylerinde kendi iç dinamiklerinden gelen zayıflıkları,
- Art alanları ile olan ilişkilerinin doğrudan güçlü bir ilişki yerine dolaylı makro ekonomik süreçlerden gelen kararlarla olması
- Bu kentlerin, ekonomik zayıflıklarına koşut olarak bağımlı yapıları
- Orta ölçekli kentlerin içinde bulundukları bölgenin demografik yapısı, pazarlara olan erişilebilirliği, gelir dağılımı yapısı güçsüz orta ölçekli kenti çok büyük oranda etkilemektedir.

Bu olumsuz koşullara rağmen ekonomik açıdan orta ölçekli kentler, henüz bozulmamış yapılarıyla sürdürülebilir bir kentsel gelecek adına daha dinamik bir ekonomik yapabilirliğe sahiptirler.

Çünkü orta ölçekli kentlerin bulundukları bölgelerin geliştirilmesini hızlandırıcı birtakım ideal yapılarından söz etmek mümkündür. Bunlar sırasıyla yeterli araç ve hizmetin sağlanabilmesi, daha küçük ve esnek üretim biçimleri, organize olabilecek insan ve işgücü, doğrudan finansal bağlantıların sağlanabilmesi olarak tanımlanabilir.[59]

Ayrıca ABD'yi kapsayan ve orta ölçekli kentlerin üretim biçimleri üzerine bir çalışmada, bu kentlerin standardize edilmiş üretim biçimine sahip oldukları, daha az

[56] ----------, **Intermediate Cities in**…, *op.cit.,* s.4
[57] *Ibid.,* s.16
[58] J. HINDERINK, M. TITUS, *op.cit.,* s.387-390
[59] ----------, **Medium Sized Cities In Europe**…, *op.cit.,* s.2

standardize olmuş[60] ve geleneksel olmayan malların üretiminin ise büyük kentlerde yoğunlaştığı saptanmıştır. Yine aynı çalışmada, kent büyüdükçe ücretlerde ve ulaşım masraflarında oluşan artıştan dolayı firmaların yer seçim tercihlerini büyük kentlerden ziyade orta ölçekli kentlere kaydırdıkları da ileri sürülmektedir.[61]

Üretimde standardizasyonun yanında orta ölçekli kentlerin ekonomik açıdan bir özelliği de büyük kentlerde olduğu gibi özel otomobil kullanımına dayalı büyük ticari merkezlerin, yani keskin hatlı ticaret bölgelemesinin olmayıp kentsel ekonomik eylemlerin karışık bir kullanımla sunulmalarıdır.[62] Bu durum şüphesiz sürdürülebilir kentsel gelişmenin ilkeleri ile de örtüşmektedir.

Bu bağlamda özel otomobile dayalı gelişen ve bu doğrultuda mekanda aşırı büyüyen ve yayılan kentlerin bir başka sorunu da altyapı, ulaşım, ücret, üretim gibi alanlarda maliyet artışını getirmesidir.

Konu ile ilgili olarak, maliyetin özellikle orta büyüklükteki kentler açısından yerleşmenin büyüklüğü ile doğrudan bir ilişkisi olduğu ileri sürülmektedir. Kent büyüdükçe maliyetlerin arttığı ve böylece hem verimlilikten hem de etkinlikten uzaklaşıldığı dile getirilmektedir.[63]

O halde denilebilir ki, büyük kentlerde yaşamanın ekonomik avantajı aslında göreceli bir kavramdır. Çünkü büyük kentlerde orta büyüklükteki kentlere göre daha yüksek ücret, hizmetlere daha etkin erişilebilirlik olmasına karşın, ücretin harcandığı alanların büyük kısmı yine büyük kentlerin hizmetlerinin satın alınmasına ayrılmaktadır. Üstelik büyük kentlerde toprak, ulaşım, altyapı gibi alanlara daha fazla harcama yapıldığı da bir gerçektir. Ayrıca büyük kentlerin temiz su ihtiyaçlarının karşılanmasının, katı atıkları depolamasının, kentsel donatıların işletme maliyetlerinin de yüksek olduğu ve bunların kentlilere ek yük getirdiği de bilinmektedir. Bu durum sürdürülebilir kentsel gelişme açısından ele alındığında ise

[60] Daha az standardize olmuş üretimden, deneme safhasında olan, geliştirilen ürünler ile toplu üretimi gerektirmeyen, özel sipariş verilebilen ve sayılı müşterilere dönük üretim biçimi kastedilmektedir.
[61] V. HENDERSON, *op.cit.,* s.590
[62] Gabriele TAGLIAVENTI, **Medium-Sized Cities,** 2002, http://www.avoe.org (12.10.2005)
[63] S. FAINSTEIN, S. CAMPBELL, *op.cit.,* s.318

ortaya maliyetleri karşılayamayan insanlardan dolayı bir eşitsizliğin çıktığını göstermektedir. Yani büyük kentlerin ekonomik yönden avantajlı oldukları konusu aslında SKG ilkeleri doğrultusunda gerçek dışıdır.

Konu ulaşım açısından biraz daha açılacak olursa, özellikle Avrupa büyük kentlerinde ulaşım sistemlerinin kentlerin yaygın yapısı nedeniyle yeterince sağlıklı hizmet veremedikleri ve buna dayalı olarak trafikte beklemeler sonucu gayri safi yurt içi hasılanın % 3 oranında kayba uğradığı ileri sürülmektedir. Ayrıca bu kentlerde gerekli olan ulaştırma altyapısının (yol, otopark, bağlantı noktaları vb.) kentsel mekanın %15'ini kapladığı vurgulanmaktadır.[64] Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde de durum farklı değildir. Bu tür ülkelerin büyük kentlerinde kentsel seyahatlerin %40 – 50'sini iş-konut yolculukları oluşturmaktadır. Böylece toplam seyahatin yarısını iş-konut yolculuğu oluşturmakta ve bu durum önemli ölçüde zaman ve fosil yakıt israfına neden olmaktadır.[65] Şüphesiz bu durum da SKG ilkeleri ile çelişen bir özellik göstermektedir.

Özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin büyük kentleri ile ilgili olarak söylenebilecek bir başka konu ise, bu kentlerin ülkenin kaynaklarının büyük kısmını kullanmakta olduklarıdır. "Bu kentlere ulusal eğitim harcamalarının büyük kısmı ayrılmakta, su, elektrik, yakıt, toplu taşımacılık gibi alanlarda sübvansiyonlar uygulanmaktadır."[66] Yani büyük kentler aslında teşvik edilmektedir. Ayrıca "tarım politikaları ile de büyük kentlerdeki hızlı büyüme teşvik edilmekte, tarım ürünlerine destek sağlanmadığı için küçük toprak sahipleri topraklarını bırakıp büyük kentlerde kent yoksulları arasına karışmaktadırlar."[67]

Bu durumda yapılması gereken şey çok açıktır. Bu kentlerin çekiciliğini arttıran teşviklerden ve müdahalelerden uzak durulmalı, ikinci derecede merkezleri yani orta ölçekli kentleri geliştirmek için ekonomik ve pazarlama olanaklarını geliştirici teşviklerde bulunulmalıdır. Ayrıca, kırsal ve kentsel gelişim birbirinden ayrılmaz iki

[64] V. MEGA, *op.cit.,* s.145
[65] İ. CERİTLİ, *op.cit.,* s.117
[66] ----------, TÇSV, **Ortak Geleceğimiz**, *op.cit*., s.300
[67] *Ibid.,* s.300

politika alanı olarak ele alınıp hem orta ölçekli kentlerin hem de böylece bunların artalanlarının geliştirilmesi sağlanmalıdır.[68]

Sonuçta şimdiki sorunlu büyük kentlerin meydana gelmesindeki kentsel stratejiler mutlaka değiştirilmelidir. Bu değişim de kesinlikle orta ölçekli kentleri kapsamalı, bu kentlerin ekonomik gelişmelerini sağlayıcı gerekli hizmet ve sistemlerin kurulmasına olanak sağlanmalıdır.

Bu gelişmelerin ışığında orta ölçekli kentin ekonomik faydalarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür;

- Bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde bir araç olma,
- İşyeri – konut günlük seyahatlerinin kabul edilebilir düzeyde olmasını sağlayan kentsel büyüklüğe sahip olma
- Kentsel alanda işlevlerin etkin sunumunu ve yerel yönetimlerin verimli olabilmelerini sağlama
- Ülkenin kaynaklarının (ulaşım örneğinde olduğu gibi)gereksiz yere harcanmamasını sağlama
- Kendi art bölgelerinin gelişimini sağlama yolu ile kırsal gelişmeyi hem kontrol etme hem de geliştirme

Orta ölçekli kentlerin bu sayılan avantajlarını gerçekleştirebilmek için öncelikli olarak ülke düzeyinde yeni bir kentleşme politikası gerekliliği ortadadır. Bununla birlikte bu kentlerin kendi özgün varlığından gelen "üretim biçimi içindeki yüksek düzeydeki uzmanlaşma eğilimini"[69] güçlendirecek politikalara yönlenmesi gerekmektedir. Çünkü günümüz koşulları içerisinde ayakta kalabilmenin koşulu belirli bir alanda uzmanlaşmaya bağlıdır.

Bu çerçevede orta ölçekli kentlerin ekonomik anlamda kendilerini sürdürülebilir kentsel gelişme bağlamında yapabilir kılmaları için belirli bir uzak görüşlülüğe sahip olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda orta ölçekli kentler;

[68] *Ibid.,* s.300-301
[69] V. HENDERSON, *op.cit.,* s.589

- Hizmet ve imalat merkezleri olma durumundadır. Buradaki hizmet ve imalat merkezleri olma koşulu şüphesiz kendi ard bölgeleri ilgilidir. Ard bölgelerine dönük olarak yönetim ve ticaret merkezi, ulaşım ve finansal hizmetler sunma fonksiyonunu yüklenmelidirler. İmalat merkezi olma durumu da şüphesiz uzmanlaşma alanı ile ilgili olup her kentin kendi özgün dinamikleri doğrultusunda belirlenmelidir
- Ard alanları ile ilişkilerini, mevcut büyük kentlerin ard alanları ile olan "sömürücü ve parazitik"[70] bir ilişki üzerine oluşturmamalıdır. Bu çerçevede, ekonomik açıdan orta ölçekli kentlerin avantajlarını en iyi kullanabilmesi, dezavantajlarını da en az zarar verici düzeye indirmesi için belirli düzenlemeler yapması gerekmektedir. "Bununla ilgili olarak geliştirilen iki yaklaşımdan ilki, endüstriyel toplu alanlar (cluster) oluşturmak, ikincisi ise buluşçu bölge yaratma üzerinedir."[71] Zaten bu kentlerin art alanları ile olan ilişkisi de "buluşçu ve ilerleyici"[72] bir yönde olmalıdır.
- İmalat sektöründe uzmanlaşabileceği gibi kırsal alanlarla olan güçlü ilişkileri doğrultusunda tarımsal nitelikleriyle de ön plana çıkabilirler. Her ne kadar tarımsal üretimin yeni dünya içerisinde verimli olmadığı ileri sürülse de günümüzde dünyanın en önemli sorunlarından birisinin beslenme ve gıda üretimi olduğu unutulmamalıdır. "Özellikle desteklenecek bir kentsel tarım politikası kentsel gelişmenin önemli bir unsuru olabilecektir. Başka bir açıdan ise kent yoksullarına daha fazla ve ucuz maliyetli yiyecek sunumunu da kolaylaştıracaktır."[73]
- Sahip oldukları henüz bozulmamış doğal, kültürel ve tarihsel özellikleri ile kentsel gelişimde ekonomik açıdan çeşitliliği sağlamak üzere turizm sektöründe de önemli gelişmeler gösterebilirler.
- Büyük kentlerin gürültülü, güvensiz kentsel merkezleri karşısında insanları kolayca kendisine çekebilecek olan kent merkezlerini canlandırıcı ve cazip kılıcı politikalar üretebilirler.

---

[70] J. HINDERINK, M. TITUS, *op.cit.,* s.390
[71] ----------, **Medium Sized Cities In Europe**…, *op.cit.,* s.28
[72] J. HINDERINK, M. TITUS, *op.cit.,* s.390
[73] ----------, TÇSV, **Ortak Geleceğimiz**, *op.cit*., s.311

2.2.2. Sosyo-kültürel Açıdan Avantajlar ve Dezavantajlar

Küreselleşme süreci içerisindeki yarışmacı ekonomik sistem, özellikle büyük kentleri bu yeni ekonomik düzenin itici güçleri olarak görmektedir. Bununla birlikte, kimi çevrelerde büyük kentlerin bu süreçte birçok açıdan önemli kazanımlara sahip olduğu görüşü egemendir. Ancak unutulmamalı ki "mevcut eğilim sağlıklı bir kentsel yaşam için tehlikeleri doğurma potansiyeline de sahiptir."[74]

Bu bağlamda küresel ekonomik sistem açısından yeniden yapılanma süreci, tüm insanları ama özellikle büyük kentlerde yaşayan insanları büyük ölçüde etkilemektedir.

Küreselleşme iki türde ele alınabilir; insanlara sunduğu fırsatlar ve yine insanlara getirdiği olumsuzluklar. Bu bağlamda iletişim alanındaki yenilikler, teknoloji ve bilim alanındaki ilerlemeler olumlu yönler olarak ele alınabilir. Bununla birlikte bu sunulan olanaklara erişebilmenin düzeyi, kentlerdeki zengin – yoksul uçurumunun orta sınıfın ortadan kaldırılarak iyice keskinleştirilmesi, mekansal ve sosyal eşitsizlikler yoluyla kentsel yoksulluğun körüklenmesi, insanı değil sadece karı düşünen yönleri de küresel sürecin getirdikleri arasındadır.

Yeni düzenin bu söz konusu olumsuzluklarının yaşandığı mekan ise ağırlıklı olarak büyük kentlerdir. "Eşit dağılımdan uzak olan bu süreçler, kentsel alanlarda dengesiz gelişmeyi ve kutuplaşmayı beraberinde getirdiği gibi pek çok kentin sosyal dokusunu da gün geçtikçe daha çok parçalamaya ve katmanlara ayırmaya başlamıştır"[75]

Bu bağlamda kentlerin aşırı büyümesiyle birlikte oluşan yeni yapı içerisinde toplumsal bağların bozulduğu ve böylece az gelişmiş ülkelerin yüksek nüfuslu büyük

[74] A. FINCO, P. NIJKAMP, *op.cit.*, s.292
[75] Özge YALÇINER, "Kent Yoksulluğu ve Kent Sistemleri", **Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama**, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası – Gazi Üniversitesi Müh.Mim. Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2002, s.200

kentleri başta olmak üzere tüm büyük kentlerde sosyal sorunların daha yoğun yaşandığı ileri sürülmektedir.[76]

Bununla birlikte büyük kentlerin ekonomik pazardan pay kapma süreci, bu kentlerin toplumsal adaletçi anlayıştan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Hatta "tam aksi yönde bu metropolitenleşmenin yarattığı mekansal ayrışma, toplumsal kesimleri birbirinden yalıttığı için eşitsizlikleri olağanlaştırmaktadır."[77] Bir başka açıdan da büyük kentlerdeki özellikle kent merkezlerindeki getirimlerden kaynaklanan inanılmaz yapılaşma baskısı, bu kentlerde insanların sosyalleşmesine, bütünleşmesine olanak sağlayan açık ve yeşil alanların giderek yok olmasına neden olmaktadır. Günümüzde birçok büyük kentte yeşil alan ihtiyacı en üst düzeydeki sorunlardan birisini oluşturmaktadır. Bu bağlamda bilinmektedir ki, SKG çerçevesinde açık ve yeşil alanların korunması, geliştirilmesi ve oluşturulması önemli bir unsurdur.

Sürdürülebilir bir kentsel gelecek için sosyal yapı kavramı içerisinde en çok dikkat çekilen konular arasında; sosyal kutuplaşmanın olmadığı farklı grup ve yaşam tarzları arasında uyumlu işbirliği; herkes için cazip, eşitsizliğin olmadığı, temiz ve erişilebilir donatılara sahip olan bir çevrenin yaratılması; her türlü toplumsal ilişkide gerekli olan güvenlik ve bireylerin gerek toplumsal yaşama gerekse de kendi yaşam çevrelerine katılımını sağlayan bütünleşme kavramları gelmektedir. Bu bağlamda orta ölçekli kentleri bu perspektiften de ele almak gereklidir.

Bu doğrultuda sosyal eşitlik kavramı adaletlilik ya da kurallara uygunluk anlamına gelmektedir. SKG açısından ele alındığında ise kavrama en uygun tanım toplumdaki kaynakların paylaşımında adaletli olunması biçiminde ortaya konabilir.[78] Bu çerçevede orta ölçekli kentler büyük kentlere göre sosyal eşitliğin sağlanmasında daha avantajlı bir konumdadır.

---

[76] Paul KRUGMAN, "Urban Concentration: The Role of Increasing Returns and Transport Costs", Proceedings of World Bank, **Annual Conference on Development Economics** 1994, USA, 1995, s.241-242, *içinde* İ. CERİTLİ, *op.cit.,* s.61
[77] A. E. DOĞAN, *op.cit.,* s.85
[78] E. BURTON, *op.cit.,* s.1970

Çünkü birçok büyük kentte zengin ve yoksullar arasında keskin hatlarla çizilen bir ayırım olduğu gibi bu hattın iki yanında kalan grupların kentsel hizmetlere erişebilmeleri de aynı düzeyde olamamaktadır. Ayrıca büyük kentlerde gelir, ırk, etnik grup vb. gibi unsurlar açısından homojen olmayan bir nüfusun varlığı ve kent yönetimlerinin bu unsurlara yaklaşımı sosyal eşitsizliği körüklemektedir.[79] Bununla birlikte, sosyal eşitsizliğin bir sonucu olarak gündeme gelen dışlanmışlık olgusu da büyük kentler için önemli bir toplumsal sorun alanıdır. İlginçtir ki dışlanan "marjinal gruplar küçük ve orta ölçekli kentlerde görülememekte veya kendilerine yer bulamamaktadırlar."[80] Nitekim orta ölçekli Avrupa kentlerinde yapılan araştırma sonucunda metropoliten alanlara oranla bu kentlerde sosyal gerileme ve marjinalleşmenin görülmediği saptanmıştır.[81]

Sosyal kutuplaşma veya ayırım açısından ele alındığında ise bu olgunun büyük kentlere ait bir özellik olduğu ileri sürülebilir.[82] Orta ölçekli kentlerde de kutuplaşmadan söz edilse de büyük kentlerle karşılaştırıldığında önemsiz olarak nitelendirilebilir.[83] Üstelik göreceli olarak küçük kentlerde toplumsal açıdan bir ayrışmadan değil tersine bir bütünleşmeden söz etmek mümkündür.[84] Bunun nedeni ise bu kentlerin ölçeklerinin küçüklüğü, fiziksel açıdan daha kompakt olmaları ve henüz bozulmamış tarihi ve kültürel kimliklerini olmasıdır.

Bu çerçevede, büyük kentlerle kıyaslandığında orta ölçekli kentlerin kısıtlı büyüklüğünün sosyal birimler arasında daha sıkı bir iletişim ve işbirliği kurulmasında ve kentsel kamu mekanlarına erişimin daha kolaylıkla sağlanmasında avantajları da vardır. Böylece katılımın sağlanmasında da çok büyük fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca bu kentleri metropollerden ayıran bir başka özellik de yapılarının ekonomik olmaktan çok sosyal ve kültürel özelliklere yatkın olmasıdır. Nitekim birçok orta ölçekli kent, kentsel kimlik açısından doğal, kültürel ve tarihi

---

[79] ----------, **The Mid-Sized City: Exploring It's Unique Place in Urban Policy,** *op.cit.,* s.7
[80] ----------, **Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı**, *op.cit.,,* s.39
[81] ----------, **The Mid-Sized City: Exploring It's Unique Place in Urban Policy,** *op.cit.,* s.11
[82] I. BRATTBAKK, B. DALE, "Patterns of Social Polarization in a Medium Sized City: Changes in Level of Living in Trondheim 1990-99", **2nd. International Conference in Critical Geography**, August, Taegu, Korea, s.6
[83] *Ibid.,* s.8
[84] ----------, The President Council of Sustainable Development**,** *op.cit.,* s.19

özellikleri ile anılmaktadır. Bunun tersine büyük kentler ise finans merkezi, moda merkezi gibi yakıştırmalar ile tanınmaktadır.

Ayrıca sürdürülebilir bir kentsel gelişme içerisinde yaşanabilirlik kavramı da önemli bir unsur olarak görülmektedir. Bu çerçevede, "yaşanabilirliğin temel koşullarından birisi insanların can ve mal güvenliklerinin sağlanmasıdır."[85] Güvenli bir yaşam çevresinin oluşturulamadığı yerleşmelerin sürdürülebilirlik yolunda önemli bir engelle karşı karşıya oldukları söylenebilir. Bu bağlamda, genellikle büyük kentler güvenliğin sağlanamadığı yaşam çevrelerini oluşturmaktadır. "Özellikle Avrupa'nın büyük kentlerinde vandalizm ve suç oranlarında önemli artışlar görülmektedir."[86]

Bununla birlikte büyük kentlerdeki güvenlik sorununu tek başına ele almamak gerekir. Çünkü bu tür durumların oluşmasında en büyük etken yine büyük kentlerin neden olduğu eşitsizlik ve kötü kentsel koşullarda yaşayan yoksul kesimlerin oluşturulmasıdır.

Bu sıralanan nedenlerden dolayı orta ölçekli kentler özellikle metropollerde yaşayan insanlar tarafından birer cazibe merkezi olarak görülmekte ve tercih sebebi haline gelmektedir.[87]

2.2.3. Yasal – Yönetsel Açıdan Avantajlar ve Dezavantajlar

Günümüz kentleşme süreci büyük oranda küresel ağların karar verici etkinliği çerçevesinde biçimlenmektedir. Bu doğrultuda kentler de bu süreç içerisinde gerek mekansal gerekse de kurumsal ve yönetsel yapıları ile çok önemli bir unsuru oluşturmaktadır. Kentlerin bu önemliliği onların ulusal ve bölgesel düzeylerle birlikte ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

---

[85] ----------, **Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı**, *op.cit.,* s.34
[86] V. MEGA, *op.cit.,* s.138
[87] G. TAGLIAVENTI, **Medium-Sized Cities,** 2002, http://www.avoe.org (12.10.2005); İ.CERİTLİ, *op.cit.,* s.32; ----------, **The Mid-Sized City: Exploring It's Unique Place in Urban Policy,** *op.cit.,* s.24

Başka bir açıdan ise küresel ağların kentleşme sürecini etkileme gücü doğrudan devletin etkinliği bağlamındadır. Şöyle ki, gelişmiş ülkelerde küresel sürecin yansımaları devletin düzenleyici konumu ile biçimlenmekte, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde ise durum farklılaşmaktadır.

Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelerde genel olarak görülen durum ulus devletin düzenleyici gücünün etkisizleşmesi olarak ortaya çıkmakta ve bir yönetim boşluğu belirmektedir. Böylece "bu yönetim boşluğu enformel güç odaklarınca doldurulmakta olup, özellikle kaynakları kontrol etmede sınırlı kapasiteye sahip olan orta ölçekli kentlerde bu durum daha belirgin hale gelmektedir."[88] Yani küresel ekonomik değişim orta ölçekli kentlerin kurumsal kapasite konusunu daha önemli kılmaktadır.[89]

Bu nedenle orta ölçekli kentlerde kurumsal yeniden yapılandırma küresel, ulusal ve yerel güçler arasındaki hassas dengenin korunması açısından gereklidir.[90]

Bu çerçevede orta ölçekli kentlerin sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde birçok potansiyeline karşın en zayıf oldukları yer yönetsel alandır. Çünkü mevcut kentleşme sürecinin yarattığı büyük sorunlara karşı koyabilecek etkin, güçlü bir yerel yönetim sistemine genelde sahip değildirler.

Ayrıca yine uluslararası sermayenin kentsel formu biçimlendirmedeki yayılma ve merkezin dışına doğru iş, konut, büyük ticaret gibi kentsel unsurları çekmesi ile birlikte "özellikle orta ölçekli kentlerde yerel yönetimlerin etkinlik sınırını aşacak genişlemeler"[91] yaşanmaktadır. Bu bağlamda, nüfusu 250.000 kişinin üzerindeki yerleşmelerde yerel yönetimlerin etkinliğinin azalacağı ve hizmet sunumunun zorlaşacağı ifade edilmektedir.[92]

---

[88] Fatma ÜNSAL, "Globalization and The Mid-Rank City: The Case Of Adana, Turkey", **Cities**, 2004, C. 21, S.5, s.440
[89] ----------, **Medium Sized Cities In Europe**…, *op.cit.,* s.38
[90] F. ÜNSAL, *op.cit.,* s.440
[91] G. TAGLIAVENTI, **Medium-Sized Cities,** 2002, http://www.avoe.org (12.10.2005)
[92] Christian LEFEVRE, "Metropoliten Government and Governance in Western Countries: A Critical Review", **International Journal of Urban and Regional Reserach**, 1998, Vol. 22, No.1, s.13-18, *içinde* İ.CERİTLİ, op.cit., s.84-85

Bu bağlamda orta ölçekli kentlerde yerel yönetimlerin, kendi kentsel alanındaki gelişmeyi kontrol etmekle beraber bir başka sorumluluğu da yakın çevrelerindeki kırsal alanın ve art bölgelerinin geliştirilmesidir. Bu çerçevede, "orta ölçekli kentlerin yönetsel yapılarının geliştirilmesi hem kırsal hem de kentsel alanın gelişimi için bir gerekliliktir."[93]

Çünkü orta ölçekli kentler birer hizmet merkezi olarak "yakın çevrelerinin kültürel, kurumsal ve yönetsel yapılarını bünyelerinde bulunduran birer düğüm noktasıdır."[94] Yönetsel açıdan birer düğüm noktası olan orta ölçekli kentler, sürdürülebilir gelişme doğrultusunda olması gereken ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmeyi sadece kendi içerisinde değil yakın çevresinde de sağlamalı ve bu süreci kontrol edebilecek yönetsel bir yapıya kavuşturulmalıdır.

Bu çerçevede orta ölçekli kentler açısından sürdürülebilir bir kentsel gelişme için yerel yönetimler çok önemli boyutu oluşturmaktadır. Ancak bu doğrultuda bir yerel yönetim yapısının temel gereksinimleri şöyle sıralanabilir;

- Kamu idaresi içerisinde kentsel düzeyde farklı birimler arasında etkin ilişkiler
- Kamu – özel sektör kurumları ve kentteki anahtar toplumsal aktörler arasında kamu yarı doğrultusunda uyum
- Yerel olanakların zenginliği
- Kent içindeki farklı çıkar gruplarının bağdaştırılması
- Kentle yakın bölgedeki diğer yerleşimler ve hatta sınır ötesi yerleşimler ile güç birliğini oluşturacak kaliteli ağlar
- Kurumlar arasında stratejiyi eyleme çevirecek bütünleşmiş ve kabul edilebilir bir sistemin kurulması ve geliştirilmesi
- Kamu yönetiminin etkin hale getirilmesi ile yaşam kalitesi seviyesinin yükseltilmesi

Bu doğrultuda üzerinde önemle durulması gereken nokta ise bir yerel yönetimin kendine özgü ortak çıkar sahiplerinden söz edilemeyecek kadar küçük, mali güçten

[93] J. HINDERINK, M. TITUS, *op.cit.,* s.381
[94] ----------, **The Mid-Sized City: Exploring It's Unique Place in Urban Policy,** *op.cit.,* s.13

yoksun ve merkeze bağımlı durumda ise onun tüzel yetkilerini artırmanın fazla bir anlam taşımayacağıdır.[95]

Bu anlamda sürdürülebilir kentsel gelişme yolunda ön koşullardan birisi özellikle orta ölçekli kentler açısından mali güce sahip, merkezi yönetimle tam bağımlılık içinde olmayan ve kendi yerel olanaklarını kamu yararı doğrultusunda kullanabilen bir yerel yönetim yapısına sahip olmasıdır.

Bu çerçevede orta ölçekli kentlerin aslında hayata geçiremediği birçok potansiyeli ya da büyük kentlere nazaran avantajlı durumları söz konusudur. Öncelikli olarak halka yakın birimler olduğu için eğer yeterli güce de sahiplerse "kentsel hizmetlerin en iyi şekilde sunumunu"[96] gerçekleştirebilirler. Ayrıca yine katılımcı bir yönetim anlayışına en yakın birimlerdir.[97] Bununla birlikte bu kentlerin küçük ölçekleri kentsel sistem içerisindeki değişik organizasyonlar arasında işbirliği kurulmasını metropol kentlere göre daha kolay kılmaktadır. Yani, orta ölçekli kentin büyük kentlere oranla daha güçlü olan sosyal bağları ile biçimlenen toplum yapısı kent içindeki kurumlar arasında uzun soluklu işbirlikleri kurmak açısından son derece önemli olmakta ve onlar avantajlı kılmaktadır.[98]

Bu bağlamda SKG kapsamında önemli olan ve kent yönetimi ile doğrudan ilintili olan bir başka unsur ise ulaşım sistemidir. Orta ölçekli kentler büyük kentlere göre ulaşım konusunda gerek yarattığı kirlilik gerekse de fosil yakıt tüketimi ve yoğunluğu açısından daha avantajlı konumdadır. Ancak orta ölçekli kentlerin ulaşım konusundaki en büyük açmazı toplu ulaşım sistemleri ile ilgilidir. Aslında küçük olmaları farklı toplu taşım sistemlerinin (bisiklet, yaya, en az düzeyde enerji tüketimi gerektiren yeni türler vb.) daha kolay ve az maliyetle kurulmalarını sağlayabilecektir. Bu noktada orta ölçekli kentlerin bu avantajını eyleme geçirebilmek için "trafik düzenlemesini ve ulaşım sistemlerini bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde ele

---

[95] Ruşen KELEŞ, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, 4. Basım, Cem Yayınevi, Ankara, 2000, s.39
[96] ----------, **Intermediate Cities in**…, *op.cit.,* s.25
[97] *Ibid.,* s.26
[98] ----------, **Medium Sized Cities In Europe**…, *op.cit.,* s.40

almalıdırlar. Bu yaklaşım da hiç şüphesiz etkin ve güçlü bir yerel yönetim anlayışı ile olabilecektir."[99]

Sonuçta sürdürülebilir kentsel gelişme sürecinde orta ölçekli kentlerin an zayıf yönü yönetsel yapısıdır. Ancak buna rağmen bu kentlerin çok önemli ve işlenmemiş potansiyelleri bulunmaktadır. Bu bağlamda bir yerel yönetim yapısı güçlü olmalı, hizmetlerin sunumunda güçlü bir mali yapıya sahip olmalı, kentsel gelişme sürecinde öncelikli olarak kamu yararını gözetmeli, demokratik ve halka yakın bir birim olarak etkin katılımı sağlamalıdır.

Ayrıca sürdürülebilir kentsel gelişmenin tek bir reçeteye bağlanamayacağı bilinmektedir. Yani bir kentte iyi sonuç veren yöntem başka bir kentte uygun olmayabilir. Bu durum yerel yönetimlerin önemi bir kat daha arttırmaktadır. Bu bağlamda "yerel bölgenin ihtiyaçlarının, kentleşme biçimlerinin, sosyal önceliklerinin ve çevre koşullarının göze alındığı bir gelişme süreci ancak güçlü yerel yönetimler ile sağlanabilir."[100]

2.2.4. Çevresel Açıdan Avantajlar ve Dezavantajlar

Sürdürülebilir gelişme kavramı bugünkü ve gelecek kuşakların daha iyi yaşam koşullarına sahip olmaları üzerine temellenmiştir. Bu çerçevede "sürdürülebilir gelişme gelecek kuşaklara sadece doğal sermayenin değil aynı zamanda bilgi ve beceriyi içeren beşeri sermayenin, tarihsel – kültürel miras gibi insan yapımı sermayenin bırakılması"[101] unsurlarını da içermektedir.

Bu tanım aslında çevrenin sadece doğal özelliklerden ibaret olmadığının bunun yanı sıra tüm insan eylemlerini kapsadığı anlayışı üzerine oturmaktadır.

---

[99] *Ibid.,* s. 64
[100] ----------, TÇSV, **Ortak Geleceğimiz**, *op.cit*., s.303
[101] J. GLASSON "Regional Planning and the Environment: Time for a SEA Change", **Urban Studies**, 1995, C. 32. S.4-5, s.715

Bu çerçevede konu ile ilgili olarak, çevresel sürdürülebilirlik kavramının açılımı, orta ölçekli kentleri çevresel açıdan değerlendirme yolunda önemli bir hareket noktası olarak görülmektedir. Bu bağlamda çevresel sürdürülebilirlik "gelecek kuşakların da eşit derecede çevresel nimetlerden yararlanacağı ve felaketlerle karşılaşmayacağı düzeyde çevrenin taşıma kapasitesi bağlamında korunması"[102] olarak tanımlanmaktadır.

Bu bağlamda gerek Glasson'un gerekse de Jacobs'un tanımlamaları çerçevesinde kentleri çevresel sürdürülebilirlik açısından değerlendirmek kolaylaşmaktadır.

Bu çerçevede öncelikli olarak kentlerin nüfus büyüklükleri ve kapladıkları coğrafik alanlar gündeme gelmektedir. Bu çerçevede büyük kentlerin en önemli niteliklerinden birisi olan nüfus yoğunluğunun ve kentsel yayılmanın etkileri doğal habitatların kaybında çok önemli olmaktadır. Şöyle ki, "Asya ve Afrika'nın elli dolayında seçilmiş ülkesinde nüfus yoğunluğu ve yayılma sonucunda bu ülkelerin %20'sinin bu durumdan çok kötü etkilendiği ve doğal yaban hayatlarının %85'ini kaybettikleri bilinmektedir. 1990 yılı verilerine göre doğal yaban hayatında en az kayba uğrayan %20 ülkede ise ortalama kayıp %41 dolayındadır."[103]

Görüldüğü üzere büyük kentler ve bunların sürekli genişleyen dokusu ve artan nüfusları doğaya aşırı yük bindirmekte ve SG açısından gelecek kuşaklara bırakacakları da bozulmuş bir çevre bile olamayacaktır. Çünkü çevrelerini tahrip etme sürecini çoktan aşmışlar, artık yok etme evresine gelmişlerdir.

Büyük kentlerin çevresel sürdürülebilirlik açısından sorunları sadece bundan ibaret değildir. Çevre üzerinde yok edici bir baskı oluşturmakla beraber sürdürülebilirliğin bir diğer önemli yönü olan yaşanabilirlik açısından da gerek çevre gerekse de insanlar üzerinde olumsuz etkileri olmaktadır.

Bu bağlamda yeterli miktarda ve sağlık koşullarına uygun içme suyu hizmetinin sunulması bir gerekliliktir. Bu çerçevede büyük kentler çevrelerindeki su toplama

[102] M. JACOBS, **The Green Economy**, Pluto Press, London, UK, 1991, s.3-5
[103] ----------, Nüfus ve Hayat Kalitesi Bağımsız Komisyonu, **Geleceğe Özen**, *op.cit.,* s.53

havzalarını yapılaşma baskısı ile yok ederek kentlilerine belirli saatlerde şebeke suyu verme gibi bir eğilimin içinde olmaktadır. Ayrıca "hızla büyümeye devam eden bu kentlerde içme suyu için gerekli altyapının sağlanamaması önemli bir sorun alanını oluşturmaktadır."[104] Bir başka sorun alanı ise "büyük kentlerin sayılarındaki artışa koşut olarak katı atıkların toplanmasıdır."[105] Gelişmekte olan ve az gelişmiş birçok ülkede katı atıkların toplanması sağlık koşulları içerinde gerçekleştirilmemekte, toplanan çöplerin ise depolanması genellikle açık alanlarda yapılamaktadır. Büyük kentlerin bu anlamda diğer bir sorunlu alanı da hava kirliği konusudur. "Zaman zaman kentsel yaşantıyı kesintiye uğratan yoğunlukta kirlilik ile karşılaşılmaktadır."[106]

Büyük kentlerin bu söz konusu olumsuzlukları çevrenin yok edilmesine göre daha az sorunlu, gerekli önlemlerin alınması ile çözülebilecek gibi gözükmektedir. Ancak buradaki engelde bu sorunların çözümünün kent büyüdükçe daha maliyetli olduğu ve güçleştiği gerçeğidir.

Bu bağlamda katı atık, sıvı atık, toksikler, çöp, hava kirleticileri, gürültü ve çevrenin yok edilmesi özellikleri gösteren "büyük kentler en az sürdürülebilir kent biçimi olma"[107] durumundadırlar.

Çünkü kentsel mekanın nüfus fazlalığı, ölçeğinin büyüklüğü, tüketim alışkanlıkları, atık yönetimleri gibi birçok unsuru, çevresel sürdürülebilirliğin önündeki en önemli engelleri oluşturmaktadır.[108] Bu bağlamda yüksek nüfusa sahip yerleşmelerin çevre üzerindeki baskılarının en aza indirilmesinin koşulu tüketim alışkanlıklarının değiştirilerek en az kaynak kullanma ve en az atık üretme biçimine dönüştürülmesi ile mümkün olacaktır.[109] Ancak böyle bir durumun gerçekleşmesinin tüketime dayalı küresel ekonomik sistemin mekanı olan büyük kentlerde olabileceğini beklemek gerçekçi bir yaklaşım olamaz.

---

[104] ----------, **Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı**, *op.cit.,* s.34
[105] *Ibid.,* s.35
[106] *Ibid.,* s.35
[107] P. NEWMAN, 1994, *op.cit.,* s.225
[108] ----------, The President Council of Sustainable Development**,** *op.cit.,* s.143
[109] *Ibid.,* s.142

Bununla birlikte burada söylenmek istenen, orta ölçekli kentlerin insanlara sorunsuz, tertemiz ve güvenilir bir çevre sundukları yani bu kentlerin hiçbir sorunlarının olmadığını ileri sürmek değildir. Doğaldır ki "orta ölçekli kentler de diğerleri gibi kirlilik, altyapı yetersizliği gibi sorunlarla uğraşmaktadır."[110] Ancak bu kentlerin en büyük avantajı bu sorunların henüz geri dönülemez boyutlarda olmadığı, büyük kentler gibi çevrelerini yok etme eğilimi içerisinde bulunmadıkları ve güçlü bir yerel yönetim sistemi ile sorunlarının üstesinden gelebileceğidir.

Bu anlamda örneğin orta büyüklükteki kentlerin önemli bir sorun alanını çevre açısından ulaşımın niteliği oluşturmaktadır. "Bu tür kentlerde kent içi donatı ve işlevler arası mesafeler genelde kısa olduğu için toplu taşım sistemleri (raylı sistemler, otobüs vb.) cazip olmamaktadır."[111] Ayrıca orta ölçekli kentlerde yaşayan insanları diğer kentlerde yaşayanlardan ayırmamak da gerekir. Bu çevrede yaşayanlar da tüketim politikasına uygun biçimde özel otoya sahip olma davranışı içerisindedirler. Yani cazip olmayan toplu taşım yerini özel otoyla ulaşıma bırakmış ve bu da orta ölçekli kentler açısından kirlilik, zaman kaybı gibi sorunlar yaşanmasına neden olmuştur.

Ancak orta ölçekli kentin büyük kente göre avantajı alternatif ulaşım sistemlerini kullanmayı kolaylaştıran ölçeğidir. Bu bağlamda "birçok orta ölçekli kentte yaya ulaşımı, motorlu olmayan araçlar ile ulaşım (bisiklet, at arabaları vb.) desteklendiğinde kent içinde hem en üst düzeyde erişilebilirlik sağlanacak hem de çevresel açıdan sorunlar yaşanmayacaktır."[112] Ayrıca orta ölçekli kentin sosyal yapısı da geniş katılımı sağlayan ve birlikte hareket edebilme olanağına sahip olduğu için farklı ulaşım türlerinin kent içinde yaygınlaştırılması kampanyalar, projeler ile gerçekleştirilebilecektir.

Orta ölçekli kentler, sürdürülebilir bir kentsel gelişimin doğrultusunda ele alınan çevresel sürdürülebilirlik açısından önemli avantaja sahiptir. Her şeyden önce "orta

---

[110] ----------, **Medium Sized Cities In Europe**…, *op.cit.,* s.77
[111] *Ibid.,* s.75
[112] ----------, **Intermediate Cities in**…, *op.cit.,* s.45

ölçekli kentler büyük kentler karşısında güçlerini kaliteli fiziksel çevrelerinden almaktadırlar"[113]

Bu bağlamda ele alındığında orta ölçekli kentler gelecek kuşaklara insan yapısı sermayeyi yani tarihi ve kültürel varlıkları aktarma konusunda da avantajlıdır. Çünkü "genellikle birçok orta ölçekli kentin henüz bozulmamış, iyi korunmuş tarihi çekirdeği ve kültürel mirası vardır."[114] Büyük kentlerde yapılaşma baskısı, artan arsa getirimleri gibi koşullar karşısında korunmakta güçlük çekilen tarihi ve kültürel sermaye, orta büyüklükteki kentler adına korunması gereken unsurları da oluşturmaktadır. Orta ölçekli kentin zayıflayan ekonomik yapısı içerisinde turizme dayalı bir ekonomik çeşitlilik bu kentler için önemli faydaları sağlayacaktır.

Orta ölçekli kentlerin sahip olduğu çevresel avantajlar içerisinde bu kentlerin kırsal alanı ile olan sıkı bağlarını da saymak gerekmektedir. "Orta ölçekli kentler büyük kentlerden farklı olarak kent ve kır dengesinin kurulmasında kritik role sahiptir. Bu kentler, kırsal alanıyla güçlü bağlar ve tamamlayıcı ilişkiler sunarken, kırsal nüfusa daha iyi yaşam koşulları ve daha az kirlenmiş çevre sağlarlar." [115]

Orta ölçekli kentlerin kırsal alanı ile ilişkisi bu kentler açısından başka bir avantajı sunmaktadır. Kentsel tarım olarak adlandırılabilecek olgu kentlerin ekonomik yaşamına, sosyal yapısına katkı sağlayabileceği gibi çevresel açılardan da pek çok olumlulukları içerir. Yayılmanın olmadığı orta ölçekli kentlerde kent dışında kalan verimli arazilerin tarımsal amaçla değerlendirilmesi "hem kent çevresinde yeşil alanların oluşturulmasını, hem de çöp ve konut atıklarının değerlendirilmesini (kompost gübre yöntemi) sağlar."[116] Etkin politikalarla desteklendiğinde ve koruma altına alındığında kentsel gelişmenin yayılmasının da önüne geçebilme potansiyeli vardır. Ayrıca büyük kentler açısından böyle bir olanaktan söz etmek olası değildir. Çünkü bu kentlerde arazi fiyatları çok yükselmiş, yapılaşma baskısı her yönde kent çeperlerini sarmıştır.

---

[113] ----------, **Intermediate Cities in**…, *op.cit.,* s.38; ----------, **Medium Sized Cities In Europe**…, *op.cit.,* s.75
[114] ----------, **Medium Sized Cities In Europe**…, *op.cit.,* s.81
[115] J. C. BOLAY, A. RABINOVICH, *op.cit.,* s.409
[116] ----------, TÇSV, **Ortak Geleceğimiz**, *op.cit.*, s.310

Sonuçta çevresel açıdan orta ölçekli kentler büyük kentlere göre birçok olumlu yönü bünyesinde barındırmaktadır.

2.2.5. Kentsel Planlama ve Form Açısından Avantajlar ve Dezavantajlar

Günümüzde sürekliliği olan büyük aglomerasyonların olmasının arkasında yatan neden 20. yüzyılın metropolitenleşme süreci olmuştur. Bu süreçte özel otomobile dayalı olarak kentlerin merkezden dışa doğru genişlemesi, insanların kent merkezinin kirlilik, gürültü, yoğunluk gibi olumsuz özelliklerinden kaçarak kent dışında alt kentlerde yaşamayı tercih etmesi, hızla genişleyen kentlerin çevrelerindeki diğer kentleri yutması gibi faktörlerin etkisi olmuştur. Bununla birlikte bu kent biçiminin olumsuzlukları da ağırlıklı olarak ulaşım ve buna dayalı çevre sorunları ile kentsel alanın doğal çevreyi tahrip etmesi olarak şekillenmiştir.

Özellikle son yıllarda enformasyon teknolojisinde yaşanan gelişmeler ile söz konusu ulaşım probleminin kendiliğinden ortadan kalkacağını ileri sürenler "ağlara dayalı yeni örgütlenmenin etkinlikleri arttırması, zamanın yoğun kullanımının mümkün kılması, piyasaların belli bölgelerde yoğunlaşması, daha önceleri çalışma saatleri boyunca çalışma mekanlarına kapanan işgücünün daha fazla fiziksel hareketlilik kazandığını"[117] göz ardı etmektedirler. Yani iletişim olanaklarının artması ulaşıma olan ihtiyacı azaltmamış aksine hareketliliği arttırarak kentsel ulaşımda iyiden iyiye sıkışıklık ve yoğunluğa neden olmuştur. Bu çerçevede, "geçmişlerinden gelen radyo konsantrik gelişme çizgisine sahip Avrupa büyük kentlerinde, bir de özel otomobil sahipliliği inatçılığı eklenince, iş – ev seyahatleri için harcanan süre ve zaman ciddi biçimde artmaya başlamıştır."[118]

Bu noktada varmaya çalışılan sonuç, büyük kentlerin kentsel yayılma ile bugüne değin getirmiş oldukları gelişme biçiminden kaynaklanan sorunların çözümü için teknolojik, iletişimsel vb. gibi ilerlemelerin de çare olamayacağıdır.

[117] M. CASTELLS, 2005, *op.cit.,* s.528
[118] *Ibid.,* s.528-529

Bu çerçevede aslında yapılması gereken şey ilk aşamada, büyük kentlerin genişlemesinin önüne geçmek için zorlayıcı tedbirler almaktır.

Çünkü gelişmiş ülkelerde dahil olmak üzere dünya üzerindeki birçok büyük kentte kentsel yayılmanın ve sıçramanın etkileri çok büyüktür. Bir defa bu gelişme eğilimi öncelikli olarak kenti çevreleyen açık ve yeşil alanları yok etmektedir. Çünkü kentlerin bu bölgesinde arazi fiyatları büyük kentin diğer bölgelerine oranla çok daha ödenebilir durumdadır. Bu bağlamda "bu türden bir yayılmacı gelişme eğilimi uzun dönemli olamayacağı gibi, uzun dönemde devam etmesi halinde kentlerin yok oluşunu da beraberinde getirecektir."[119] Yani bu eğilim kentlerin sürdürülebilir kılınmasının önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır.

Kentlerin sürdürülebilir kılınması salt kentler açısından değil ülkesel ve bölgesel gelişme açısından da çok önemli bir durumdur. Bu çerçevede kentlerin sürdürülebilir kılınmasının ön koşulu sürdürülebilir kentsel gelişme ilkeleri ile uyumlu bir kentleşme politikasına sahip olmak gerekmektedir. Ayrıca bu politikaları mekanla ilişkilendirecek etkili bir kentsel planlama sistemi ve bunu uygulayacak güce ve etkinliğe sahip bir yerel yönetim sistemi de gereklilikler arasındadır.

Ancak burada orta ölçekli kentler açısından bir engel görülmektedir. Çünkü birçok orta ölçekli kent böyle bir politikayı yürütebilecek kurumsal ve yönetsel yapıya sahip değildir.

Bu çerçevede orta ölçekli kentler açısından en avantajlı durum olarak, gerek ülkesel ve bölgesel gelişmede daha etkin olabilmeleri gerekse de birbirleri ile ağ sistemi içerisinde bağlanarak sorunları karşısında güç birliği oluşturmaları gözükmektedir.[120]

Böyle bir sistem içerisinde ise farklı ölçeklerin tanımı ve etkinlik alanları aşağıdaki tablo 15'te gösterilmiştir.

[119] S. TSENKOVA, 2004, *op.cit.,* s.12
[120] ----------, **Intermediate Cities in**…, *op.cit.,* s.16

Tablo 15. Ağlara Dayalı Kentsel Sistemde Yerleşme Ölçekleri, Tanımı ve Etkinlik Alanları

Ölçek türü	Tanımı	Etkinlik Alanı
Yerel ve Bölgesel	Kentin ve yakın çevresi ile ilişkilerinin oluşturduğu alan – kentsel ve kırsal ard alanı ile çeşitli yerleşimlerin mikro ölçekte işleyen ağları	• Kırsal ve kentsel hanehalkları arasında bütünleşmiş ilişkiler • Ekonomik düzeyde tarımsal üretim ve pazarlama merkezi ile birlikte küçük ölçekli sanayinin kentsel ekonomide etkin olması • Altyapı düzeyinde arazinin en iyi kullanımı ile sosyal ve ekonomik aktivitelerin yerine getirilmesi • Politik ve kurumsal düzeyde ise toplumdaki insanların temel aktiviteleri için kentsel ve bölgesel karar verme merkezi - yönetsel ve hizmet merkezi olma durumu
Ulusal	Kentin ve kentsel aktörlerin ulusal sınırlar ile bağlantısı	• Kentsel ağların kurulması ve bunların birbirleri ile ilişkilerinden doğan etkinlik alanı
Uluslararası	Kentlerin küresel çevre ve ortam ile ele alındığı alan	• Küreselleşmenin kent üzerindeki yansımaları • Uluslararası kurumların kararlarının etkileri

Kaynak: J. C. BOLAY, A. RABINOVICH, "Intermediate Cities In Latin America Risk And Opportunities Of Coherent Urban Development", **Cities**, 2004, C.21, S.5, s.415 kaynağındaki veriler doğrultusunda tablo oluşturulmuştur.

Tablo 15'ten görülebileceği üzere aslında orta ölçekli kent ile ilgili olarak şimdiye dek ileri sürülen görüşler ile yeni ağ sistemi içerisinde düşünülen yerel ve bölgesel ölçeğin merkezi üst üste çakışmaktadır. Bu bağlamda orta ölçekli kentin ortaya çıkan bu özelliği onun geleneksel planlama yöntemleri ile değil daha kapsayıcı ve bölgeye hitap eden planlama yöntemleri ile eşleştirmektedir.

Bu anlamda kentleri sürdürülebilir kılacak bir planlama ideolojisi de öncelikli olarak büyük kentleri bugüne taşıyan hızlı büyüme yerine, zayıf büyümeyi öngören, yürünebilir, yaya ölçeğindeki komşuluklar, karışık kullanımın olduğu kentsel yapılar üzerine kurulmaktadır.[121]

[121] S. TSENKOVA, 2004, *op.cit.,* s.13

Bununla birlikte orta ölçekli kentlerin sürdürülebilir planlama pratikleri hakkında henüz çok az şeyin bilindiği dile getirilmektedir.[122] Ancak bilinen şey ise "kentsel planlamanın orta ölçekli kentleri ilgilendiren başat bir durumu olduğudur."[123] Ancak bununla birlikte katı bir bölgeleme anlayışı ve mono işlevselci ve büyük kentlerin bugünkü hale gelmesinde önemli rol oynayan bir planlama yaklaşımı orta ölçekli kentlerin sürdürülebilir gelişmeleri çerçevesinde yol gösterici olamaz.[124]

Öte yandan, "orta ölçekli kentler metropolislerin xerox'la küçültülmüş halleri değildir."[125] Yani orta ölçekli kentler için birinci öncelik alanı büyük kentlerin hatalarından kaçınmaları gerekliliğidir. Doğaları gereği de büyük kentlerdeki birçok işlevi aynen uygulama şansları da yoktur. Bu durumda orta ölçekli kentler kendi özgün yapılarının ve bu yapılarından kaynaklanan güçlerinin farkında olarak kentsel eylemlerini biçimlendirmelidirler. Unutulmamalı ki orta ölçekli kentleri sürdürülebilir bir geleceğe taşıyacak olan kentsel planlama sistemi ancak bu kentlerin özgün yapıları üzerine inşa edilirse uzun süreli olabilecektir.

Sürdürülebilirlik gibi bir hedefe yönelen kentsel planlamanın en önemli özelliğini performanslarının ölçülebilmesi oluşturmaktadır. Nitekim "Kanada'nın orta ölçekli kentlerindeki planlama sistemi plan kararlarının ve politikaların performanslarının ölçümüne dayalı olarak geliştirilmeye çalışılmaktadır."[126]

Performansı ölçülebilen planlama süreci ise "karar vermeyi sağlayan göstergelere dayanan, bu doğrultuda kararları oluşturulan ve son olarak izleme ve değerlendirmesi yapılabilen üç aşamayı içermektedir."[127]

Bu çerçevede üç aşamalı bir sürece sahip olan planlamanın artık "sürdürülebilir gelişme yolunda mekanik modellere dayanması beklenemez. Stratejik kararları içeren (ekonomik, çevresel, sosyal alanlarda) sektörel planlama bölgesel koşulların

[122] M. SEASONS, *op.cit.,* s.63
[123] ----------, **Intermediate Cities in**…, *op.cit.,* s.11
[124] Ibid., s.12
[125] Gabriele TAGLIAVENTI, **Medium-Sized Cities,** 2002, http://www.avoe.org (12.10.2005)
[126] M. SEASONS, *op.cit.,* s.70
[127] Ibid., s.72

analizini ve bunların yerel alanlara hassas bir şekilde bütünleştirmesini içermelidir."[128] Çünkü orta ölçekli kentler aynı zamanda bölgesel birer merkez konumundadır.

Orta ölçekli kentlerle ile ilgili olarak sektörel planların yerel alanlara aktarımı ile ortaya çıkan kentsel planlama özellikle sürdürülebilirlik doğrultusunda belirli kararları içermeli ve belirli politika yönlerine sahip olmalıdır. Bu unsurları şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Sokak düzeyinde kentsel tasarım ile konut alanı yakın çevresinin düzenlenmesi,
- Kent çeperlerine özel bir önem vererek kentin mekanda yayılmasını sağlayacak spekülatif hareketleri engelleme,
- Tarihi kent merkezlerinin restorasyonunu yapma ve kentin en önemli güçlerinden birisini kentsel gelişme doğrultusunda kullanma,
- Yaya alanlarının desteklendiği, özendirildiği bütüncül ulaşım sistemleri oluşturma,
- Özel otonun kısıtlandığı kamu mekanları yaratma,
- Ticaretin canlandırılması için çözümler geliştirme,
- Değişik fonksiyonları bir arada barındıran arazi kullanımı ile ulaşım ihtiyacını en aza indirmek ve orta ölçeğin avantajını kullanarak alternatif ulaşım sistemleri üzerine eğilmek,
- Tek fonksiyonlu ayrılmış bölgeler yerine karışık alan kullanımlı kent dokusunun oluşturulması,

Bu bağlamda orta ölçekli kentlerin birçok avantajının insan ölçeğinde olması ve daha iyi fiziksel ve sosyal çevre sunmasından ileri gelmektedir.[129] Bu kentlerin insan ölçeğinde olmaları kentsel planlamanın da erişilebilirlik kavramına ayrı bir önem vermesini gerektirmektedir.

[128] J. HINDERINK, M. TITUS, *op.cit.,* s.389
[129] ----------, **Medium Sized Cities In Europe**…, *op.cit.,* s.8

Bu çerçevede orta ölçekli kentler ile erişilebilirlik arasındaki sıkı ilişkiyi ortaya koyması açısından erişilebilirlik ölçütlerinin bileşenlerine bakmak gerekmektedir. Bu anlamda erişilebilirlik ölçütünün 3 ana bileşeni şöyledir;[130]

- Konum ve yerleşik nüfusun özellikleri
- Ekonomik aktivitelerin yoğunluğu ve coğrafi dağılım
- Mevcut ulaşım sistemlerinin karakteristikleri

Bu üç ana bileşen doğrultusunda erişilebilirlik ölçütleri ise aşağıda belirtildiği gibidir;[131]

- Mekansal ayırım indisleri: ulaşım ağının mekansal ayırım özelliklerini göstermektedir. Örnek: mesafe, zaman, genel maliyetler
- Fırsat indisleri: belirli zaman aralığında orijin noktasından erişilecek aktivitelerin sayılarını göstermektedir.
- Çekim tipi indisleri: bölgelerin çekiciliğini ve onları bağlayan ulaşım sistemlerinin kalitesini gösterir.
- Trafik mühendisliği indisleri: araç trafiği ile ilgili olarak, ulaşım ağı tarafından sağlanan hizmet düzeyini temsil eder.
- Davranışsal tip indisler: ulaşım sistemlerinin özelliklerinin yanı sıra değişik hizmet alternatiflerinin faydasının anlaşılmasını yardımcı olmaktadır.

Bu çerçevede erişilebilirliğin bileşenleri ve ölçütleri orta ölçekli kentlerin özellikleri ile paralellik göstermektedir. Gerçi bu tez çalışması içerisinde, söz konusu ölçütler uyarınca herhangi bir orta ölçekli kent üzerinde araştırma yapılmamıştır. Ancak indislerin açıklamalarında yer alan, bir noktadan erişilebilecek aktivitelerin sayısı, bölgenin çekiciliği, ulaşım sistemlerinde zaman, maliyet ve mesafelerin düşük olması gibi noktalar böyle bir yargıya varmayı sağlamaktadır.

[130] Antonio SILVA, Nair BRONDİNO, Renato LİMA, **A Comparison Of Accessibility Measures In A Medium Sized City Of A Developing Country**, Sao Paulo State Univesity, Sao Paulo, Brazil, 2000, s.11
[131] *Ibid.,* s.13

Bir başka açıdan orta ölçekli kentin sürdürülebilir kılınması olgusuna yaklaşıldığında ise orta ölçekli kent ile çalışmanın birinci bölümünde değerlendirilen kompakt kent formu ve bununla birlikte ele alınan akıllı büyüme arasındaki birçok yönden koşutluklar olduğudur. Bu doğrultuda akıllı büyüme kavramının içerisinde yer alan "daha kompakt olması, özel otomobil bağımlılığının en az olması, tarımsal ve diğer açık – yeşil alanların korunması, yaya öncelikli, ticaretin büyük alışveriş merkezlerinde ve kent dışında değil de kent merkezinde ana cadde boyunca gelişmesi"[132] tıpatıp orta ölçekli kentler için sıralanmış bulunan avantajlar ve potansiyeller ile örtüşmektedir. Bu durumda orta ölçekli kentin sürdürülebilir bir kent büyüklüğüne en yakın kent olduğu çıkarımı yapılabilirken, bu kent için planlama anlayışının da yönünü belirlemektedir.

Bu çerçevede yukarıdaki anlayışa sahip olan sürdürülebilir kentsel planlamanın mutlak suretle kararlarının uygulanma, uygulanma sonucu başarısının durumu gibi koşullarla ölçülmesi gerekmektedir. Bununla birlikte bir kentsel planlamanın ölçülebilmesi için onun yapım sürecinin ölçüme uygun değerler etrafında geliştirilmesi yani kararların alınması sürecinde göstergelerden yararlanması gerekmektedir.

Bu bağlamda sürdürülebilir bir kentsel gelecek için orta ölçekli kentler için European Foundation'ın belirlediği kentsel sürdürülebilirlik göstergeleri kullanılabilir.[133] Ancak bunun yanı sıra daha detaylı bir bilgi sistemini içeren göstergeler de mevcuttur. Bu anlamda orta ölçekli kentlere dönük olarak geliştirilen göstergeler sistemi ana hatlarıyla aşağıdaki tablo 16'da verilmiştir;[134]

[132] ----------, **The Mid-Sized City: Exploring It's Unique Place in Urban Policy,** *op.cit.,* s.20
[133] V. MEGA, J. PEDERSEN, *op.cit.,* s.6-27
[134] M. SEASONS, *op.cit.,* s.77-79

Tablo 16. Orta Ölçekli Kentlere Dönük Bir Kentsel Planlama İçin Göstergeler Sistemi

Ekonomik açıdan	Sosyal Açıdan	Çevresel Açıdan
Kişi başı gelir	Okuryazarlık oranı	Hava kalitesi
Gelir dağılımı	Suç istatistikleri	Kamu yararının özel mülkiyet karşısında durumu
İşsizlik oranı	Sosyal hizmetlere erişilebilirlik	Kamu erişimli yeşil alanlar
İşgücü katılım oranı	Toplumsal rekreasyon olanakları	Konut stoğunun kalitesi
Bina izin sayısı ve değerleri	Eğitim olanaklarına erişebilirlik	Konut tiplerinin çeşitliliği
Gayrimenkul değerleri	Nüfus eğilimleri	Altyapı durumu
Kamu yatırımı değeri	Evsizlerin istatistikleri	Sokak tasarımı
Konut edinebilme	Sağlık hizmetlerinin olanakları ve kullanımı	Gürültü kirliliği
Toplu taşım kullanabilme	Kültürel olanakların sayısı ve tipi	Boş parsellerin sayısı
Oturulan / boş konut sayısı		Kahverengi alanların sayısı ve kirlenme seviyesi
Kiralık konut oranları		
Perakende satışları oranı		
Yıkım izinleri sayısı		

Kaynak: Mark SEASONS, "Indicators and Core Area Planning: Applications In Canada's Mid Size Cities", **Planning Practice and Research**, 2003, C.18, s.77–79

Bu çerçevede orta ölçekli kent için bir kentsel planlama sistemi kentsel sürdürülebilirlik göstergeleri ile beraber yukarıdaki tablo 16'da verilen göstergeleri kullanması mümkündür. Aslında en akılcı yöntem her ikisinin bütünleştirilerek kullanılmasıdır.

Bu durumda orta ölçekli kentlere dönük olarak ileri sürülebilecek olan yeni planlama paradigmasının aşağıdaki ilkelere dayanması beklenmektedir;

- Uzun dönemli, stratejik ve bütüncül planlama,
- Gösterge, süreklilik, izleme ve değerlendirme süreçli olma,
- İnsan ölçeğindeki kent bütünü üzerinde iyileştirmeye dönük tedbirler uygulama,

- Kompakt kent formu doğrultusunda mekanın en üst düzeyde ve karışık işlevli kullanımını sağlama,
- Tarihsel ve kültürel varlıkları kullanarak koruma,
- Sosyal heterojenliğin, ekonomik ve kültürel çeşitliğin savunulması,
- Disiplinler arası değil disiplinlerle işbirliği içinde olma,
- Yerel güçleri kuvvetlendirme,
- Geniş düzeyde katılımcılığı sağlama, hem karar verme sürecinde hem de uygulama sürecinde katılımı sağlayarak herkesi sorumlu kılma ve toplumun tüm aktörleri ile diyalog içerisinde olma,
- Kentsel planlamanın öngördüğü ve orta ölçekli kentin yenilikçi niteliğinden doğabilecek yeni yaklaşımlar konusunda halkla bütünleşme,
- Kentsel ağları güçlendirici önlemler alma,
- Kentsel yayılmanın önüne geçecek kararlar getirerek doğal çevrenin, doğal yaşama alanlarının ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını sağlamak, gerektiği hallerde koruma zonları oluşturmak.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE DÜNYADAKİ ORTA ÖLÇEKLİ KENTLERDE UYGULANMAKTA OLAN KENT PLANLAMA YÖNTEMLERİNİN İNCELENMESİ VE BİR YÖNTEM ÖNERİSİ

Çalışmanın bu bölümünde, sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanmasında çok önemli yeri ve rolü olan orta ölçekli kentlerin, kentsel gelişimine yön veren en önemli araçlardan birisi olan kent planlama sistemleri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda bu bölümde, dünyadaki farklı coğrafyalardaki ülkelerden örnekler seçilerek bu örneklerin kentsel gelişmesini sağlayan planlama yöntemleri incelenmiştir. Bu inceleme sonucu elde edilecek bulguların çalışmanın nihai hedefi olan kent planlama yöntem önerisi hazırlanmasında yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Üçüncü bölümün ikinci kısmında ise ülkemize dönük olarak incelemelerde ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu kapsamda, öncelikli olarak ülkemizde eksikliği hissedilen kentsel büyüklüklerin bir kademe oluşturacak şekilde belirlenmesine çalışılmıştır. Bu bakımdan, ülkemizdeki kent planlama sistemi sürdürülebilir kentsel gelişme bağlamında ele alınarak, bu sistem sırası ile yasal, planlama geleneği ve çevre duyarlılığı açılarından değerlendirilmiştir. Ayrıca, ülkemizde sürdürülebilir kentsel gelişme ve/veya sürdürülebilirlik temelinde olan uygulamaların incelenmesi de yapılmıştır.

Üçüncü bölümün son kısmında ise yurt dışı örneklerden elde edilen bulgular ve çalışmanın bütününden gelen veriler doğrultusunda, ülkemizin özgün niteliklerine uygun olabilecek biçimde orta ölçekli kentlere dönük bir kent planlama yöntem önerisinde bulunulmuştur.

3.1. Dünya Örnekleri Üzerinde İnceleme

Bu bölümde, incelemeye tabi tutulan örnekler, gelişmiş ülke örnekleri ve az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örnekleri olmak üzere iki grupta incelenebilirdi. Bununla

birlikte çalışmanın bu kısmındaki beklenti, ülkemize dönük olarak önerilecek olan kent planlama yöntemine ışık tutmasıdır. Bu bağlamda, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler her şeyden önce henüz çevre koruma bilincini ekonomiye yeğ tutan bir anlayışa sahip değildirler. Başka bir deyişle çevre ve çevre değerlerinin ekonomik kalkınma için bahane olarak gösterilemeyeceği bir tutuma sahip olan ülkelerdeki kent planlama örneklerinin haliyle sürdürülebilir bir anlayışa sahip olması beklenemez. İşte bu nedenden ve seçilen örneklerin dünyanın farklı coğrafyalarından olması ihtiyacı ile Amerika, Avrupa ve Asya örnekleri üzerinde bir değerlendirme yapılmıştır.

3.1.1. Amerika Örnekleri

Amerika ile ilgili olarak genel yaygın kanı, bu ülkenin çevre ve çevre ile ilgili söylemlere uzak olduğu biçimindedir. Nitekim Amerika'nın Kyoto İklim Değişikliği sözleşmesini imzalamaması, çevre ile ilgili olan dünya zirvelerinde takındığı tutum böyle bir kanının oluşmasını desteklemiştir.

Bununla birlikte, özellikle Rio zirvesi, 1992 ABD başkanlık seçimleri ve Chicago'da yapılan Dünya Mimarlar Birliği 19. Genel Kurul çalışmaları, bu ülkenin çevreye olan tutumunda önemli değişikliklerin olmasına neden olmuş ve Amerikalı plancıların genelde ilgisiz kaldıkları çevre söylemini gündemin birinci sırasına oturtmalarını sağlamıştır.[1]

Böyle bir düşünce değişimi ile birlikte ABD'de kent planlaması alanında, sürdürülebilirlik çerçevesinde, yeni kentleşme ve smarth growth (ussal büyüme) gibi söylemlere rastlanmaktadır.

Bu bağlamda ussal büyüme, kentsel yayılmanın (urban sprawl) karşıt alternatifi olarak ele alınmakta ve bu büyüme biçiminin ekonomik duyarlı, çevre ile dost ve

[1] S. ERYILDIZ, *op.cit.,* s.115

yaşam kalitesini geliştirmeyi öngören toplumsal yaşanabilirliği desteklediği vurgulanmaktadır.[2]

Ayrıca, Amerika Sürdürülebilir Gelişme Başkanlık Konseyi'nin, HABITAT II raporunda, sağlıklı ekosistemler için etkili planlamaların yapılacağının, kentlerde yeşil alanların arttırılacağının, nüfus yoğunluklarının kontrol edileceğinin, kentsel teknik altyapının standartlarının yükseltileceğinin, sosyal eşitlik sağlanarak yoksullukla mücadele edileceğinin[3] ileri sürülmesi gerek düşünce değişiminin gerekse de ussal büyümenin öncelikli konu olduğunun bir göstergesidir.

Bu çerçevede Amerika'dan Asheville, Stapleton ve Austin kentleri seçilmiştir.

Asheville; Kuzey Carolina eyaletinde, nüfusu 110.000 kişi olan ve eyalet kentleri içerisinde en yavaş nüfus artış hızına sahip olan bir orta ölçekli Amerikan kentidir.[4]

Bu kent için yapılmış olan ve 2025 yılını hedefleyen kent gelişme planında ilk göze çarpan olgu, planın çok farklı gruplardan oluşan "Kent Planı Danışmanlık Komitesi" yönetiminde yapılmış olmasıdır. Bu çerçevede plan hazırlık aşamasında, kentte farklı zamanlarda tüm kentlilerin katılımına dönük forumlar oluşturulmuş ve bu forumlar aracılığı ile kentlilerin kentlerinin geleceği ile ilgili görüşleri belirlenmiştir. Ayrıca kentlilerin sürekli görüş bildirebilecekleri internet sayfaları oluşturularak katılımın en üst düzeye çıkarılması amaçlanmıştır. Plan raporuna göre bu sürecin bir yıl sürdüğü görülmektedir. Bu bağlamda, plan raporunda, böyle bir komitenin varlığı ile birlikte plan karar alma sürecine kamu katılımının en üst düzeyde sağlandığı ileri sürülmekte ve plan kararlarının tamamen toplumun istekleri ve düşünceleri doğrultusunda oluşturulduğu vurgulanmaktadır.

Asheville planı; kentin gelecekte gelişiminin nasıl olacağını belirlemeye yanıt verecek şekilde ve toplumun istekleri doğrultusunda arazi kullanım dokusu, ulaşım

[2] http://www.stapletondenver.com/community/greenbook/ (29.06.2006)
[3] ----------, The President Council of Sustainable Development**,** *op.cit.,* s.24
[4]Asheville City Development Plan – 2025, preparing year 2002, http://www.ashevillecivicccenter.com/planning/plan2025/introduction.pdf (25.06.2006)

ağı, kent hizmetleri sistemi ve altyapı için öneriler sunmaktadır. Bu önerilerden bazıları ise özellikle yüksek teknoloji ve medikal alanda kalifiye işgücü, yerel küçük işletmeler ve ev meslekleri, karışık kullanımlı arazi kullanım dokusu, alternatif modelli ulaşım fırsatları, kentin özgün niteliğini yansıtan gelişme türü, hava ve su kalitesine duyarlı bir gelişme anlayışı olarak sıralanabilir.

Plan bütününe bakıldığında, sunulan bu öneriler için hedefler ve stratejilerin belirlendiği görülmektedir. Bununla birlikte bu hedefler ve stratejiler için öngörülen farklı eylemler, kent konseyi, kent çalışanları ve diğer ajanslara dağıtılmış ve uygulama için sorumlular belirlenmiştir. Sürecin devamında ise hedef ve strateji doğrultusunda eylemlerin gerçekleştirilmesi için belirli zaman aralıkları ile yeni düzenlemeler yapılmakta ve yeni koşullara uygun olarak gereken yeni eylemler ve düzenlemeler yapılmaktadır.

Bu bağlamda, Asheville Planı için, herhangi bir konu üzerinde nihai bir karar verici olmaktan çok, karar verme süreci için bir rehber niteliğini taşıdığı söylenebilir.

Asheville kent gelişme planı kent konseyi tarafından geliştirilen ve ussal büyümeyi referans alan ilkeler doğrultusunda hazırlanmıştır. Söz konusu plan 6 bölüm ve 3 ekten oluşmaktadır. Bu bölümler ve ekler sırasıyla vizyon ve ussal büyüme inisiyatifi, iletişim ve koordinasyon, arazi kullanım ve ulaşım, hava – su kalitesi, ekonomik gelişme ve kent hizmetleri bölümleri ile kent merkezi, uygulama matrisi, güncelleme ve planın uygulanması ekleridir.

Bu bağlamda bu bölüm ve ekler arasında önem taşıyan kısımlar aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

Vizyon ve Ussal Büyüme İnisiyatifi; plan için daha çok felsefi bir çerçeve ve arka plan olarak görülmektedir. Bu bağlamda planın vizyonu ekonomik duyarlı, çevre dostu ve toplumsal yaşanabilirlik boyutlarından oluşmaktadır.
Ekonomik gelişme; yeni ekonomiyi biçimlendiren ulusal ve uluslararası eğilimleri ortaya koyarken, bu eğilimler doğrultusunda Asheville kentinin güçlü ve zayıf

yönlerini analiz etmekte ve kentin güçlü bir ekonomik geleceği için amaç ve hedefleri belirlemektedir.

Uygulama matrisi; planın en önemli boyutunu oluşturmakta olup, planın uygulanmasını hızlandırmak ve etkin hale getirmek için üretilmiştir. Bu bağlamda matriste, her hedef ve strateji uygun bir kent bölümüne atanmaktadır. Bununla birlikte bu hedeflere ulaşılması için zaman aralıkları ortaya konmakta ve ilgili hedef ve stratejiler için kamu katılımının ne şekilde uygulanacağı gösterilmektedir. Böylece matristen beklenen uygulama sürecinde izlemeyi kolaylaştırmasıdır.

Güncelleme ve Planın Uygulanması; planın değişimler karşısında akıcı ve esnek olması öngörülmekte olup, bu çerçevede acil müdahalelerin gerektiği alanların tanımlanması ve uygulama sürecinin gözden geçirilmesi için yıllık olarak yeniden ele alınması gerekliliği vurgulanmaktadır. Ancak bu yeniden ele alınmanın koşulu olarak kent bütçesi ve ulaşılabilir kaynaklarla uyum zorunluluğu getirilmekte ve planın tümünün revizyonunun ancak her beş yılda bir yapılabileceğini şart koşmaktadır.

Asheville kenti ile ilgili son olarak planın temeli olan ussal büyüme doğrultusunda ortaya koyduğu arazi kullanım ve ulaşım politikalarına değinilecektir. Bu çerçevede ussal büyüme odaklı arazi kullanım ve ulaşım politikaları şunlardır;

- Karışık kullanımlı gelişme ve yapılaşma teşvik edilmeli,
- Birbiri ile uyumlu olarak, yüksek yoğunluklu ticaret ve konut alanlarının boşlukları doldurarak gelişimi desteklenmeli,
- Yeni gelişme, sürdürülebilir arazi gelişme dokusunu yansıtmalı,
- Geleneksel komşuluk gelişme dokuları tanımlanmalı ve teşvik edilmeli,
- Elde edilebilir konut için yerel fonlar ve finansman araçları kullanılmalı ve ekonomik gelişme ussal büyümeyi desteklemeli,
- Endüstri alan olarak ayrılmış alanlar endüstri kullanımı için saklanmalı,
- Çok eğimli ve çevresel olarak hassas alanlar mutlaka belirlenmeli ve korunmalı, ancak bununla birlikte özel mülkiyet haklarını koruyan alternatifler oluşturulmalı,

- Kent merkezinin çevresinde bulunan mevcut komşuluk birimleri, boşluk doldurma / yoğunluk arttırma yöntemi ile güçlendirilmeli ve konut rehabilitasyonu ve yapılaşma için standartlar getirilmeli,
- Kent çalışanlarının, plan kapsamında hazırlanacak projelerde tasarımda esneklik yaratacak düzenlemeleri oluşturmaları
- Uygun olan yerlerde, yeni gelişme projeleri, mevcut yol dokusuna çoklu noktalarda bağlanmalı, cul-de-sac veya kapı türü bağlantılardan kaçınılmalı,
- Ulaşımda önceliğin yaya ve bisiklet kullanımına verilmesi,
- Kent işlevleri arasında çoklu modelli bir ulaşım bağlantısının sağlanması,
- Toplu taşımacılığın desteklenmesi,

biçimindedir.

Amerika'dan ikinci olarak seçilen örnek ise Stapleton kentidir.

Stapleton;, Colorado eyaletinde, Denver kentinin yakınında yer alan ve 108.000 kişilik bir nüfusa sahip olan bir kenttir.

Yeşil kitap olarak da bilinen Stapleton Kent Gelişme Planında[5], sürdürülebilirliğin planın arkasındaki temel kavram veya felsefe olarak değil, uygulama yaklaşımını destekleyen bir araç olarak kullanıldığı ve bu bağlamda planın amacının sürdürülebilir toplum vizyonunu gerçeğe dönüştürmek olduğu ileri sürülmektedir.

Bu çerçevede planın sürdürülebilirlik ilkesi üzerine bina edildiği ve sadece günümüz insanlarının yaşam kalitesinin arttırılmasını değil gelecek kuşakların ihtiyaçlarının karşılanmasının da güçlendirilmesi ilkesi vurgulanmaktadır. Öte yandan böyle bir yaklaşımın, toplumun sosyal ve ekonomik sistemlerinde olduğu gibi doğal kaynaklarının da uzun dönemli yaşanabilirliği için planlama ve farkında olmayı içeren ortak hislere sahip olan bir yaklaşım olduğu da belirtilmiştir.

[5] Stapleton City Development Plan – 2003 http://www.stapletondenver.com/pdf/misc/Stapleton_Sustainability_Plan.pdf (29.06.2006)

Bu çerçevede plan raporuna göre eğitim sürdürülebilirlik düşüncesinin merkezinde yer almaktadır. Bunun temel nedeninin ise sürdürülebilirliğin bir toplum vizyonu olduğu biçiminde ortaya konmuştur. Bu bağlamda sürdürülebilirliğin kolayca tamamlanan ve unutulan bir hedef olamayacağı, toplum hafızası ve kültüründe evrilmesi ve gelişmesi gerektiği ileri sürülmektedir.

Sürdürülebilirliğe yaklaşımı daha çok uygulamacı olan Stapleton Kent Gelişme Planı, prestiji yüksek olan, Sürdürülebilir Kentler için Stockholm Katılımcıları Ödülünü de kazanmıştır. Ödül jürisine göre bu planın ödül almasının nedenleri şöyle sıralanmıştır;[6]

- Proje ile birlikte kent sıçraması (sprawl) durdurulmuş ve tüm dünyaya örnek olacak şekilde boşlukları doldurma (infill) modeli geliştirilmiştir.
- Stapleton havaalanını tekrar kullanımı ile birlikte sürdürülebilirliğin ekonomik özellikleri ön plana çıkmış, 50 yıllık tek konutluk arazi kullanım ve otomobil kullanımı ağırlıklı tasarımların sorgulanmasına ön ayak olmuştur.
- Diğer bazı değerlendirmeler ise şöyle sıralanmaktadır; kent içinin kullanımı, yan yana kullanılan arazi kullanımlarının uyumu, toplum, yerel hükümet, özel sektör, tekrar gelişme otoritesi ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar arasında işbirliğinin sağlanması,
- Şehrin iç kısımlarında büyük boş sanayi alanları olan kentler için bu plan bir model oluşturabilir.

Dünya ölçeğinde önemli bir ödülün de sahibi olan Plan, plan kademelenmesi açısından Denver Bütüncül Planının bir parçası olma özelliğindedir. Söz konusu planın toplumun uzun dönemli sürdürülebilirlik hedefi açısından belirlenmiş 9 adet anahtar alanının olduğu görülmektedir. Bu alanlar plan raporu içerisinde ayrı bölümler olarak ele alınmış, her bölüm için hedefler belirlenmiş ve bu hedeflerle gerçekleşmesi öngörülen kazanımlar ortaya konmuştur. Bu bölümlerden önemli olanların başlıkları ve kısaca yaklaşımları aşağıda çıkarıldığı gibidir;

[6] http:/www.partnerships.stockholm.se/new_tavlande_index.html (30.06.2006)

Eğitim; ile hedeflenen, Stapleton toplumunun sürdürülebilirliği her düzeyde ve her alanda özümseyen, destekleyen ve katkı sağlayan bir konuma getirilmesidir. Çünkü sürdürülebilirlik bir toplum vizyonudur.

Arazi Kullanım Tasarımı; kentte yaşayan ve çalışanlar için farklı ve güçlü yaşam biçimlerinin desteklenmesi için bütüncül ve karışık kullanımlı bir tasarım hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmak için ise belirli standartlar getirilmektedir. Bu standartlar şu başlıklardan oluşmaktadır.

- Karışık arazi kullanımı
- Transit Temelli Tasarım
- Açık Alan
- Komşuluk Bağlantısı
- Yürünebilir Yaya Temelli Komşuluk Caddeleri
- Hassas Doğal Alanların Korunması
- Yüksek Yoğunlukların Desteklenmesi
- Güneşten Yararlanma
- Doğa ile bağlantı kurmak
- Kültürel Sürdürülebilirlik
- Demografik Sürdürülebilirlik
- Ekonomik Sürdürülebilirlik

Geri Dönüşüm; atık maddeleri yararlı hale getirmek, konut, iş, okul gibi tüm alanlardaki atıkların geri dönüşümü konusunda toplumsal bir uzlaşmayı güçlendirmek öngörülmektedir.

Ulaşım; sürdürülebilir bir toplum ve çevre yaratmak için geleneksel trafik hacmini azaltmak ve toplu taşım, otomobil havuzları, yürüme ve bisiklet kullanımı gibi alternatif ulaşım yöntemlerini geliştirmek hedeflenmektedir. Bu bağlamda kamu ulaşımının, yürüme yollarının ve diğer alternatiflerin kombine edildiği sürdürülebilir bir ulaşım sistemi temel amaç olarak vurgulanmaktadır.

Bir Amerikan kenti olarak Stapleton da, Asheville kenti gibi gelişme planında, ussal büyüme düşüncesine bağlı kalmış ve bu doğrultuda ussal büyüme için; karışık alan kullanımı, kompakt bina tasarımı, farklılaşmış konut tipleri, yürünebilir mesafelerde komşuluklar, farklı bir mekan duygusu oluşturmak, açık alanları korumak, mevcut gelişmelerden faydalanmak, ulaşım seçenekleri sunabilmek, kentteki tüm grupların katılımını sağlamak gibi ilkeleri benimsemiştir.

Bu bağlamda Stapleton sürdürülebilir kent gelişme planı, planlama ve tekrar gelişme süreci içerisinde her aşamada paylaşılacak ve referans gösterilecek bir rehber ve kaynak olarak tasarlanmıştır. Bununla birlikte bu plan kent ile birlikte yaşayan bir doküman olarak görülmektedir. Böylece devamlılığı vurgulanan planın hedeflerinin, süreç içerisinde pratik, verimli ve ekonomik olmaması durumunda, planın tekrar incelenebileceği ve yeniden düzenlenebileceği vurgulanmaktadır. Plan yöntemi açısından ise yukarıda değinilen bölümlerin sonunda, bölümlerde ileri sürülen hedefler ile kazanımı beklenilen eylemler ve programların yer aldığı görülmektedir.

Amerika örneğinde ele alınacak son örnek ise Teksas eyaletinde yer alan **Austin kenti**dir. Austin kentinde Gündem 21 kapsamında, Kent Konseyince sürdürülebilir bir kent planı hazırlanmıştır.[7] Austin kenti 400.000 kişilik nüfusu ile ABD sınıflamasına göre orta ölçekli kentin biraz üzerinde yer almaktadır. Bu bağlamda bu kent ile ilgili olarak kent planı üzerinde değil, planın sonunda öngörülen sürdürülebilirlik matrisi üzerinde durulacaktır.

Ancak bununla birlikte belirtilmesi gereken durum bu kentte de temel kavram olarak ussal büyüme olgusu ele alınmış olması ve sürdürülebilirlik doğrultusunda halkın eğitimine büyük önem verilmesidir. Bu çerçevede, kentin resmi internet sayfasında birçok broşür, el kitabı yayınlanarak halkın eğitilmesi amaçlanmıştır. Bu dokümanlardan bazıları ise; yeşil dönüşüm için gerekenler, belediye ile ağ erişimi yöntemi, evlerde enerji tasarrufu sağlama yolları, evsel atıkların dönüşümü, bisikletin yaygın kullanımı, organik tarım ile ilgili bilgilerden oluşmaktadır.[8]

[7] http://www.ci.austin.tx.us/sustainable/sustdev.htm (24.11.2005)
[8] http://www.ci.austin.tx.us/sustainable/greenbuilding.htm (24.11.2005)

Sürdürülebilirlik matrisi, kent için uygulanması öngörülen projelerin sürdürülebilirlik yolunda değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu değerlendirme çevre, adalet ve ekonomi boyutlarından oluşmakta ve sistematik bir yaklaşımı öngörmektedir. Matrisin temel yaklaşımı, projelerin önceliklerini belirleme ve bunları zaman sırasına koymaktır. Bu çerçevede matriste kamu sağlığı ve güvenliği, bakım ve koruma, sosyo-ekonomik etki, komşuluk etkisi, sosyal adalet, alternatif mali kaynaklar, diğer projelerle uyum, arazi kullanım, hava, su, enerji, biyoloji ve diğer çevresel etkiler olmak üzere toplam 13 farklı ölçüte göre değerlendirme yapılmaktadır.[9] Bu değerlendirmede ise her ölçütün kendi etki göstergeleri kullanılmaktadır. Aşağıdaki şekil sürdürülebilirlik matrisi için örnek bir tabloyu göstermektedir. (bkz. Tablo 17)

Tablo 17. Sürdürülebilirlik Matrisi

		KRİTER	**Alternatif Öneri1**		**Alternatif Öneri2**		**Alternatif Öneri3**		**TOP.PUAN.**	
Ağırlık Faktörü	**Bileşen Faktörü**	**Etki Göstergeleri**	Olası Sıra	Ağırlık Değeri	Olası Sıra	Ağırlık Değeri	Olası Sıra	Ağırlık Değeri	Olası Sıra	Ağırlık Değeri
13%	%85 Sosyal %15 Çevresel	**X1:Kamu sağlığı ve Güvenliği** Kamu Sağlığı Güvenlik Suç Önleme								
13%	%65Ekonomik %35Çevresel	**X2: Bakım ve Koruma** Bakım Onarım Varlıkları malları koruma								
10%	%50 Sosyal %50Ekonomik	**X3:Sosyo Ekonomik Etki** Yerel iş imkanı yaratma Uzun vadeli iş imkanı(İnşaat faaliyetleri hariç) Yan iş imkanı İş eğitimi Kamu Özel Ortaklığı								
11%	%80Sosyal %10Ekonomik %10Çevresel	**X4: Komşuluk Etkisi** Miras değerini korumak, yeni değer eklemek, Faydalanma ve ulaşılabilirlik düzeyinde artış Arazi/ emlak değerlerinde artış Rekreasyonel fırsatlarda artış Eğitimsel fırsatlarda artış								
12%	%90 Sosyal %10 Ekonomik	**X5: Sosyal adalet** Eşitlik Farklılık- çeşitlilik (Kimlerin hizmet aldığı)								
5%	%100Ekonomik	**X6: Alternatif Mali Kaynaklar** Ödenek Yardım Antlaşmalı ödenekler								

[9] http://www.ci.austin.tx.us/sustainable/matrixintro.htm (24.11.2005)

Tablo 17. (devam)

6%	%50 Ekonomik %20 Çevresel %30 Lojistik	**X7: Diğer Projelerle Koordinasyon** Diğer proje/ birimlerle koordinasyon Hizmetlerin birleştirilmesi Sinerji Paylaşılmış iletişim sistemi faydaları								
10%	%15 Sosyal %85 Çevresel	**X8: Arazi Kullanımı** Bölgesel sürdürülebilirlik Hassas alanları korumak Noktasal alana yeni mal ekleme Transit veya yaya yönlenmiş gelişim Mevcut altyapının taşıma kapasitesini artırma Noktasal gelişime katkı sağlama								
%	%100Çevresel	**X9: Hava** Sıfır Kirlilik Optimizasyon								
4%	%100Çevresel	**X10:Su** Sıfır Kirlilik Optimizasyon Koruma								
4%	%100Çevresel	**X11: Enerji** Sıfır Kirlilik Optimizasyon Yenilenebilirlik								
4%	%100Çevresel	**X12: Biyoloji** Çeşitlilik Koruma İyileştirme Lokasyon								
4%	%100Çevresel	**X13: Diğer Çevresel Etkiler** tasarım Malzemeler Tekrar Kullanma Adaptasyon								

Kaynak: http://www.ci.austin.tx.us/sustainable/madm.htm (24.11.2005) (bu matris ile ilgili olarak matris ölçütleri ve puanlama yöntemi ek – 5'te verilmiştir.)

Sürdürülebilirlik matrisinin hazırlanma süreci ise şu aşamalardan oluşmaktadır;

- Hesap çizelgesinin oluşturulması ve tüm kent birimlerine gönderilmesi,
- Birimler tarafından proje önerileri ile ilgili puanlamaların yapılması ve bunların açıklamasını içeren özetleri ile birlikte puanlanmış matrislerin planlama – çevre koruma birimine gönderilmesi,
- Planlama – çevre koruma biriminde matrislerin gözden geçirilmesi ve gerekiyorsa matrisi hazırlayan birimle iletişime geçilerek yeniden bir değerlendirme yapılması ve ortak karar verilmesi,
- İlgili birim tarafından öneri projenin toplam puanına göre sürdürülebilirlik sırasına sokulması,

- Sürdürülebilirlik sırasının, ekonomik uygulanabilirlik analizine göre yeniden düzenlenmesi
- Projelerin uygulanma sıralarının belirlenmesi

Bu bağlamda sürdürülebilirlik matrisi ile kentte öngörülen projelerin uygulanmadan önce olası sonuçlarını değerlendiren bir tür uygulama aracı olarak işlev görmektedir. Bununla birlikte toplum için öncelikli konuları da saptayarak kaynakların yerinde kullanılmasına da yardımcı olmaktadır. Öte yandan kentsel gelişme planı çerçevesinde düşünüldüğünde ise planların hazırlanma sürecinde planın bir çerçeve plan niteliğinde olması, her konuya karar getirmekten çok, projeler bütünü olarak hazırlanması şüphesiz matrisin uygulanmasında önemli kolaylıklar sağlayacaktır.

Amerikan örneklerinin değerlendirilmesi sonucunda; aşağıda belirtilen saptamaları yapmak mümkündür;

- Planlama sürecinin her aşamasında halk katılımının sağlanmasına büyük önem verilmesi,
- Ussal büyüme doğrultusunda temel referans olarak sürdürülebilirliğin kabul edilmesi,
- Sürdürülebilirliğin felsefi boyutta değil uygulama sürecinde ele alınması,
- Bir toplum vizyonu olan sürdürülebilirliğin halk arasında geniş kabul görmesi için eğitim ve bilinçlendirme sürecine önem verilmesi,
- Kent planlarındaki tüm alanlarda sürdürülebilirlik ilkelerini hayata geçirme çabası (karışık kullanım, alternatif ulaşım, çevre koruma, enerji, atıklar vs.)
- Kent planlarının doğrudan karar verici olması yerine kentle birlikte yaşayan ve rehber niteliğinde olan kapsamlı ve bütüncül planlardan oluşması,
- Kent planlarındaki her alan için hedef – strateji ve eylem seçeneklerinin belirlenmesi,
- Kent planlarının uygulanması sürecinde esneklik sağlanması ama bununla birlikte plan üzerinde keyfi değişikliklerin önüne geçilmesi amacıyla koşulların tanımlanması,

- Kent planlarını uygulamayı güçlendirecek ve yeniden değerlendirmeler yapmaya olanak sağlayacak uygulama veya değerlendirme matrisleri ile desteklemek,
- Plan uygulamalarının izleme süreci ile kontrol edilmesi.

3.1.2. Avrupa Örnekleri

Avrupa ülkelerinden seçilen örnekleri ele almadan önce eski kıta ile ilgili olarak kentsel sorunlar ve kent planları üzerinde genel bir durum saptaması yapılmıştır.

Bu bağlamda Avrupa'da son 20 yılda, kentleşmenin artması, komünist ülkelerin dağılması ile göçlere bağlı olarak önemli ölçüde nüfus artışının yaşanması, özellikle büyük kentlerin daha da büyümesi, sosyal dışlanma ve mekansal ayrışmanın artması, çevre ve ulaşım sorunlarının ciddi boyutlara ulaşması, kent merkezlerinde bozulmaların görülmesi, hava ve su kalitesinde düşüşlerle birlikte su kıtlığı görülmesi ve katı atıkların sorun oluşturması gibi durumlar yaşandığı görülmektedir.

Bununla birlikte, söz konusu sorunların çözümü için, mekansal planlama, Avrupa'da birçok uzman tarafından, yerel düzeyde sürdürülebilirliğin sağlanması için anahtar bir araç olarak görülmektedir.[10]

Avrupa genelinde kent planlama sistemleri ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Her ülkenin kendine özgü yasal sistemi ve kurumsal yapısı kent planlarının farklılaşmasına neden olmaktadır.

Bununla birlikte bir genelleme yapıldığında, Avrupa genelinde 3 tür planlama sisteminin varlığı ileri sürülmektedir. Bu sistemler;[11]

- Açık bir biçimde merkezi planlama yapısı,

[10] ----------, World Health Organisation (WHO), **Towards A New Planning Process; A Guide to Reorienting Urban Planning Towards Local Agenda 21**, European Sustainable Development and Health Series:3, 1999, s.14
[11] *Ibid.,* s.9-16

- Sorumlulukların farklı yönetim türlerine ve birimlerine dengeli dağılması,
- Tamamen desantralize olmuş sistemler

olarak sıralanabilir.
Bu bağlamda planlama yöntemlerinde ve bakış açılarında farklılıklarla beraber, kent planlama sistemlerinin genelde 3 fonksiyon gösterdikleri görülmektedir. Bu üç tür ise aşağıda sıralandığı gibidir;

- Güçlü ve zayıf olunan yönlerin, fırsatların ve tehditlerin değerlendirilmesine dayanan, bununla birlikte gelecek için bütünleşmiş bir vizyon sunan uzun dönemli stratejik planlama,
- Ulusal, bölgesel, kentsel, komşuluk ölçeklerini kapsayan planlama süreci ile biçimlenen planlar. Bu planlar kapsamlı planlar olarak şu konuları içerirler; stratejiler, politikalar, projeler, yapılar, aktörler, arazi kullanım, yerleşim dokusu, konut, ticaret, turizm, ulaşım şemaları,
- Gelişmenin konumunu ve formunu belirleyen, yerel düzeyde yasal ve yönetimsel süreçleri kapsayan gelişme kontrolüne dönük yaklaşım.

Bu bağlamda Avrupa ülkelerinden seçilen örnekleri sırasıyla, Cork City ve Galway (İrlanda), Salford (İngiltere), Heidelberg (Almanya), Drammen (Norveç) ile European Foundation tarafından, Avrupa'da orta ölçekli kentlerin sürdürülebilirlik yolunda değerlendirmesinin yapıldığı yayında yer alan Perugia ve Siena (İtalya), Lavrion ve Kavala (Yunanistan), Dessau (Almanya) ile Alicante (İspanya) kentleri incelenmiştir.

Cork City, 120.000 kişilik bir nüfusa sahip olan ve İrlanda'nın güneyinde yer alan bir kenttir. Bu kent için hazırlanmış gelişme planı İrlanda ulusal planlama dizgesi içerisinde Ulusal Mekansal Strateji ve Cork Stratejik planı ile biçimlenmiştir.[12]

[12] Cork City Development Plan, 2020, preparing year 2004, Dublin, Ireland, http://www.corkcitycouncil.ie/ourservices/planning/pdf/Section_2_Strategic_context.pdf (04.07.2006)

Bu çerçevede İrlanda'nın sürdürülebilir gelişme için belirlemiş olduğu planlama dizgesi ve bu dizgede Cork kenti için öngörülen işlev aşağıdaki gibidir;

- Ulusal Kalkınma Planı: bölgesel gelişmeyi dengeleme amaçlı olup, Cork kentini ulusal bir geçiş kenti olarak tanımlanmaktadır.
- Ulusal Mekansal Strateji (UMS): tüm ülke için mekansal planlama çerçevesi çizmekte ve Cork kentine yüklenen geçiş kenti olma özelliğini güçlendirmektedir.
- Ulusal Sürdürülebilir Gelişme Stratejisi: İrlanda için bir stratejiyi öngörürken, yerel düzeyde sürdürülebilir gelişmeyi başarmak amacıyla genel çerçeveyi belirlemektedir.
- Ulusal Anti – Yoksulluk Stratejisi: sosyal bütünleşmeyi sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede Cork kenti gelişme planı hazırlanmadan önce Ulusal Mekansal Stratejiye bağlı olarak 2020 yılı hedefli Cork stratejik planı oluşturulmuştur. Stratejik planı da biçimlendiren UMS'de Cork kentinin güneybatı bölgesi için ekonomik temeli üzerinde bir bağlantı noktası olacağı belirtilmektedir. Bu işleve ulaşmasındaki destekleri de kentin nüfus potansiyeli, üçüncü düzeydeki kurumları ve stratejik planda tanımlanan gelişme kapasitesi olarak sıralanmıştır. Ayrıca stratejik planın uygulanmasının, UMS hedeflerinin güvenliği için çok önemli olduğu da ileri sürülmüştür.

Bu bağlamda kentin stratejik planı sadece kenti değil, kentin sıkı ilişkiler kurmuş olduğu çevresindeki daha küçük yerleşmeleri de kapsamaktadır. Bu plan, kentin arazi kullanım, ulaşım, sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarına dönük olarak bir çerçeveyi oluşturmaktadır. Bununla birlikte stratejik planın temel kavramları ise bölgenin ekonomik motoru olarak kentin yeniden yaşatılması, çevre kasaba ve küçük kentlerin güçlendirilmesi, altyapının geliştirilmesi, bütünleşik ulaşım sistemi kurulması, yüksek çevre kalitesi sağlanması ve sürdürülmesi olarak sıralanmaktadır.

Yine stratejik planda kentin güçlü yönleri ve fırsatları sıralanmakta ve anahtar gelişme potansiyelleri olarak, karışık kullanımlı gelişme, uygun olan yerlerde yüksek yoğunluklu gelişme, nitelikli kamu ulaşımı sunumu, nitelikli çevre kalitesi ve hizmetleri, yüksek kalitede kentsel tasarım belirtilmektedir.

Genel çerçevesi üst ölçekli plan birimlerinde belirlenmiş olan kent gelişme planı, bu genel çerçeveye uygun olarak, kent için ulusal geçiş kenti olmasını, sosyal bütünleşmeyi, istihdam, ulaşım, eğitim ve sosyal ve kültürel eylemlere herkesin eşit ulaşabilmesini, doğal ve yapılı çevre ile yaşam düzeyinde yüksek kaliteye ulaşılmasını hedeflemektedir.

Bu bağlamda sürdürülebilir gelişmeyi temel alan kent gelişme planının yapısı ise iki ana birimden oluşmaktadır. Bunlardan birincisini ana plan, ikincisini ise korunan yapıların kayıtları oluşturmaktadır.[13]
Kapsamlı ve bütüncül bir plan özelliği gösteren ana plan ise toplam 10 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden önemli olanlar ve bölümlerdeki ana yaklaşım özet olarak aşağıda verilmiştir.

Ulaşım; kısmında ise temel amaç olarak arazi kullanım hedefleri ile bağlantılı bütünleşmiş ulaşım stratejisi geliştirmek, kentsel eylemlere geniş ve çeşitli ulaşım odakları ile erişmeyi sağlamak belirlenmiştir. Bu çerçevede öngörülen hedeflerden bazıları ise yüksek kalitede bisiklet ve yaya mekanlarını oluşturmak, kamu taşımacılığının etkisini arttırmak, planlama düzeyinde otomobil ve otomobil dışı kullanıma olanak sağlayacak yeni ve geliştirilmiş yol ağı oluşturmak olarak ortaya konmaktadır.

Sosyal Konular ve Konut; bölümünün amacı kentlilerin geniş çerçevede sosyal ve toplumsal eylemlere erişebilmesini sağlamaktır. Bu çerçevede tüm politika alanlarında sosyal bütünleşmenin, konut ihtiyacını karşılayacak çeşitli alternatifleri içeren sunumların, dengeli toplumun, yüksek kalitede yaşam çevresinin sağlanması hedeflenmektedir.

[13] http://www.corkcity.ie/ourservices/planning/developmentplan/download.shtml (04.07.2006)

Çevresel Yönetim; bölümünde gelişmenin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek, emisyonlar ve çöpler için yönetim oluşturmak ve enerji korunmasını sağlamak amaçlanmıştır. Bu çerçevede atık üretiminin en aza indirilmesi, geri dönüşüm oranının yükseltilmesi de hedefler arasındadır.

Çevresel Değerlendirme; süreci önerilen plan, politika, program ve girişimlerin çevresel sonuçları açısından değerlendirilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu sürecin aşamaları ise şu şekilde belirlenmiştir;

1. Aşama: değerlendirmenin amacı ve kapsamını belirlemek
2. Aşama: çevre için üzerinde anlaşılmış stratejik çevresel amaçları düzenlemek
3. Aşama: gelişme planı için üzerinde anlaşılmış hedef ve stratejik amaçların düzenlenmesi
4. Aşama: gelişme planındaki politikaların, çevresel konuları tam anlamıyla içermesini sağlamak için kapsamını genişletmek
5. Aşama: gelişme planındaki hedef ve stratejik amaçları çevre üzerindeki etkileri bağlamında değerlendirmek

Bu bağlamda plan kapsamında oluşturulan politika değerlendirme matrisi aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Tablo 18. Politika Değerlendirme Matrisi

Politika Başlıkları	Enerji Verimliliği	Yenilenemeyen Kaynaklar	Çevre Koruma	Çevresel Kalite, Karakter	İnsan Konforu
Genel Politikalar					
1. kentin sürdürülebilir gelişmesini sağlayarak ulusal geçiş kenti rolünü güçlendirmek	*	o	o	*	*
2. sosyal bütünleşmeyi sağlamak ve istihdama, eğitime, ulaşıma, sosyal ve kültürel aktivitelere erişmede eşitliği kolaylaştırmak	*	*	o	o	*
3. kentte yaşama ve çalışma açısından hayat kalitesini arttırmak ve yüksek kaliteli doğal ve yapılı çevre sağlamak	*	*	*	*	*
Stratejik Amaçlar					
1. stratejik planda belirtilen arazi kulanım ve ulaşım çerçevesi bağlamında gelecekteki gelişmeyi olgunlaştırmak	*	*	o	*	*
2. ekonomik sektöre çeşitliliğini geliştirerek, dengeli ve sürdürülebilir ekonomik gelişmeyi ve işgücü artırımını sağlamak	x	o	o	*	o
3. arazi kullanım hedefleri ile bağlantılı olarak bütünleşik bir ulaşım stratejisi geliştirmek	*	*	o	*	*
4. farklı hane halklarının gereksinimlerine uygun olacak şekilde kentlilerin sosyal ve toplum olanaklarına erişimi	*	o	o	*	*
5. atık yönetimi, emisyonlar ve enerji sakınımı gibi politikalardan dolayı çevre üzerinde oluşan olumsuz etkileri en aza indirmek	*	*	*	*	*
6. nitelikli kentsel tasarım ile yüksek kaliteli yapılı çevre elde etmek	*	o	x	*	*
7. doğal çevreyi korumak ve yüksek kaliteli, erişilebilir rekreasyon olanakları sağlamak	o	*	*	*	*
8. kent merkezi ve liman alanlarının yeniden canlandırılması	*	o	*	*	*
9. banliyölerin sürdürülebilir gelişmelerini sağlamak	*	o	*	*	*
10. gelişme kontrol politikaları ve standartları yoluyla kentin düzgün gelişmesini garantiye almak	*	?	*	*	*

Kaynak: http://www.corkcity.ie/ourservices/planning/developmentplan/download.shtml (04.07.2006)

Tablo 18'te gösterilen proje değerlendirme matrisinde yer alan politika alanları sırasıyla, ***:** pozitif, **x:** negatif, **o:** nötr ve **?:** belirsiz simgeleri ile değerlendirilmektedir.

Planın son aşaması ise geri besleme ve izleme süreçlerinden oluşmaktadır. Söz konusu süreçlerin planın uygulama süreci boyunca devam edeceği vurgulanmaktadır.

Avrupa örnekleri kapsamında ikinci örnek ise Galway kentidir. ***Galway,*** İrlanda'nın batı bölgesinde yer alan, 85.000 nüfuslu, kültürel çeşitliliği ve çok özel doğal ve yapılı mirasa sahip olan bir kıyı kentidir.[14]

Galway kent gelişme planı, 2005 – 2011 yılları arasını kapsamakta olup, Ulusal Mekansal Strateji (UMS), Galway Kent Gelişme Ana Stratejisi ve Galway Ulaşım ve Planlama Çalışması çerçevesinde biçimlenmiştir.

Bu bağlamda UMS'de Galway kenti, nüfus yoğunluğu açısından kritik bir büyüklüğü ile stratejik eşiğe ulaşmış olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede gelişme planının anahtar amacı, bu kritik eşik üzerinde, kentin ekonomik güçlülüğünü, rekabet edebilirliğini ve mevcut gelişmenin üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek olarak belirlenmiştir.

Öte yandan kentin ana gelişme stratejisine uygun olarak, gelişme planının stratejik hedefleri arasında, bölgesel gelişme merkezi rolünü oynamasına olanak verecek şekilde dengeli ve sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak, kentlilerin nitelikli yaşam kalitesini yükseltmeyi ve doğal ve yapılı çevrenin kalitesini arttırmayı sağlamak, Ulusal Anti-Yoksulluk Stratejisine uygun olarak sosyal bütünlemeyi sağlamak, Galway Kent Gelişme Ana Stratejisinde yer alan hedeflerin başarılmasını kolaylaştırmak yer almaktadır.

Planın dile getirmiş olduğu bir başka konu ise tüm plan yapısının üzerine oturmuş olduğu stratejik amaçlarından oluşmaktadır. Bu bağlamda planın bazı stratejik amaçları arasında, üst ölçekten gelen kararlara uyum, yüksek kaliteli bir ulaşım sistemi oluşturmak, dengeli sürdürülebilir ekonomik gelişme ve istihdam fırsatları yaratmak, kentlilerin sosyal, toplumsal ve konut hizmetlerine en geniş biçimde erişilebilirliğini sağlamak, kentin doğal mirasını korumak ve geliştirmek, gelişmenin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek ve zorunlu altyapıyı sağlamak yer almaktadır.

[14] http://www.galwaycity.ie/AllServices/Planning/Publications/FileEnglish,603,en.pdf (04.07.2006)

Bu çerçevede Galway kent gelişme planı 11 ana bölümden ve 3 ekten oluşmaktadır. Planın bölümleri, konut, ulaşım, doğal miras – rekreasyon – eğlence ve dinlence, girişim ve istihdam, toplum ve kültür, yapılı miras ve kentsel tasarım, çevre ve altyapı, kent merkezi ve temel alanlar, konut stratejisi, arazi kullanım bölgeleme hedefleri ve gelişme standartlarından oluşmaktadır. Her bölümde stratejik amaçlar, kentin genel durumu ve stratejik projeler üretilmektedir. Cork kentinde olduğu gibi Galway kentinde de planın sonunda gelişmenin çevresel değerlendirmesini yapan bir matris hazırlanmıştır. Uygulama ve izleme süreci de bu matris doğrultusunda ele alınmaktadır. Aynı zamanda, Galway kentinde görülen bir değişiklik ise plan ile birlikte Kentli Haklar Şartı adlı bir doküman bulunmaktadır.

Sonuç olarak İrlanda uygulama örneklerinden görülebileceği üzere bu ülkede kent planlama anlayışı merkeziyetçi bir yapı ile yönlendirilmektedir. Ulusal düzeyde birçok alana dönük olarak stratejiler geliştirilmiş, her kente uygun bir rol verilmiş ve kentlerin gelişme planlarının bunlara uygun olması sağlanmıştır. Öte yandan incelenen iki örnekte de katılım konusunun planların en zayıf yönünü oluşturduğu görülmektedir. Bununla birlikte kent planlarını yönlendiren temel kavramın yine de sürdürülebilirlik olduğu açıkça ortadadır. Ayrıca planların en dikkat çekici yönünü ise planların sonunda planlar ile öngörülen gelişmenin çevresel değerlendirilmesinin yapıldığı matrislerinin oluşturulmasıdır.

Avrupa örnekleri kapsamında ele alınacak olan bir diğer örnek ise Drammen kentidir. **Drammen** kenti, İskandinav kentleşme bağlamında, yaklaşık 50.000 kişilik nüfusu ile orta ölçekli bir kent olarak tanımlanmaktadır.[15] Oslo'ya 50 kilometre uzaklıkta olup, otoyol ve demiryolu olanaklarına sahip olması ile kendi bölgesi içerisinde ana ulaşım bağlantı noktası işlevi göstermektedir.

Drammen kentinin Belediye Master Planı, kent konseyince 2003 yılında kabul edilmiş ve 2014 yılını hedefleyen bir zaman perspektifine sahiptir. Bu çerçevede söz

[15] Halina WOYSETH-DUNIN, "Image – Making As A Step For The Master Plan Of A City In Norway", **Development of Kabul, Reconstruction and Planning Issues**, 10th Architecture&Behaviour Colloquim, 4-7 April 2004, Ed: Babar Mumtaz, Kaj Noschis, Imprimerie Chabloz S.A., Lausanne, Switzerland, 2005, s.119 – 124

konusu planın uzun ve kısa dönemli olmak üzere iki ana öğesi vardır. Uzun dönemli öğe, belediyenin gelişmesi için hedefleri, sektör planlaması için bir rehberi, doğal kaynaklar ve arazi yönetimini sağlamak için arazi kullanımı ile uyumu düzenlemektedir. Kısa dönemli öğe ise gelecek beş yıllık süre için sektör aktiviteleri için bütünleşik eylem programını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda planın arazi kullanımını içeren bölümü yasal olarak bağlayıcı bir özellik göstermektedir. Diğer bölümler ise eylemlerin uygulanmasındaki yasal çerçeveyi belirlerken, bir yasal zorunluluğa değildirler.

Söz konusu planın çok geniş bir katılım süreci ile hazırlandığı ve bu katılım sürecinde kentliler, politikacılar, iş toplulukları, komşuluk toplulukları, bölgesel otoriteler, ulusal planlama rehberleri ve daha çok sayıda değişen uzman birimlerin katılımcılar olarak yer aldıkları vurgulanmaktadır.

Bu çerçevede kentin master planı bir refah toplumunda sürdürülebilir gelişmenin temel değerler sistemini uygulamaya yönelik olduğu görülmektedir. plan yapım sürecinde ise gelecek için en uygun imaj seçimi en önemli yeri tutmaktadır.

Bununla birlikte Drammen kenti plan yapım sürecinde kentle ilgili olarak 4 adet imaj yüklemesi yapılmıştır. Kent için belirlenen bu imajlar ve kısa içeriği şu şekildedir;

- Vizyonu olmayan kent: bu seçenekte, üzerinde uzlaşmaya varılmış herhangi bir imaj tariflenmemiş olup, belirsiz bir durum söz konusudur. Bununla birlikte bu seçenekte insanların gelecek için yatırım yapmadıkları ve sadece geçici düzenlemelerin yapıldığı öngörülmektedir.
- Naturbania: bu terim nature (doğa) ve urb (Latince kent) sözcüklerinin bileşiminden türetilmiş olup, bu seçenekte doğa ile kentin uyumunu belirten bir imaj öngörülmektedir. Bu imaja göre kültür kavramı yeni bir tür sanayi olarak görülmekte ve bu bağlamda kentin akademik kurumlarının yeni bilgi ekonomisinin araçları olarak algılanması söz konusudur. Yine bu seçenekte, kamu mekanlarının toplum açısından önemine işaret edilmekte ve bunların iyileştirilmesi zorunluluğu üzerinde durulmaktadır. Bu imajın diğer

öngörüleri ise, kompakt kent – doğal alanlarda yerleşmeme, nitelikli çevre ile birlikte uyum içerisinde olan ekonomik ve kültürel gelişme yer almaktadır.

- Bağlantı (Hub): daha çok ulaşım özelliklerine dayanan bir öngörü söz konusu iken, bununla birlikte erişilebilirliğin yüksek olması ve fiziksel altyapının mükemmel olması öngörülmektedir.
- Komşuluk Yaşamı: bu seçenekte, konut ve aile yaşamı üzerinde birçok önemli aktivitenin odaklandığı desantralize bir kent imajı belirlenmiştir. Ayrıca yüksek yaşam kalitesi ve iyi düzeyde erişilebilirlik öngörülmüş, komşuluk birimi kimliğinin önem kazanırken kent kimliğinin zayıfladığı varsayılmıştır.

Sonuçta Drammen kentinde uygulanan planlama yönteminden şu veriler saptanmıştır: geleneksel bütüncül planlama yönteminde analiz aşamasından başlayan sürecin yerine bu plan, kentte yaşayanların kentlerini nasıl algıladıklarına dair ve gelecek için hangi imajın daha iyi olacağına dair tartışmalarla başlamaktadır. Bu yaklaşımın sonucunda ise planın sentez sürecinden başlaması sağlanmaktadır. Bu aşamadan sonra ise her imajda öngörülen sonuçların derinlemesine araştırılması yapılmakta ve bu süreç analiz safhası olarak değerlendirilmektedir. Son aşamada ise en uygun olan ve tercih edilen imaj Master plan kararlarının çekirdeğini ve zeminini oluşturmaktadır. Öte yandan planlama yönteminde yenilikçi bir yaklaşım olarak değerlendirilebilecek olan sentez – analiz – sentez sürecinin kent sakinlerinin geniş ölçüde ve aktif katılımına dayalı olduğu görülmektedir. Katılımın boyutu ile ilgili en çarpıcı yön ise söz konusu sürecin 2,5 yıl gibi bir zamanda tamamlanmasıdır.

Ele alınacak diğer bir örnek ise Almanya'dan **Heidelberg** kentidir. Bu bağlamda Heidelberg, UNESCO'nun Dünya Mirası listesinde yer almakta olup, 109 kilometrekare alanda 14 mahalleden oluşan ve 140,000 kişilik bir nüfusa sahip olan bir kenttir. Bununla birlikte, Almanya'daki en eski tarihli üniversite de (800 yıllık) bu kentte yer almaktadır.[16]

[16] http://www.heidelberg.de/servlet/PB/menu/1090707_l1/index1154524808141.html (14.08.2006)

Kentin incelenen planlama sürecinde söz konusu plan, kent konseyi tarafından 1997 yılında hazırlanmıştır. Heidelberg Kent Gelişme Planı – 2010 adlı bu plan, 2006 yılında yine kent konseyince güncellenmiş ve plan 2015 yılına kadarki bir süreç için yenilenmiştir. Bu güncellemenin arkasında yatan neden ise kentte yaşanan demografik değişimler olarak ileri sürülmüştür.[17]

Bu plan Yerel Gündem 21 kapsamında 21. yüzyıl yolunda kent politikasının ana hedeflerini tanımlamaktadır. Bu nedenden dolayı kent "Geleceğin Kentleri" araştırma projesinde pilot kent olarak seçilmiştir.

Kent gelişme planı, toplum hayatının tüm yönleriyle ilgilenen, modern kent gelişme politikası çerçevesinde oluşturulmuştur. Beraber yaşamanın sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları bir arada ele alınmış olup, kentte sosyal olarak birlikte yaşama ve çevreyi koruma sorumluluğu ile ilgili politikalar hakkında bütüncül ve entegre bir eylem çerçevesi sunmaktadır. Planın başlıca özelliği Yerel Gündem 21'de belirtilen sürdürülebilir kent gelişmesi olgusunu temel almasıdır.

Bununla birlikte, sosyal ve çevresel amaçlarının yanı sıra planın bir diğer amacı da tam istihdamı sağlamak doğrultusunda, orta ölçekli işletmeleri, zanaatçılığı ve perakende ticareti geliştirmektir.

Kent gelişme planı ile kısa mesafelerin söz konusu olduğu bir kent yaratılmak istenmektedir. Ayrıca içsel kaynakların tam kullanımı, mekanların etkin kullanımı ve yüksek oranda halk katılımı da diğer öngörüler arasında yer almaktadır.

Heidelberg kent gelişme planının en dikkat çekici yönünü ise planlama ile getirilmiş olan kararların uygulanma sürecinin izlenmesine dönük yöntem oluşturmaktadır. Bu izleme süreci planın ikinci safhası olarak da değerlendirilmekte ve sürdürülebilir gelişme raporu adı ile anılmaktadır.

[17] http://www.heidelberg.de/servlet/PB/menu/1090917/index.html (14.08.2006)

Bu bağlamda, Plan uygulama süreci ilerledikçe izleme yöntemi devreye girmekte ve yöntemde her üçer yıllık süreler için değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu çerçevede incelenen örnekteki izleme süreci 2000 yılı ile 2003 yılları arasını kapsamaktadır. Bu örnekte, farklı sektörlerde oluşan değişimler plan hedefleri kapsamında ele alınmıştır. Bu sektörler şunlardan oluşmaktadır: kentleşme, işgücü, konut, çevre, hareketlilik, sosyal konular, kültür, bölgesel işbirliği ve gelişme ile demografik değişim.

Bu değişimler ile ilgili olarak 5 adet durum belirlenmiş ve her sektörün bu durum doğrultusunda değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu durumlar ise simgeleri ile birlikte şu şekildedir:

-- : şiddetli kötüleşme (hedeften %10'dan fazla sapma)

- : bazı durumlarda veya az oranlarda kötüleşme (hedeften %1 ile %10 arası sapma)

0 : değişmeyen durağan durum (hedefteki sapma +,- %1)

+ : bazı durumlarda veya az oranlarda iyileşme (hedeften beklenenden %1 ile 10 arası iyileşme)

++ : önemli gelişme (hedeften beklenenden %10'dan fazla iyileşme)

Bu bağlamda söz konusu sektörlerden kentleşme ile ilgili olan örnek tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 19. Sürdürülebilir Gelişme Doğrultusunda Kent İzleme Tablosu Örneği

Hedef	**Göstergeler**	**2000**	**2003**	**Farklılık**	**Sınıflama**
Yapılaşmış Alanın Ekonomik Kullanımı Arazi Tüketiminin Azaltılması	Yerleşme ve trafiğe ayrılmış alanın ortak bölge alanı içindeki yüzdesi	29,2	29,4	0,2	**0**
	Mekansal düzenleme modeli içerisinde potansiyel konut alanının hektar cinsinden ifadesi	127,2	103,8	-23,4	+
	Mekansal düzenleme modeli içerisinde potansiyel ticaret alanının hektar cinsinden ifadesi	196,9	177,9	-19	+
	Boş arsalarda toplam tamamlanmış konutların var olan konutlar içerisindeki yüzde oranı	93,5	100	6,5	++
Yapılaşmış Alanın Ekonomik Kullanımı, Arazi Tüketiminin Azaltılması, Yoğun yapılaşmış alanlar	Yerleşme ve trafik alanında km2 başına düşen kent sakini ve sosyal güvenliğe katkıdan sorumlu olan işverenlerin sayısı	6.992	7.017	25	**0**
Kısa yürüyüşlü kent	Yürüyüş yolunda gıda dükkanına erişebilen kentli yüzdesi (evden uzaklığı en fazla 500 metre olan)	87,8	86,2	-1,6	-

kaynak: http://www.heidelberg.de/servlet/PB/show/1149617/12_pdf_Sustainablility%20Report%202004.pdf (14.08.2006)

Bununla birlikte en son olarak ise her hedef açısından genel anlamda hedefin tutturulup tutturulamadığı hesaplanmakta ve sayı çizgisi üzerinde durum belirtilmiştir. Sonuçta ise hedeften sapma veya hedefi aşma durumuna göre o alan için plan yeniden ele alınmakta ve kararlar güncellenmektedir.

Avrupa genelinde ele alınacak bir diğer örnek ise İngiltere'nin Salford kentidir. **Salford,** Londra'nın 322 kilometre kuzeybatısında yer almaktadır. Mükemmel bir yol ve kamu ulaşım bağlantıları ile Birleşik Krallığın tüm diğer parçalarına bağlanan bir turizm ve ticaret merkezi olarak ön plana çıkan Salford, 220,000 kişinin yaşadığı orta ölçekli bir kenttir. Salford'un Manchester'a olan yakınlığı, onu kuzeybatının önemli bir ekonomik ve kültürel gücü haline getirmektedir.[18]

[18] http://www.salford.gov.uk/living/yourcom/salfordlife/aboutsalford.htm (04.07.2006)

Salford kenti planlama dizgesi "yerel gelişme çerçevesi" ile tanımlanmış ve çerçeve altında belirli plan tür ve belgeleri tanımlanmıştır. Söz konusu çerçeve içerisinde yer alan birimler ve amaçları aşağıda özetlenmiştir.[19]

Yerel Gelişme Şeması (Local Development Scheme): kent konseyince 3'er yıllık süreler için yapılacak planlama politikalarını düzenlemektedir.
Yıllık İzleme Raporu (Annual Monitoring Report): her yıl planlamanın verimliliği ölçülmektedir.
Çekirdek Strateji (Core Strategy): kentin vizyonunu, hedeflerini ve mekansal gelişme çerçevesini çizmektedir.
Toplum Gelişme Durumu (Community Development State): planlama sürecine kamu katılımında kent konseyinin yaklaşımını düzenlemektedir.
Gelişme Planı Dokümanları (Development Plan Documents): özel alanlar için eylem planlarını içermektedir.
Destekleyici Planlama Dokümanları (Supplementary Planning Documents): birleşik planı koruyacak biçimde bazı tasarım projeleri ile yeşil mekan stratejisi, doğa koruma ve biyolojik çeşitlilik, tasarım ve suç, iletişim, sürdürülebilir tasarım ve inşaat rehberi gibi dokümanları kapsamaktadır.
Birleşik / Ana Gelişme Planı (Unitary Development Plan – UDP): Kentteki gelişmeye, korumaya ve çevre gelişmesi/düzenlemesine rehberlik etme amacını taşımakta ve adil gelişme için planlama uygulamalarınca belirlenen ana planlama politikalarını düzenlemektedir.
Destekleyici Planlama Rehberi (Supplementary Planning Guidance): planlama süreci için gerekli rehber niteliğinde belgeleri içermektedir.

Bu çerçevede kentin ana planlama belgesi olan Birleşik/Ana Gelişme Planı'nın (UDP) geliştirilmesinde kent konseyi birçok politika dokümanını ve çerçevesini göz önüne almaktadır. Bunların arasındaki ilişkiler aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

[19] http://www.salford.gov.uk/living/planning/salfordldf/localdevscheme.htm (04.07.2006)

Şekil 7. Birleşik Gelişme Planı için Politika Çerçevesi

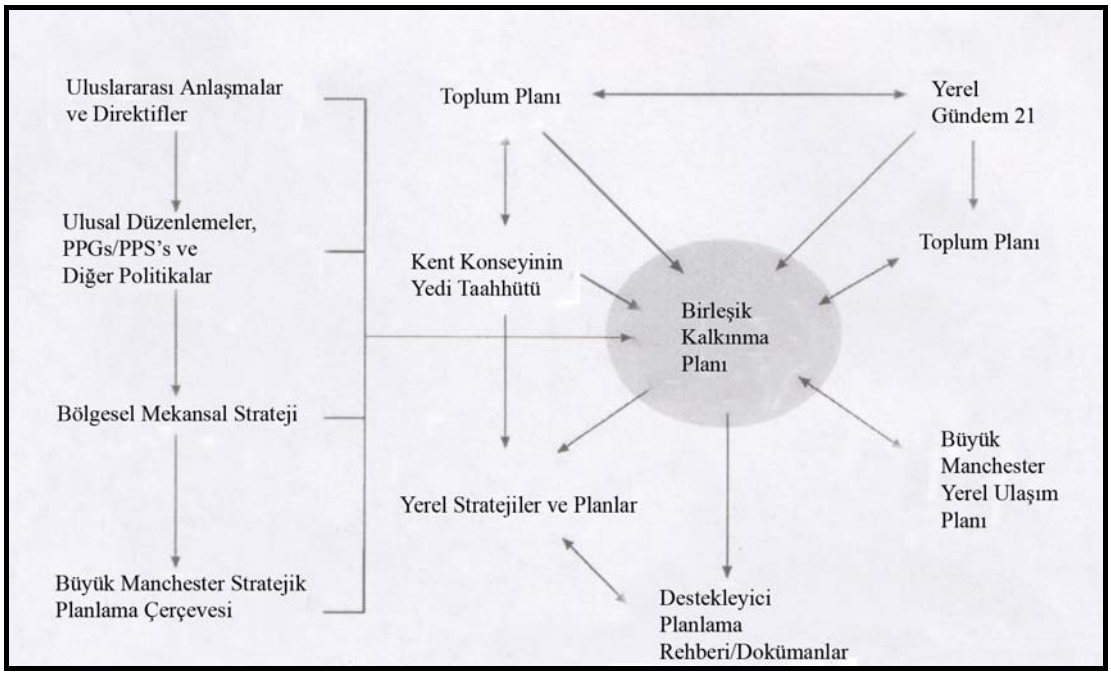

kaynak: http://www.salford.gov.uk/udp-05-07-06a.pdf (04.07.2006)

Şekil 7'de Birleşik Gelişme Planının, üst ölçekli olan uluslararası anlaşmalar, bölgesel mekansal strateji ve Manchester kenti Stratejik Planlama çerçevesinden gelen ve kentle ilgili olan kararlara uygun olduğu görülmektedir. Öte yandan yerel düzeyde ise toplum planı, YG 21, konseyin taahhütleri, Manchester ulaşım planı gibi belgelerden etkilendiği ve yerel stratejiler ile destekleyici planlama rehberlerini ve dokümanlarını etkilediği anlaşılmaktadır.

Zaten kuzeybatı bölgesinin mekansal gelişme stratejisi ile birlikte tüm kent için bir gelişme durumunu öngören UDP planına bakıldığında[20], Salford Toplum Planının kent için stratejik bir vizyon sunduğu görülmektedir. Toplum planından gelen bu vizyon UDP'yi de içine alacak şekilde, kente dönük olan stratejiler ve planlar için geniş bir çerçeve sunmaktadır. Vizyonun temel noktası, Salford'un güçlü bir ekonomi ve toplumla birlikte, güzel ve davetkar bir kent olmasıdır.

Bu çerçevede Toplum Planı, söz konusu vizyonun gerçekleşmesini destekleyen 7 adet tema sunmaktadır. Bunlar sırasıyla, sağlıklı kent, güvenli kent, öğrenen ve

[20] http://www.salford.gov.uk/udp-05-07-06a.pdf (04.07.2006)

yaratıcı kent, genç insanların değer gördüğü bir kent, kapsayan, kapsamlı bir kent, ekonomik açıdan prestijli kent, yaşamaya değer bir kent olarak sıralanmaktadır.

UDP'nin yerel düzeyde etkilendiği bir diğer belge olan kent konseyinin yedi taahhüdü ise şunlardan oluşmaktadır;

1. Sağlık olanaklarını iyileştirmek,
2. Suç oranlarını azaltmak,
3. Öğrenme, boş zaman değerlendirme ve yaratıcılık aktivitelerini cesaretlendirmek,
4. Genç insanlara yatırım yapmak,
5. Bütünleşmeyi özendirmek,
6. Refah yaratmak,
7. Hayat standartlarını geliştirmek.

İşte, UDP bu taahhütlerin yerine getirilmesi için önemli bir rol oynamaktadır. Bunun için de gelişmeleri uygun mekanlara yönlendirmekte, gelişmenin olumsuz etkilerini kontrol etmekte, konut, iş yerel hizmet sağlayıcılığını garanti ederek, kentin önemli varlıklarını korumaktadır.

UDP'nin stratejisi SG kapsamı üzerine dayanmaktadır ve kentin ekonomik, sosyal ve çevresel önceliklerini dengelemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda yerel toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasını garanti ederken, gelecek kuşakların ihtiyaçlarının karşılanması için de gerekli fırsatın verilmesini amaçlamaktadır. Bu amaç ise; en uygun mekanlara gelişme imkanının verilmesi, yeni gelişmenin cesaretlendirilmesi, altyapı ve olanakların sağlanması ve anahtar çevresel kıymetlerin korunmasını kapsamaktadır.

Bu genel çerçeve ile birlikte UDP'nin sürdürülebilir gelişme doğrultusunda ortaya koymuş olduğu özel amaçları ise şöyle sıralanmaktadır;

1. Kentsel konut gereksinmesini karşılamak,
2. Yerel halk için işgücü fırsatlarını maksimize etmek,

3. Ulaşım gereksinmesini minimize etmek ve sürdürülebilir ve bütüncül bir ulaşım ağı geliştirmek
4. Çevresel kaliteyi artırmak ve toplum güvenliğini sağlamak,
5. Yerel fırsatlara olan erişim olanaklarını arttırmak,
6. Doğal ve tarihi çevre kıymetlerini korumak ve geliştirmek,
7. Sürdürülebilir Kaynak Yönetimini sağlamak,

Kentin planlama yöntemi sürecinde, UDP'nin diğer planlarla ilişkisi ortaya konduktan sonraki aşamada kent konseyinin 7 taahhüdü, toplumsal planın 7 teması ve UDP'nin amaçlarının bir araya getirildiği bir matris yapıldığı görülmektedir. Bu matrisin amacı ise UDP bünyesinde soyut olan diğer planları somutlaştırmak olarak ileri sürülebilir. Planın bu matrisi aşağıdaki gibidir:

Tablo 20. UDP Amaçları, Yedi Taahhüt ve Toplum Planı Bağlantısı

		UDP Amaçları						
Yedi Taahhüt	**Toplum Planı Temaları**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**
Salford'daki sağlık olanaklarını iyileştirmek	Sağlıklı kent	X		X	X	X	X	X
Salford'daki suç oranlarını azaltmak	Güvenli kent			X	X			X
Öğrenme, boş zaman değerlendirme ve yaratıcılık aktivitelerini cesaretlendirmek	Öğrenen ve yaratıcı kent					X		
Genç insanlara yatırım yapmak	Genç insanların değerli olduğu kent		X			X		
Bütünleşmeyi özendirmek	Bütünleştirici kent	X	X	X	X	X	X	X
Refah yaratmak	Ekonomik açıdan refah içinde olan kent	X	X	X	X	X	X	X
Yaşam standartlarını geliştirmek	Yaşamaya değer kent	X	X	X	X	X	X	X

kaynak: http://www.salford.gov.uk/udp-05-07-06a.pdf (04.07.2006)

Bu kapsamda hazırlanmış olan UDP'nin formatına bakıldığında, planın, giriş ve stratejik politikalar için haklılık gerekçeleri adlı iki kısımdan oluştuğu görülmektedir. Bu kısımlar içinde yer alan konular ise sırasıyla giriş kısmında; kent için strateji, mekansal çerçeve, stratejik politikalardan, stratejik politikalar için haklılık gerekçeleri kısmında da; detaylı planlama politikaları, izleme sürecinin ayrıntıları, alan özellikli öneriler ve alansal politikalar için öneriler haritasından oluşmaktadır.

Bununla birlikte planın ekleri ise, UDP için kamu katılımı, Park etme standartları ve olası taşkın planından oluşmaktadır.

Bu çerçevede sürdürülebilir kentsel gelişmenin somut bir kavram olarak uygulanabilmesinde önemli bir yeri olan izleme sürecinde ise takip edilen yöntemde UDP bünyesinde belirlenen her amaç için göstergelerin ve bunlarla ilgili hedeflerin belirlendiği görülmektedir. Sürecin sonunda ise bu hedeflerin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine bakılmaktadır. Bu bağlamda aşağıda bir örnek olarak, planın doğrudan sürdürülebilir amaçları ile ilgili olan amaç – gösterge – hedef matrisi verilmektedir.

Tablo 21. İzleme Sürecinde Amaç – Gösterge – Hedef Matrisi

AMAÇ	Gösterge	Hedef
Amaç 3: Ulaşım gereksinmesini minimize etmek ve sürdürülebilir ve bütüncül bir ulaşım ağı geliştirmek	Kamu ulaşım ağı ile yapılan 400 metre çaplı yolculuk frekansının yüzdesi	% 100
	Mevcut ulaşım güzergahlarında değişim	Hiç
	Bisiklet yollarının uzunluğu	2012'de 2003 deki strateji doğrultusunda tüm aksların hazırlanması
	Yolculuk planına göre gelişmelerin sayısı	Yıllık bazda gelişmelerin artması
Amaç 7: Sürdürülebilir Kaynak Yönetimini sağlamak	Daha önce geliştirilen alanda konut gelişimi yüzdesi	%90
	Daha önce geliştirilen alanda konut dışı kullanım yüzdesi	%85
	Metruk alan % sinin azaltılması	2007 itibarı ile %50
	Tekrar dönüşüme gönderilen çöp yüzdesi	2015 itibarı ile%33 üzeri olacak
	Kalkınma için gerekli ve bilinen minerallerin kaybı	Hiç

kaynak: http://www.salford.gov.uk/udp-05-07-06a.pdf (04.07.2006)

Sonuç olarak Salford kentinde sürdürülebilir kentsel gelişme ana tema olarak ele alınmakta ve sürdürülebilirliğin mekansal boyutta uygulanması için bir planlama yöntemi ortaya konmuştur.

Avrupa bağlamında ele alınacak son örneği ise European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions tarafından, orta ölçekli kentlerin sürdürülebilirlik araştırması çerçevesindeki incelenmiş olan kentler

oluşturmaktadır.[21] Bu bağlamda söz konusu araştırma kapsamında ele alınmış olan kentler üzerinde detaylı bir açıklama yerine sürdürülebilir kentsel gelişme doğrultusundaki eylemleri anlatılacaktır.

Bu çerçevede ilk olarak **Perugia** (İtalya) kenti ele alınmıştır. Bu kentin sürdürülebilirlik doğrultusunda ortaya koymuş olduğu yöntemde öncelikli olarak kent ve bölgesi bir arada ele alınarak karşılıklı etkileşimi belirlenmekte, analiz sürecinde ise ekonomik yapı, sosyal karakteristikler ve ulaşım – iletişim özellikleri ortaya konmaktadır. Bu aşamadan sonra ise yerel gelişme ve kaynak yönetimi için politikalar saptanmaktadır. Daha sonra ise kentin olası gelişme eylemleri, fırsatları ve kurumsal çerçevesi belirlenmekte ve kentin bugünkü durumu kentsel sürdürülebilirlik göstergelerine[22] göre analiz edilmektedir.

Bununla birlikte söz konusu analizler doğrultusunda öngörülen politikalar ele alınmakta ve bu bağlamda kentle ilgili tüm sektörler tek tek sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme doğrultusunda kentin potansiyelleri ve bu potansiyeli harekete geçirebilecek olan sosyal işbirlikleri belirlenmektedir.

Tüm bu aşamalardan sonra kentte sürdürülebilir kentsel gelişmeyi sağlayacak, kentin özgün yapısına uygun öneriler ve vizyon ortaya konmakta ve planlama olgusu bu çerçevede tarihi merkezin rehabilitasyonu ve restorasyonu üzerine yoğunlaşmaktadır Ayrıca belirlenen sosyal işbirlikleri doğrultusunda birçok hizmetin kamu – özel sektör ortaklığı ile sunumu da kurumsal yapı açısından bir özellik olarak belirmektedir..

İkinci örnek ise **Lavrion** (Yunanistan) kentidir. Kentin en önemli özelliği eski bir maden kenti olması sebebiyle topraklarının verimsiz oluşu ve çevresel açıdan önemli sorunları bulunmasıdır.

[21] ----------, **Intermediate Cities in**…, *op.cit.,* s.27-90
[22] Kentsel Sürdürülebilirlik Göstergeleri için bkz. Ek – 1

Bu kentte sürdürülebilir kentsel gelişmeyi sağlamak için önemli bir çaba harcandığı görülmektedir. Bu bağlamda kent için yeni bir yöntem ortaya konulmak istenmektedir. Bu yöntemin ise iki bileşenin olduğu ve bunların; a) yerel çevresel program ile b) sürdürülebilir senaryo ortak çalışmasından oluştuğu belirtilmektedir.
Bu bileşenlerden ilki 1994 – 1995 yıllarında Kentsel Gelişme için Uluslararası Enstitü tarafından gündeme alınmış ve temel olarak Gündem 21'in prensipleri benimsenmiştir. Yerel çevresel programın oluşturulması için katılımın sağlanması adına çok sayıda kamusal toplantılar yapılmıştır. Bu toplantılar sonucunda, ikinci bileşen için Danimarka Teknik Üniversitesinin organizasyonunda bir çalışma yürütülmesi kararlaştırılmış ve kenti sürdürülebilirlik yolunda başarıya ulaştıracak olan konular, yaşam şartları, enerji, atık boşaltımı, su arıtma, arazi kullanım ve toprağın iyileştirilmesi olarak belirlenmiştir.

Sonuç olarak Lavrion kenti sürdürülebilir bir kentsel gelişme için kent bütününe yönelik, Gündem 21'in ışığında bir senaryo oluşturmuş ve bu senaryoda kentin öncelikli sorunları ele alınmıştır.

Bir diğer örnek ise yine Yunanistan'da yer alan **Kavala** kentidir. Kavala kentinde sürdürülebilirlik doğrultusunda ilk olarak kentin ivedi ve öncelikli hedefleri ortaya konmuş ve bunlarla ilgili olarak üç adet senaryo belirlenmiştir. Bununla birlikte her senaryo için ivedi hedeflerin değerlendirildiği matrisler hazırlanmış ve senaryo – hedef ilişkisi bu matrisler yoluyla analiz edilmiştir.

Bu bağlamda kent için öngörülen senaryolardan birincisini, mevcut gelişme sürecinin devamı, ikincisini salt ekonomik temelli bir gelişme yaklaşımı, üçüncüsünü ise sürdürülebilir gelişme kavramları oluşturmaktadır.

Daha sonra ise hedef – senaryo matrisi, ayrı ayrı her senaryoda yer alan stratejik hedefler için yapılmış ve bu senaryoların değerlendirilmesi yapılmıştır. Son olarak ise seçilen senaryonun stratejik hedefleri doğrultusunda kentin başarı faktörlerini ve kısıtlılıklarını belirleyen bir analiz yapılarak, kentin gelişme planı biçimlendirilmiştir. Aslında Kavala örneğinde yapılan uygulama geleneksel planlama

yaklaşımına sürdürülebilirlik hedefinin eklemlenmesi boyutunda bir özellik göstermektedir.

Diğer örnekler arasında yer alan **Dessau** (Almanya) kentinde sürdürülebilirlik açısından dikkat çekici yön, kentin gelişme planında yer alacak hedeflerin belirlenmesi sürecinde çok geniş bir yelpazedeki toplumsal grupların mutabakatının aranması olarak göze çarpmaktadır. Nitekim bu doğrultuda belirlenmiş hedeflere uygun olarak bir arazi kullanım planı yapılmış ve kentsel gelişmeye yön verilmeye çalışılmıştır.

Alicante (İspanya) ve **Siena** (İtalya) kentlerinde ise kentin sürdürülebilirlik çerçevesinin belirlenmesinde temel olarak kentsel sürdürülebilirlik göstergeleri ele alınmıştır. Söz konusu göstergeler ile kentler düzeyinde saptamalar yapılmış ve yıllara göre kentlerdeki değişen durumlar belirlenmiştir. Bu iki kentte, kentsel sürdürülebilirlik göstergeleri bir anlamda, bir tür analiz süreci olarak ele alınmış ve kentlerin bu göstergeler yardımı ile sürdürülebilirlik sürecinde zayıf ve güçlü olduğu yönler yıllar itibari ile yapılan değerlendirmeler ışığında belirlenmiştir.

Sonuçta, Avrupa kentleri ile ilgili sürdürülebilir gelişme bağlamında net olarak söylenebilecek en önemli şey, bu kentlerin sürdürülebilirliği uygulanması gereken bir kavram olarak gördükleridir. Her örnekte, temel amaç kentleri sürdürülebilir bir kentsel gelişme sürecine sokmaktır. Bu amaç doğrultusunda kentten kente yöntemler değişmekte ancak varılmak istenen sonuç hep aynı kalmaktadır: "sürdürülebilir kentsel gelişme".

3.1.3. Diğer Ülke Örnekleri

Çalışmanın bu kısmında ele alınacak örnekler arasında, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kentler Programına (Sustainable Cities Programme - SCP)[23] katılan kentler içinde yer alan Essaouria (Fas), Hanam (Güney Kore), İsmailiye (Mısır) yer almaktadır.

[23] Daha geniş bilgi için bkz. Bölüm 1

Essaouria kenti, Fas'ın başkenti Marakeş'e 175 km. uzaklıkta ve Atlantik okyanusunun kıyısında yer almaktadır. Ekonomisi balıkçılık ve turizme dayalı olan kent, liman çevresinde gelişme göstermekte olup 70.000 kişilik bir nüfusa sahiptir.[24]

Kent ülkenin ana iletişim ağlarından izole edilmiş bir durumda olup, işgücü turizm ve el sanatları ile sınırlanmıştır. Diğer temel ekonomik sektör olan balıkçılık ise kriz yaşamaktadır. Kent ekonomisinin bu ağır sorunları çok bariz bir şekilde kentsel yaşam kalitesine ve yapılı çevreye yansımış, kültürel miras bu çöküşten zarar görmüş ve bununla birlikte kentin dışa doğru yayılan genişlemesi eko sistemi ve kent çevresini tehdit eder hale gelmiştir.

Kentte, içinde bulunulan bu sürdürülemez duruma çözüm bulabilmek amacıyla, SCP bünyesinde bir Yerel Takım kurulmuştur. Bu yerel takımı, ülkenin kültür ve çevre bakanlıkları, uluslararası, ulusal ve yerel sivil toplum örgütleri, uluslararası organizasyonlar (UNDP, UNESCO vb.) ile çok uluslu girişimler oluşturmaktadır. Takım içerisinde yer alan çevre bakanlığı ise ulusal düzeyde koordinasyon görevi üstlenmiştir.

Bu yerel takım kent planlama sürecinde mevcut kurumsal yapıyı tamamlarken, enformasyon ve kentin sürdürülebilir kentsel gelişmesi için gereken çalışma ve projelerin odak noktasında yer almıştır.

Bu çerçevede SKG için ortaya ana eylem planları konmuştur. Bu planlar ve eylem alanları şu şekilde belirlenmiştir;

- Yeni master plan çerçevesinde müzakere ve değerlendirmeyi aktif hale getirmek,
- Kentsel eylem planlama merkezi oluşturmak,
- Kent içindeki çöküntü alanlarında pilot yeniden canlandırma projeleri oluşturmak,
- Kentin eko sistemi bozarak genişlemesini önlemek amacıyla kentsel parklar geliştirmek,

[24] ---------, UN-HABITAT & UNEP, *op.cit,* s.27

- Sulak alanları korumak,
- Komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesini sağlamak

Kentin sürdürülebilir kentsel gelişme için izlediği yöntemin müzakereci ve sınırlı katılımcı olduğu, bütüncül bir planlama anlayışı yerine ivedi sorunların çözümüne dayalı projeler üreten bir yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda daha çok proje üretimine dayalı çözümlerin olmasını, yerel takım içerisindeki çok uluslu girişimler ile ilişkilendirmek de mümkündür.

Bu çerçevede ikinci örnek ise Güney Kore'nin Hanam kentidir. **Hanam** kenti, Kyonggi eyaletinin güneydoğusunda yer alan, Seul kentine yakın bir konumu olan ve 130.000 kişilik bir nüfusa sahip olan antik bir kenttir.[25]

Kent yeşil alanlar açısından oldukça zengin bir özellik göstermektedir. Bu bağlamda kentte, kenti çevreleyen ve 1970 yılında oluşturulmuş bir yeşil kuşak, Han Nehrinin oluşturduğu 80 km. su yoluna bağlı olan açık alanlar ile 1.5 milyon m2 bataklık ve çayırlık alan bulunmaktadır. Bu özelliklerine karşın, kentin birçok çevresel, sosyal, ekonomik sorunları vardır. Bunlar arasında en önemlileri ise doğal çevrenin yok olması ile plansız gelişme sürecidir.

Bu bağlamda kent söz konusu sorunlarla mücadele etmek için UNCHS ve UNDP ile birlikte bir eko-kent planını başlatmış ve daha sonra bu plan küresel bir eko-kent modeline dönüşmüştür. Bu çerçevede Hanam projesi, çevre dostu arazi kullanım ile birlikte SKG rehberi için bütüncül, kavramsal bir model geliştirmiştir. Bu süreçte kente dönük olarak veri tabanı, ekolojik haritalar ve enformasyon aktiviteleri oluşturulmuştur. Öte yandan projenin tümü Gündem 21 üzerinde odaklanmış ve pilot projeler geliştirilmiştir.

Bu planlama sürecinde öncelikli olarak kentin mevcut durumu tanımlanmıştır. Buna göre iki ana başlıkta ele alınan bu analiz ekonomik ve çevresel açılardan kendine yetersizlik başlıkları ile belirtilmiştir. Bu iki başlık altında özet olarak kentin

[25] ---------, UN-HABITAT & UNEP, *op.cit,* s.28

sorunları arasında, Seul'un uydu kenti olarak bu kente büyük oranda bağımlı olması ve bunun sonucunda giderek yatakhane bir kente dönüşmesi, enerji, gıda ve su açısından dışa bağımlılığının yüksek olması, doğal kaynakların yok olması, bütüncül bir ekolojik ağın bir başka deyişle kentte park ve yeşil alan sisteminin olmaması sayılmıştır.

Bu sorunlar doğrultusunda, Hanam kenti yönetimi, Kyonggi eyaleti yönetimi, Seul Ulusal Üniversitesi Çevresel ve Ekolojik Planlama Laboratuarı, UNDP ve UN-HABITAT katılımcılığı ile sürdürülebilirlik amacıyla eylemler belirlenmiştir. Bu eylemler şunlardan oluşmaktadır:

- Eko kent planlama rehberini rafine hale getirmek için çerçeve plan oluşturma,
- Kentin genel ve sektörel yapısını ortaya koymak için çevresel profil oluşturmak, (söz konusu bu profil ise; biyolojik çeşitliliğin tespitini, doğal çevre ve insan yapımı sosyal çevre ile ilgili bilgiyi, yasal ve kurumsal çerçeveyi ve yurttaşların çevre ile ilgili duyarlılığını içermektedir.)
- Coğrafik Bilgi Sistemi (CBS) tabanlı çevre kapasite analizi,
- Kentin sorunlarını ve önceliklerini tanımlayıcı rapor oluşturmak,
- Kentin vizyonunu, hedeflerini, amaçlarını ve göstergelerini düzenlemek ve çevre dostu kentsel mekan yapısını ve arazi kullanım planını oluşturmak için sürdürülebilir eko kent stratejisi geliştirmek,
- Sektörel stratejiler oluşturmak,
- Uygulama planları için bütçe olanakları belirlemek,
- Sürekli izleme süreci oluşturmak

Bu bağlamda kenti SKG sürecinde başarılı kılacak olan yöntem, bütüncül bir yaklaşımı öngörmekte, kente dönük olarak CBS kullanılarak ekolojik bir veri tabanının oluşturulmasının gerekliliğini vurgulamakta ve tüm sürecin uygulamaya geçirilmesi ve kontrolü için bir izleme sistemi kurulmasını kabul etmektedir.

SCP kapsamında üçüncü ve son örnek ise İsmailiye (Mısır) kentidir. **İsmailiye** kenti Süveyş kanalının yanında yer alan ve 300.000 nüfusa sahip olan bir kenttir.[26]

Kentin ülke açısından en büyük önemi, kentin kırsalından kaynaklanmaktadır. Çünkü kent kırsalı ülkenin meyve ve sebze üretiminde önemli bir paya sahiptir. Bunun yanı sıra endüstriyel tarım bitkileri üretiminde de önemli bir potansiyeli vardır. Bu özellikleri ile ülkenin sosyo-ekonomik gelişiminde önemli bir yeri vardır.

Kentin Süveyş kanalının hemen yanında yer alması, kentin en önemli su kaynağının ve yaşayan çevresinin tamamen insan yapısı olması özelliğini getirmektedir. Bu nedenle de kentin bu insan yapımı doğal çevresinin sürdürülebilirlik doğrultusunda çok iyi yönetilmesi gerekmektedir.

Bu çerçevede kentin öncelikli konu ve sorun alanları arasında, kentsel yayılma, su kaynakları yönetimi, atık yönetimi, göl kirliliği, düzgün olmayan yerleşmelerde ve slum alanlarda kentsel hizmet ve altyapı sıralanmaktadır. Bu bağlamda belirlenen bu öncelikli alanlar için kentte proje izleme ekipleri oluşturulmuştur.

Bu doğrultuda ise kenti sürdürülebilir kılacak olan eylemler ve projeler kentsel yayılmanın engellenmesi, atık suyun yeniden kullanımı, sürdürülebilir gelişme için yerel eğitimin sağlanması olarak belirlenmiştir.

Sonuç olarak dünya kentlerinin incelenmesinin yapıldığı çalışmanın bu kısmında sürdürülebilir kentsel gelişmenin kent planlama sürecinde çok önemli bir yer tuttuğu ve artık kent planlarının nihai hedefinin sürdürülebilir bir kentsel gelişmeyi sağlamak olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kent planları salt yapılaşmayı düzenleyen belgeler olmak yerine sürdürülebilirliği uygulamaya geçirecek birer araç olma işlevini yüklenmektedirler.

[26] ---------, UN-HABITAT & UNEP, *op.cit,* s.30

Bu bağlamda çalışmanın bir sonraki kısmında ise ülkemize dönük olarak orta ölçekli kent olgusu ortaya konmuş ve kent planlarının Türkiye'de yüklenmiş olduğu rol sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirilmiştir.

3.2. Türkiye Üzerinde İnceleme

Sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde Türkiye açısından yapılacak bir incelemede üç farklı ancak birbirleri ile bağlantılı konular üzerinde durulması gereklidir. Bu konulardan birincisini, ülkemizdeki kentsel büyüklüklerin tanımlanması ve bu tanımlamadan hareketle kentsel kademelenmenin belirlenmesi oluşturmaktadır.

Bu bağlamda ülkemiz açısından bakıldığında, bölgesel gelişmişlik farklarına koşut olarak ülke genelinde bir mekansal kutuplaşma tablosu ortaya çıkmaktadır. Bu mekansal kutuplaşma "belli bir aşamadan sonra ekonomik ve toplumsal maliyetleri arttırdığı"[27] gibi önemli kentsel sorunlara da neden olmaktadır. Çünkü kutuplaşma sonucu ortaya çıkan büyük kentler ülke kaynaklarının önemli bir kısmını tüketirken bir yandan da kendileri açısından çevre kirliliği, trafik, yaşam kalitesinin azalması, güvenlik, altyapı ve temel kentsel hizmetlerin sunumu gibi konularda çözümsüzlüğe doğru giden sorunlar yaşamaktadırlar. Nitekim ülkenin en gelişmiş bölgesi olarak nitelenen Marmara Bölgesi ve en fazla nüfusa sahip olan kenti İstanbul açısından bakıldığında durum tüm çıplaklığı ile görülebilmektedir.

Ülkemizdeki bu sorunlu yapının, gereken politikalar üretilmez ise gelecek yıllarda da devam edeceği, hele Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinde daha da dramatik bir hal alacağı aşikardır. Çünkü "AB adayı Türkiye'nin makro ekonomik verimlilikler açısından kırsal kesimdeki nüfusunun önümüzdeki dönemlerde daha da azaltılması gerekmektedir."[28] Bu şu anlama gelmektedir; 2000 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre ülke nüfusunun %48'i tarımda istihdam edilmektedir.[29] AB sürecinde tarımda

---

[27] ----------, DPT, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, hazırlayan: Bülent Dinçer, Metin Özarslan, Taner Kavasoğlu, Yayın No DPT: 2671, Ankara, 2003, s.9

[28] ----------, **Yeni İmar Kanununa Doğru**…, *op.cit.,* s.41

[29] ----------, Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), **2000 yılı Genel Nüfus Sayım Sonuçları Kitabı**, 2001, s.78

istihdam edilen bu nüfusun %10 seviyesine[30] indirilmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle kırsal nüfus azalacak ve yeni göç dalgaları ile kentsel nüfus önemli oranda artacaktır. Bu çerçevede gelecek yıllarda da ülkemizde, büyük kentlerde bir nüfus yığılması olacağı görülebilmektedir. Yani zaten var olan mekansal kutuplaşma daha da derinleşecek ve bundan kaynaklanan yerleşme sorunları ekonomik, siyasal, sosyal yaşam alanlarını derinlemesine etkileyecektir.

3.2.1. Kentsel Büyüklüklerin Tanımlanması

Kent kavramı Ruşen Keleş'in Kentbilim Terimleri Sözlüğü'nde "sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidişgeliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi"[31] olarak tanımlanmıştır. Tanımdan da anlaşılabileceği üzere kentin üç farklı özelliğinin altı çizilmiş, kenti ayırt edici özellikler yerleşme yerindeki sunulan hizmetler, yerleşme yerinin ekonomik yapısı ve yerleşme yerinin demografik yapısı olarak ortaya konmuştur.

Bu bağlamda, kenti ayırt edici özelliklerden birisi olan nüfus ölçütü, ülkemiz açısından kentsel büyüklüklerin tanımlanmasının yapılması sürecinde ele alınması gerekli olan ölçütlerden birisini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, nüfus ölçütünün yerleşmelere göre alt ve üst sınırlarının belirlendiği yasal çerçeve de başka bir ölçütü oluşturmaktadır. Kentsel büyüklüklerin tanımlanması adına ele alınması gereken son ölçüt ise yerleşmelerin sosyo-ekonomik yapılarına göre değerlendirilmesidir.

3.2.1.1. Yasal – yönetsel açıdan

Türkiye'de kentsel büyüklükleri tanımlayan yasal çerçeve büyüklüklerin sınıflandırılmasında doğrudan nüfus ölçütünü kullanmaktadır. Bu bağlamda kentsel büyüklükleri sınıflayan en eski yasa 1924 tarihli, 442 sayılı Köy Yasasıdır.

---

[30] Gelişmişlik düzeyine göre gelişmiş bir ülkede, tarımda istihdam edilen nüfusun %10 seviyesinde olması gerekmektedir. (Bkz. ----------, **Yeni İmar Kanununa Doğru**…, *op.cit.,* s.18)

[31] R. KELEŞ, 1998, *op.cit.,* s.75

Bu yasanın birinci maddesinde "nüfusu iki binden aşağı yurtlara (köy) ve nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara (kasaba) ve yirmi binden çok nüfusu olanlara (şehir) denir. Nüfusu iki binden aşağı olsa dahi belediye teşkilatı mevcut olan nahiye, kaza ve vilayet merkezleri kasaba itibar olunur ve belediye kanununa tabidir"[32] denilerek kenti tanımlayan alt nüfus olarak yirmi bin kişilik bir sınır belirlenmiştir.

Köy yasası bir alt sınır ortaya koyarak, hangi nüfustan itibaren yerleşmelere kent denileceğini belirlemekle beraber kentleri kendi içerisinde sınıflayan üst sınırlar belirlememiştir. Ancak bununla birlikte, köy yasasının gerekçesinde şöyle denilmektedir: "Belediyelerimizin dört dereceye tefriki (ayrılması) lüzumlu görülerek bu dört dereceden her birine Köy, Kasaba, Şehir, Büyük Şehir unvanı verilmekte ve her derece için ayrı kanunlar çıkarılması öngörülmüştür."[33] Bu yerleşmelerin nüfus ayırımı ise "nüfusu 20 bin ile 300 bin arasındakilere "orta şehir", 300 binden çok olanlara "büyük şehir""[34] denilerek belirlenmiştir. Ancak Köy yasasından "6 yıl sonra, 3 Nisan 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye yasası çıkarılmıştır. Burada, Köy yasasında yer alan üçlü değerlendirme sanki unutulmuş, nüfusu 2000'den yukarı olan bütün belediyeler, o yasasının kapsamına alınıvermiştir."[35]

Bu bağlamda, Köy Yasasının gerekçesinde belirtilen düzenleme hayata geçirilebilmiş olsa idi, ülkemizde şöyle bir kentsel sınıflama kabul edilmiş olacaktı;

Tablo 22. Köy Yasası Gerekçesine Göre Ülkemizdeki Yerleşme Büyüklükleri

Nüfus Aralığı	**Yerleşme Türü**
2000'den az	Köy
2000 – 20.000 arası	Kasaba
20.000 – 300.000 arası	Orta Şehir
300.000'den fazla	Büyük Şehir

Kaynak: 442 Sayılı Köy Yasası

[32] http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k442.html (11.08.2006), 442 sayılı Köy Yasası, 7.4.1924 gün ve 68 sayılı Resmi Gazete
[33] R. KELEŞ, 2000, *op.cit.,* s.172
[34] Cevat GERAY, **Belediye Kurulmasında Uyulacak Ölçütler ve Yöntem**, Türk Belediyecilik Derneği – Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 2000, s.50
[35] R. KELEŞ, 2000, *op.cit.,* s.172

Köy yasasından sonra çıkarılan 1580 sayılı Belediye Yasasında ise kentsel büyüklükler ile ilgili bir tanımlama bulunmamakla birlikte, Yasanın 7. maddesinde "bir köy veya meskun sahaları arasında merkez ittihaz edilecek yere azami 500 metre mesafesi bulunan birkaç köyün veya köylerle köy kısımlarının veyahut muhtelif köy kısımlarının birleşerek belediye kurabilmeleri için nüfusları tutarının son nüfus sayımına göre 2.000 den fazla olması, …"[36] denilerek tek bir nüfus ölçütü belirtilmiştir. Böylece 2000 kişilik nüfusu aşarak, köy statüsünden çıkan yerler, yasa ile adı konmasa da kent olarak tariflenmiştir. Zira "belediye kentsel yerleşmelerin yönetim modeli"[37] olmakla beraber "genellikle belediye sınırları içindeki nüfus, "kentli nüfus" olarak adlandırılmaktadır."[38]

75 yıl yürürlükte kalan 1580 sayılı yasa 3.7.2005 tarihinde kabul edilen 5393 sayılı Belediye Yasası ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yasada ise belediye kurulması ile ilgili nüfus ölçütü yasanın 4. maddesinde "nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabilir. İl ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması zorunludur"[39] denilerek, eski yasanın 2000 olan nüfus ölçütünü 5000'e çıkarmıştır. Bu yasada da kentsel büyüklükler ile ilgili herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Yasal çerçeve içerisinde kentsel büyüklüğün tanımlanmasına dönük bir başka sınırlamada Büyükşehir Belediyesi Yasasında görülmektedir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası, daha önceki 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Yasa'yı yürürlükten kaldırarak 10.07.2004 tarihinde kabul edilmiştir.

Yürürlükten kaldırılan 3030 sayılı yasada büyükşehirlerin kurulması ile ilgili olarak 4. maddede; "Büyük şehirlerde büyük şehrin adı ile bir "büyük şehir belediyesi", büyük şehir dahilindeki ilçelerde ilçelerin adını taşıyan "ilçe belediyeleri" kurulur. Merkez ilçeler bu Kanunun uygulanması bakımından ayrı bir ilçe sayılarak ve bu ilçenin büyük şehir belediyesi içinde kalan kısmında "merkez ilçe belediyesi" adı ile

[36] 1580 sayılı Belediye Yasası, 14.4.1930 gün ve 1471 sayılı Resmi Gazete
[37] C. GERAY, *op.cit.,* s.46
[38] R. KELEŞ, 2004, *op.cit.,* s.105
[39] http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5393.html (11.08.2006), 5393 sayılı Belediye Yasası, 13.7.2005 gün ve 25874 sayılı Resmi Gazete

bir belediye kurulur"[40] denmekte olup, ilgili yasada hangi şehirlerin büyükşehir sayılacakları ile ilgili bir hüküm getirilmemiştir.

Bununla birlikte yeni 5216 sayılı yasanın 4. maddesinde ise; "belediye sınırları içindeki ve bu sınırlara en fazla 10.000 metre uzaklıktaki yerleşim birimlerinin son nüfus sayımına göre toplam nüfusu 750.000'den fazla olan il belediyeleri, fiziki yerleşim durumları ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri de dikkate alınarak, kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülebilir"[41] denerek, büyükşehir olabilmek için alt sınır olarak 750.000 kişilik bir nüfus büyüklüğünü kabul etmiştir. Ancak burada soyut olan durum ise illerin ekonomik gelişmişlik düzeylerinin ölçütünün ne olacağı konusudur. Hangi düzeyde ekonomik gelişmişliğe ulaşan bir il belediyesinin büyükşehir sayılacağı belirsiz kalmıştır.

Sonuçta yasal çerçeve açısından ülkemizde ortaya çıkan durum aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir:

Tablo 23. Ülkemizde Yasal Çerçeveye Göre Kentsel Büyüklükler

Yasa	**Getirdiği Nüfus Ölçütü (kişi)**	**Tanımladığı Yerleşme Birimi**
442 sayılı Köy Yasası	— 2.000 2.000 – 20.000 20.000 +	Köy Kasaba Kent
5393 sayılı Belediye Yasası	5.000 ve +	Belediye Yönetimi
5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası	750.000 +	Büyükşehir

Kaynak: 442, 5393 ve 5216 sayılı yasalar

Tablo 23'e göre, 20.000 nüfusa kadar olan yerleşmeler kırsal nitelikteki birimleri oluşturmakta, 20.000 ila 750.000 kişi arasındaki yerleşmeler kentleri, 750 binden fazla olan yerleşmeler ise büyük kentleri oluşturmaktadır. Bu durumda, kırsal birimler ile büyük kentler arasında kalan dilim, bir anlamda orta ölçekli kentleri oluşturmaktadır. Ancak tablodan da görülebileceği üzere 20 bin ila 750 binlik bir dilim çok geniş bir alanı kapsamakta olup tamamını aynı kategori içerisinde

[40] 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Yasa, 9.7.1984 gün ve 18453 sayılı Resmi Gazete

[41] http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5216.html (11.08.2006), 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası, 23.7.2004 gün ve 25531 sayılı Resmi Gazete

değerlendirmek mümkün değildir. Bu nedenle yasal çerçeve içerisinde yeni bir düzenlemenin yapılması ve sınıflamanın köy, küçük kent, orta ölçekli kent ve büyük kent olarak belirlenmesi gerekmektedir.

Öte yandan ülkemizdeki yasal çerçevenin kentsel büyüklükleri sınıflama yaklaşımının doğrudan nüfus ölçütü ile yapıldığı da görülmektedir.

3.2.1.2. Demografik Açıdan

Ülkemizde kentsel büyüklüklerin nüfus ölçütüne göre değerlendirilmesinin yapılabilmesi için öncelikle kent ve onun karşıtı olan kır kavramlarının tanımlarının ortaya konması gerekmektedir. Bu bağlamda, "kır, geleneksel tarım ve hayvancılık sektörünün ağırlıklı olduğu, uzmanlaşma ve bilgiye dayalı iş bölümünün gelişmediği buna karşılık cemaat ruhunun canlı tutulduğu, gelenekçi dünya görüşü ve yaşama biçiminin hakim olduğu bir yapıyı ifade eder. Kent ise sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinin ekonomiye damgasını vurduğu uzmanlaşma, farklılaşma ve iş bölümünün öne çıktığı, bilgiyle beraber yeni ve yenilikçi bir dünya görüşünün ve yaşam biçiminin önem kazandığı bir yapıyı ifade eder."[42]

Görüldüğü üzere kır ile kenti sırasıyla geleneksel ve modern kavramları ile örtüştürmek mümkündür. Ancak ülkemiz açısından bakıldığında durum tam olarak bu ayırımı yansıtmamaktadır. Çünkü Türkiye'de gerek bireyler gerekse de kurumlar açısından bir geçiş aşaması söz konusudur. Türkiye'deki nüfusun büyük çoğunluğunun kentlerde yığılmasına karşın, kentlerin birçoğu kentsel özellikler göstermemektedirler.

Nitekim ülkemizdeki bu yapı "Türkçede, batı dillerinde görülmeyen bir biçimde kentleşme ve kentlileşme diye farklılaşmış iki kelimenin gelişmesine neden olmuştur."[43] Bu çerçevede kentleşme ile kent sayısının artması ve kentlerdeki nüfus birikimi, kentlileşme ile de bireylerin kentli yaşama uyum göstermeleri durumu ifade

[42] M. BARUT, "Geçiş Toplumu ve Kent", **Artı Bilim Kültür Dergisi**, 1994, Mart 4, s.110, *içinde* Ahmet ÖZER, **Kentleşme ve Yerel Yönetimler**, Ürün Yayınları, Şahin Matbaası, Ankara, 2000, s.38
[43] ----------, **Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı**, *op.cit.,* s.21

edilmektedir. Kentlileşme temelde yanlış bir söylem olmakla beraber ülkemizdeki ilginç durumu yansıtması açısından da ironik bir kavram olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte hangi kavram ile karşılanırsa karşılansın kentleşmenin Türkiye açısından önemi asla yadsınamaz. Nitekim Emre Kongar, 21. Yüzyılda Türkiye adlı yayınında kentleşmeyi ülkemiz açısından en önemli süreçlerden birisi olarak görürken, gelecekte Türkiye'nin yazgısını kentlerin belirleyeceğini ve kentlerini düzelterek düzeleceğini, aksi takdirde yağmacı kentleşme süreci ile geleceğini yok edecektir görüşünü ileri sürmektedir.[44]

Bu bağlamda, ülkemiz açısından yaşamsal önemi olan kentleşme kavramının aslında belirli alanlarda nüfus birikimi ile ifade edilmesi işin doğası gereğidir. Çünkü belirli bir alanda kenti oluşturabilecek olan nüfusun birikmesinin ön koşulu o alanın ekonomik açıdan, hizmet sunumu açısından vb. gibi koşullar uyarınca yeterli seviyeye ulaşmasını gerektirir. Bu çalışmada, ülkemizde böyle bir durum söz konusu olmadığından, kentlileşme deyimini kullanmamak için kentleşme dar (nüfus ölçütü) ve geniş (sosyo-ekonomik gelişmişlik) anlamları ile ele alınmıştır.

Dar anlamda kentleşme, kent sayısını ve kentlerde yaşayan nüfusun niceliksel durumunu ifade etmektedir. Geniş anlamda kentleşme ise ekonomik, toplumsal ve kültürel bağlamdaki gelişme sürecidir.

Bu çerçevede, ülkemiz açısından kentsel büyüklüklerin sınıflandırılmasında kentleşmenin hangi boyutuyla ele alınacağı önemli bir sorun oluşturmaktadır. Salt nüfus ölçütüne göre yapılacak bir değerlendirme ülke gerçeklerinden dolayı gerçeği yansıtmayacağı gibi salt sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından yapılacak bir değerlendirmede ayrı bir model oluşturmayı gerektirdiği için ve çalışma bütünü açısından konunun dışında kalması nedeniyle doğru olmayacaktır. Bunun yerine ülkemiz açısından kentsel sınıflamanın yapılması ve orta ölçekli kentin tanımlanmasında nüfus ölçütüne dayalı ve sosyo-ekonomik gelişmişliği göz önüne alan bir yöntem tercih edilmiştir.

[44] Emre KONGAR, **21. Yüzyılda Türkiye**, 2. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s.545–575

Bu bağlamda, kentsel büyüklüklerin sınıflaması için kimi farklı çalışmalar söz konusudur. Bunlardan birisi, Doxiadis'in yapmış olduğu ve insandan başlayarak yerleşim birimlerini gruplandıran çalışmadır. Aşağıdaki tablo Doxiadis'in varsayımsal yaklaşımını göstermektedir:[45]

Tablo 24. Ekistics Birimleri, Nüfus ve Alan Büyüklüğü

	Nüfus (kişi)	**Alan**
İnsan (man)	1	3 m2
Oda (room)	2	15 m2
Konut (dwelling)	4	50 m2
Konut Grubu	40	0.005 km2
Küçük Komşuluk (small neighbourhood)	250	0.03 km2
Komşuluk (neighbourhood)	1.500	0.2 km2
Küçük kent (small town)	9.000	1.2 km2
Kent (town)	50.000	7 km2
Büyük kent (large city)	300.000	40 km2
Metropolis (Metropoliten kent)	2.000.000	300 km2
Yığılma (conurbation)	14.000.000	5000 km2
Megalopolis	100.000.000	80.000 km2
Kentsel bölge (urban region)	700.000.000	800.000 km2
Kentleşmiş kıta (urbanized continent)	5.000.000.000	6.000.000 km2
Dünya kenti (ecumenopolis)	30.000.000.000	40.000.000 km2

Kaynak: Hande SUHER, **Şehircilik**, İTÜ Rektörlüğü Yayın No:1572, İTÜ Mim. Fak. Baskı Atelyesi, İstanbul, 1996, s.9

Tablo 24' e göre yerleşim biriminin kent olabilmesi için nüfusunun en az dokuz bin kişi olması gerekmektedir. Bundan sonra elli bin nüfusa kadar olanlar küçük kentleri, elli bin ile üç yüz bin arasındaki nüfus aralığı ise orta büyüklükteki kenti karşılamaktadır. Bu nüfus diliminden sonra ise büyük kentler ve giderek daha da büyüyen kentler yer almaktadır. Tablonun önemi büyük kent için getirmiş olduğu alt limit olan 300 bin kişilik nüfustur. Gerçi büyük kentin nüfusunun en alt sınırı hakkında kesin bir şey söylemek güçtür. Bununla birlikte "ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, büyük kentlerin 250 bin nüfustan küçük olamayacağı genellikle kabul edilir."[46]

Kentleri büyüklüklerine göre sınıflayan başka bir çalışma da Orhan Göçer tarafından yapılmıştır. Bu sınıflama aşağıdaki tabloda verildiği gibidir:

[45] Hande SUHER, **Şehircilik**, İTÜ Rektörlüğü Yayın No:1572, İTÜ Mim. Fak. Baskı Atelyesi, İstanbul, 1996, s.9
[46] R. KELEŞ, 2004, *op.cit.,* s.108

Tablo 25. Nüfus Büyüklüğü Kriteri ile Şehir Ayırımı

Yerleşme Tipi	**Nüfusu**
Küçük yerleşme merkezleri	Nüfusları bazı yazarlara göre 10.000 kişiye kadar olan yerler, fakat genellikle limitleri olmayan ve erişilebilirlik aktörüne bağlı yerler
Küçük şehir merkezleri	20.000 kişiye kadar nüfuslu yerler
Orta büyüklükte şehirler	20.000 – 100.000 arası nüfusu olan yerler
Büyük şehir merkezleri	100.000 – 500.000 arası nüfusu olan yerler
Metropoller	500.000'den fazla nüfusu olanlar

Kaynak: ---------, **Şehircilik**, İTÜ Kütüphanesi, Sayı:1317, İTÜ Matbaası, İstanbul, 1985

Bu sınıflamaya göre de kentler için alt sınır 10 bin kişi olarak verilmekte olup büyük kentlerle ilgili olarak alt sınır da 100 bin kişi olarak belirlenmiştir. Kentsel büyüklükler ile ilgili bu genellemeler şüphesiz ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilecek türden özelliklere sahiptir. Bu bağlamda ülkemiz açısından da kent sayılabilme ile ilgili olarak farklı nüfus ölçütlerinin kabul edildiği ve farklı sınıflamaların yapıldığı görülmektedir.

Ülkemizde nüfus sayımını yapan Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (eski adıyla Devlet İstatistik Enstitüsü – DİE), kent tanımını idari bölünüş yapısını dikkate alarak yapmakta ve il ve ilçe merkezlerinde bulunan nüfus kent nüfusunu, bucak ve köylerde bulunan nüfusu da köy nüfusu olarak tanımlamaktadır.[47] Buradan hareketle denilebilir ki "Türkiye'de kent ve köy ayırımında yönetsel örgüt sınırları ölçütü benimsenmiştir."[48] Böylece, nüfus sayısına bakılmaksızın bir kent kır ayırımının yapıldığı görülmektedir. Rakamlarla ifade edilecek olunursa 1268 nüfuslu Akçakent (Kırşehir) ilçesi de kent olarak ele alınmakta, yaklaşık 10 milyon nüfuslu İstanbul da bu ölçüte göre kent olarak aynı kategoride değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte nüfus ölçütünü kullanarak kenti tanımlayan başka bir yaklaşım da Devlet Planlama Teşkilatı'nca yapılmaktadır. Buna göre DPT, nüfusu 10.000 kişiden fazla olan yerleşmeleri kent olarak görmektedir.[49] Bununla birlikte 1980'li yıllarda DPT'nin hazırlamış olduğu beş yıllık kalkınma planlarında ise bu sınırın 20.000 olarak kabul edildiği görülmektedir.[50]

[47] ----------, TUİK, **2000 yılı Genel Nüfus Sayım**…, *op.cit.,* s.28
[48] R. KELEŞ, 2004, *op.cit.,* s.106
[49] *Ibid.,* s.106; H. SUHER, *op.cit.,* s.39
[50] ----------, DPT, **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 1985, s.164; ----------, DPT, **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 1989, s.314

Görüldüğü üzere ülke kurumlarının kabul ettiği kentsel nüfus sınırı değişiklikler göstermektedir. Aynı değişiklikler araştırmacılar ve bilim insanları arasında da söz konusudur. Bu bağlamda "bazı araştırmacılar: 10.000 – Reuter, Temurtekin, Keleş; bir kısmı da 5.000 – Tunçbilek, bazıları da Selen, Darkot 3.000 kişiden fazla kişinin yaşadığı yerleri şehir olarak kabul ederler"[51]

Bir başka yaklaşım da Doç.Dr. Hale Çıracı tarafından ortaya konmuştur. Çıracı'nın incelemelerine göre Türkiye'de yerleşme merkezlerinin nüfuslarına ve işlevlerine göre gruplandırılması şöyledir:[52]

• Tarımsal hizmet merkezleri	10.000 – 100.000 nüfus grubu
• Potansiyel büyüme merkezleri	100.000 – 500.000 nüfusu grubu (orta büyüklükteki kentler, sanayinin destekleneceği yerleşmeler)
• Metropoliten merkezler	500.000 ve daha çok nüfuslu merkezler (hizmet merkezleri)

Bu gruplamada, kentler için alt sınır 10.000 olarak kabul edilmiş, daha sonra kentler kendi aralarında sınıflanarak küçük, orta ve büyük kentler olarak ayrılmıştır. Araştırmanın önemli yanlarından birisi de orta ölçekli kent için geliştirilmiş olan tanımlamadır. Buna göre orta ölçekli kentler potansiyel gelişme merkezleri olup sanayinin destekleneceği yerleşim yerleridir.

Görüldüğü üzere ülkemizde, kentin kabulü ve buna bağlı olarak kentsel sınıflama bağlamında, ne kurumlar açısından ne de akademik çevreler açısından üzerinde görüş birliğine ulaşılmış net bir ölçüt oluşmamıştır. Aslında bu durum ülkemizde bir kentleşme politikasının olmadığının da kanıtıdır. Henüz hangi yerleşmelerin kent kabul edileceği, kent olarak kabul edilen yerleşmelerin kendi içerisinde nasıl bir sınıflamaya tabi tutulacağı belirlenmemiştir. Böyle bir belirsizlik tabi ki kentleşme politikasının sağlam temellere oturmasını da engellemektedir.

[51] İSBİR, Eyüp, **Şehirleşme ve Meseleleri**, Geliştirilmiş 2. baskı, Gazi Büro Yayınları, Ankara, 1991, s.7
[52] H. SUHER, 1996, *op.cit.,* s.63

Nitekim, ülke düzeyinde bir politikanın olmayışı büyük oranlarda nüfus hareketliliğine bağlı olarak devasa kentleri oluşturmuş ve buna paralel olarak tüm ülke düzeyinde kentsel hizmetlerin sunumunda önemli yetersizliklerin oluşmasına neden olmuştur. Bununla birlikte bir başka sorun da kır – kent, kent – kent, kent – bölge ve bölge – bölge arasında dengesizliklerin daha da derinleşmesi olarak kendini göstermiştir. İşte bu noktada orta ölçekli kentlerin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Çünkü genelde hep ihmal edilmiş olan orta ölçekli kentler ülkemiz açısından dengeli gelişmenin en önemli ayaklarından birisini oluşturmaktadır.

O halde öncelikli olarak yapılması gereken ülke düzeyinde bir kentleşme politikası saptayarak kentsel gelişmeyi düzen altına almak gerekliliğidir. Böyle bir üst düzey politika için ise öncelikle kentlerin gruplandırılması gerekmektedir. Bu gruplandırma orta ölçekli kentleri de belirleme açısından ayrıca önem taşımaktadır.

Bu nedenle çalışmanın bu kısmında ülkemiz açısından günümüzdeki durum ortaya konmuştur. Bu çerçevede öncelikli olarak kentsel – kırsal nüfus ele alınmış, daha sonra kent büyüklüklerine göre durum ortaya konmuştur. Bu çerçevede aşağıdaki tablo ülkemizdeki nüfus artışını ve kentsel – kırsal nüfusları göstermektedir.

Tablo 26. Türkiye'de Nüfus Artışı ve Kentsel – Kırsal Oranlar

Yıllar	Toplam Nüfus	Artış Hızı (%)	Kentsel Nüfus Oranı (%)	Kırsal Nüfus Oranı (%)
1980	44.736.957	20.65	43.91	56.09
1985	50.664.458	24.88	53.03	46.97
1990	56.473.035	21.71	59.01	40.99
2000	67.803.927	18.28	64.90	35.10

Kaynak: ----------, TUİK, **2000 yılı Genel Nüfus Sayım Sonuçları Kitabı**, 2001, s.46

Yukarıdaki tablo ülkemizde giderek azalan bir oranda nüfus artışı olduğunu göstermekle beraber kentsel nüfusun toplam içindeki oranının %65 seviyesine ulaştığını ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle Türkiye giderek kentleşen bir ülke olma eğilimindedir.

Öte yandan gelecek yıllardaki öngörülen nüfus artış hızı ve buna bağlı olarak değişen kentsel nüfus oranı da bu gerçeği doğrulamaktadır. Buna göre "tahmin edilen toplam

114 milyon nüfusun yaklaşık 90 milyonunun önümüzdeki 30 yıl içinde kentlerde yaşayacağı gerçeği ortaya çıkmaktadır."[53] Bununla birlikte illere göre toplam içinde kentsel nüfus oranına göre de, kentsel nüfusu en az artan ilimiz olan Bartın'da bile %26,1'lik bir artış görülmektedir.[54] Ayrıca toplam nüfus açısından %-1.92'lik bir artış yaşayan Çorum ilinde de kentsel nüfus %27'lik bir artış göstermektedir.[55] Yani her durumda kentlere doğru bir nüfus hareketi söz konusudur.

Türkiye'nin gelecek yıllarda da bugün olduğu gibi kentsel yönü ağır basacaktır. Ülke mekanının büyük bir çoğunluğu nüfus ölçütü bağlamında kentsel özelliğe ulaşacak ve kent sayısı ile kentsel nüfus artış gösterecektir. Bu durum karşısında ülkemizdeki kentlerin nüfus grupları açısından irdelenmesi artık bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu bağlamda aşağıdaki tablo 2000 yılı sayım sonuçlarına göre nüfus gruplarına göre kent sayısını yansıtmaktadır.

Tablo 27. Nüfus Gruplarına göre Kent Sayısı

Nüfus Grupları	1990 yılı		2000 yılı	
	Kent Sayısı	Nüfusu	Kent Sayısı	Nüfusu
2000 – 5000	207	740.103	165	603.318
5000 – 10000	213	1.456.050	225	1.576.213
10000 – 20000	190	2.546.133	193	2.700.711
20000 – 100000	191	7.836.924	228	10.069.995
100000 – 300000	50	9.144.963	60	10.932.785
300000 +	23	11.571.938	38	18.101.050
Toplam	**894**	**33.326.351**	**923**	**44.006.274**

Kaynak: ----------, TUİK, **2000 yılı Genel Nüfus Sayım Sonuçları Kitabı**, 2001, s.134

Bu tabloya göre ülkemizde özellikle büyük kentlere doğru bir yığılmanın olduğu görülmektedir. Şöyle ki, 20.000 nüfusa kadar olan yerleşmelerin, gerek kent sayısı gerekse de barındırdığı nüfusta önemli bir artış gözlenmemektedir. 20.000 ila 300.000 nüfus aralığında ise önemli bir artış görülmekle birlikte en fazla artan aralık 300.000 ve daha fazla olan kentlere dönük olmuştur. Tablo 27'den elde edilen bu sonucu, büyük kentlere olan yığılmanın bir alt kademedeki yerleşim merkezlerine yönlendirilmesi gerektiği biçiminde yorumlamak mümkündür.

[53] A. ÖZER, *op.cit.,* s.37
[54] ----------, TUİK, **2000 yılı Genel Nüfus Sayım**…, *op.cit.,* s.65
[55] *Ibid.,* s.110

Öte yandan ülkemizde kent merkezleri nüfusuna göre, nüfusu 10.000'den fazla olan yerleşmelerin nüfus büyüklüğüne göre sıralanış tablosu ise aşağıdaki gibidir:[56]

Tablo 28. İl Merkezleri Nüfusuna Göre Yerleşim Yerleri Büyüklük Sıralanışı

Büyüklük Sıra No	Yerleşim Yeri	2000 yılı Nüfusu	Artış Hızı (%)	Büyüklük Sıra No	Yerleşim Yeri	2000 yılı Nüfusu	Artış Hızı (%)
1	İstanbul	9.085.599	28.35	**46**	Kızıltepe (Mardin)	113.143	88.15
2	Ankara	3.231.198	21.48	**47**	Ordu	112.525	9.71
3	İzmir	2.460.134	23.83	**48**	Ceyhan (Adana)	108.602	27.31
4	Bursa	1.328.273	35.86	**49**	Tekirdağ	107.191	28.70
5	Adana	1.130.710	21.04	**50**	Erzincan	107.175	15.51
6	Gaziantep	865.040	34.66	**51**	İnegöl (Bursa)	105.959	48.91
7	Konya	757.506	36.92	**52**	Nazilli (Aydın)	105.665	31.62
8	Kocaeli	722.905	2.57	**53**	Karaman	105.384	31.99
9	Antalya	603.190	46.67	**54**	Zonguldak	104.276	-12.34
10	Kayseri	590.626	23.09	**55**	Karabük	100.749	-4.49
11	Diyarbakır	545.983	37.87	**56**	Siirt	98.281	36.35
12	İçel	537.842	24.16	**57**	Kırşehir	88.105	18.07
13	Eskişehir	482.793	15.59	**58**	Bolu	84.565	31.82
14	Şanlıurfa	385.588	33.24	**59**	Giresun	83.636	21.27
15	Malatya	381.081	34.30	**60**	Ağrı	79.764	31.79
16	Samsun	363.180	17.72	**61**	Kars	78.473	0.02
17	Erzurum	361.235	39.89	**62**	Rize	78.144	39.30
18	Kahramanmaraş	326.198	35.75	**63**	Niğde	78.088	34.98
19	Sakarya	303.989	6.08	**64**	Çanakkale	75.810	33.92
20	Van	284.464	60.30	**65**	Amasya	74.393	26.47
21	Denizli	275.480	30.16	**66**	Yozgat	73.930	38.43
22	Elazığ	266.495	26.42	**67**	Kilis	70.670	-17.37
23	Sivas	251.776	12.08	**68**	Yalova	70.118	6.32
24	Batman	246.678	51.52	**69**	Bingöl	68.876	50.43
25	Tarsus (İçel)	216.382	15.39	**70**	Muş	67.927	43.37
26	Balıkesir	215.436	23.33	**71**	Nevşehir	67.864	25.25
27	Trabzon	214.949	28.34	**72**	Mardin	65.072	20.51
28	Manisa	214.345	29.91	**73**	Kastamonu	64.606	22.55
29	Kırıkkale	205.078	10.07	**74**	Burdur	63.363	11.58
30	Adıyaman	178.538	57.90	**75**	Çankırı	62.508	31.76
31	Osmaniye	173.977	35.23	**76**	Iğdır	59.880	43.08
32	Kütahya	166.665	24.11	**77**	Hakkari	58.145	64.81
33	Çorum	161.321	32.28	**78**	Düzce	56.649	-14.07
34	İskenderun (Hatay)	159.149	2.80	**79**	Kırklareli	53.221	21.28
35	Isparta	148.496	28.09	**80**	Şırnak	52.743	74.40
36	Hatay	144.910	15.68	**81**	Bitlis	44.923	16.39
37	Aydın	143.267	29.17	**82**	Muğla	43.845	20.81
38	Çorlu (Tekirdağ)	141.525	89.50	**83**	Bartın	35.992	11.83
39	Uşak	137.001	26.34	**84**	Bilecik	34.105	38.20
40	Aksaray	129.949	35.95	**85**	Bayburt	32.285	-4.22
41	Afyon	128.516	29.53	**86**	Sinop	30.502	17.76
42	Siverek (Şanlıurfa)	126.820	101.14	**87**	Gümüşhane	30.270	15.15
43	Viranşehir(Şanlıurfa)	121.382	111.24	**88**	Tunceli	25.041	2.13
44	Edirne	119.298	15.32	**89**	Artvin	23.157	13.13
45	Tokat	113.100	30.86	**90**	Ardahan	17.274	3.01

Kaynak: TÜİK, 2000 yılı Genel Nüfus Sayım Sonuçlarına göre oluşturulmuştur. (5393 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası Geçici 2. maddesi uyarınca gereken düzeltmeler yazar tarafından yapılmıştır.)

[56] Tabloda nüfusu 10.000 ile 100.000 arasında olan yerleşme yerlerinden il merkezleri haricindekiler gösterilmemiştir. Bununla birlikte kent merkezi nüfusu 100.000 ve üzerindeki ilçeler ise tabloya dahil edilmiştir. Tablonun tamamı için (10.000 nüfus üzeri kent merkezlerine göre yerleşme yerleri sıralanışı) bkz. Ek – 2.

Yukarıdaki tabloya göre, ülkemizde, kent merkezi nüfusu 300.000 ve üzeri olan toplam 18 kent bulunmaktadır. Bu kentlerde yaşayan toplam nüfus ise ülke kentli nüfusunun %50.8'ini oluşturmaktadır. Bir başka deyişle kentli nüfusumuzun yarısı 300 bin ve üzeri nüfusa sahip kentlerde yaşamaktadırlar. Kent merkezi nüfusu 300.000 – 100.000 nüfus aralığında ise 37 kent bulunmakta ve ülke kentli nüfusunun %13.52'sini oluşturmaktadır. Kent merkezi nüfusu 100.000 – 10.000 nüfus aralığında ise 371 kent bulunmakta ve ülke kentli nüfusunun %26,1'ini oluşturmaktadır.

3.2.1.3. Sosyo – Ekonomik Açıdan

Ülkemizdeki kentleri sınıflandırma doğrultusunda nüfus ölçütünden sonra ele alınacak bir diğer ölçütü ise kentlerimizin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri oluşturmaktadır. Bu çerçevede Devlet Planlama Teşkilatı'nca 2003 yılında yapılmış olan illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasını gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 29. İllerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003)

Sıra No	İL	Endeks
1	İstanbul	4,80772
2	Ankara	3,31483
3	İzmir	2,52410
4	Kocaeli	1,94329
5	Bursa	1,67890
6	Eskişehir	1,10368
7	Tekirdağ	1,05893
8	Adana	0,94901
9	Yalova	0,93541
10	Antalya	0,91480
11	Kırklareli	0,86287
12	Denizli	0,71624
13	Muğla	0,71238
14	Bolu	0,60860
15	Balıkesir	0,56540
16	Edirne	0,56234
17	Mersin	0,51934
18	Bilecik	0,50429
19	Kayseri	0,47748
20	Gaziantep	0,46175
21	Zonguldak	0,44906
22	Aydın	0,42025
23	Sakarya	0,40404
24	Çanakkale	0,36924
25	Manisa	0,34165
26	Konya	0,25254
27	Karabük	0,21332
28	Isparta	0,21187
29	Hatay	0,19613
30	Uşak	0,16867

Sıra No	İL	Endeks
42	Kırşehir	-0,22870
43	Artvin	-0,26018
44	Afyon	-0,27246
45	Düzce	-0,27995
46	Çorum	-0,32761
47	Osmaniye	-0,33321
48	Kahramanmaraş	-0,34968
49	Niğde	-0,35582
50	Giresun	-0,36696
51	Kastamonu	-0,37558
52	Tunceli	-0,40003
53	Sivas	-0,40597
54	Kilis	-0,41175
55	Bartın	-0,41550
56	Aksaray	-0,45183
57	Sinop	-0,48518
58	Erzincan	-0,49288
59	Çankırı	-0,51917
60	Erzurum	-0,53286
61	Tokat	-0,59010
62	Ordu	-0,64489
63	Diyarbakır	-0,66993
64	Yozgat	-0,71652
65	Adıyaman	-0,77647
66	Bayburt	-0,80176
67	Kars	-0,81944
68	Şanlıurfa	-0,83158
69	Iğdır	-0,89089
70	Batman	-0,90456
71	Gümüşhane	-0,92501

Tablo 29. İllerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003) (devamı)

31	Burdur	0,14935	**72**	Mardin	-0,98944
32	Samsun	0,08791	**73**	Siirt	-1,00644
33	Kırıkkale	0,05851	**74**	Ardahan	-1,07318
34	Nevşehir	-0,07483	**75**	Van	-1,09297
35	Karaman	-0,09852	**76**	Bingöl	-1,12469
36	Elazığ	-0,10131	**77**	Hakkari	-1,13956
37	Rize	-0,17840	**78**	Şırnak	-1,13979
38	Trabzon	-0,18582	**79**	Bitlis	-1,15736
39	Amasya	-0,18591	**80**	Ağrı	-1,28116
40	Kütahya	-0,20684	**81**	Muş	-1,43956
41	Malatya	-0,22627			

Kaynak: ----------, DPT, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, hazırlayan: Bülent Dinçer, Metin Özarslan, Taner Kavasoğlu, Yayın No DPT: 2671, Ankara, 2003, s.55

İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamalarını saptayan bu çalışmanın amacı "eşdeğer gelişmişlik seviyesine sahip illerin belirlenmesi ve bu şekilde ülke genelinde homojen alanların saptanması"[57]dır. Bu bağlamda bu çalışma uyarınca ülke kentleri 5 ayrı gelişmişlik kademesine ayrılmıştır. Aşağıdaki tablo gelişmişlik endeksine göre kademeli il gruplarını göstermektedir.

Tablo 30. Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Grupları

1. Derece Gelişmiş İller	**2. Derece Gelişmiş İller**	**3. Derece Gelişmiş İller**	**4. Derece Gelişmiş İller**	**5. Derece Gelişmiş İller**
İstanbul	Eskişehir	Konya	Osmaniye	Bayburt
Ankara	Tekirdağ	Karabük	Kahramanmaraş	Kars
İzmir	Adana	Isparta	Niğde	Şanlıurfa
Kocaeli	Yalova	Hatay	Giresun	Iğdır
Bursa	Antalya	Uşak	Kastamonu	Batman
	Kırklareli	Burdur	Tunceli	Gümüşhane
	Denizli	Samsun	Sivas	Mardin
	Muğla	Kırıkkale	Kilis	Siirt
	Bolu	Nevşehir	Bartın	Ardahan
	Balıkesir	Karaman	Aksaray	Van
	Edirne	Elazığ	Sinop	Bingöl
	Mersin	Rize	Erzincan	Hakkari
	Bilecik	Trabzon	Çankırı	Şırnak
	Kayseri	Amasya	Erzurum	Bitlis
	Gaziantep	Kütahya	Tokat	Ağrı
	Zonguldak	Malatya	Ordu	Muş
	Aydın	Kırşehir	Diyarbakır	
	Sakarya	Artvin	Yozgat	
	Çanakkale	Afyon	Adıyaman	
	Manisa	Düzce		
		Çorum		

Kaynak: ----------, DPT, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, hazırlayan: Bülent Dinçer, Metin Özarslan, Taner Kavasoğlu, Yayın No DPT: 2671, Ankara, 2003, s.71

Bu çalışma çerçevesinde gelişmişlik gruplarının temel özellikleri ise şu şekilde ortaya konmuştur:[58]

[57] ----------, DPT, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik** …, *op.cit.,* s.57
[58] *Ibid.,* s.58-70

1. *Derece Gelişmiş İller:* ulusal veya bölgesel merkez niteliği taşımakta, diğer gruplara göre daha az homojendir.
2. *Derece Gelişmiş İller:* genellikle kıyı illeri olup, son yıllarda "Anadolu kaplanları" denilen ve sanayide önemli atılım yapan illeri kapsamaktadır. Gruptaki illerin sosyo-ekonomik göstergeleri genel olarak Türkiye ortalamasının üzerindedir.
3. *Derece Gelişmiş İller:* genel olarak yüksek gelişme potansiyeline sahip, tarım sektörünün ön planda olduğu, il ve bölge ölçeğinde üretim yapan sanayi kuruluşlarının yer aldığı, küçük ve orta ölçekli tesislerin yaygın olduğu il grubudur.
4. *Derecede Gelişmiş İller:* düşük tarımsal verimliliği olan tarımsal üretime sahip, üçüncü derecedeki illerin çevrelerinde yer alan ve gelişme eşiğinde olan illerden oluşmaktadır.
5. *Derecede Gelişmiş İller:* tamamı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde olan, gelişmişlik seviyesinin düşüklüğü nedeniyle sürekli göç veren illerin bulunduğu gruptur.

Gelişmişlik seviyelerine göre derecelendirilen illerimizin ülke fiziki mekanında dağılımları ise şekil 8'de gösterildiği gibidir.

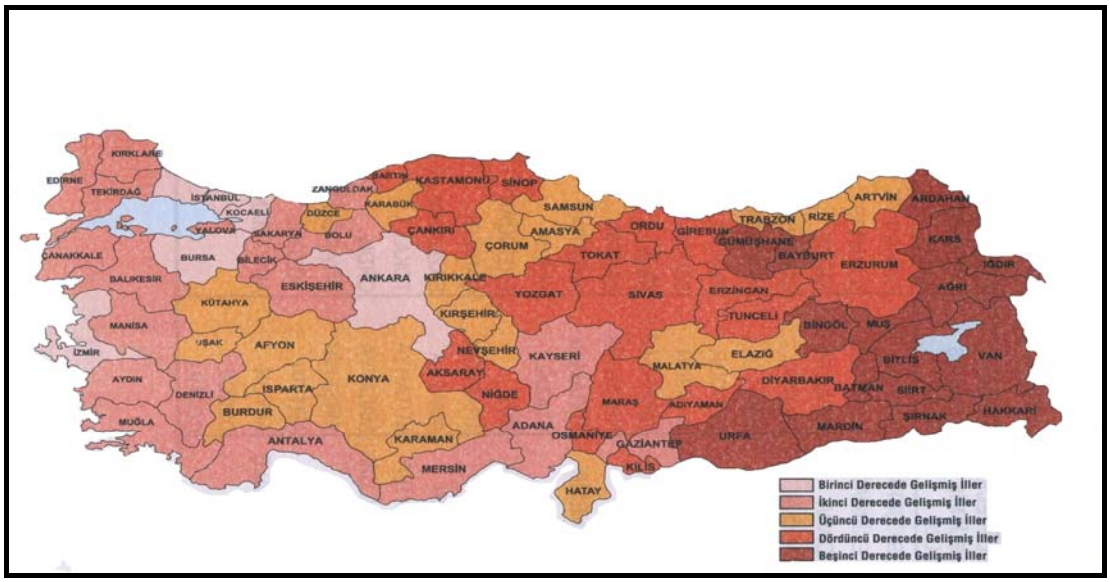

Şekil 8. İllerin Gelişmişlik Düzeyinin Mekansal Yansıması

Kaynak: ----------, DPT, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik** …, *op.cit.,* s.72

Şekil 8'den de görülebileceği üzere ülkemiz doğudan batıya doğru yükselen bir gelişmişlik seviyesine sahiptir. Doğu kısmında gelişmiş il bulunmadığı gibi batı bölgesinde ise de gelişmişlik seviyesi düşük il bulunmamaktadır. Yani illerin ülke genelinde gelişmişlik seviyesi açısından kutuplaşma gösteren bir dağılımı söz konusudur.

Bu noktada kent merkezine göre nüfus büyüklükleri tablosunda nüfusu 100.000 binin üzerinde olup da il merkezi olmayan ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik durumu ise yine DPT'nin 2004 tarihli yayınında görülmektedir. Bu bağlamda, söz konusu ilçelerin araştırma yılındaki ilçeler arasındaki yeri aşağıdaki tabloda verilmiştir:[59]

Tablo 31. İlçe Merkezi Nüfusu 100.000 Üzerinde Olan İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

Sıra no	**İlçe Adı**	**Toplam İçindeki Yeri**	**Gelişmişlik Grubu**
1	Çorlu (Tekirdağ)	15	1
2	İskenderun (Hatay)	21	2
3	İnegöl (Bursa)	73	2
4	Tarsus (Mersin)	77	2
5	Nazilli (Aydın)	83	2
6	Ceyhan (Adana)	186	3
7	Kızıltepe (Mardin)	580	4
8	Viranşehir (Şanlıurfa)	694	5
9	Siverek	755	6

Kaynak: ----------, DPT, **İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, hazırlayan: Bülent Dinçer, Metin Özarslan, Ankara, 2004, s.85–103

Bu araştırma sonucunda ilçeler gelişmişlik seviyelerine göre yüksekten düşüğe doğru toplam 6 dereceye ayrılmıştır. Bu anlamda 4., 5., ve 6'ıncı grupların gelişme seviyesi düşük, 2. ve 3'üncü grupların orta, 1'inci grubun seviyesinin ise gelişmiş en yüksek olduğu belirtilmektedir. Bu bilgi doğrultusunda yukarıdaki tabloya bakıldığında Çorlu gelişmiş bir ilçe olarak ortaya çıkmakta, İskenderun'dan Nazilli'ye kadar olan ilçeler orta gelişmişlik seviyesine sahip olmaktadırlar. Son üç ilçenin ise gelişmişlik seviyesinin çok düşük olduğu görülmektedir. Yani bu ilçelerdeki nüfus büyüklüğü tamamen bir nüfus yığılmasından ibarettir. Yoksa kentin gelişmişlik durumu ile doğrudan orantılı bir nüfus büyümesi söz konusu değildir.

[59] ----------, DPT, **İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, hazırlayan: Bülent Dinçer, Metin Özarslan, Ankara, 2004, s.85–103

3.2.1.4. Orta Ölçekli Kentler İle İlgili Genel Değerlendirme

Çalışmanın bu kısmında eldeki yasal, demografik ve sosyo-ekonomik gelişmişlik verileri doğrultusunda ülkemizdeki orta ölçekli kentlerin hangileri olduğu ortaya konulacaktır.

Yasal açıdan veriler;	en az kent nüfusu	**20.000 kişi** *(442 Köy Yasası)*
	Belediye için gerekli alt nüfus sınırı	**5.000 kişi** *(5393 Belediye Yasası)*
	Büyükşehir Belediyesi için gerekli alt nüfus sınırı	**750.000 kişi** *(5216 Büyükşehir Yasası)*
Nüfus Açısından;	en az kent nüfusu için DPT ve yaygın kabul	**10.000 kişi**
	Büyükşehir Belediyesi için gerekli alt nüfus sınırı kabulü	**250 – 300 bin kişi**

Bu bağlamda, gerek akademik araştırmalarda gerekse de ülkenin en üst planlama kuruluşu olan DPT'nin en alt nüfus olarak kabul ettiği 10.000 kişilik bir büyüklüğe sahip olan yerleşmelerin kent sayılması doğru bir yaklaşım olacaktır. Öte yandan, büyükşehir olmak için yasal çerçeve ile gelen 750 bin kişilik nüfus büyüklüğü yaklaşımının yeniden ele alınması gerekmektedir. Tablo 28'e bakıldığında, bu ölçüte göre ülkemizde sadece 8 kentin bu sınırın üzerinde olduğu geri kalan 8'inin ise bu ölçüte uymadığı görülmektedir. O halde bu yaklaşımın yerine büyükşehir için gerekli alt nüfus sınırı kabulü olarak 300.000 kişinin alınması uygun bir yaklaşım olma özelliği göstermektedir. Zira ABD ve AB çerçevesinde de 300.000 kişilik nüfus büyüklüğü büyükşehirler için alt sınırı oluşturmaktadır.[60] Bununla birlikte 300.000 ve üzerindeki kentlerin tamamını aynı kategoriye koymamanın gerekliliği ortadadır. Bu bağlamda 300.000 – 1.000.000 nüfuslu yerler büyük kentler, 1.000.000'nun üzerinde olan yerleşmelerde metropolitenler olarak ele alınabilir.

[60] Bkz. 2. Bölüm s.128–129

Bu noktada ortaya 10.000 – 300.000 nüfus aralığında olan yerleşmelerin orta ölçekli yerleşmeler olduğu gibi bir durum çıkmaktadır. Ancak rakamlardan da görülebileceği üzere söz konusu aralık çok fazla olup, bu aralığın da bir ayırıma tabi tutulması gerekmektedir. Bu bağlamda birçok araştırma ve akademik çalışmada kabul edildiği gibi 100.000 rakamı bir eşik olarak ele alınırsa ortaya şöyle bir sınıflama çıkmaktadır;

- 10.000 – 100.000 nüfus aralığı ***küçük kent***
- 100.000 – 300.000 nüfus aralığı ***orta ölçekli kent***
- 300.000 – 1.000.000 nüfus aralığı ***büyük kent***
- 1.000.000 - + nüfus aralığı ***metropoliten kent***

Bu kabulden hareketle ülkemiz açısından orta ölçekli kentlerle ilgili yeni bir değerlendirme yapmak için aşağıdaki tablolar oluşturulmuştur.

Tablo 32. Türkiye'de Kentlerin Kent Merkezi Nüfus Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması

Büyüklük Sıra No	Yerleşim Yeri	2000 yılı Nüfusu	Nüfus Grubu	Büyüklük Sıra No	Yerleşim Yeri	2000 yılı Nüfusu	
1	İstanbul	9.085.599		**46**	Kızıltepe (Mardin)	113.143	
2	Ankara	3.231.198	Metropol Kentler	**47**	Ordu	112.525	
3	İzmir	2.460.134		**48**	Ceyhan (Adana)	108.602	
4	Bursa	1.328.273		**49**	Tekirdağ	107.191	
5	Adana	1.130.710		**50**	Erzincan	107.175	Orta Ölçekli Kentler
6	Gaziantep	865.040		**51**	İnegöl (Bursa)	105.959	
7	Konya	757.506		**52**	Nazilli (Aydın)	105.665	
8	Kocaeli	722.905		**53**	Karaman	105.384	
9	Antalya	603.190		**54**	Zonguldak	104.276	
10	Kayseri	590.626		**55**	Karabük	100.749	
11	Diyarbakır	545.983		**56**	Siirt	98.281	
12	İçel	537.842	Büyük Kentler	**57**	Kırşehir	88.105	
13	Eskişehir	482.793		**58**	Bolu	84.565	
14	Şanlıurfa	385.588		**59**	Giresun	83.636	
15	Malatya	381.081		**60**	Ağrı	79.764	
16	Samsun	363.180		**61**	Kars	78.473	
17	Erzurum	361.235		**62**	Rize	78.144	
18	Kahramanmaraş	326.198		**63**	Niğde	78.088	
19	Sakarya	303.989		**64**	Çanakkale	75.810	
20	Van	284.464		**65**	Amasya	74.393	
21	Denizli	275.480		**66**	Yozgat	73.930	
22	Elazığ	266.495		**67**	Kilis	70.670	
23	Sivas	251.776		**68**	Yalova	70.118	
24	Batman	246.678		**69**	Bingöl	68.876	
25	Tarsus (İçel)	216.382	Orta Ölçekli Kentler	**70**	Muş	67.927	
26	Balıkesir	215.436		**71**	Nevşehir	67.864	
27	Trabzon	214.949		**72**	Mardin	65.072	
28	Manisa	214.345		**73**	Kastamonu	64.606	
29	Kırıkkale	205.078		**74**	Burdur	63.363	
30	Adıyaman	178.538		**75**	Çankırı	62.508	
31	Osmaniye	173.977		**76**	Iğdır	59.880	

Tablo 32. Türkiye'de Kentlerin Kent Merkezi Nüfus Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması (devamı)

32	Kütahya	166.665		**77**	Hakkari	58.145	
33	Çorum	161.321		**78**	Düzce	56.649	
34	İskenderun (Hatay)	159.149		**79**	Kırklareli	53.221	
35	Isparta	148.496		**80**	Şırnak	52.743	
36	Hatay	144.910		**81**	Bitlis	44.923	
37	Aydın	143.267		**82**	Muğla	43.845	
38	Çorlu (Tekirdağ)	141.525		**83**	Bartın	35.992	
39	Uşak	137.001		**84**	Bilecik	34.105	
40	Aksaray	129.949		**85**	Bayburt	32.285	
41	Afyon	128.516		**86**	Sinop	30.502	
42	Siverek (Şanlıurfa)	126.820		**87**	Gümüşhane	30.270	
43	Viranşehir(Şanlıurfa)	121.382		**88**	Tunceli	25.041	
44	Edirne	119.298		**89**	Artvin	23.157	
45	Tokat	113.100		**90**	Ardahan	17.274	

Kaynak: Tablo 28 dikkate alınarak oluşturulmuştur. (tablonun devamı için bkz. Ek-3)

Yukarıdaki tabloya göre ülkemizde 5 adet metropoliten kent, 14 adet büyük kent, 36 adet orta ölçekli kent ve 381[61] adet küçük kent bulunmaktadır. Öte yandan bu söz konusu gruplamaya göre büyüklük gruplarında yaşayan toplam kentli nüfus ise 2000 yılı sayım sonuçlarına göre şöyledir;

Metropoliten kentlerde	17.235.914 kişi	5 kent
Büyük kentlerde	7.227.156 kişi	14 kent
Orta ölçekli kentlerde	5.755.666 kişi	36 kent
Küçük kentlerde	11.487.895 kişi	381 kent

Yukarıdaki veriler ülkemiz açısından orta ölçekli kentlerin önemsenmediğinin bir kanıtı olarak yorumlanabilir. Oysa ki orta ölçekli kentler ülkenin gerek mekansal olarak sürdürülebilir gelişmesinin sağlanmasında gerekse de bölgesel dengesizliklerin veya kutuplaşmaların ortadan kaldırılmasında ve büyük kentlere olan nüfus yığılmalarının önlenmesinde çok önemli görevler üstlenmektedir.

Bu noktada ülkemizdeki orta ölçekli kentlerle ilgili değerlendirmeyi bir adım öteye taşımak için tablo 28 yani kent merkezleri nüfusuna göre yerleşim yerleri büyüklük sıralanışı ile tablo 29 illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması çakıştırılmış ve aşağıdaki tablo elde edilmiştir;

[61] Nüfusu 10.000 ve üzerinde olup il merkezi olmayan yerleşimler için gruplama Ek-3'te verilmiştir.

Tablo 33. Nüfus Büyüklükleri ve Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralamaları Karşılaştırılması

Yerleşim Yeri	Kent Grubu	Nüfus Sıra no	Gelişmişlik sıra no	Gelişmişlik Kademesi	Yerleşim Yeri	Kent Grubu	Nüfus Sıra no	Gelişmişlik sıra no	Gelişmişlik Kademesi
İstanbul	Metropol Kent	1	1	1	Siirt	Küçük Kent	47	73	5
Ankara		2	2	1	Kırşehir		48	42	3
İzmir		3	3	1	Bolu		49	14	2
Bursa		4	5	1	Giresun		50	50	4
Adana		5	8	2	Ağrı		51	80	5
Gaziantep	Büyük Kent	6	20	2	Kars		52	67	5
Konya		7	26	3	Rize		53	37	3
Kocaeli		8	4	1	Niğde		54	49	4
Antalya		9	10	2	Çanakkale		55	24	2
Kayseri		10	19	2	Amasya		56	39	3
Diyarbakır		11	63	4	Yozgat		57	64	4
İçel		12	17	2	Kilis		58	54	4
Eskişehir		13	6	2	Yalova		59	9	2
Şanlıurfa		14	68	5	Bingöl		60	76	5
Malatya		15	41	3	Muş		61	81	5
Samsun		16	32	3	Nevşehir		62	34	3
Erzurum		17	60	4	Mardin		63	72	5
K.maraş		18	48	4	Kastamonu		64	51	4
Sakarya		19	23	2	Burdur		65	31	3
Van	Orta Ölçekli Kent	20	75	5	Çankırı		66	59	4
Denizli		21	12	2	Iğdır		67	69	5
Elazığ		22	36	3	Hakkari		68	77	5
Sivas		23	53	4	Düzce		69	45	3
Batman		24	70	5	Kırklareli		70	11	2
Balıkesir		25	15	2	Şırnak		71	78	5
Trabzon		26	38	3	Bitlis		72	79	5
Manisa		27	25	2	Muğla		73	13	2
Kırıkkale		28	33	3	Bartın		74	55	4
Adıyaman		29	65	4	Bilecik		75	18	2
Osmaniye		30	47	4	Bayburt		76	66	5
Kütahya		31	40	3	Sinop		77	57	4
Çorum		32	46	3	Gümüşhane		78	71	5
Isparta		33	28	3	Tunceli		79	52	4
Hatay		34	29	3	Artvin		80	43	3
Aydın		35	22	2	Ardahan		81	74	5
Uşak		36	30	3					
Aksaray		37	56	4					
Afyon		38	44	3					
Edirne		39	16	2					
Tokat		40	61	4					
Ordu		41	62	4					
Tekirdağ		42	7	2					
Erzincan		43	58	4					
Karaman		44	35	3					
Zonguldak		45	21	2					
Karabük		46	27	3					

Kaynak: Tablo 31 ve tablo 32 kullanılarak oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tablo uyarınca, nüfus ölçütüne göre orta ölçekli kent statüsüne giren yerleşmelerin gelişmişlik kademesine göre dağılımı şöyle oluşmaktadır;

1. derecede gelişmiş yerleşme grubu;	yok
2. derecede gelişmiş yerleşme grubu;	7 adet (Denizli, Balıkesir, Manisa, Aydın, Edirne, Tekirdağ, Zonguldak)

3. derecede gelişmiş yerleşme grubu;	11 adet (Elazığ, Trabzon, Kırıkkale, Kütahya, Çorum, Isparta, Hatay, Uşak, Afyon, Karaman, Karabük)
4. derecede gelişmiş yerleşme grubu;	7 adet (Sivas, Adıyaman, Osmaniye, Aksaray, Tokat, Ordu, Erzincan)
5. derecede gelişmiş yerleşme grubu;	2 adet (Van, Batman)

Bu çerçevede, orta ölçekli kentlere dönük olarak yapılan saptama, nüfus gruplaması ve gelişmişlik seviyesi doğrultusunda yeniden ele alındığında, 2., 3., ve 4. gelişmişlik grubunda olan ve nüfusu 100.000 – 300.000 arasında olan yukarıdaki kentleri orta ölçekli kent olarak tanımlamak mümkündür. Bununla birlikte gelişme düzeyi en düşük olan Van ve Batman kentlerindeki nüfus büyüklüğünün gerçekte, terör, kır yoksulluğu vb. gibi nedenlerle oluşan salt bir yığılmadan ibaret olduğu rahatlıkla ileri sürülebilir. Ancak ülkenin mekansal olarak kutuplaşmasının önüne geçilebilmesine olanak sağlayabileceği düşünülerek bu kentleri de orta ölçekli kent statüsüne sokmak doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu bağlamda orta ölçekli kentlerin ülke mekanında dağılımı şekil 9'da görülmektedir.

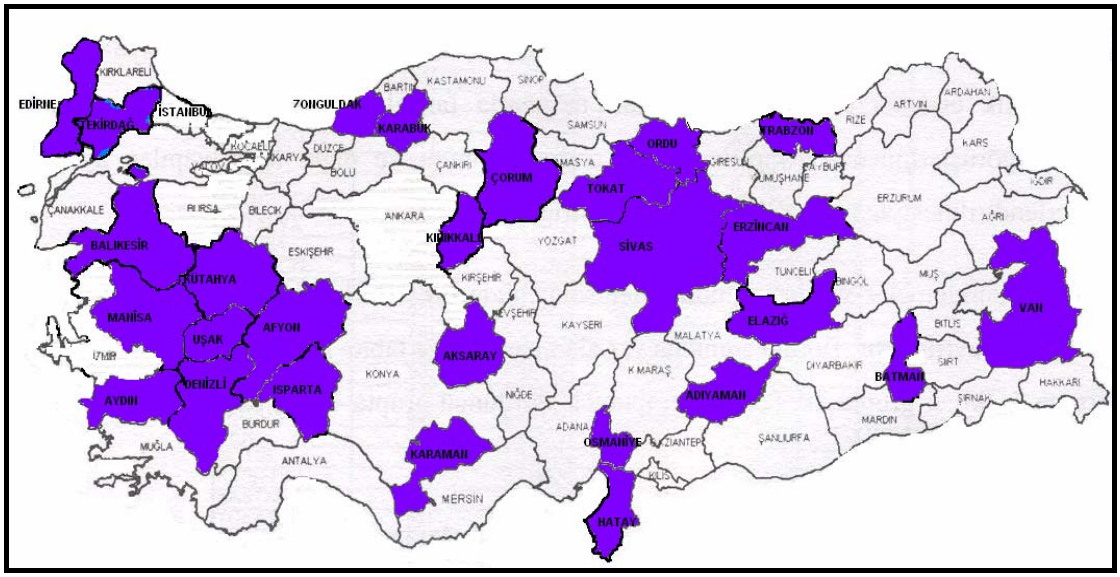

Şekil 9. Türkiye'de Orta Ölçekli Kentlerin Ülkenin Fiziksel Mekanında Dağılımı

Kaynak: özgün çalışma

Şekil 9'dan da görülebileceği üzere OÖK'lar ülke genelinde batı bölgelerinde daha yoğun biçimde bulunmakla beraber genelde dengeli bir dağılım göstermektedirler.

Bu kentlerin dengeli dağılımları, daha net biçimde aşağıdaki şekil 10'da görülmektedir.

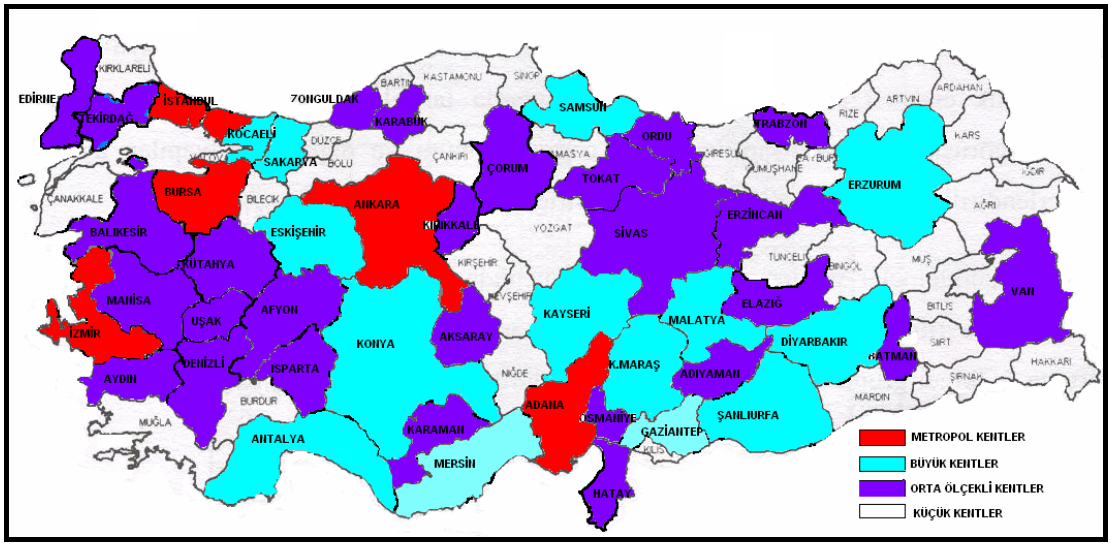

Şekil 10. Türkiye'de Kentsel Kademelenmenin Mekansal Dağılımı

Kaynak: özgün çalışma

Yukarıdaki şekil, orta ölçekli kentlerin ya metropollerin ya da büyük kentlerin çevrelerinde yer aldığını göstermektedir. Bunun tek istisnasını doğu bölgesinde yer alan Van kenti oluşturmaktadır. Bunun da, ülkemizin mekansal kutuplaşmasından kaynaklandığı açıkça görülebilmektedir. Yukarıdaki tablo ülkemizdeki orta ölçekli kentlerin saptanmasının doğruluğunu ortaya koyması açısından da önemlidir. İstisnayı oluşturan Van kenti de Doğu Anadolu Bölgesi için çekim merkezi olarak bir işlev yüklenerek yine orta ölçekli kentin özgün niteliklerinden birisini sağlayabilecek konumdadır. Bununla birlikte ülkemizin doğu bölgesinin yukarıdaki şekil uyarınca metropol düzeyinde bir kente ihtiyacı olduğu da bir başka saptama olarak değerlendirilebilir.

Orta ölçekli kentlerle ilgili olan bu saptamanın içerisinde nüfusu 100.000 üzerinde olan ilçelerimizden Çorlu, İskenderun, İnegöl, Tarsus, Nazilli ve Ceyhan kentlerini de dahil etmek gerekmektedir. Çünkü bu ilçeler gerek gelişmişlik seviyesi gerekse de nüfus büyüklüğü açısından orta ölçekli kent özelliği göstermektedir. Diğer üç ilçe olan Kızıltepe, Siverek ve Viranşehir'de ise salt bir nüfus yığılması tespit edildiği ve bu kentlerin gelişmişlik düzeylerinin çok düşük olduğu için bu ilçeler orta ölçekli

kent kategorisinde değerlendirilmemiştir. Sonuç olarak ülkemizde bu ilçe merkezlerinin de katılımıyla toplam 33 adet orta ölçekli kent bulunmaktadır.

Orta ölçekli kentlerle ilgili son değerlendirme ise istatistiki bölge birimi sınıflandırması (İBBS) çerçevesinde yapılmıştır. Çünkü orta ölçekli kentler bölgesel gelişme politikaları açısından son derece önemli birimlerdir. İBBS de Türkiye'nin bölgesel gelişme politikaları açısından Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde oluşturulmuş olan ve "bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla"[62] yapılmış bir sınıflamadır. Söz konusu kararın birinci maddesinde dile getirilen bu amaç ile orta ölçekli kentler ile ulaşılmak istenen bölgesel gelişme amacı arasında paralellik olduğu açıkça görülmektedir.

Bu sınıflandırma çerçevesinde iller Düzey – 3 olarak tanımlanmış, ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri ile dikkate alınarak Düzey 1 ve Düzey 2 olarak gruplandırılmıştır. Bu gruplama uyarınca da, Düzey 3 kapsamındaki İstatistiki Bölge Birimleri 81 adet olarak belirlenmiş ve her il bir İstatistiki Bölge Birimini oluşturmuştur. Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimleri ise Düzey 3 kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmıştır. Öte yandan, Düzey 1 İstatistiki Bölge Birimleri ise Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimlerinin gruplandırılması sonucu tanımlanmıştır.[63] Aşağıdaki şekiller Düzey 1, 2 ve 3 kapsamındaki sınıflandırmayı göstermektedir.[64]

[62] ----------, İBBS hakkında 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu kararı, 22 Eylül 2002 gün ve 24884 sayılı Resmi Gazete
[63] *Ibid.,* madde 2 ve madde 3
[64] İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının tamamı ek – 4'te verilmiştir.

Şekil 11. İstatistiki Bölge Birimi Sınıflandırmasına göre Düzey 1 birimleri

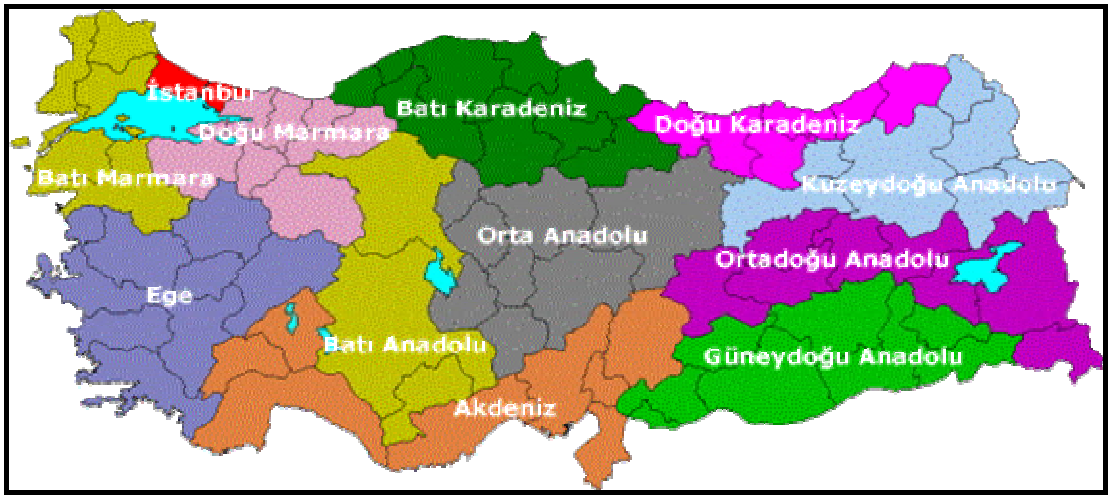

Kaynak: www.dpt.gov.tr (13.07.2006)

Şekilden de görüleceği üzere Düzey 1 birimleri toplam 12 adet olup, coğrafik ve sosyo-ekonomik ilişkiler temelinde belirlenmiştir.

Şekil 12. İstatistiki Bölge Birimi Sınıflandırmasına göre Düzey 2 birimleri

Kaynak: www.dpt.gov.tr (13.07.2006)

Şekil 12'ye göre Düzey 2 bölgeleri toplam 26 adet olup şu illerden oluşmaktadır: İstanbul, Tekirdağ, Balıkesir, İzmir, Aydın, Manisa, Bursa, Kocaeli, Ankara, Konya, Antalya, Adana, Hatay, Kırıkkale, Kayseri, Zonguldak, Kastamonu, Samsun, Trabzon, Erzurum, Ağrı, Malatya, Van, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin. Bu çerçevede Düzey 2 birimleri ile Tablo 32'de verilen (bkz s.220) kentlerin kent merkezi nüfus büyüklüklerine göre gruplandırılması karşılaştırıldığında ortaya şu tablo çıkmaktadır.

Tablo 34. Kentsel Kademeler ile İBBS Düzeyleri Karşılaştırılması

Yerleşim Yeri	Düzey Birimi	Kent Grubu
İstanbul	1, 2	Metropol Kent
Ankara	2	
İzmir	2	
Bursa	2	
Adana	2	
Gaziantep	2	Büyük Kent
Konya	2	
Kocaeli	2	
Antalya	2	
Kayseri	2	
Diyarbakır	3	
İçel	3	
Eskişehir	3	
Şanlıurfa	2	
Malatya	2	
Samsun	2	
Erzurum	2	
K.maraş	3	
Sakarya	3	
Van	2	Orta Ölçekli Kent
Denizli	3	
Elazığ	3	
Sivas	3	
Batman	3	
Balıkesir	2	
Trabzon	2	
Manisa	2	
Kırıkkale	2	
Adıyaman	3	
Osmaniye	3	
Kütahya	3	
Çorum	3	
Isparta	3	
Hatay	2	
Aydın	2	
Uşak	3	
Aksaray	3	
Afyon	3	
Edirne	3	
Tokat	3	
Ordu	3	
Tekirdağ	2	
Erzincan	3	
Karaman	3	
Zonguldak	2	
Karabük	3	

Kaynak: İBBS Düzey 2 birimleri ve Tablo 26 kullanılarak oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tablo, metropoliten kentlerin tamamının Düzey 2 birimleri olduğunu göstermektedir. Bilindiği gibi İBBS birimleri hiyerarşik bir kademelenmeye sahiptir. Yani metropoliten kentlerin Düzey 2 ile eşleşmesi son derece doğaldır. 14 adet olan büyük kentlerin ise 9 tanesi Düzey 2 ile 5 tanesi de Düzey 3 ile karşılanmaktadır.

Düzey 3 ile karşılanan büyük kentler Diyarbakır, Eskişehir, Mersin, Kahramanmaraş ve Sakarya kentleri ile ilgili olarak Şekil 10'a bakıldığında bunların metropol kentlerin çeperlerinde yer aldıkları görülmektedir. Tek istisnayı Diyarbakır kenti oluşturmaktadır. Diyarbakır'ın bağlı bulunduğu Düzey 2 birimi ise Şanlıurfa kentidir.[65] Burada ilginç bir durum söz konusudur. Çünkü bir defa Diyarbakır halen büyükşehir belediyesi statüsünde bir yönetim birimine sahipken Şanlıurfa'da böyle bir yönetim biçimi yoktur. Bununla birlikte Tablo 29'a bakıldığında da görülmektedir ki Diyarbakır kenti gelişmişlik derecelendirilmesi açısından 4. grupta yer alırken Şanlıurfa kenti ise 5. grupta yer almaktadır. Düzey 2 birimleri açısından bu kentlerle ilgili ters bir durum söz konusu olduğu görülmektedir.

Tablo 32'de de, ilçe merkezleri haricinde toplam 27 adet olan orta ölçekli kentlerden 9'unun Düzey 2 birimi ile 18'inin ise Düzey 3 birimi ile karşılandığı görülmektedir. Düzey 2 kapsamındaki orta ölçekli kentler şöyle sıralanmaktadır; Van, Balıkesir, Trabzon, Manisa, Kırıkkale, Hatay, Aydın, Tekirdağ ve Zonguldak. (bkz. Şekil 13)

Şekil 13. Düzey 2 Kapsamına Giren Orta Ölçekli Kentler

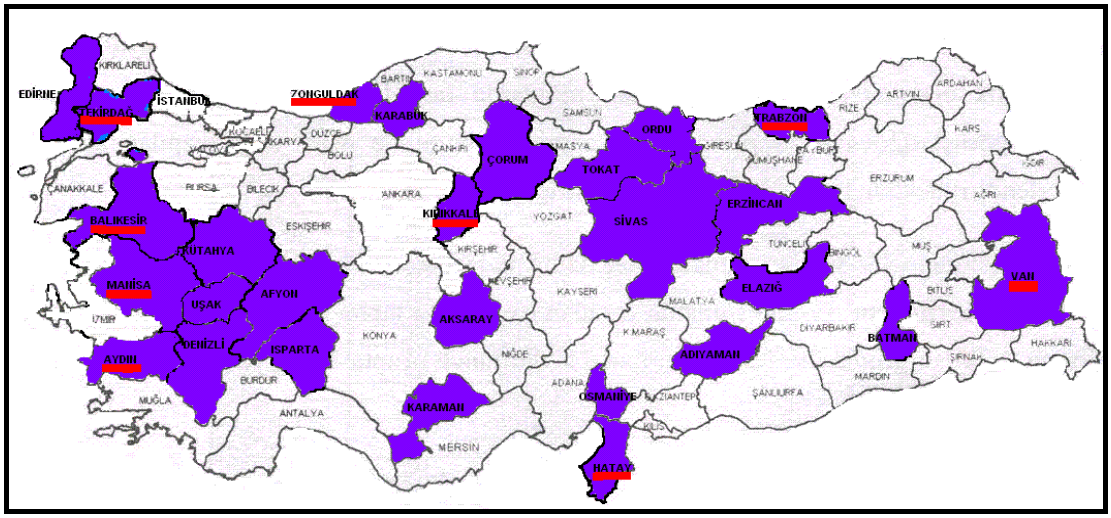

Kaynak: özgün çalışma

Şekil 13'ten de görülebileceği üzere Düzey 2 kapsamında kalan orta ölçekli kentler Kırıkkale hariç ülkenin kıyılarında ve sınırlarında yer almaktadır. Mekansal dağılım açısından uygun olmayan bu tablonun –İBBS'nin doğru olduğu kabulüyle- Düzey 2

[65] Bkz. Ek - 4

kapsamında orta ölçekli kentlerin sayısının arttırılması gerekmektedir. Bu bağlamda küçük kent olarak kabul edilen Kastamonu, Ağrı ve Mardin Düzey 2 kapsamında değerlendirilirken, bu kentlerin komşusu olan Karabük ve Batman Düzey 3 birimi olarak belirlenmiştir. Oysaki Kastamonu yerine Karabük'ün, Mardin yerine de Batman'ın Düzey 2 kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Ağrı kentinin ise sosyo-ekonomik gelişmişlik çerçevesinde kendisine bağlı bulunan Kars, Ardahan ve Iğdır kentlerinden[66] daha yukarıdaki bir basamakta yer alması nedeniyle Düzey 2 olarak değerlendirilmesi uygun olmuştur. Zaten Şekil 10'a bakıldığında ülkenin kuzeydoğusunda çekim merkezi olabilecek bir yerleşimin eksikliği görülebilmektedir. Bu bağlamda Ağrı kenti yüklenen bu misyon ile orta ölçekli bir kent olarak gelecekte bölgesinde önemli bir rol oynayacaktır.

Sonuç olarak buraya kadar yapılan tüm değerlendirmeler, elde edilen tüm bulgular ve incelenen veriler Türkiye açısından orta ölçekli kentlerin önemini açıkça ortaya koymaktadır. Belirlenen toplam 33 adet orta ölçekli kent açısından sürdürülebilir bir kentsel gelişme sağlanabilirse, ülkenin en önemli sorunlarından olan bölgesel dengesizliğin, mekansal kutuplaşmanın ve nüfus hareketliliğinin önüne geçilebileceği düşünülmektedir.

3.2.2. Mevcut Kent Planlama Sisteminin Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Bağlamında İncelenmesi

Ülkemizde uygulanmakta olan kent planlama sisteminin sürdürülebilir kentsel gelişme doğrultusunda incelenmesi, her şeyden önce ülkemizde SKG politikasının yoksunluğu nedeniyle türlü güçlüklere sahip olan bir yoldur. Bu nedenle çalışmanın bu kısmında söz konusu güçlükleri aşarak net bir değerlendirme yapabilmek için öncelikli olarak kent planlama sisteminin dayandığı yasal çerçeve ele alınmış ve bu bağlamda ilgili yasaların sürdürülebilir kentsel gelişme doğrultusunda olumlu ve olumsuz yönleri ortaya konmuştur. İkinci olarak ise, yasal çerçeve ile belirlenen sistemin tarihsel birikimlerle oluşan geleneği ele alınarak, bu geleneğin sürdürülebilir kentsel gelişmenin temel dayanak noktaları ile ilişkisine dönük saptamalar

[66] Bkz. Ek – 4

yapılmıştır. Üçüncü ve son aşamada ise daha ayrıntıya inerek kent planlama geleneği ile biçimlenen kentsel gelişmenin çevre üzerinde yaratmış olduğu etkiler ele alınmış ve eleştirilerde bulunulmuştur.

3.2.2.1. Yasal – yönetsel Açıdan

Türkiye'de kent planlama sistemi, Cumhuriyetin kuruluş yıllarından günümüze sürekli olarak imar yasaları ile biçimlenmiştir. Bu çerçevede ülkemizde planlama sisteminin gelişimine bakacak olursak, kent planlama olgusunun bugüne dek sırasıyla 1933 yılında 2290 sayılı Yapı ve Yollar Yasası, 1956 yılında 6785 sayılı İmar Yasası, 1972 yılında 1605 sayılı ve 6785'i önemli oranda değiştiren yasa ve 1985 yılında 3194 sayılı İmar Yasası ile çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Aslında, imarla ilgili yasaların bu tarihsel sıralaması başka bir anlama da gelmektedir. Şöyle ki, sırasıyla 23, 16 ve 13 yıl arayla yeni bir yasa çıkarılmıştır. Yani ülkede yaşanan hızlı kentleşme karşısında ihtiyaca yanıt vermeyen imar yasaları giderek kısalan aralıklarla yenilenmiştir. Olayın yasal boyutunun dışında kalarak denilebilir ki ülkemizde hiçbir dönemde imarla ilgili yasal çerçeve zamanının gerçeklerine yanıt verememiştir. Şayet yürürlükte olan yasalar kentsel gelişmeyi biçimlendirebilmiş olsaydı şüphesiz kökten değişikliklerle yeni yasalar oluşturulmaya gerek kalmazdı.

Öte yandan günümüzde halen yürürlükte olan 3194 sayılı İmar Yasası'nın kabul ediliş yılı bilindiği üzere 1985'tir. 21 yıldır ülkemizin kentsel gelişmesine yön vermektedir. İlk bakışta giderek azalan yasa değişikliği aralığından sonra 21 yıllık bir süreç olumlu gibi görünse de aslında bunun arkasında yatan gerçek neden Türkiye'nin kentleşmenin önemini kavrayamamış olmasıdır. 1985'ten günümüze kentsel gelişmeyi çok yakından ilgilendiren sayısız gelişme karşısında hala aynı yasa ile kentler planlanmaktadır.

Bilindiği gibi 1980'li yıllar ve sonrası çevre konusunun dünya gündeminde iyice ağırlığını hissettirdiği, gereken önlemlerin alınmaması durumunda gelecekte insan yaşamının sürdürülebileceği bir çevrenin bulunamayacağının farkına varıldığı yıllar olmuştur. Aynı şekilde özellikle kentsel gelişmenin çevre üzerinde en fazla baskı

yapan temel süreçlerden birisi olduğu kabul edilmiş ve kentsel gelişme çevre bağlamında yeniden ele alınmıştır. İşte tüm bu süreçte ülkemizdeki kent planlama olgusu aynı kalmış ve adına sürdürülebilir kentsel gelişme denilen kavramı yakalayamamıştır. Özetle 21 yıllık süreci, aslında istikrarın sembolü değil tersine gelişen olaylar karşısında kayıtsızlığın bir göstergesi olarak ele almak gerekmektedir.

Bu bağlamda, sürdürülebilir kentsel gelişme doğrultusunda ülkemizde kent planlamayı yönlendiren yasal çerçevenin incelenmesi sırasıyla 3194 sayılı İmar Yasasının ve yönetmeliklerinin maddeleri çerçevesinde yapılmıştır.

Bu doğrultuda, İmar Yasası'nın amacını ortaya koyan birinci maddesinde "bu kanun, yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacıyla düzenlenmiştir"[67] denerek olayı sadece yapılaşma boyutuna indirgemiştir. Bununla birlikte yapılaşmayı da salt fiziksel bağlamda ele alarak dar bir yaklaşım içerisine girmiştir. Oysaki "yapılaşma olgusunun amacı, öncelikle, insanların insanca yaşamı için gerekli sosyo-ekonomik ve fiziksel ortamın yaratılmasıdır."[68] Yani kentsel gelişmenin en önemli yansıması olan yapılaşma olgusu teknik bir olay olmaktan öte geçmiş kuşaklardan devir alınan tüm tarihi mirasla birlikte günümüz kuşaklarının geleceğe aktaracağı en büyük varlığı oluşturmaktadır. Bu bağlamda yasanın amaç maddesi sürdürülebilirlik kavramına uzak kalmaktadır.

Yasanın kentsel gelişmenin şekillenmesi adına sorunlu maddelerinden birisi de istisnaları tanımlayan 4. maddesidir. Bu maddeye göre özel yasaların (Turizmi Teşvik Yasası, İstanbul Boğaziçi Yasası, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası vb.) uygulandığı yerlerde İmar Yasasının özel yasalara aykırı olmayan hükümlerinin uygulanacağı belirtilmektedir.[69] Yani ülkenin kentsel gelişme ile ilgili olan temel yasası diğer yasaların altında bir konuma indirgenmektedir. Üstelik söz konusu özel yasalar doğrudan kentlerin gelişiminde rol oynayan özelliklere sahiptir.

---

[67] ----------, **İmar Kanunu ve İlgili Mevzuat**, Yayın Danışmanı: Av. İbrahim Pınar, Seçkin Yayıncılık, 2006, s.5

[68] Besim ÇEÇENER, **İmar Hukuku ve Kentleşme Sürecindeki Olumsuzluklar**, 1. Baskı, TMMOB Mim. Odası İst. Büyükkent Şb. – Arşiviniz İçin Dizisi, Özdil Basımevi, İstanbul, 2000, s.11

[69] ----------, **İmar Kanunu ve İlgili Mevzuat**, *op.cit.,* s.5

Başka bir deyişle kentsel gelişmenin birden çok aktörü tanımlanmakta ve her aktörce bir tarafından çekiştirilen kentler ortaya çıkmaktadır. Aslında 4. madde ile imar planlarında yetkilerin tanımlandığı 9. madde beraberce ele alınmaları gereken maddeleri oluşturmaktadır. Bu sebeple 9 maddeye gelindiğinde yeniden bu maddeye dönülecektir. Özetle 4. madde ile getirilen hükümlerin sürdürülebilir kentsel gelişme açısından büyük önemi olan bütüncül bir gelişme çizgisini ortadan kaldırdığı açıkça görülmektedir.

Yasanın bir başka eleştirilecek yönünü ise tanımların yapıldığı 5. maddesi oluşturmaktadır. Bu çerçevede kent planlama işinin belgeleri olan nazım imar planı, uygulama imar planı, çevre düzeni planı gibi planlar ile diğer bazı terimler tanımlanmaktadır.[70] Bu bağlamda doğrudan planların tanımlanması ayrı bir öneme sahiptir. Aslında tanımlar kısmının en önemli eksikliği planları sadece üç farklı kategoride ele almış olmasıdır. Buna göre çevre düzeni planı, nazım imar planı ve uygulama imar planı tanımlanmış böylece plan türleri sınırlandırılmıştır. Plan türlerine dönük olan eleştiriler planlama kademelerine dair hükümlerin getirildiği 6. maddede yapılacağı için burada sürdürülebilirlik ile ilgili olarak uygulama imar planının tanımlanmasına değinmekle yetinilecektir.

Bu çerçevede İmar yasasına göre uygulama imar planının tanımı 5. maddede yapıldığı gibi Yasanın Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmeliğinde de görülmektedir. Buna göre uygulama imar planı tanımı içerisinde yer alan "… imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve esaslarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren…"[71] ibaresi sürdürülebilir kentsel gelişme açısından büyük önem taşımaktadır. Bilindiği üzere kent planları 20 yıllık süreler için yapılmaktadır. Yani imar planlarının öngördüğü gelişme alanlarının tamamının dolması için 20 yıllık sürenin tamamlanması gerekmektedir. Oysaki ülkemizde türlü nedenlerden dolayı alt ve üst yapısı tamamlanmış olan mevcut yerleşme alanları daha dolmadan gelişme alanları içerisinde yapılaşmanın olduğu görülmektedir. Böylece bu alanlara da teknik alt yapı götürülmesi ihtiyacı doğmakta ve her şeyden önce kentler gereksiz yere yayılmaktadırlar. Sonuçta bu durum, yerel yönetimlerin üzerine ek

[70] *Ibid.,* s.6
[71] *Ibid.,* s.70

birtakım mali yükler yüklemekte ve kentlerin çevreye doğru bir yayılma eğilimine girmesine neden olmaktadır. Böyle bir durumunda SKG'nin önemli yanlarından birisi olan kentlerin yayılmama ilkesi ile çeliştiği açıktır. Öyleyse uygulama imar planı tanımı içerisinde yer alan uygulama etapları mekanizmasının tam olarak çalıştırılması gerekirken, bir sonraki etaba geçiş için rakamsal olarak doluluk değerleri belirlenmelidir.

Yasanın 6. maddesi ise planlama kademelerini belirlemektedir. Buna göre planlar kapsadıkları alan ve amaç açısından bölge planları ve imar planları olarak ikiye ayrılmaktadır. İmar planları ise nazım imar planı ve uygulama imar planı olarak tanımlanmaktadır.[72] Yasanın bu maddesinde kademelenme açısından iki plan türü belirtilmesine karşın, imar yasasının çeşitli yerlerinde başka plan türlerine de rastlanmaktadır. Bu bağlamda 5. maddede çevre düzeni planı, 8.maddede ülke planı ve 9. maddede metropoliten imar planı gibi plan türleri anılmaktadır. Görüldüğü üzere bizzat yasanın içerisinde adı geçen planlar planlama kademelenmesi içerisinde yer almamaktadır.

Öte yandan imar yasasında hiç anılmayan ancak "sıralamada en üstte yer alan stratejik planlar"[73] konusu da planlama kademesinin belirsiz durumunu iyice perçinlemektedir. Bu bağlamda stratejik planlar 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Yasa'sının 10 Aralık 2003 tarihinde kabul edilmesi ile ülkemizde yasal olarak tanımlanmıştır. Bu yasanın 3. maddesinde stratejik planlama tanımlanmış ve 9. maddesi ile il özel idareleri ve belediyeler dahil tüm kamu idarelerine "kalkınma planları, programlar, ilgili mevzuat ve benimsedikleri temel ilkeler çerçevesinde geleceğe ilişkin misyon ve vizyonlarını oluşturmak, stratejik amaçlar ve ölçülebilir hedefler saptamak, performanslarını önceden belirlenmiş olan göstergeler doğrultusunda ölçmek ve bu sürecin izleme ve değerlendirmesini yapmak amacıyla katılımcı yöntemlerle stratejik plan"[74] hazırlama zorunluluğu getirilmiştir. Bu yasa

[72] *Ibid.,* s.7-8
[73] Melih ERSOY, "İmar Planlarının Kademelenmesi ve Farklı Ölçeklerdeki Planlar Arasındaki İlişki", **Mekan Planlaması ve Yargı Denetimi**, der: Melih Ersoy, Çağatay Keskinok, Yargı Yayınevi, Ankara, 2003, s.36
[74] 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Yasası, 24.12.2003 tarih ve 25326 sayılı Resmi Gazete

ile tanımlanan plan türünün mekansal özellikte mi olacağı yoksa daha üst düzeyde mi yer alacağı belirsiz kalmıştır.

Ancak daha da karmaşık bir durum 5393 sayılı Belediye, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi yasalarının stratejik planlama ile getirdiği hükümlerle oluşmaktadır.

Bu bağlamda, 5393 sayılı yasanın 41. maddesinde ve 5302 sayılı yasanın 31. maddesinde "…kalkınma planı ve programı ile varsa bölge planına uygun olarak stratejik plan…" ibaresi ile bu plan türünün bölge planlarının altında yer aldığı belirtilmiştir. Bununla birlikte 5216 sayılı yasanın büyükşehirin görevlerini sayan 7. maddesinin a bendinde ise büyükşehirlere "ilçe ve ilk kademe belediyelerinin görüşlerini alarak büyükşehir belediyesinin stratejik planını, yıllık hedeflerini, yatırım programlarını ve bunlara uygun olarak bütçesini hazırlamak" görevi verilmiş[75] ancak stratejik planın diğer yasalarda olduğu gibi planlama kademesindeki yeri belirlenmemiştir. Görüldüğü üzere belediyelerin ve il özel idarelerinin de yapmak zorunda olduğu stratejik planlar, imar yasasının plan kademeleri içerisinde yer almadığı gibi söz konusu yasalarda da net bir tarif yapılmamıştır.

Bu bağlamda stratejik planlamanın önemini vurgulamak için İl Özel İdaresi yasasının taslağında yer alan ancak daha sonra çıkarılan yasada yer almayan plan tanımına bakmak gerekmektedir. Buna göre söz konusu yasanın taslağında stratejik planlama "kalkınma planı ve çevre düzeni planına uygun olarak, alt yapı, ulaşım, çevre, tarım ve orman, sağlık, eğitim, sanayi ve ticaret enerji, bayındırlık ve iskan, köy hizmetleri, içme ve sulama suyu, imar, katı atık, doğal afetler, kültürel mirasın korunması ve diğer hizmetlere ilişkin orta veya uzun vadeli plan"[76] olarak ele alınmaktadır. Görüldüğü üzere stratejik plan burada, bir bakıma sürdürülebilir kentsel gelişme için tam bir yol gösterici plan olarak tanımlanmıştır. Ancak ne var ki yasa bu tanımı bir kenara bırakarak çıkarılmıştır. Bu bağlamda SKG adına son derece önemli olan bu plan türü de planlama kademelenmesi içerisinde yer almamaktadır.

---

[75] ----------, **Belediyelerle İlgili Mevzuat**, Yayın Danışmanı: Av. İbrahim Pınar, Seçkin Yayıncılık, 2006, s.51, 77, 128

[76] ----------, **Yeni İmar Kanununa Doğru**…, *op.cit.,* s.129

Planlama kademelenmesinde bu çarpıklık kendisini tanımlanan plan türlerinin ölçeklendirilmesinde de göstermektedir. Nitekim "bu planlara yönetmeliklerde ve İller Bankası Teknik Şartlaşmasında ölçekler verildiği gibi, gösterilen plan türü ve verilen ölçek, üst düzey mekansal planlarla imar planlarını birbirine karıştırmaktadır."[77] Ayrıca 6. maddenin girişinde yer alan "planlar kapsadıkları alan ve amaç açısından" ibaresi yasanın yerleşmelere göre bir kademelenmeyi değil plan türlerine göre bir kademelenmeyi ortaya koyduğunu göstermektedir. Zaten yasanın bu yaklaşımı da planlar arasında ölçek ve tanımlanma belirsizliği yaratan temel nedendir.

Bununla birlikte unutulmaması gereken nokta kent planlamada "her zaman, farklı soyutluk düzeylerinde hazırlanmış modellerin somut verilerle sınanarak uygulanması ve buna göre de oluşturulan modelin, gerekiyorsa yeniden gözden geçirilmesi esastır."[78] Buna göre kent planlarının farklı soyutluk düzeyleri yani ölçekleri olduğu bir gerçektir. Bu farklı soyutluk düzeylerinin de plan türünü değil yerleşme türünü karşılaması gerekmektedir. Nitekim "planlama eyleminin dinamik yapısı, özellikle büyük kentler için nazım imar planlarında genellikle kullanılan ölçek olan 1/5000'in çok üzerinde, çok daha genel ve soyutlama düzeyi yüksek plan kavramlarının oluşturulması zorunluluğunu ortaya çıkartmaktadır."[79] Yani kentsel büyükleri temel alan bir planlama kademelenmesinin oluşturulması gerektiği açıktır.

Bu bağlamda gerek ölçekleri açısından gerekse de kademelenme açısından tam bir belirsizliğin olduğu planlama olgusunun, bu çalışmada tanımlanan metropoliten kent, büyük kent, orta ölçekli kent ve küçük kentler temel alınarak yeniden tanımlanması gerekmektedir. Bu çerçevede, her yerleşme türü kendi ölçek ve özelliğinin gerektirdiği soyutlama düzeyine göre, planlama kapsam, süreç ve standartlarında farklılaştırmalar yaratılarak planlama eylemine tabi tutulmalıdır.

Yasanın SKG açısından ele alınması gereken bir başka maddesi de "Halihazır Harita ve İmar Planları" başlığını taşıyan 7. maddesidir. Bu maddenin b bendinde nüfusu

[77] *Ibid.,* s.129
[78] M. ERSOY, *op.cit.,* s.36
[79] *Ibid.,* s.36

10.000'i aşan yerlere imar planı yapma zorunluluğu getirilirken, bu nüfusun aşağısında kalan yerlerde plan yapma kararı belediye meclislerine bırakılmıştır.[80] İmar yasasının getirmiş olduğu bu hüküm baştan beri ileri sürülen SKG'nin sağlanması için gerekli olan alt kademedeki kentlerin planlanması ilkesi ile çelişmektedir. Nasıl ki büyük kentler açısından orta ölçekli kentin sürdürülebilir kılınması önemliyse, bu kademenin altındaki kentler içinde daha alt basamakta yer alan kentler aynı derecede önem taşımaktadır. Oysaki bu yasa belirli bir nüfusun üzerinde planlı bir yaşamı öngörürken diğerleri için planlı yaşamı sayısı belli olan belediye meclisi üyelerinin isteğine bırakmaktadır. Unutulmamalı ki nüfus hareketliliği genelde, en alt kademedeki kentten bir üsttekine doğru bir çizgi izlemektedir. En alt kademenin sürdürülebilir kılınmaması doğal olarak üstteki kentleri doğrudan etkileyecektir. O halde plan yapma koşulunu nüfus ölçütüne bağlamak son derece yanlış bir tutum olmuştur.

Bununla birlikte yasanın b bendini bir başka açıdan ele alırsak yine SKG ile çelişen bir durumun varlığından söz edebiliriz. 3194'ten önceki imar yasası olan 6785 sayılı yasanın plan yapımı ile ilgili hükmü olan 26. madde "belediyeleri nüfusu 5000'den aşağı ve yukarı olmak üzere iki gruba ayırıyor. a) Nüfusu 5000'den yukarı belediyeler imar ve kanalizasyon planlarını, b)nüfusu 5000'den aşağı belediyeler belediye meclislerinde tasdik edilecek, belirli yolların istikamet planlarını yaptıracaklardır"[81] demektedir. Bugünkü yasada ise kanalizasyon planı ile ilgili herhangi bir hüküm getirilmemiştir. SKG doğrultusunda en önemli göstergelerden birisinin katı ve sıvı atıkların sağlıklı biçimde bertarafı olduğu ve günümüzde birçok yerleşmenin henüz kanalizasyon sorunlarını çözememiş olması gerçeğinden hareketle imar yasasının bu türden düzenlemeleri tamamen göz ardı etmesinin doğru olmadığı söylenebilir. Bunun yerine yasada gerekli düzenlemelere gidilmesi SKG açısından bir zorunluluktur.

---

[80] ----------, **İmar Kanunu ve İlgili Mevzuat**, *op.cit.,* s.8

[81] Fehmi YAVUZ, **Şehirciliğimiz Hakkında Mukayeseli Raporlar**, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın no: 65–47, İskan ve Şehircilik Enstitüsü Yayınları, No:2, Yeni Matbaa, Ankara, 1956, s.4

İmar yasasının 8. maddesi de sürdürülebilirlik açısından önem taşımaktadır. Bu çerçevede 8. madde, katılım ve planların yapımı açılarından ele alınmıştır. Tüm İmar Yasası bütününde planlama sürecinde katılım olgusu sadece bu maddede görülebilmektedir. Maddenin b bendinde "…bu planlar onay tarihinden itibaren belediye başkanlığınca tespit edilen ilan yerlerinde bir ay süre ile ilan edilir. Bir aylık ilan süresi içinde planlara itiraz edilebilir…"[82] denilerek halkın planlamaya katılımı kararlar alındıktan sonra karara itiraz şeklinde düzenlenmiştir. Yani karar alma sürecinde herhangi bir katılım mekanizmasından söz etmek mümkün değildir. Bu durum da SKG ilkeleri ile çelişmektedir.

Diğer yönden 8.madde iki plan türü için tanımlama getirmekte ve bu planların yapımından hangi kuruluşun sorumlu olduğunu hüküm altına almaktadır. Buna göre bölge planları Devlet Planlama Teşkilatının, imar planları ise belediyelerin sorumluluğuna verilmiştir.[83] Aslında bu madde daha önce merkezi yönetimin elinde olan imar planlarının yapma ve onama yetkisini belediyelere vererek yerel yönetimlerin güçlendirilmesi adına çok etkili olmuştur. Bununla birlikte imar ve bölge planları için yapım süreci ve sorumlular tanımlanmışken diğer plan türleri her nedense hüküm altına alınmamıştır.

8. madde yerel yönetimlere plan yapma ve onama yetkisi verirken hemen sonra gelen 9. madde ise imar planlarında bakanlığın yetkilerini düzenlemektedir. 9. maddeyi daha önce de belirtildiği üzere istisnaları belirten 4. madde ile birlikte ele almak gerekmektedir. Bu çerçevede imar ve planlama konusunda yetkili olan kurumlar ve yasal dayanakları aşağıdaki tabloda çıkarılmıştır.

[82] ----------, **İmar Kanunu ve İlgili Mevzuat**, *op.cit.,* s.9
[83] *Ibid.,* s.9

Tablo 35. İmar ve Planlama Konusunda Yetkili Kuruluşlar ve Yasal Dayanağı

Yetki Alanı	Kurum	Yasal Dayanak
İmar Planı	Belediye	3194 sayılı İmar Yasası
	Büyükşehir Belediyesi	5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası
	Kültür ve Turizm Bakanlığı	2634 sayılı Turizmi Teşvik Yasası 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası 4957 Turizm Ve Teşvik Kanununda Değişiklilik Yapılması Hakkında Kanun Kültür Ve Turizm Koruma Ve Gelişim Bölgelerinde Ve Turizm Merkezlerinde İmar Planlarının Hazırlanması Ve Onaylanmasına İlişkin Yönetmelik Koruma Amaçlı İmar Planları Ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi Ve Müelliflerine İlişkin Usul Ve Esaslara Ait Yönetmelik
	GAP İdaresi	388 sayılı GAP Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri hakkında KHK
	Çevre ve Orman Bakanlığı	2873 Milli Parklar Kanunu 6831 sayılı Orman Kanunu 4856/4864 Sayılı Çevre Ve Orman Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Yasa 2873 Milli Parklar Kanunu
	Özelleştirme İdaresi	3194 sayılı İmar Yasası
	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	3194 sayılı İmar Yasası 1593 Erişme Kontrollü Karayolu Kanunu 602 Sayili Denizcilik Müsteşarliğinin Görevleri Hakkinda Khk'de Değişiklik Yapilmasina Dair Kanun Hükmünde Kararname
	İller Bankası	4759 İller Bankası Kanunu
	Maliye Bakanlığı	178 Sayılı Maliye Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname 4916 Çeşitli Kanunlarda Ve Maliye Bakanlığının Teşkilat Ve Görevler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	4562 Sayılı Organize Sanayi Bölgesi Kanunu 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği Endüstri Bölgeleri Yönetmeliği
Bölge Planı	Devlet Planlama Teşkilatı	3194 sayılı İmar Yasası
Çevre Düzeni Planı	Çevre ve Orman Bakanlığı	2872 Çevre Yasası 4856/4864 Sayılı Çevre Ve Orman Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Yasa
	İl Özel İdaresi	5302 sayılı İl Özel İdaresi
Stratejik Planlama	Belediye	5393 sayılı Belediye Yasası
	Büyükşehir Belediyesi	5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası
	İl Özel İdaresi	5302 sayılı İl Özel İdaresi

Kaynak: imar ve planlama ile ilgili mevzuattan elde edilmiştir.

Yukarıdaki tablonun en belirgin özelliği İmar yasasının 8. maddesi ile yerel yönetimlere bırakılan imar planı yapma ve onama yetkisinin çok büyük oranda sınırlandırıldığının göstergesidir. Bu bağlamda sürdürülebilirlik olgusunun içerisinde yer alan yerel yönetimlerin güçlendirilmesi olgusu ile çelişildiği gibi kent bütününde kapsamlı ve bütüncül bir planlama anlayışının da sekteye uğratıldığı açıktır.

Aslında sorunu imar planlarını kimin yapacağı sorununa indirgememek gerekmektedir. Bağlamda yapılması gereken kent bütünü ölçeğinde stratejik planlar hazırlamak ve kentsel büyüklere göre plan türlerini farklılaştırmaktır.

İmar yasasından sonra SKG doğrultusunda ele alınan ikinci yasal düzenlemeyi ise 3194 sayılı yasanın "Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmeliği" oluşturmaktadır. Yönetmeliğin 14. maddesi Planlama alanının yeri, Yönetim yapısı, idari bölünüş, sınırlar, Fiziksel yapı; Jeolojik durum, Akarsular, taşkın alanları, İklim, Toprak kabiliyeti, Tarım alanları, tarımsal arazi kullanımı, Sulama alanları, Bitki örtüsü, Yeraltı ve yüzeysel su kaynakları, havzaları ve özellikleri, Maden kaynakları, Çevresel kaynaklar ve koruma alanları; Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ve alanları, Sulak alanlar, Özel çevre koruma alanları, Orman alanları, Ekolojik açıdan korunması gerekli alanlar, Milli Parklar, Demografik yapı, Sosyal yapı, Ekonomik yapı, Teknik altyapı, Ulaşım, Enerji, Çöp, İçme suyu, Kanalizasyon, Arazi kullanımı, Sektörel yapı, Askeri alanlar, Mülkiyet yapısı, Yerleşme alanları ile ilgili özellikler gibi alanlarda planlama aşamasından önce verilerin toplanmasını öngörmektedir. [84] Ancak bununla birlikte söz konusu alanlarda ne tür verilerin alınacağı belirtilmemiş ve kavramlar soyut olarak kalmıştır. Şüphesiz planlama sürecinin en önemli aşamalarından birisini analiz kısmı oluşturmaktadır. Sağlıklı, doğru ve gerçeğe en yakın kararlar, kesin verilere dayalı olan somut bilgiler ışığında verilebilir. Yönetmeliğin ortaya koyduğu bu başlıklar nitel olarak çok kapsamlı olmakla beraber nicel olarak yeterli düzeyde değildir.

[84] ----------, **İmar Kanunu ve İlgili Mevzuat**, *op.cit.,* s.77-78

Bununla birlikte bu yönetmelik uyarınca "İller Bankasınca hazırlanmış bulunan "imar planlarının düzenlenmesi ile ilgili teknik şartlaşma""[85] da ise planlama öncesi analizler iki kategoriye ayrılmıştır. Buna göre "plan yapım alanı 500 ha. ve daha fazla veya planlamaya esas olan gelecekteki nüfus projeksiyonu 30.000 ve daha büyük kentsel yerleşmelerde yapılacak araştırmalar"[86] birinci kategoriyi, "plan yapım alanı 500 ha. kadar, planlamaya esas olan gelecekteki nüfus projeksiyonu 30.000 kişiden daha küçük kentsel yerleşmelerde yapılacak araştırmalar"[87] ise ikinci kategoriyi oluşturmaktadır. Bu şartlaşmada, kentsel büyüklüklere göre bir ayırımın yapıldığı görülmektedir. Bu yaklaşım, kentsel yerleşmelerin kademelendirilmesine göre plan türleri üretilmesi gerektiği savını da desteklemesi açısından son derece önemlidir. Ne var ki, İller Bankasının bu şartlaşması yalnızca İller Bankası tarafından yaptırılan planlama işleri için geçerli olduğu için önemi oranında yaygın bir kullanıma sahip olamamıştır. Oysaki büyüklükleri farklı yerleşmelere farklı plan türleri getirilebilmesi için elbette plan hazırlık aşamasında da yerleşmelere göre farklılaştırmalar oluşturulmasını gerekli kılmaktadır.

Öte yandan söz konusu yönetmeliğin bir başka olumsuz yanı da yol genişliklerine göre bina yüksekliklerini belirleyen 28. maddesidir.[88] Matematiksel olarak formüle edilmiş bir yöntemle bina yüksekliklerinin veya yol genişliklerinin belirlenme çabası her şeyden önce kentsel kimliğin oluşturulması açısından son derece yanlış olduğu gibi bu standartlaşma kentlerin doğal iklimlendirilmesi açısından da zararlıdır. Nitekim ülkemizde bütün kentlerde benzer bina türleri veya sokak dokusu oluşmasının nedenlerinden birisi de yasa ve yönetmeliklerin bu derecede bağlayıcı ve standartlaştırıcı olmasından kaynaklanmaktadır.

Yasal çerçeve bağlamında son olarak ele alınacak konu ise Belediyeler Tip İmar Yönetmeliğidir.[89] Bu yönetmelik her şeyden önce adındaki "tip" ibaresi ile kentleri tek bir kategoriye sokmakta olup, getirdiği hükümlerle de sürdürülebilirlik açısından birçok yanlışa düşmektedir. Yönetmeliğin getirmiş olduğu arka bahçe mesafesinin

[85] http://www.jmo.org.tr/tuze/tuze_detay.php?kod=54, (28.08.2006)
[86] H. SUHER, *op.cit.,* s.97
[87] *Ibid.,* s.97
[88] ----------, **İmar Kanunu ve İlgili Mevzuat**, *op.cit.,* s.83-84
[89] *Ibid.,* s.153-208

bina yüksekliğinin yarısı olacağına dair hüküm, diğer bahçe mesafelerine standartlar konması, 2 metreye kadar inebilen bahçe mesafelerinin oluşturulabilmesine olanak sağlaması güneşlenme ve havalandırma açısından birçok konutu yaşanabilirlik açısından sorunlu hale getirmektedir. Yönetmeliğin hükümlerinden birçoğu yaşanabilir kentlerin oluşturulması sürecinde engel olarak görülmektedir.

Sonuç olarak, ülkemizde kent planlama sistemini yönlendiren imar mevzuatı sürdürülebilir bir kentsel gelişmeyi sağlamaktan uzaktır. Bununla birlikte, kentsel büyüklükler açısından herhangi bir ayırım yapmadığı gibi kentlere olan yaklaşımının da sığ, iki boyutlu, standartlaşmış ve tüm kentleri aynı kategoride ele alan bir eğilimi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla imar mevzuatını orta ölçekli kentler açısından değerlendirmenin olanağı da yoktur.

3.2.2.2. Planlama Geleneği Açısından

Kent planlama kavramı, sanayileşmiş toplumlarda, sanayinin getirdiği ağır kentsel sorunlara çözüm getirilmesi ve toplumsal yaşamın tüm yönlerinde yaşanan değişimlerle kökenleri oluşturulan bir olgudur. Öte yandan, Türkiye gibi sanayileşme sürecinden uzak kalan ülkelerde ise kent planlama farklı bir yolla ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda Türkiye'de kent planlaması bağlamında ele alınabilecek "ilk imar hareketleri sanayi öncesi kentlerin dünya ekonomisiyle eklemlenmeye başlamasının sorunlarına çözüm bulmak için ortaya çıkmıştır."[90] Dolayısıyla gelişmiş ülkelerde arkasında toplumun farklı kesimlerinin desteğini alarak oluşan planlama sistemi, aynı biçimiyle ülkemizde gelişememiştir. Ayrıca, "kent planlamanın Türkiye'nin batılılaşma sürecinin parçası olması"[91] ile birlikte kent planlamanın arkasındaki kurumsal ve toplumsal desteğin olmaması sonucu ülkemizde kent planlama çabaları "elitist ve merkeziyetçi eğilimi yüksek olan bürokratik kadrolarca"[92] desteklenerek ülke gündemine sokulmuştur.

---

[90] İlhan TEKELİ, "Türkiye'de Fiziksel Planlama Olayına Genel Bir Bakış", **Kent Planlaması Konuşmaları**, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara, 1991(b), s.1–9
[91] *Ibid.,* s.2
[92] *Ibid.,* s.2

Ülke gündeminde böylece yer bulan kent planlaması tarihinin ülkemiz açısından en önemli özelliklerinden birisi de düşünsel temelden yoksun olarak, sınırlı faydacı bir anlayış çizgisinde gelişmiş olmasıdır. Öte yandan, gelişmiş ülkelerde planlama bir yandan sanayileşmenin sonuçları gibi somut gereksinimlere dönük faydacı işlevler yüklenirken diğer yandan da zengin bir düşünsel yapı içerisinde gelişen bir dinamizm göstermiştir. Bu dinamizmin kökenlerinde ise Aydınlanma Çağından bu yana yaşanan düşünsel akımlar yer almaktadır.[93]

Türkiye'de böyle bir yapıya sahip olan kent planlama sistemi Cumhuriyet dönemi boyunca farklı aşamalardan geçerek günümüze dek ulaşmıştır. Bu bağlamda ülkemizde kent planlama sisteminin değerlendirilmesi dönemler itibari ile yapılmıştır. Söz konusu dönemlerin belirlenmesinde ise Tekeli'nin gruplandırılması[94] baz alınarak 1923 – 1950 dönemi, 1950 – 1960 dönemi, 1960 – 1980 dönemi ve 1980 sonrası dönem kabulü yapılmıştır. Bununla birlikte söz konusu dönemler uzun ve ayrıntılara inilmeden incelenmiş, genel hatları ile ortaya konmuştur. Çünkü asıl tartışılmak istenen şüphesiz günümüz açısından kent planlama sistemidir.

Bu çerçevede ilk döneme genel hatları ile bakılacak olunursa, öncelikli olarak Ankara kentinin üzerinde bir yoğunlaşma görülmektedir. Çünkü Cumhuriyet yönetimi, yeni bir devlet olarak, yeni belirlediği başkentinin çağdaş bir kent olmasını istemekteydi. Çünkü bizzat Cumhuriyet'in kendisi bir çağdaşlaşma süreci olduğundan, yönetim kadrolarınca bu süreci mekana da yansıtmak bir amaç olarak görülmüştür. Ankara kentine olan bu özel ilginin dışında diğer kentler ise mevcut yasalar ile planlanmaya devam edilmekteydi. 1933 yılına gelindiğinde ise imar konusu ile ilgili olarak yeni bir yasa çıkarılmış ve planlama işi bu yasa uyarınca yapılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, 2290 sayılı Yapı ve Yollar Yasası bu dönemin sonuna dek planlamayı yönlendirmiştir. Ancak söz konusu yasa "yabancı kaynaklı

[93] Polat SÖKMEN, "Türkiye'de Son 25 Yıllık Kent Planlamasının Dayandığı Kavramların ve Değerlerin Eleştirel Bir Yorumu", **Şehirciliğin Son 25 Yılı Semineri**, 22–25 Ekim 1984, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, s.71

[94] İlhan TEKELİ, "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması", **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık**, ed. Yıldız Sey, Türkiye İş Bankası ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, Numune Matbaası, İstanbul, 1998, s.1–25

bir yasa"[95] olması sebebiyle "hazırlanan planların Türk kentlerinin dokularıyla uyum içinde bulunmadığı"[96] da önemli bir eleştiri konusu olmuştur. Bir diğer eleştiri yönü ise "akçalı kaynakların yoksunluğu sebebiyle"[97] planların uygulanamamasıdır.

Sonuç olarak dönemin kent planlama anlayışı, kısmi olmayan kentin tümüne dönük olarak hazırlanan, var olan kent dokusuna saygılı olmayan ve bu anlamda modernist bir çizgiye sahip olan, yeni gelişme alanlarında bahçeli evler düzenini[98] öngören ve salt fiziki biçimlendirme kaygısı ağır basan bir yaklaşıma sahiptir.

1950 – 1960 yılları arasını kapsayan ikinci dönem ise kent planlama alanında birçok temel değişimin ilk adımlarının atıldığı bir süreç olarak öne çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasına denk gelen bu dönemde, ülkemiz açısından siyasal olarak çok partili rejime geçilmiş ve iktidar el değiştirmiştir. Bu değişim ve yeni yönetimin dışa bağımlı olarak izlemeye başladığı politikalar ile ABD'nin, görünürdeki amacı, 2. Dünya Savaşı sonrası harap olan Avrupa ülkelerini yeniden kalkındırmak olan ve Marshall yardımları adı ile anılan politikaları birleşerek, ülkemizde kentleşmenin hızını inanılmaz oranda arttırmıştır. Söz konusu yardım programı ile tarımda makineleşme, kırın iticiliği ile beraber kırdan kente doğru nüfus hareketliliğini tetiklemiş ve kentlerde büyük nüfus yığılmalarının adımları atılmıştır.

Kentlerin nüfus açısından önemli oranda artması, şüphesiz bir önceki dönemin düşük yoğunluklu bahçeli konut alanları ile biçimlendirilmeye çalışılan kent dokusu üzerinde yıkıcı bir etkisi olmuştur. Kentlerdeki genel yapılaşma biçimi, çok katlı, altyapısı eksik apartmanlaşma olarak belirmiştir.[99] Dönemin bir başka özelliği de, yeni yönetimin popülist politikaları ile iyice artan gecekondu olgusu olmuştur.

---

[95] Ayten ÇETİNER, "Ülkemizde İmar Planlama Eylemlerinin Yirmibeş Yıllık Gelişimi", **Şehirciliğin Son 25 Yılı Semineri**, 22–25 Ekim 1984, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1984, s.75
[96] İ. TEKELİ, 1998, *op.cit.,* s.11
[97] A. ÇETİNER, *op.cit.,* s.75
[98] Bu olguyu, batıda Sir Ebenezer Howard tarafından geleceğin kenti olarak ortaya konulan ve geniş çevrelerde kabul gören Bahçe Kent akımının ülkemize yansıması olarak değerlendirmek mümkündür.
[99] İ. TEKELİ, 2001, *op.cit.,* s.29

Tüm bu gelişmeler karşısında yeni bir imar yasası ihtiyacı görülmüş ve 6785 sayılı İmar Yasası 1956 yılında kabul edilmiştir. Bu yeni yasanın en güzel değerlendirmesi yasa çıktıktan sonra Fehmi Yavuz tarafından yazılan Şehirciliğimiz Hakkında Mukayeseli Raporlar[100] kitabında yapılmıştır.

Buna göre Yavuz, imar yasasında bulunmayan ancak imar mevzuatında yer alması zorunlu olan konu başlıklarını şöyle ortaya koymuştur. İlk olarak, tetkik ve araştırma (survey) başlığı altında imar planlarının hazırlanmasında bunların çok büyük önemi olduğunu vurgularken, diğer yandan bunlara dair hükümlerin yasada yer alması gerektiğini söylemiştir. İkinci olarak ise "İngilizlerin Comprehensive Development dedikleri" biçiminde başlayan bir ibare ile öz olarak, bütüncül planı savunmakta ve yasada bununla ilgili hükümlerin olması gerektiğini ileri sürmektedir.

Yavuz'un bir başka değerlendirmesi ise mahalle bazında bir planlama anlayışının gerekliliği üzerine olmuş ve yasada buna dayalı olarak hükümlerin bulunması gerektiğini savunmuştur. Ne var ki, planlama pratiğinde gelişmiş ülkeler bazında çok önemsenen community – mahalle bazında kentsel donatıların belirlenmesi kavramı ülkemizde hala yasal bir dayanağa kavuşturulamamıştır. Bu planlama anlayışının en önemli yanı hizmet sunumu yönünden kentsel eşitliğin sağlanmasını kolaylaştırmasıdır.

Yavuz son olarak, yasanın Türkiye'yi bir bütün olarak görmesi gerektiğini ve memleket ölçüsünde bazı imar ilkelerinin getirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu değerlendirmelerin birçoğunun günümüzde hala geçerliliğini koruması ülke adına endişe verici bir surumu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak bu dönemde, kent planlama sistemi, kapsamlı, çok yönlü araştırmalara dayanan ve bir önceki dönemin fiziki biçimlendirme anlayışının çok ötesinde olan bir anlayışın adımlarının atıldığı bir dönem olmuştur. Bununla birlikte, bu döneme planlama sistemi açısından yöneltilen eleştiriler ise "planların yapım ve tasdik

[100] F. YAVUZ, *op.cit.,* s.10

sürelerinin uzunluğu, planları hazırlayacak olan teknik elemanların yetersizliği ve yaşanan kentleşme hızının planlamanın önünde gitmesi"[101] olarak sıralanmaktadır.

1960 – 1980 dönemi ise kent planlama sisteminde, dönüşümlerin yaşandığı bir özellik göstermektedir. Dönemin en belirleyici ve önemli özelliği 1960 yılında askeri müdahale sonucunda yürürlüğe giren 1961 Anayasa'sıdır. Bu anayasa ile sosyal devlet ilkesi benimsenmiş ve bu doğrultuda refah devleti anlayışı getirilmiştir. Bu doğrultuda devlet kendisini yurttaşlarının temel ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğu altına sokmuş ve birçok alanda etkisini göstermiştir. Ayrıca 1961 Anayasa'sının bir başka önemli özelliği de planlama kavramına verdiği önemdir. Bu doğrultuda "planlama düşüncesi saygınlık kazanmış ve kalkınmanın ve sosyal değişmenin mekansal boyutlarını kavrama ve denetlemenin başarılabilir bir amaç olarak görülmesini sağlamıştır."[102] Bu doğrultuda Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması planlama kavramına ne kadar büyük önem verildiğinin göstergesi olmuştur.

Bu dönemi, planlama açısından iki boyutta ele almak gerekmektedir. Bunlardan ilk boyutu, DPT'nin kurulması ve bu kuruma kuruluş ve görevlerini belirtilen yasada verilen "gerekli araştırmaları yaparak, uzun ve kısa vadeli bölge plan ve programları hazırlamak"[103] görevi ile gündeme gelen bölge planları oluşturmaktadır. İkinci boyutu ise kent planlaması olgusu oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, bu dönemde Zonguldak, Doğu Marmara, Antalya ve Çukurova'da bölge planları yapılmıştır. Bu söz konusu planlar, uygulama sürecindeki kurumsal düzenlemelerdeki belirsizliklerden dolayı tam anlamıyla hayata geçirilememiş olsalar da, daha sonraki planlamalar için en azından envanter çalışmaları yönünden önemli katkı sağlamışlardır.
Bu noktada bölge planlarının önemine değinmek gerekmektedir. Bu bağlamda bölge planları ne sadece sosyo-ekonomik planlar ne de sadece fiziki planlardır. Bölge planları "ulusal kalkınma planları ile yerel planlar arasında ayrı bir basamağı temsil

[101] A. ÇETİNER, *op.cit.,* s.75
[102] İ. TEKELİ, 1998, *op.cit.,* s,17
[103] R. KELEŞ, 2004, *op.cit.,* s.362

eden çok yönlü planlardır."[104] Yani bölge planları ulusal planlarda belirlenmiş olan üst düzey kararların, yerel planlara hatta uygulama ölçeğine kadar inen planlara aktarılmasını sağlayan çok önemli bir planlama kademesidir. Bununla birlikte, bölge planlarının, ülke genelinde tüm bölgeler çapında yapılması kaydıyla, kalkınma planlarında yer alan bölgesel gelişmişlik farklarını giderek azaltacağı da apaçık ortadadır. Çünkü bölge planları ile devletin elinde bulunan yatırım olanakları ve kaynaklar tüm yörelere gereksinimler doğrultusunda eşit olarak dağıtılabilecektir. O halde, bölge planlarının sürdürülebilir kentsel gelişme için olmazsa olmaz bir niteliği vardır. Çünkü ancak bölge planları ile eşitlikçi, adil ve bütüncül bir yaklaşım ortaya konabilir.

İkinci olarak, 1960 – 1980 döneminin kent planlaması ile ilgili en önemli özelliği ise bu planların salt fiziksel planlardan ibaret olamayacağı, ekonomik ve sosyal boyutların ihmal edilemeyeceği anlayışının oluşmaya başlamasıdır. Yani ülkede "kapsamlı – rasyonalist bir planlama pratiği"[105] egemen olmaya başlamıştır. Bu çerçevede "plan yapım süreci değiştirilmiş, araştırmaların eksikliği vurgulanarak"[106] yeni bir anlayışa geçilmiştir. Nitekim bu anlayışın hayata geçişi, İller Bankası'nın büyük kentler için açtığı planlama yarışmalarında kendisini göstermektedir. "Çok ayrıntılı tespitlere dayanan kent monografileri hazırlandıktan sonra açılan Konya (1964), Bafra (1966), Adana (1966), Sivas (1967), Erzurum (1968), Trabzon (1968), İzmit (1970), Zonguldak (1971), Gaziantep (1972) yarışmaları, yeni anlayışın tartışılması ve bunlara ilişkin hünerlerin meslek topluluğu içinde yaygınlaşmasında önemli işlevler görmüştür."[107]

Bu bağlamda bu yarışmalar için hazırlanan monografilere örnek olabilecek olan Trabzon, Sivas ve Gaziantep kentleri için hazırlanmış olan monografiler çok detaylı ve birçoğu günümüzde unutulmuş olan mali bilgiler, altyapı (çöp, kanalizasyon vs.), kentsel kademelenme gibi başlıkları içermektedir. [108]

---

[104] *Ibid.,* s.362
[105] İ. TEKELİ, 1998, *op.cit.,* s,18
[106] A. ÇETİNER, *op.cit.,* s.75
[107] İ. TEKELİ, 1998, *op.cit.,* s,18
[108] ----------, İller Bankası İmar Planlama Müdürlüğü, **Trabzon Analitik Etütleri Kitabı**, 1968; ----------, İller Bankası Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğü, **Sivas Analitik Etütleri Kitabı**, 1967

Dönemin kent planlama anlayışı ile ilgili son olarak İmar ve İskan Bakanlığı'nca oluşturulan metropoliten nazım plan bürolarının da ayrı bir önemi vardır. Ankara, İzmir ve İstanbul'da kurulan bu bürolar çağdaş planlama tekniklerinin ülkeye girmesinde büyük katkılar sağlamışlardır. "Arazi kullanma ve ulaşım modelleri ilk kez bu çalışmalar sırasında geliştirilmiştir." [109]

Aslında bu dönemde görülen planlama anlayışındaki değişim, şüphesiz ülkedeki kentleşmenin değiştirdiği biçim ile yakından alakalıdır. Çünkü artık birçok kenti kapsayan metropoliten alanlar oluşmaya başlamış ve eski planlama anlayışı kentleri yönlendirmede yetersiz kalmıştır.

Bu dönemde kent planlaması anlayışı, ülkedeki kentleşme süreci ile örtüşmeyen, "planlama ile uğraşan kişi ya da kurumların şartlanmışlıkları ile bilek becerilerinin şablonlaşan ürünlerinden",[110] çok yönlü araştırmalarla oluşturulan, arkasında kamunun gücü olan, kamu yararını savunan, üstten gelen kararların önemini kavrayan ve sadece fiziksel değil, ekonomik ve sosyal boyuta da önem veren bir eğilim çizgisi göstermektedir.

1980 sonrası dönem, kendi içerisinde, ülkenin iç ve dış dinamiklere bağlı olarak yaşadığı değişim ve dönüşümlere koşut olarak, 1980 – 1990 ve 90'dan günümüze diye ikiye ayrılabilir. Ancak inceleme alanı olan kent planlama sistemi üzerinde derin izler bırakmadığı, kökten yeniliklere neden olmadığı gerekçeleriyle böyle bir ayırıma gidilmemiştir. Onun yerine 1980'den sonra biçimlenen kent planlaması yöntemi üzerinde durulmuş ve daha ağırlıklı olarak bu yöntemin eleştirisi yapılmıştır.

1980'lerden itibaren dünyada meydana gelen siyasi ve ekonomik yapı değişiklikleri, Yeni Sağ Liberal Ekonomi politikalarının belirlediği doğrultuda mekansal yapı üzerinde önemli etkiler bırakmıştır ve halen de bırakmaktadır. Bu bağlamda, planlamanın geleceğe dönük olarak belirli bir sistem dahilinde sosyal, kültürel,

---

[109] *Ibid.,* s.18

[110] Kamutay TÜRKOĞLU, Ahmet UZEL, "Son 25 Yılda Ülkemizdeki İmar Planlaması Eylemi Üzerine", **Şehirciliğin Son 25 Yılı Semineri**, 22–25 Ekim 1984, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1984, s.87

ekonomik ve fiziksel değişkenler uyarınca ortaya çıkan boyutlarının ne olması gerektiğine dair kararlar dizgesinin uygulanmasında ciddi sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır.

Bu çerçevede planlamanın etkinliği ile planlamanın etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayan müdahale araçları yerine piyasa ve piyasa koşullarının egemen olduğu bir düzen içinde mekanı ilgilendiren ve tanımlayan salt fiziksel değil diğer boyutların da hızlı bir değişim dönüşüm içinde olduğu bir gerçektir. Bu yönü ile dünyadaki başat ekonomik sistem olan kapitalist sistemle bütünleşmeye çalışan bir ülke olarak Türkiye'de de bu durumun yansımasını birebir yaşamak ve gözlemlemek olasıdır.

Bu gözlemler sonucunda ülkemizde, planlamanın salt bir fiziksel müdahale aracı olmayıp, üst ölçeklerden alt ölçeklere kadar inebilen ve mekansal yapıyı tanımlayan ve belirleyen farklı değişkenlerle (çevre, turizm, tarih, kültürel varlıklar vs.) ele alınarak bir planlama paradigmasının oluşturulmadığı görülmektedir.

Bu kapsamda, Türkiye'deki planlama sistematiğine bakıldığında, 1985 yılına kadar ki süreçte, merkezi yönetimin planlama da etkin olduğundan söz etmek mümkündür. Ancak bu yıldan sonra, analiz, sentez ve plan kararlarının alınması sürecinde ve buna göre uygulamanın gerçekleşmesi ile sonrasındaki izleme ve denetim aşamalarının yerine getirilmesinde, merkezi yönetimin etkinliği 1985 tarihli 3194 sayılı İmar Yasası ile birlikte, azaltılmış ve bu yetkiler yerel yönetimlere devredilmiştir.

Yasa ile belediyelere devredilen planlama görevi bağlamında ülkemizdeki belediyelerin yapısına bakıldığında, "ülkemizde 3215 tane belediye olduğu, bu belediyelerin %80 civarının 10,000 nüfusun altı ve % 90 civarının da 50,000'den küçük nüfusta belediyeler olduğu ve görülür."[111] Bununla birlikte bu belediyelerin birçoğunun gerek uzman personel gerekse de mali açılardan planlama sürecini yönetmeye hazır olmadıkları da bir gerçektir. Böylece, planlaması yapılan yerde yerel birimler tarafından sağlıklı uygulama, izleme ile denetimin yeterince sağlanmasının mümkün olamayacağı açıkça ortadadır. Bu durumun da, planlamanın

[111] ----------, **Yeni İmar Kanununa Doğru**…, *op.cit.,* s.25

fiziksel boyutunun ön planda olduğu bir yaklaşımın egemenliğinin sürmesi gibi nedenlerle birleşmesi ile kentler, mekansal yapılarını koruyamayarak hızlı bir şekilde dönüşme sürecine girmişlerdir. Böyle bir değişim ve dönüşüm sürecinin de korunması gereken kaynakların hızla tahrip olmasına neden olduğu çok açıktır.

Bu durumun oluşmasında, özellikle planların uygulamada etkisiz kalması önem taşımaktadır. "Planların uygulamada etkisiz kalması temelde iki mekanizmayla olmuştur. Bunlardan birincisi, mevzi planlar yoluyla planın aşılmasıdır. İkincisi ise, kaçak yapılaşmadır. Mevzi planlar, yapılan planı daha başlangıçta planlama örgütü eliyle aşmayı meşrulaştırırken kaçak yapıların oluşturduğu alanlar imar aflarıyla meşrulaştırılmaktadır. Bu iki süreç kısa bir süre sonra planları anlamsızlaştırmaktadır."[112] Bununla birlikte bu gelişim biçiminin kentleri gereksiz yere bir yayılma sürecine soktuğu ve böylece kentleri çevreleyen alanların yok olmasına neden olduğu da ayrı bir gerçektir.

Bu durum, aslında sürdürülebilirlikle tamamen zıt bir durum oluşturmaktadır. Çünkü mekansal yapıyı diğer boyutlarıyla beraber ele almayan ve planlamaya indirgemeci yaklaşan böyle bir yapının, tamamen ekonomiye ve belirleyicilerine göre şekilleneceği gözlemlenmektedir.

Aslında bu çerçeveden Türkiye'ye bakıldığında, ülkemizde görülebilen en önemli sorun planların uygulanamamasıdır. Bu sorunlu yapı da, planlamanın ve planların uygulayıcısı ile denetleyicisi durumundaki yerel yönetimlerin etkinliğini olumsuz yönde etkilemesidir.

Bu bakımdan; kentlerimizde planlı gelişme anlayışı, yerini düzensiz, planlı olmayan bir gelişmeye bırakmaktadır. Bunu önleyebilmek için farklı dönemlerde, imar yasası yeniden ele alınmış ve yenilikler getirilmeye çalışılmıştır. Bu önleme çabalarının bir başka boyutunu ise yasal süreç dışında oluşmuş iki olgunun düzeltilmesi olduğu görülmektedir. "İmar yasasının dışında oluşan iki durumdan ilkini kaçak yapılaşma oluşturmaktadır. İkinci durumu ise, yasal bir ortam olmakla beraber, gene imar

[112] ----------, **Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı**, *op.cit.,* s.61

kanunun dışında oluşmuş, birçok farklı birimin yetkilendirildiği, yetki karmaşası oluşturmaktadır."[113] Ülkemizde planlamanın en önemi uğraş alanı olarak görülebilecek olan bu durumun egemen olması aynı zamanda kamu tarafından yerine getirilen planlama faaliyetleri ve çalışmalarında istenilen verimin bir türlü alınamamasına yol açmakta; kamu sektörü içinde planlama faaliyetleri üstlenen kurumların etkili bir biçimde uygulama, izleme ve denetimi gerçekleştirememelerine neden olmaktadır. Başka bir açıdan ise planlamanın doğrudan sağlıklı bir kentsel gelişmeye dönük kökten çözümlerle uğraşmak yerine, parçacı ve geçici çözümler üretmek biçiminde özetlenebilecek bir anlayışta olduğu açığa çıkmaktadır.

Öte yandan bu görüşü destekleyen ve Türkiye'nin planlama felsefesinden uzak olduğunu öne süren bir başka yaklaşıma göre de; "Türkiye'de kent planlama deneyiminin başarısızlıkla sonuçlandığı ortadadır. Ortaya çıkan çevrenin kalitesi ve Türkiye'deki kent planlarının düzeyi gibi soruları bir yana bırakıp, kentlerin planlı olarak adlandırılan kesimlerini plan başarısının bir ölçüsü olarak ele aldığımızda bile ortaya çıkan kentsel çevrenin planlarda öngörülenden çok farklı olduğu söylenebilir. Ülkemizde planlar türlü nedenlerle uygulanamamakta, ve plan yapısı kentsel gelişme üzerinde çok kısıtlı bir etkisi olan esneklikten son derece uzak, hantal bir plan anlayışı ve planlama bürokrasisi biçiminde ortaya çıkmaktadır."[114]

Ülkemizde planlama sisteminin eleştirisinin yapılacağı bir başka boyutu ise katılım konusu oluşturmaktadır. Bu bağlamda, planlama sürecine; başlangıcından sonuçlanıncaya kadar ki geçen süre ve aşamalarda halkın katılımının etkin bir biçimde sağlanması gerekmektedir. Katılım olgusu sürdürülebilir bir planlama yaklaşımı içinde istenilen ve aranılan bir durumdur. Oysaki mevcut planlama sisteminin işleyişinde katılım sadece teknik bir uğraş sonucunda hazırlanmış bulunan planların, belirli bir süre zarfında askıya çıkarılıp itiraz edildiği aşamadan öteye geçememektedir. Bununla birlikte, "eğer plan yapım ve uygulama sürecine ne kadar

[113] ----------, **Yeni İmar Kanununa Doğru**…, *op.cit.,* s.33
[114] Oğuz IŞIK, "Kentsel İttifaklar ve Kent Planlaması", **Kent, Planlama, Politika, Sanat – Tarık Okyay Anısına Yazılar**, derleyen: İlhan Tekeli, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara, 1994, cilt 2, s.377

çok biçimde halk dahil edilirse, toplumun sürdürülebilirliği o derece sağlanmış olur."[115]

Öte yandan ülkemizdeki planlama anlayışı daha önceki dönemlerde de görüldüğü üzere merkezi bir özellik taşımaktadır. Başka bir deyişle, ülkedeki hakim planlama yaklaşımında devletin temel görevi yüklenmekte ve planlamanın tümünü biçimlendirmektedir. Şüphesiz bu durum da, "halkın ve yerel ölçekte yaşayan vatandaşın planlamaya aktif bir biçimde katılamamış olmasını" getirmektedir."[116]

Bir başka yönden ise, planlamada aranılan ve hedeflenen koşulların başında mekansal dizge içinde yer alan ve yaşamakta olan o yöre sakinlerinin ekonomik gönenci ile birlikte sağlıklı bir yaşam çevresinde yaşamalarını sağlamak ve yaşayanlar arasındaki her türlü dengesizlik halini ortadan kaldıracak tedbirler almak ve çözümler üretmektir. Ancak; Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde mevcut planlama sisteminin ve yaklaşımının toplumsal adaleti tam anlamı ile sağlayamadığı da bir gerçektir. Diğer bir deyişle ülkemizdeki planlama yaklaşımı sosyal adalet kavramından çok uzak kalmıştır.

Sonuç olarak hem 1980 sonrasını hem de genel tarihsel süreci bağlamında ele alındığında, ülkemizin planlama sistemine getirilen başlıca eleştiriler şu noktalarda toplanabilir;

- Yetki karmaşası; hem merkez – yerel arasında, hem de merkez – merkez arasında,
- Yerleşmeler arasında bir sınıflandırma olmadığı için, planlamada kademeli birliktelik ilkesinin kurulamayışı ve böylece planlama disiplininin sağlanamayışı,
- Planlamayı yapılaşma olgusuna indirgeyen imar planlama anlayışının ekin olması ve planlamanın ve toplumun kolektif yaşamına ve sorunlarına ilişkin sosyal, ekonomik, kültürel boyutu kavrayamayışı,

[115] ----------, **Yeni İmar Kanununa Doğru**…, *op.cit.,* s.23
[116] İ. TEKELİ, 1991(b), *op.cit.,* s.3

- Kentlerin mekanda gereksiz yere büyümelerinin önüne geçememesi ve imara açmanın ekonomik olarak rant sağlayacağı görüşünün egemen olması,
- Kent planlamasının imarcı indirgemesinin ne çevre korumayı ne de iyileştirmeyi ele almaması,
- Planlamanın başarıya ulaşmasında ve halk tarafından benimsenmesindeki en önemli nokta olan, plan yapım ve uygulamasında demokratik katılım ve denetim mekanizmalarının yetersiz olması,
- Kentleri sağlıklı geliştirici ve çevre duyarlı bir anlayış içerisinde planlama yaklaşımının, plan müellifinin inisiyatifine bırakılmış olması,
- Planlamanın uygulama sürecinde gerek uygulama araçlarının yetersizliği gerekse de uygulamanın neredeyse hiç izlenip, denetlenmemesi,
- Planlamanın sosyal adalet kavramının uzağına itilmesi,
- Kentsel rantların piyasa temelli planlama yaklaşımı sonucu, kamu yararına değil belirli çıkar gruplarının yararına kullanılması ve böylece kentlerde mekansal eşitsizliğin artması

Çalışmanın bir sonraki kısmında ise genel olarak çerçevesi çizilmiş olan ülkemizdeki planlama sisteminin doğrudan çevre üzerindeki etkileri incelenmiş ve çevresel bozulmanın oluşmasında planın ve ya plansızlığın payı ortaya konmuştur.

3.2.2.3. Çevre Duyarlılığı Açısından

Kentsel gelişmeyi yönlendirmede en önemli araç olarak kabul edilebilecek olan kent planlaması, bu özelliği ile kentleşme sürecinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda kent planlaması ile çevre arasındaki ilişki, aslında kentleşme ile çevre arasındaki ilişkiye dönük olarak, kent planlamasının ortaya koymuş olduğu eylem ve politikaların bütününden oluşmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın bu kısmında öncelikle, kentleşme ile çevre arasındaki etkileşimler ortaya konmuş ve her etkileşim türü ile ilgili olarak kent planlamasının duruşu belirtilmiştir.

Bu çerçevede kentleşme ile çevre arasındaki etkileşim; kirlilik (hava, su, katı atık), sanayi yer seçimi, kaçak yapılaşma ve yerleşme, tarihsel – kültürel çevre, tarım

toprakları, orman, biyolojik çeşitlilik, kent içi ulaşım,[117] gibi konu başlıkları altında incelenmiştir. Bu başlıklara farklı bir çerçeveden yaklaşıldığında, bunların aslında sürdürülebilir ya da yaşanabilir yerleşmelerin niteliklerine dönük olduğu da görülmektedir. O halde, söz konusu ilişkilere dönük olarak kent planlamasının eylemleri bir anlamda ülkemizde kent planlamasının sürdürülebilirlik karşısındaki duruşunu da ortaya koyacaktır.

Kirlilik başlığı altında ilk olarak ele alınacak konu hava kirliliğidir. Bu bağlamda "belli bir kaynaktan atmosfere bırakılan kirleticilerin, havanın doğal bileşimini bozarak, onu canlılara ve eşyaya zarar verecek bir yapıya dönüştürmesine hava kirliliği denmektedir."[118] Bu şekilde tanımlanabilecek olan hava kirliliğinin en önemli nedenleri ise kentleşme sanayileşmedir. Kentleşmeden kaynaklanan hava kirliliğini ise kentlerdeki nüfus yoğunluğu, kentin topografik ve meteorolojik koşullara uygun olmayan yerleşim yer seçimi, kentlerde kullanılan ısıtma sistemleri ve kent içi ulaşım başlıklarına ayırmak mümkündür.[119] Kent içi ulaşım ayrı bir konu başlığında ele alınacağı için burada ilk üç etken üzerinde durulmuştur.

İkinci olarak, kentlerin topografik ve meteorolojik koşullara uygun olmayan yerlerde yer seçimleri veya bu türden bölgelerde gelişme eğilimleri göstermesinden kaynaklanan hava kirliliği konusunda ülkemizde en tipik örnekler arasında Ankara ve Yozgat kentleri sayılabilir. Bununla birlikte, söz konusu iki kentimizde yapılmış imar planlarının bu yönde başarısız olduğu, söz konusu kentlerimizin halen bu sorunları yaşamakta olmasından bellidir. Aslında burada neden imar planlarının başarısızlığı değil imar planı yapım sürecinde planlamanın bu soruna ilgisiz kalmasıdır. Bu bağlamda, kent planları yapılırken yeni gelişme alanlarında uygun yerlerin seçilmesi gerekmektedir. Ayrıca kentte mikro klimatik etkiler yaratacak, başka bir deyişle kentin havalandırılmasını sağlayacak, hakim rüzgar doğrultusunda yeşil ve açık alanlar yoluyla koridorlar oluşturulmalıdır.

---

[117] Ruşen KELEŞ, "Nüfus, Çevre ve Kentleşme", **Nüfus, Çevre ve Kalkınma Konferansı**, 13-14 Kasım 1997, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Yayın No. 124, Önder Matbaa, Ankara, 1997, s.83–88 (biyolojik çeşitlilik ile kent içi ulaşım, başlıkları ilave edilmiştir.)
[118] R. KELEŞ, C. HAMAMCI, *op.cit.,* s.101
[119] *Ibid.,* s.104-105

Üçüncü olarak, kentlerde kullanılan ısıtma sistemleri de ülkemizdeki en önemli sorunlardan birisini oluşturmaktadır.

Bununla birlikte ülkemizde kent planlamanın sırtını döndüğü bir başka olgu da alternatif enerji kaynaklarının kentsel sistemlerde kullanılması için politikalar üretilmesidir.

Kirlilik başlığı altında ikinci olarak su kirliliği konusu ele alınmıştır. Bu bağlamda su kirliliği "kullanma amacına göre, suyun doğal yapısının, kullanma amacının dışına çıkacak biçimde bozulmasıdır."[120] Su ile kentleşme arasında, kent planlamaya konu olan ilişkiyi içme suyu sağlanması ve atık su sorunu olarak iki grupta ele almak gerekmektedir.

Ülkemizde, kentleşmenin su üzerindeki en önemli baskısı, kentlerin yakın çevresinde yer alan su toplama havzalarının giderek ağırlaşan koşullarda yapılaşma ile karşı karşıya kalması ile olmaktadır. Bu bağlamda "su havzaları üzerinde yapılaşma yoluyla yaratılan kirlenme en yaygın olarak İstanbul'un çok kıt olan suyunu sağlayan baraj ve göl havzalarında kendini göstermektedir."[121] Özellikle Anadolu yakasında yer alan Ömerli Su Toplama Havzası, tüm koruma önlemlerine rağmen, yapılaşma baskısı altındadır. Otomobil yarışları için pist, Sultanbeyli yerleşmesinin hiçbir kural gözetmeden sürekli büyümesi gibi olgular kentleşme sürecinde su havzalarının yok edilmesinin en güzel örnekleridir.

Öte yandan ülkemizde içme suyu konusunda büyük kentler ve diğer kentler arasında bir ayırım gözükmektedir. Bu bağlamda, "hızla büyüyen büyük kentler dışındaki yerleşmelere yeterli su sağlandığı, ancak su şebekesindeki yetersizliklerden dolayı önemli kayıpların bulunduğu"[122] söylenmektedir. Görüldüğü üzere içme suyunun gerek temini gerekse de kaynaklarının kirletilmesi konusunda en önemli sorun yine kentlerin hem nüfus hem de mekan açısından aşırı büyümesinden kaynaklanmaktadır.

---

[120] R. KELEŞ, C. HAMAMCI, *op.cit.,* s.117
[121] ----------, **Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı**, *op.cit.,* s.33
[122] *Ibid.,* s.34

Diğer yönden atık su sorunu da kentleşme ile çevre arasındaki ilişkinin bir başka boyutu olarak önem taşımaktadır. Bu çerçevede "DİE'nin 1997 yılı resmi verilerine göre; ülkemiz nüfusunun yüzde 76'sının yaşadığı 3000'den fazla belediyemizin sadece 43'ü; diğer bir deyişle binde on beşi bir atık su arıtma tesisine sahiptir. Bir yılda kentlerde oluşan evsel atık suların ancak yüzde 20'si bu arıtma tesislerinde arıtılabilmektedir."[123] Bu bağlamda atık sular su kirliliği yaratılmasında en önemli etkenlerden birisidir. Nitekim "kullanılan suyun arıtılmadan deşarjı temel kirlenme nedenidir."[124]

Kirlenmenin temel nedeninin arıtım yoksunluğu olmasına karşın ülkemizde kanalizasyon ve arıtma sistemlerinde önemli eksiklikler vardır. "Modern kanalizasyon sistemleri kentsel nüfusun yüzde 50'sine ulaşmaktadır."[125] Kentleşme süreci ile gerekliliği iyice artan atık suların sağlık koşullarına uygun olarak uzaklaştırılması kentlerin sürdürülebilir kılınması adına son derece önemlidir. Ne var ki ülkemizde atık suların uzaklaştırılmasının en yaygın yolları "hiç arıtılmamış veya kısmen arıtılmış olarak büyük oranda yüzey sularına boşaltılması"[126] ve "yerleşme alanlarından uzakta boş arazilere atılması"[127] biçiminde olmaktadır.

Benzer biçimde katı atıklar konusunda da ülkemizde bir duyarsızlığın olduğu görülmektedir. Bu çerçevede "ülkemizde yerleşim merkezlerinde üretilen katı atıkların uygun koşullar altında biriktirilmesi, toplanması, taşınması ve zararsız hale getirilmesi görevi yerel yönetimlere düşmektedir."[128] Bu doğrultuda kentlerde çöp hiçbir ön ayırıma tabi tutulmadan belediyeler tarafından kamyonlarla toplanarak, genellikle kentlerin çevrelerinde hiçbir altyapısı bulunmayan alanlara yığılmaktadır. Sağlık koşullarına uygun olmayan bu yöntem ayrıca ürettiği metan gazı nedeniyle başka bir yönden de insan yaşamını tehdit etmektedir.

---

[123] ---------, "Sürdürülebilir Kalkınma"… *op.cit.,* s.26
[124] ----------, **Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı**, *op.cit.,* s.33
[125] *Ibid.,* s.33
[126] ----------, DPT, **Türkiye Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı**, Düzeltilmiş İkinci Baskı, Ankara, 1999*,* s.31
[127] ----------, **Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı**, *op.cit.,* s.33
[128] ----------, TÇV (Türkiye Çevre Vakfı), **Türkiye'nin Çevre Sorunları**, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Önder Matbaa, Ankara, 1995, s. 451

Kentlerin sürdürülebilir kılınması sürecinde son derece önemli olan ve bir bütün olarak ele alınması gereken içme suyu, atık su ve katı atık toplanması ve imhası süreci, kent planlamasının mutlak suretle müdahale etmesi gereken ve kent planlama sürecinde göz ardı edilemeyecek kadar önemli alanlardır.

Bu bağlamda hali hazırda kent planlama sistemi içerisinde içme suyu, atık su ve katı atık sorunları salt bir teknik uğraş olarak görülmektedir. Nitekim plan yapımına ait esaslara dair yönetmeliğinin ekinde yer alan ve kentsel, sosyal ve teknik altyapıya ilişkin standartlar getiren tabloda[129] teknik altyapı maddesi içerisinde düşünülmektedir. Daha da kötüsü, yerleşme büyüklüklerine göre kişi başına göre teknik alt yapının büyüklüğünün metrekare cinsinden belirlenmesine rağmen planlama sürecinde buna itibar edilmediği ve bu doğrultuda bile gereken alanların ayrılmadığı bir gerçektir.

Kentleşme ve çevre arasındaki bir diğer etkileşim alanı olan sanayi yer seçimi konusunda ise "ülkemizde yer seçimi kararları dar ve bireysel anlamda bir ussallık yönlendirmektedir. Adapazarı Ovası'nda Toyota fabrikası kurulmasını patates yetiştirmeye yeğleyen anlayışta da, Bergama ya da Artvin'de siyanürle altın işletme girişimlerinde de, bireysel ve kısa erimli bir ussallığın toplumsal ve uzun erimli bir ussallığa yeğlenmesi anlayışı vardır."[130] Sanayi yer seçimi konusu ülkemizde, Cumhuriyetin kurulduğu yıllar dışında, sürekli olarak bu dile getirilen anlayış doğrultusunda yapılmıştır. Oysaki Cumhuriyetin ilk yıllarında, ülke düzeyinde sanayinin dengeli dağılımını öngörmüş ve ülkenin ulaşım sistemine koşut olarak önemli sanayi alanlarının yer seçiminde ülke mekanında dengeli bir dağılımına özen göstermiştir. Ne var ki daha sonra gelen yönetimler sanayinin ülke mekanında dengeli bir dağılımını gözetmedikleri gibi sanayi alanlarının yer seçiminde ülkenin en değerli tarım arazilerinin kullanılmasında bir beis görmemişlerdir.

Oysaki sanayi gibi ülke kalkınmasında önemli yeri olan bir sektör için verilecek yatırım kararları planlama kademelenmesi içerisinde en üstte yer alan kalkınma planlarında verilmeli ve aşağıya doğru inildikçe bölge planlarında, çevre düzeni

[129] ----------, **İmar Kanunu ve İlgili Mevzuat**, *op.cit.,* s.86
[130] R. KELEŞ, 1997, *op.cit.,* s.84

planlarında ve en nihayet yerel ölçekli planlamalarda yerini bulmalıdır. Ancak böyle bir yaklaşım ile sanayi alanları ile kentin diğer alanlarının ilişkisi sağlıklı ve planlı bir biçimde kurulabilecektir. Aksi tutumlar günümüzdeki uygulamaların devamı olmaktan öteye gidemez ve hem ülke düzeyinde gelişmişlik farklarının körüklenmesine neden olurken hem de sanayi ile diğer kentsel yerleşimlerin ilişkilerinin hatalı temeller üzerinde kurulmasına neden olur. Bununla birlikte böyle keyfi yaklaşımların sanayi alanının yer seçimi sürecinde de kirlilik yaratacağı ve değerli toprakları yok edeceği açıkça ortadadır.

Kent – çevre ilişkisi içerisinde bir başka boyut da kaçak yapılaşma ve yerleşme sorunudur. Aslında bu sorunun en bariz göstergesi olan hava, su ve atık sorunları kirlilik bağlamında ayrıntılı olarak ele alındığı için burada yeniden bu yönde bir değerlendirmeye girilmeyecektir. Burada üzerinde durulacak olgu Keleş'in deyimiyle "plan yoluyla yağmalama"[131] olacaktır. Bu bağlamda çoğu kez kent planları kaçak yapılaşmanın destekleyicisi olmakta ve "topluma ait değerlerin, çevre değerlerinin tahrip edilebilmesi için bir araç olarak kullanılabilmektedir."[132] Bu doğrultuda kent planlamanın en önemli sorunu kamu yararı doğrultusunda plan kararları üretmek yerine kimi çıkar ve baskı gruplarının güdümünde yararlar sağlamaya başlamış olmasıdır. Şüphesiz burada planlama olgusunun kamu gücüne sahip, kamu yararı anlayışından, piyasa hakimiyetinde olan piyasa amaçları ile örtüşen ve kentleri meta haline getiren yaklaşıma itilmesinin etkisi çok büyüktür. Kaçak yapılaşmanın devam etmesinin arkasında, toplumun genelinde var olan plan dışına çıkma anlayışının etkisi büyük olduğu gibi bizzat planı uygulamakla yükümlü olan yerel yönetimlerin siyasal nedenlerle göz yumma anlayışının da bulunduğu bir gerçektir.

Bu nedenlerle kentlerde kaçak yapılaşmalar ve gecekondular devam etmekte ve ıslah imar planı gibi anlamsız yasal düzenlemeler ile bunlar yasallaştırılmaktadır. Bu durumda kent planlaması açısından yapılması gereken planlamaya yeniden kamu gücünün kazandırılması gerekliliğidir. Ayrıca sürdürülebilir kentsel gelişme doğrultusunda, kentsel yoksulluğun mekana yansımış biçimi olan gecekondu

[131] *Ibid.,* s.85
[132] *Ibid.,* s.85

alanlarına bugüne kadar olduğu gibi sırt çevirmeden müdahalede bulunması gerekmektedir. Öte yandan bizzat kent plancılarının da mesleki etik anlayışına uygun davranmaları ve kent planlarını kendilerine verilmiş fayda sağlama aracı olarak görmemeleri gerekmektedir.

Bir başka boyut olan tarihsel, kültürel çevrenin korunması gerekliliği "bir yerleşmenin yaşanabilirliği için önem arz etmekte ve yine yaşanabilirlik için bu alanların tahrip edilmemiş olması gerekmektedir."[133] Unutulmaması gerekir ki kentlerin sahip oldukları tarihi ve kültürel mirasları kentlerin kimliklerinin oluşumunda son derece önemlidir. Kimliklerinden yoksun bırakılan kentler, kentlileri ile gereken kentli bağını kuramayacakları için, kentlerin sürdürülebilir kılınmasında önemli olan sahiplilik bilincinden yoksun kalacaklardır. Ülkemizde tarihsel ve kültürel mirasa sahip sit alanlarının planlanması işi Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca yaptırılan koruma amaçlı imar planları eliyle olmaktadır. Bu çerçevede birçok yerleşmede bu türden planların yapıldığı görülmekte yani bir duyarlılığın olduğu anlaşılmaktadır. Ne var ki bu duyarlılık bu alanların korunması için yeterli olmamaktadır. Çünkü koruma amaçlı imar planları bu alanları kentin diğer kısımlarından koparmakla beraber kendi içerisinde de tek yapı ölçeğinde kararlar üretmek gibi planlama ile örtüşmeyen özelliklere sahiptir.

Bir diğer konu ise tarım topraklarının amaç dışı kullanımıdır. Her şeyden önce bir yerleşme için "yaşanabilirlik doğrultusunda korunması gereken en temel kaynak topraktır."[134] Bu derece öneme sahip olan toprakla ilgili olarak "Türkiye, toprak kirliliğinin ve bozulmasının yanı sıra, tarım topraklarının yerleşim ya da sanayi alanı olarak tarım dışı amaçlarla kullanım sorunuyla da karşı karşıyadır."[135] Bu bağlamda kentleşme – çevre ilişkisi çerçevesinde "verimli tarım topraklarının amaç dışı kullanımı en çarpıcı olumsuz örnektir. Çünkü kentleşme ve sanayileşme, toprağa olan istemi arttırdıkça, tarımsal toprakların kullanımında hızlı dönüşümlere yol açılmaktadır."[136] Bu sorunun arkasındaki en önemli nedenler arasında planlı gelişim

[133] ----------, **Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı**, *op.cit.,* s.37
[134] *Ibid.,* s.31
[135] ----------, T.C. Çevre Bakanlığı, BM Kalkınma Programı, **Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Raporu**, *op.cit., op.cit.,* s.125
[136] R. KELEŞ, 1997, *op.cit.,* s.85

disiplininden uzak olunması, kentlerin her zaman planın önünde giden büyüme biçimleri ve kentlerin planlarda öngörülen hedefleri gereksiz yere aşarak mekanda yayılmaları sayılabilir. Kent planlama açısından ele alındığında, aslında analiz aşamasında toprağın yapısı, kabiliyeti, verimliliği gibi detaylı araştırmalar yapılmaktadır. Bu analizler yerleşilebilir alanların belirlenmesi sürecinde kullanılmakta ancak iş karar verme aşamasına gelindiğinde birçok eşiğe göre aşılabilmesi en kolay eşik olduğu için ilk tercih edilen alanlar arasına girmektedir.

Böyle bir tercihin yapılabilmesinde, "Tarım Topraklarının Tarım Dışı Amaçlarla Kullanılmasına İlişkin Yönetmeliğin, Tarım Bakanlığına vermiş olduğu ve tarım topraklarının kentleşme ve sanayileşme için ayrılmasında, takdir alanının genelde esnek uygulamalara yol açması"[137] yer almaktadır. Bu çerçevede kent planlaması bağlamında yapılması gereken en etkin müdahale ""kentsel yoğunlaşmanın doğayı koruyabileceği tezi" kentsel yoğunlukların arttırılması yoluyla yaşama geçirilmesidir"[138] Böylece kentlerin tarım topraklarını kullanarak genişlemesinin önüne geçilebilecektir.

Bir başka konu olan ormanlarla ilgili durum, aslında kent planlaması açısından tarım toprakları ile büyük benzerlikler göstermektedir. Dolayısıyla tarım toprakları için öngörülen söylemler ormanlar içinde geçerli olmaktadır. Çünkü ülkemizdeki ormansızlaşma eğilimi "kentleşme, turizm, yasadışı amaçlarla tarıma açma"[139] gibi etkenlerle gerçekleşmektedir. Dolayısıyla getirilebilecek en etkili yol, kentlerin mekanda yayılmasının önüne geçilmesidir.

Kentleşme ve çevre etkileşimi çerçevesinde zarar gören önemli konulardan birisi de biyolojik çeşitliliktir. Bu bağlamda biyolojik çeşitliliğin korunması için ülkemizde, "ulusal park, doğa koruma alanı, doğa parkı, özel çevre koruma bölgesi, doğal sit, gen koruma, yönetim alanı gibi yerinde koruma (in-situ) ve tohum, koleksiyon

---

[137] *Ibid.,* s.87-88
[138] S. ERYILDIZ, *op.cit.,* s.176
[139] ----------, T.C. Çevre Bakanlığı, BM Kalkınma Programı, **Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Raporu**, *op.cit., op.cit.,* s.125

bahçesi, arboretum, botanik bahçesi ve gen bankası gibi ex-situ[140] koruma program ve projeleri"[141] gibi yöntemler söz konusudur. Kent planlamasının belki de en uzak olduğu biyolojik çeşitlilik olgusu, planı yapılacak yerleşmelerde analiz safhasına dahil edilmeli ve yukarıda sıralanan yöntemler doğrultusunda kent planlama ile ilişkilendirilmelidir. Ayrıca UÇEP'in biyolojik çeşitlilik ile ilgili olarak ileri sürdüğü eylem seçenekleri içerisinde yer alan koruma alanlarının oluşturulması, ilgili kesimler eliyle halkta koruma bilinç ve duyarlılığının yaratılması konuları kent planlaması sürecinde değerlendirilmesi gereken diğer konulardır.

Kentleşme ile çevre ilişkisi bağlamında son olarak ele alınacak konu ise kent içi ulaşımdır. Kavramın sürdürülebilirliğin en önemli boyutlarından olan yaşanabilirlik ile ilgili olan birinci boyutu "kentte yaşayanların çok zaman kaybetmeden, bütçelerinin önemli bir kesimini ayırmadan, büyük rahatsızlıklara uğramadan, kentte yaşamanın gerektirdiği kent içi yolculukları gerçekleştirebilmeleridir."[142] İkinci boyutu ise kent içi ulaşımda büyük ağırlığı olan özel otomobil kullanımına dayalı olarak oluşan hava kirliliğidir. Her iki boyut açısından da yapılması gereken en önemli eylemler arasında UÇEP'in hava kirliliğinin önlenmesine dönük olarak belirlediği eylem seçenekleri[143] içerisinde de yer alan toplu taşımacılığın geliştirilmesi, kentlerde trafik düzeninin iyileştirilmesi ve temiz enerji kaynaklı ulaşım türlerinin yaygınlaştırılması sayılabilir. Böylece hem kentlilerin ulaşım konforu sağlanmış olacak hem de motorlu taşıtlara bağlı kirlenme oranlarında önemli azalmalar sağlanacaktır.

Bu bağlamda kent planlaması içerisinde ulaşım sistemi yol ağının belirlenmesinden öteye gidememektedir. Oysaki kent planlaması düşüncesi içerisinde kentsel işlevlerin birbiri ile ilişkilerinin düzenli kurulabilmesi için toplu taşım güzergahlarının etkin olabilecek şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Kent planı bünyesinde kirlilik yaratmayacak olan metro, hafif raylı sistemler gibi alternatif toplu ulaşım türlerine

---

[140] Ex-situ koruma: koleksiyon bahçeleri, gen bankaları, tohum bankaları, hayvanat bahçeleri ve botanik bahçeleri kurulması ve bu kuruluşların uzun süre yaşayabilmesi için gerekli önlemlerin alınması ile gerçekleştirilmetedir.

[141] ----------, T.C. Çevre Bakanlığı, BM Kalkınma Programı, **Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Raporu**, *op.cit., op.cit.,* s.83

[142] ----------, **Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı**, *op.cit.,* s.37

[143] ----------, DPT, **Türkiye Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı,** *op.cit.,* s.29

dönük kararlar alınarak, en önemlisi kentlerde motorlu taşıtlar yerine yaya – bisiklet ağırlıklı bir ulaşım sistemi tercih edilebilir. Bu çerçevede, sürdürülebilir kent için öngörülen kompakt yerleşim modeli, kentsel işlevleri (barınma, çalışma, dinlenme, ticaret vb.) birbirine yakınlaştıracağı için ülkemizde de kent planlamasının ana hareket noktasını oluşturacaktır.

Sonuç olarak ülkemizde kent planlama sistemi içerisinde aslında planlamayı yapan kurum ve kuruluşlar açısından çevre konusunda bir duyarlılığın olduğu ancak bu duyarlılığının uygulamaya geçirilemediği görülmektedir. Bunun arkasındaki temel nedenler ise kent planlaması sisteminin bağlı bulunduğu yasal çerçevedeki yanlışlık ve eksiklikler, ülke düzeyinde kentleşmeyi yönlendirecek temel politikaların olmayışı, gerek toplum gerekse de planın uygulayıcısı konumunda olan belediyelerin planlamadan kaçınması ve her yerleşme türünü aynı kefeye koyarak, standartlaştıran planlama anlayışı yer almaktadır.

Oysaki planlama geleneğimizde, çevre sorunlarına ilk defa büyük önemin verildiği Üçüncü Beş Yıllık kalkınma Planı döneminde, "Bülent Ecevit başkanlığında 26.01.1974'te kurulan hükümetin programında "şehirlerin gereğinden fazla büyümesini önlemek, çevre sağlığı sorunlarını asgariye indirmek" ve "çevre sağlığı bakımından hava ve su kirlenmelerinin vatandaşların sağlığını tehdit eden, tabiat şartlarını kötüleştiren etkilerin önlenmesi"[144] gibi tedbirlere rastlanmaktadır. Bu bağlamda 1974'ten bugüne gelinen noktada ne şehirlerin gereğinden fazla büyümesine engel olunabilmiş ne de çevre sorunlarının giderilmesi başarılabilmiştir. Şüphesiz bu sürecin olumsuz olarak nitelendirilmesinde halen uygulanmakta olan kent planlama sisteminin uygulayıcılarının ve yöneticilerinin rolü büyüktür.

3.2.3. Örnek Uygulamaların İncelenmesi

Çalışmanın bu kısmında ülkemizdeki sürdürülebilir kentsel gelişme odaklı planlama örnekleri ele alınacaktır. Ancak Türkiye'de sürdürülebilir bir kent planı oluşturacak yasal çerçeve bulunmamaktadır. Bununla birlikte bazı plan türlerinde sürdürülebilir

[144] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.228

gelişmeye dönük kimi uygulamalara da rastlanmaktadır. Bu bağlamda bu uygulamalar içerisinde sırasıyla bölgesel planlar, İBBS'ye göre kalkınma programları, il düzeyinde ekolojik planlar ve stratejik planlar ile daha alt ölçekli çalışmalar ele alınmıştır.

3.2.3.1. Bölgesel Planlar

Bu kapsamda bölgesel planlar içerisinde Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Planı (DOKAP), Doğu Anadolu Planı (DAP), Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Zonguldak – Bartın – Karabük Projesi (ZBK), Yeşilırmak Havza Geliştirme Projesi incelenmiştir.

DOKAP[145], Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerinden oluşmaktadır. Planın temel amaçlarını, sırasıyla, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin kısa ve uzun dönemde gelişmesini sağlayacak entegre bir kalkınma planının hazırlanması, öncelikli sektörlerin ve olası yatırım projelerinin belirlenmesi ve Türk personelin planlama kabiliyetlerinin geliştirilmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda plan alanının genel sosyo-ekonomik özellikleri ise az gelişmiş bir yöre olması ile birlikte dışarıya göç veren, tek bir ürüne dayalı görece büyük hizmet sektörüne sahip olmasıdır. Planlama çalışması bünyesinde bölgenin mekansal yapısı ile ilgili olarak yapılan saptamalardan bazıları ise bölgede büyük kentsel yerleşmelerin bulunmayışı ve dengesiz bir kentsel gelişmenin bulunmasıdır. Bu çerçevede planlama çalışması için çözümlerin üretileceği ana sorun alanları ise gelişkin olmayan ekonomik yapı, sınırlı sosyal bütünleşme ve azalan kaynak kapasitesi olarak ortaya konulmaktadır.

Bu bağlamda DOKAP'ın ana yaklaşımının ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan tanımlanan sorunlara çözüm üretilmesi olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle Plan, sürdürülebilir gelişmenin üç temel bileşeni üzerine oturtulmuştur. Nitekim planın gelişme senaryoları da bu üç kavrama dayandırılmış olup, bunlara bağlı olarak geliştirme stratejileri de ekonomi (tarım, sanayi, hizmetler), sosyal (eğitim, sağlık,) ve çevre başlıkları altında ortaya konmuştur. Bu stratejiler içerisinde yer alan çevre

[145] http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/DOKAP.pdf (23.08.2006)

konu başlığı, tez çalışması kapsamında ayrı bir öneme sahiptir. Bu kapsamda planın çevre stratejileri arasında yer alan ve doğrudan kent planlamasına konu olan ilkeleri; orman eko-sisteminin korunması ve geliştirilmesi, su kaynaklarının korunması için kıyı yönetiminin bütüncül bir yaklaşımla düzenlenmesi, kentsel gelişmenin çevreye zarar vermeyecek şekilde yönlendirilmesi, kırsal çevrenin korunması, orman işletmeciliğinde ve korunan alanların yönetiminde yeni düzenlemeler yapılması, katı atık sorunları için yerel yönetimlerin işbirliği yapması, kıyı şeridindeki tüm kentler için çevre düzeni planlarının hazırlanması, yerel yönetimlerin planlama konularında işbirliğini sağlayacak bir mali teşvik sisteminin uygulanması, üzere iyileştirilmesi olarak sıralanmıştır. Böylece belirlenen bu stratejiler ile yapılacak kent planlamalarının çevresel çatısı ortaya konmuştur.

Öte yandan DOKAP bünyesinde kent planlarını yönlendirecek olan bir başka strateji grubu ise mekansal gelişme stratejilerinden oluşmaktadır. Bu çerçevede planın stratejileri; Arazi Kullanım ve Planlama Kriterleri başlığı altında, sınırlı tarımsal alanın korunması, sulanabilir bütün toprakların sulanması, orman koruma alanlarının yeniden belirlenmesi, ağaç dışı orman ürünleri için sınırlı alan, verimli platolarda ve alüvyonlu ovalarda kentleşmenin kontrol edilmesi, meraların rasyonel kullanımı olarak saptanmıştır. Diğer başlık ise Yerleşim Sistemi olup buradaki stratejiler ise; kıyı şeridinde düzenli bir kentleşme yapısının sağlanması, iç bölgelerde daha büyük şehir merkezlerinin yaratılması, belirgin bir kentsel kademelenmenin sağlanması ile birlikte, iç bölgelerde daha fazla kentsel nüfusun tutulması, Trabzon-Rize koridoru arasında bir gelişimin sağlanması, Orduda ikinci kademe şehirlerin oluşturulması, bölgenin kuzey ve güney kısımları arasında ilişkinin güçlendirilmesidir.

Bu çerçevede DOKAP'ın sürdürülebilir gelişme üzerine oturan, her ne kadar yetersiz de olsa, daha alt ölçeklerde yapılacak olan kent planlarına sürdürülebilir kentsel gelişme doğrultusunda stratejiler geliştiren bir bölgesel gelişme planı olduğu görülmektedir. Bu planın en önemli yanlarından birisi ise ikincil derece kent merkezlerinin başka deyişle orta ölçekli kentlerin oluşturulması gerekliliğine verdiği önemdir. Bununla birlikte DOKAP bünyesinde üst ölçekli fiziki plan ise bulunmamaktadır.

İkinci olarak ele alınacak olan DAP[146] ise "DPT tarafından 1998 yılında başlatılmıştır. Plan kapsamında 14 il bulunmaktadır: Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van'ın yanı sıra bölge özelliklerini taşıyan Gümüşhane ve Bayburt da plan kapsamında yer almaktadır."[147] Bu bağlamda Proje, DOKAP'a benzer biçimde ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere üç temel alanda hedefler ve stratejiler belirlemiştir. Bunlar arasında kent planlama ile doğrudan ilişkinin kurulabileceği stratejiler ise ekonomik alanda; bölge ile ülke ekonomisi arasındaki farkı azaltmak, istihdamı artırmak, bölge dışına göçü azaltmak ve uzun vadede durdurmak, Potansiyel gösteren alanlarda ekonomik yapıyı çeşitlendirmek, bölgenin sürdürülebilir bir ekonomik yapıya kavuşmasını sağlamak ve bölgenin diğer bölgelere ekonomik entegrasyonunu sağlamak olarak sıralanmıştır. Sosyal alanda ise, sosyal bütünleşme düzeyini yükseltmek, bölge dışına göçü azaltmak, bölge içinde hizmetlere erişim açısından eşitsizlikleri gidermek, eğitim ve sağlık hizmetleri ile kent altyapısının kalitesi ve düzeyini yükseltmek, kentsel ve kırsal alanlarda refah düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmek, yerel demokrasi ve dayanışmayı geliştirmek, çarpık kentleşmeyi önlemek gibi hedefler görülmektedir. Çevresel alandaki hedefler ise; toprak ve su kaynaklarının korunması için meraların ıslahı, erozyonun önlenmesi, ormanların korunması ve geliştirilmesi, yerleşmelerde yaşam kalitesinin artırılması ve biyolojik çeşitliliğin korunması hedeflerinden oluşmaktadır.

Söz konusu hedefler bölgedeki kentlerde uygulanacak olan kent planlarının ana çerçevesini çizmek açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte DAP bu stratejiler doğrultusunda insan kaynaklarının geliştirilmesi, örgütlenmenin yaygınlaştırılması, altyapı temini, mera ıslahı ve yönetimi, çevre kalitesinin iyileştirilmesi, yoksullukla mücadele ve finansman başlıklarından oluşan toplam 7 adet öncelikli müdahale alanı belirlemiştir. Ayrıca bu öncelikli müdahale alanları kapsamında kararlar alınmış ve bu kararların bölgede oluşturulacak çekim merkezleri öncelikli olmak üzere uygulamaya geçirilmesi öngörülmektedir. Bu bağlamda bu projede de, DOKAP'ta olduğu gibi bir yerleşme kademelenmesi doğrultusunda çekim merkezlerinin oluşturulmak istendiği de görülmektedir.

[146] http://www.ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dap/anaplan.pdf (23.08.2006)
[147] A. MENGİ, N. ALGAN, *op.cit*., s.277

Öte yandan DAP ana planı çerçevesinde yer alan mekansal gelişme ve çevre ana başlıkları sürdürülebilir kentsel gelişme açısından projenin yaklaşımını ortaya koymak adına önemlidir. Bu çerçevede mekansal gelişme doğrultusunda bölgede kentlerin işlevleri iki aşamada ortaya konmuştur. Buna göre birinci grupta kentler sahip oldukları potansiyellerine göre uluslararası, ulusal ve bölgesel düzeyde kentler, alt bölgeler veya il düzeyinde kentler ve yerel düzeyde kentler olarak üç sınıflamaya tabi tutulmuştur. İkinci grupta ise, hakimi işlevler açısından kentler; mal ve hizmet sunumu (tarım, sanayi, hizmetler), araştırma ve geliştirme işlevleri, bölge düzeyinde hizmetler, turizm ve kültür Merkezleri, kayak Merkezleri, spor Merkezleri ve yol üstü dinlenme merkezleri olarak gruplandırılmıştır. Bu yaklaşım, sürdürülebilir kentsel gelişme açısından kentlere yüklenecek temel görevler ve geleceğin geniş çerçevede belirlenmesi yönlerinden önem taşımaktadır.

Ayrıca DAP'ın yerleşmelerde uygulanacak stratejileri arasında yer alan, bölgede uygulanacak yasal, yönetsel ve mali boyutlar içeren imar planlama projelerinin ve uygulama programlarının hazırlanması olgusu son derece önemlidir. Bu strateji ile DAP hali hazırda uygulanmakta olan imar planının dışında bir yöntem uygulanması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

DAP ana planı çevre başlığı altında ise belirlenen, büyükçe kentlerin hepsinin yoğun hava kirlemesiyle karşı karşıya olması, katı atıkların sağlıklı şekilde depolanmamakta oluşu ve bunun yeraltı su kaynakları için tehlike oluşturması, çoğu yerde evsel ve endüstriyel atıkların doğrudan dere, ırmak ve göllere verilerek, akarsuların ve göllerin kirlenmesi, bölgenin flora ve faunası ile endemik türlerin tehdit altında olması, artan kentleşme ve sanayileşmeyle birlikte çevre sorunlarının giderek artması gibi sorunlar bölge genelinde sürdürülebilir kentsel gelişmenin büyük engellerle karşı karşıya olduğunun göstergesidir.

Bu çerçevede çevre sorunu ile ilgili olarak öne sürülen stratejiler arasında ise ilk göze çarpan olgu bölge genelinde çevrenin ne ölçüde kirlendiğine dair bilginin eksik olduğudur. Çünkü ileri sürülen stratejilere bakıldığında öncelikli olarak kirlilikle ilgili ölçümlerin yapılması, bunların periyodik hale getirilmesi, biyolojik çeşitlilikle

ve katı atıklarla ilgili konularda envanter çalışması yapılması gibi veri elde edilmesine dayalı stratejilerin geliştirildiği görülmektedir. Böyle bir veri tabanı oluşturulması için geliştirilen stratejiler şüphesiz kent planlama sürecinde somut bilgilere sahip olunulmasını ve bunların daha kolay biçimde izlenebilmesini olanaklı kılacaktır. Ayrıca kent ölçeğinde yeşil alanların arttırılması gerekliliği, toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesi önerileri de yine kent planları için bir üst çerçeve çizme konusuna olumludur. Öte yandan DAP'ın göze çarpan başka bir yönü çevresel etki değerlendirilmesinin etkin ve duyarlı biçimde birçok alanda uygulanması önerisidir.

Bir diğer bölgesel gelişme projesi olan Güneydoğu Anadolu Projesine ise daha sonra ele alınacak olan il düzeyindeki çalışmalar kapsamında değerlendirileceği için burada yer verilmemiştir.

İncelenecek bir başka bölgesel gelişme projesi ise Zonguldak – Bartın – Karabük (ZBK) projesidir.[148] Söz konusu üç ili içine alan bu proje bölgenin hızlı sosyo-ekonomik gelişim sürecinde olması, Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun (TTK) küçültülmesi ve Karabük Demir ve Çelik fabrikasının (KARDEMİR) özelleştirilmesi ile birlikte gelen önemli sorunlara çözüm getirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Planın geneli incelendiğinde, ağırlıklı olarak TTK ve KARDEMİR'in güncel durumlarına karşın oluşturulmaya çalışılan ve yeni istihdam olanağı sağlayacak alternatif kararlar üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir. Bu bağlamda şimdiye kadar incelenen örnekler içerisinde mekansal yönü en zayıf olan proje ZBK'dır. Nitekim bu durum, proje kapsamında yapılan mevcut durum analizinde de kendini göstermektedir. Bu bağlamda bu analizler içerisinde mekansal olarak ortaya konan tespitlerde sadece demografik yapı kapsamında bölgenin dışa net göç verdiğini, yerleşme ve arazi kullanım kapsamında homojen olmayan bir bölge yapısına sahip olduğunu, çevre kapsamında, zengin bir doğal yapıya sahip olduğu, kentsel yerleşimlerde su ve hava kirliliğinin bulunduğunun söylenmesi ile yetinilmiştir. Bununla birlikte ortaya konan bölgesel gelişme stratejilerinde de kent planlaması ile ilgili olarak bölgenin cazibe merkezi olacağı ve çevrenin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi vurgusu ile yetinilmiştir. Öte yandan, bölgesel gelişme planının bölümleri arasında yerleşme veya mekansal

[148] http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/zbk.pdf (23.08.2006)

gelişmeye ayrı bir başlık açılmadığı görülmekte, çevre başlığı altında da sanayi bölgeleri ve kentlerde kirlilikle mücadele yapılması, kentlerde su arıtma tesisleri kurulması, büyük kentlerde katı atık yönetimi kurulması, hava ve su kalitesi kontrol donanımlarının tesis edilmesi ve şirketlere arıtma sistemleri kurulması için yardım yapılması öngörülmektedir.

Bölgesel gelişme planları arasında son olarak ele alınacak olan konu ise Yeşilırmak Havza Gelişim Projesidir.[149] Bu projenin temel amacı havzada ekolojik dengeyi bozmadan en uygun ve en ekonomik arazi kullanım planlaması yapılarak, doğal kaynakların güncel takibi ve yönetilmesi ile plan bölgesinin diğer bölgelerle olan sosyo-ekonomik gelişmişlik farkını azaltmak ve mevcut verimlilik düzeyini geliştirerek bölgenin refah düzeyini ve ülke ekonomisine katkısını artırmaktır. Bu projenin coğrafi kapsamı İBBS kapsamında TR83-Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimi olarak kodlandırılmış bulunan Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerini kapsamakta olup, Yeşilırmağın ve kollarının oluşturduğu havzadır.

Bu projenin mekansal boyutu ve kent planlaması ile ilişkilendirilebilecek olan öncelikleri ise sektörel gelişmeleri hızlandırmak üzere; tarım, hayvancılık, su ürünleri, kentleşme, eğitim, sağlık, altyapı ve belediye hizmetleri, konut, çevre, enerji, ulaştırma, haberleşme, küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi, ticaret, merkez köylerin desteklenmesi, turizm, kültür ve göç politikaları ve ilgili diğer alanlarda sektörel analizler yapmak ve öncelikleri belirlemek; plan bölgesinde kırsal ve kentsel gelişmeyi sağlamaya yönelik kamu yatırımlarını belirlemek ve özel kesim yatırımlarını özendirici politika ve uygulamaları ortaya koyarak bölgesel gelişmeyi kamu, yerel yönetimler ve özel kuruluşlarla işbirliği içinde geliştirmek; bölgesel istihdamın geliştirilmesi açısından önem taşıyan işgücü arz ve talebinin sektörel ve mekansal analizini yapmak bölgedeki insan kaynaklarının geliştirilmesi konusunda sektörel yeni projeler önermek; plan bölgesindeki ve/veya bölge dışındaki girişimcilere (yabancı sermaye yatırımları dahil) yatırım alanlarının belirlenmesi, yatırım projelerinin hazırlanması, uygulanması, işletme yönetimi, teknoloji, finansman, pazarlama imkanlarının geliştirilmesi ve nitelikli eleman temini

[149] http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/yesilırmak.html (23.08.2006)

konularında somut öneriler geliştirmek, bunları koordine edecek kurumsal düzenlemeler önermek olarak görülmektedir. Ayrıca bu proje kapsamında coğrafik bilgi sisteminden yararlanılarak daha sonraki uygulamalarda değerlendirilmek üzere bir veri tabanı oluşturulması da öngörülmüştür.

Sonuç olarak incelenen bu örnekler kısmi de olsa daha alt ölçeklerdeki kent planlarını yönlendirebilecek kimi kararlar, stratejiler geliştirmiştir. Ancak planların tümüne bakıldığında bunların önemli girişimler olduğu ileri sürülse de "fiziksel planlama boyutu eksik bırakılan çalışmalar olduğu söylenmelidir."[150] Buna bağlantılı olarak vurgulanması gereken bir başka nokta ise sürdürülebilir bir planlama anlayışının soyut ve sadece stratejilere dayanan kararlar demetinden ibaret olamayacağı, bunun yerine uygulanabilir, somut eylemleri içermesi gerektiğidir. Başka bir deyişle bu tip planların daha alt ölçeklerde kentsel planlamaya da yön verebilecek fiziki planlara sahip olması gerekmektedir.

3.2.3.2.İstatistiki Bölge Birimi Sınıflamasına Göre Kalkınma Programları

Bu programlar, İBBS kapsamında hazırlanan ve AB destekli bölgesel kalkınma programlarıdır. Bu bağlamda sırasıyla, TRB2 bölgesi Doğu Anadolu Kalkınma Programı, TR82, TR83 ve TRA1 bölgeleri kalkınma programı, TRA2, TR72, TR52 ve TRB1 Düzey 2 bölgeleri kalkınma programı, TR 90 Düzey 2 bölgesi kalkınma programıdır.

TRB 2 bölgesi kalkınma programı[151] Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illerini kapsamakta olup, programın finansman anlaşması 5 Ağustos 2003 tarihinde Avrupa Komisyonu ve Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanmıştır. Bu program bölgede kapasite oluşturmak suretiyle sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmayı desteklemeyi ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmayı amaçlamakta ve AB MEDA fonundan desteklenmektedir. Program 2004 yılından itibaren 3 yıl süre ile uygulanacaktır. Bu çerçevede programın bileşenleri tarım ve kırsal kalkınma, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin desteklenmesi, turizm ve çevre, sosyal gelişme ve

[150] M. ERSOY, *op.cit.,* s.38
[151] http://elazig.gov.tr/tr/kurumvekuruluslar/images/AB_bolgesel_programlar.pdf (24.08.2006)

kapasite geliştirme başlıklarından oluşmaktadır. Mekansal yönü zayıf olan programın bu bağlamda ortaya koyduğu temel hedefler ise biyolojik çeşitliliğin korunması ve arttırılması, kirlilik tehlikelerine karşı tedbirler geliştirilmesi, çevre bilincinin arttırılması, kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi ile atık su ve kanalizasyon arıtma sistemlerinin oluşturulmasından oluşmaktadır.

TR82, TR83 ve TRA1 bölgeleri kalkınma programı[152] Çankırı, Kastamonu, Sinop, Amasya, Çorum, Samsun, Tokat, Bayburt, Erzincan ve Erzurum olmak üzere toplam 10 ili kapsamaktadır. Programın genel amacı, uygulandığı Düzey 2 Bölgelerinde; Yerel Kalkınma Girişimlerinin, KOBİ'lerin, Küçük Ölçekli Altyapının desteklenmesi amaçlı hibe programlarını ve Program uygulamasını destekleyecek teknik yardım hizmetini uygulamaya koymaktır. Görüldüğü üzere kalkınma programının amacı ekonomik gelişmeyi sağlayacak olan belirli alanlara dönük olarak belirli oranda maddi yardım yapılmasından ibarettir.

TRA2, TR72, TR52 ve TRB1 Düzey 2 bölgeleri kalkınma programı Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars, Sivas, Kayseri, Yozgat, Karaman, Konya, Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli olmak üzere 13 ili kapsamaktadır. Programın genel amacı, Ön Ulusal Kalkınma Planında ekonomik ve sosyal uyum kapsamında desteklenmesi öngörülen Düzey 2 bölgelerinde ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmanın yanı sıra merkezi ve bölgesel düzeyde proje hazırlama ve uygulama kapasitesini artırmaktır. bu bağlamda programın öncelik alanları tarım ve hayvancılık, yerel kalkınma girişimleri için bir hibe programı, KOBİ'ler için bir hibe programı, küçük ölçekli altyapı hibe programı ve kapasite geliştirme olarak belirlenmiştir.

TR 90 Düzey 2 bölgesi kalkınma programı[153] ise hazırlık çalışmaları devam eden bir programdır. Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsayacak olan programın öncelik alanlarının ise yerel kalkınma girişimleri, KOBİ'ler ile turizm ve çevre altyapısı olması öngörülmektedir.

[152] http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/Programlar/SKE_bilgi.html (23.08.2006)
[153] http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/Programlar/TR90_bilgi.html (23.08.2006)

Sonuç olarak AB destekli bölgesel kalkınma programlarının mekansal yönünün olmadığı görülmektedir. Bu programlar belirlenmiş alanlarda proje karşılığı mali yardım sağlamaktan öteye gitmemektedir.

3.2.3.3. İl Düzeyinde Ekolojik ve Stratejik Planlar

İl düzeyindeki planlar, stratejik planlar ve diğer kent planları olarak iki gruba ayrılmış ve incelenmiştir.

İlk gruba giren stratejik planlamaya örnek olarak ise Denizli İl Özel İdaresi Stratejik Planı ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi (Taslak) Stratejik Planı ele alınmıştır.

2006 – 2010 yılları arasını kapsayan Denizli İl Özel İdaresi Stratejik Planı (DİÖİSP)[154] öncelikli olarak mevcut durumun analizini yapmıştır. Bu çerçevede söz konusu planın başarılı bir şekilde oluşturulması için, durum analizine temel teşkil etmek üzere, ilgili tüm tarafların görüşlerinin alınması ve plana dahil edilmesi bağlamında paydaş analizi çalışması yapılmıştır. Bu kapsamda, sivil toplum kuruluşlarından üniversiteye, yerel yönetimlerden kamu kurumlarının taşra teşkilatlarına dek uzanan geniş bir liste oluşturulmuş ve toplam 115 adet paydaş belirlenmiştir. Bu yaklaşım söz konusu planlama çalışmasında katılımcı bir anlayışın göstergesi olması bağlamında önem taşımaktadır.

Paydaş analizinden sonra güçlü yönler, zayıf yönler, fırsat ve tehditler (GZFT) Analizi yapılarak kentin öncelikli sorun alanları ve kentin sahip olduğu potansiyeller belirlenmiştir. Bu analizler doğrultusunda stratejik planın misyonu ise Denizli İline, ildeki kişi ve kuruluşlara yönelik, başta eğitim, sağlık, tarım, çevre ve bayındırlık alanlarında olmak üzere yasalarla belirlenen tüm kamu hizmetlerini, katılımcılık, etkinlik, saydamlık, hesap verebilirlik ilkeleri çerçevesinde yürütmek; özellikle Pamukkale, antik kentler ve jeotermal kaynak gibi zenginlikleri de değerlendirerek, ilin kaynaklarının bir plan dahilinde, rasyonel biçimde dağıtımını ve kullanımını

[154] http://www.sp.gov.tr/document/denizli/Denizli_SP.doc (23.08.2006)

sağlayarak halkın yaşam kalitesini ve ilin refah düzeyini yükseltmek olarak belirlenmiştir.

Bu misyona bağlı olarak geliştirilen vizyon ise çağdaş, güvenilir, yerinden yönetim anlayışının yerleştirilmesi, kır-kent arasındaki farklılıkların en aza indirilmesi ve hizmet sunumunda kalitenin esas alınmasıdır. Bu vizyonun ilkeleri ise;

- Katılımcılık ve aktif hemşehrilik: Karar alma ve uygulamada yurttaş katılımını ön planda tutmak ve sorumluluk vermek,
- Saydamlık: Tüm faaliyetleri, süreç ve sonuç aşamalarında kamunun bilgisine sunmak,
- Hesap verebilirlik: Tüm faaliyetlerin sonuçlarından sorumluluk duymak,
- Sosyal içerme: Tüm yurttaşlara ihtiyaçları doğrultusunda ve kır-kent arasındaki hizmet farklılıklarının azaltan bir anlayışla hizmet sunmak,
- Ulaşılabilirlik: Yurttaşların hizmetlere ulaşabilirliliğini etkin olarak sağlamak

olarak belirlenmiştir.

Bu bağlamda stratejik planın amaç, hedef ve faaliyetleri; kırsal kalkınma, sosyal refahın arttırılması, turizmin geliştirilmesi ve jeotermal kaynakların değerlendirilmesi, çevre ve mekansal gelişme, kurumsal yeniden yapılanma ve kurumsal yapının geliştirilmesi başlıkları altında toplanmıştır.

Bu bağlamda stratejik planlamanın mekansal yönünü oluşturan başlık olan çevre ve mekansal gelişme bölümünde, çevre ile ilgili olarak belirlenen temel amaç çevre ile ilgili veri ve bilgi iletişim sistemleri oluşturmak, çevrenin korunması ve iyileştirilmesine yönelik tedbirleri almak ve uygulamak suretiyle ilin çevre ve yaşam standartlarını yükseltmek olarak ortaya konmuştur. Bu genel amaç doğrultusunda öncelikli olarak ilin çevre envanterinin oluşturulması, sağlıklı içme suyu tedarik edilmesi, su kirliliğinin önlenmesi, katı atık depolama alanlarının belirlenmesi, toprağın korunması, ağaçlandırma ve yeşil alanlarının arttırılması, çevresel etki değerlendirilmesinin etkin olarak kullanılması alt hedefleri belirlenmiştir. Bununla

birlikte bu alt hedeflere dönük olarak yapılacak faaliyetlerin de genellikle somut biçimde ortaya konduğu görülmektedir.

Mekansal gelişme ve fiziki planlama başlığındaki temel stratejik amaç ise İl genelinde mekansal gelişmeyi yönlendirecek, yaşam kalitesini yükseltecek ve uygulanabilir üst ve alt ölçekli planların yapılması ve uygulanmasını sağlamaktır. Bu temel stratejik amaca dönük olarak ortaya konan hedefler ise; il genelini kapsayan 1/100 000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın 2008 yılına kadar tamamlanması, üst ölçekli planlara uygun biçimde nakil ve toplulaştırmaları da kapsayacak uygulama imar planlarının hazırlanması, yapılaşmanın planlı olarak gerçekleşmesi, dağınık ve kaçak yapılaşmaların engellenmesi ile yapılaşmada mimari estetiğe ve yerel mimari özelliklere özen gösterilmesinin sağlanması olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda öngörülen tüm planlama çalışmaları için etkin bir katılımın sağlanacağı belirtilmekte ve daha alt düzeyde somut eylemler ortaya konmaktadır.

2007 – 2011 yılları arasını kapsayan Kayseri Büyükşehir Belediyesi taslak stratejik planı[155] öncelikli olarak misyon ve vizyon belirlemiştir. Bu çerçevede Kayseri Büyükşehir Belediyesinin misyonu Kayseri'de yaşayanların ekonomik, sosyal ve kültürel her türlü ihtiyacını yasalarla verilen yetkiler bağlamında karşılamak olarak ortaya konmuştur. Vizyonu ise kurumsallaşmanın tamamlanması, verimliliği esas alarak katılımcı ve şeffaf bir hizmet anlayışı olarak belirtilmiştir.

Bu çerçevede güçlü ve zayıf yönler belirtilmiş, fırsat ve tehditler sıralanmıştır. Bu veriler doğrultusunda amaçlar, hedefler, stratejiler ve stratejik proje ve faaliyetler belirlenmiştir. Bu bağlamda konu başlıkları imar ve bayındırlık, ulaşım, çevre, sosyal ve kültürel hayat, sosyal hizmet ve yardımlaşma, ticari ve ekonomik hayat, turizm, afet yönetimi – kent esenliği ve güvenliği, personel ve mali yapı olarak belirlenmiştir.

Planın tümüne bakıldığında ağırlıklı olarak mekansal gelişimi sağlamaya dönük olan bir planlama görülmektedir. Bu bağlamda imar ve bayındırlık başlığı altında ideale

[155] http://www.sp.gov.tr/documents/KBSB_SP_taslak_11_07_2006.pdf (23.08.2006)

yaklaşmış kentleşmeyi sağlamak, kentsel estetik seviyeyi yükseltmek, tarihi çevrenin korunması ile uyumlu imar gelişimini sağlamak, kentsel donatı alanlarını yaygınlaştırmak ve çarpık kentleşmeyi engellemek gibi alt amaçlara yer verilmiştir. Ulaşım başlığında ise toplu taşımacılığın erişilebilir ve güvenli kılınması ile trafik akışının geliştirilmesi alt başlıkları yer almaktadır. Çevre başlığı altında ise doğal çevrenin korunması ve çevre bilincinin geliştirilmesi konuları görülürken, sosyal ve kültürel hayat başlığı altında ise kenti bir cazibe merkezi haline getirmek ve kent kimliğini geliştirmek alt amaçları belirlenmiştir. Sosyal hizmet ve yardımlaşma başlığı altında ise stratejik amaçlar olarak sosyal hizmet ve yardımların adil, etkili ve verimli sunumunun sağlanması ile özürlülere duyarlı hizmet anlayışının yer aldığı görülmektedir. Ticari ve ekonomik hayatla ilgili olarak ise ticaret ve sanayiyi geliştirecek imar planlamasının gerçekleştirilmesi öngörülmekte olup, turizm başlığı altında da kentin turizm merkezi haline getirilmesi hedeflenmektedir. Mali yapı başlığı altında ise mali yapının sürdürülebilir kılınması hedefi ortaya konulmuştur.

Sonuçta Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin taslak stratejik planının sürdürülebilir bir kentsel gelişme planı anlayışından uzak olduğu görülmektedir. her şeyden önce salt mekansal gelişim anlayışı üzerine kurgulanmış olan Plan bu haliyle büyükşehir belediyelerine 5216 sayılı yasa ile verilen görevlerin gruplandırılarak, belirli stratejiler doğrultusunda tekrarından ibarettir. Başka bir deyişle söz konusu planın mevcut planlama sistemini değiştirecek herhangi bir yaklaşımı olmadığı gibi bugüne dek parçacıl olarak uygulanan eylemlerin bir araya getirilmiş bir versiyonu olarak gözükmektedir. Oysaki Denizli İl Özel İdaresinin ortaya koymuş olduğu stratejik plan yerleşmenin ekonomik, sosyal, çevresel ve mekansal yapılarının tamamına dönük stratejiler belirlemekte ve bu stratejileri yaşama geçirecek somut eylem alanları saptamaktadır. Bu bağlamda Denizli stratejik planı bazı eksikliklerine karşın Kayseri stratejik planına göre sürdürülebilir kentsel gelişmeyi sağlamaya daha yakın olarak değerlendirilebilir.

Örnek uygulamalar bağlamında il düzeyinde planlar kapsamına giren ikinci grupta ise orta ölçekli bir kent olan Kastamonu planı ile GAP bünyesinde yapılmış olan Adıyaman eko-kent planı incelenmiştir.

İlk olarak ele alınacak olan Kastamonu planı, Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde 3. sınıf planlama projesi dersi kapsamında 1999 – 2000 öğretim yılı güz ve bahar dönemlerinde hazırlanmış olan bir çalışmadır.[156]

Bu çalışma kapsamında öncelikli olarak ile dönük verilerin tespiti yapılmıştır. Bu veriler ise ilin fiziksel, ekonomik ve sosyal özellikleriyle ülke ve bölgesi içindeki konumu, ilin doğal yapısı ve topografik özellikleri, ilin sosyal ve demografik yapısı, ilin ekonomik yapısı, boyutları ve öncelikli sektörler, kentsel mekanın analizi ve arazi kullanımı, sosyal ve teknik altyapı ve yöredeki kamu yatırımları, bölgenin tarihi ve çevresel değerleri, yasal çerçeve ve yürürlükteki imar planları başlıkları altında toplanmıştır. Bu analizler ile ulaşılmak istenen nokta ise plan kararlarının üretilmesine dönük olarak veri tabanının oluşturulmasıdır.

Daha sonra ise bu veriler doğrultusunda kent için olası gelişim senaryoları üretilmiş ve bu senaryolar, sanayiye dayalı kalkınma, uluslararası hizmet merkezi, tarıma dayalı kalkınma, tarihi ve doğal değerlere dayalı turizm odaklı kalkınma olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda burada yapılmak istenen temel eylem kente belirli bir işlev yüklenmesidir. Nitekim olaya orta ölçekli kent açısından bakıldığında, bu kentlerin sürdürülebilir gelişmesinin ancak bu kentlere belirli işlevler yüklenerek yapılabileceği göz önüne alındığında yaklaşımın doğruluğu görülebilmektedir.

Nitekim çalışma doğrultusunda, turizm odaklı kalkınmayı öngören senaryo uygun görülmüş ve bu doğrultuda stratejiler geliştirilmiştir. Bu stratejilere bakıldığında, turizm senaryosunun Kastamonu kenti özelinde, sürdürülebilir kentsel gelişmeyi sağlaması bakımından en uygun alternatif olduğu ortay çıkmaktadır. Çünkü söz konusu stratejiler doğal ve kültürel mirasın korunmasına, ulaşım ve iletişim olanaklarının geliştirilmesine, kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesine dayanmaktadır.

---

[156] F. EKE, N. ÖZDEMİR, Ç. VAROL, A.G. ÜÇER, N. ÖZER, "Yeni Yüzyılda Orta Ölçekli Kentlerin Gelişme Olanakları: Kastamonu Örneği", **Geleceği Planlamak**, Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu, 6-8 Kasım 2000, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ünal Ofset, Ankara, 2001, s.124-134

Bu çerçevede üretilen mikro düzeydeki stratejiler arasında yer alan doğal kaynakların eşik olarak kabul edilmesi, su havzalarının korunması, tarihi ve kültürel mirasın korunması, kent kimliğini destekleyen kentsel öğelerin korunması ve geliştirilmesi, katılımın sağlanması ve kentsel bütünleşmenin sağlanması gibi kararlar sürdürülebilir kent için önem taşımaktadır.

Kastamonu çalışması kente işlev yüklenmesi ve kimi alt ölçekli kararları bağlamında sürdürülebilir bir gelişme yaklaşımı göstermektedir. Bununla birlikte çalışmanın eksik yönleri olarak alt düzeyde kentsel gelişme ile ilgili mekanda yayılmanın engellenmesinden söz edilmeyişi, çevresel tehdit oluşturabilecek hava ve su kirliliği ile ilgili önlemlere yer verilmemesi, katı atık toplanması ile ilgili olarak bir değerlendirmede bulunulmaması olarak sıralanabilir.

İkinci olarak ele alınacak örnek uygulama ise GAP Sürdürülebilir Kalkınma Programı kapsamında UNDP tarafından ihale edilmiş ve Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı (IULA - EMME) tarafından gerçekleştirilmiş olan Adıyaman Eko Kent Planlama yaklaşımıdır.

Bu planlamanın amacı, Adıyaman kentinde çevreyi koruyarak ekonomik gelişmenin sağlanmasını hedefleyen sürdürülebilir kentsel gelişme ile karar verme sürecine, ilgili aktörlerin katılımını sağlayan çok-aktörlü yönetişim süreçlerinin entegre edilebileceği pilot bir uygulamayı gerçekleştirmektir.[157]

Bu amaç doğrultusunda plan hazırlanma sürecinde katılımın sağlanması amacıyla odak gruplar belirlenmiştir.[158] Çiftçi, kadın, gençlik ve esnaf/sanayici odak gruplarından oluşan bu kesimlerle yapılan görüşmeler kenti algılama ve beklentiler ile sorun alanları ve çözüm önerileri boyutlarından oluşmaktadır. Bu bağlamda her odak grubunun kenti nasıl algıladığı ve kentten beklentileri ölçülürken diğer yandan her gruba göre sorun alanları ve bunlara dönük çözüm önerileri belirlenmiştir. Bir

[157] http://www.gap.gov.tr/Turkish/Cevre/cevrebp.html (24.08.2006)
[158] ----------, GAP, UNDP, IULA-EMME, **Adıyaman İçin Ekokent Planlama Yaklaşımı Geliştirme Projesi**, Taslak Final Rapor, Ankara, 2002 (bu çalışmanın değerlendirilmesi taslak final raporu üzerinden gerçekleştirilmiştir.)

sonraki aşamada ise odak gruplarının görüşleri de dikkate alınarak komisyon çalışmaları sonucu sorun alanları ve analizler tarım, turizm, sanayi ve altyapı başlıkları altında belirlenmiştir.

Analiz aşamasından sonra ise eylem planı ortaya konmuştur. Önerilen eylem planı, ekolojik ilkelere dayanan ekonomik gelişme temel mantığı üzerine kurgulanmıştır. Bu çerçevede projenin ana hedefi Adıyaman kenti ve çevresinin sürdürülebilir bir şekilde gelişmesi olarak belirlenmiş ve tarım, turizm, sanayi ve altyapı konuları da ana faaliyet alanları olarak belirlenmiştir.

Projede göze çarpan bir yenilik ise faaliyet alanlarının genel amaca ulaşma şeklini özetlemek üzere Proje Tasarım Matrisi (PTM) yönteminin örnek alınmasıdır.. PTM, bir projenin / programın bileşenlerinin belirli bir format içinde ayrıntılandırılmasıdır. Bu bileşenler; genel amaç, hedef, çıktılar, faaliyetler ve girdilerdir. PTM'de proje bileşenleri birbiri ile ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirme yukarıdan aşağıya doğru gelişen bir hiyerarşi ve neden sonuç ilişkisini örmektedir. Sağdan sola doğru ise her bileşenin gerçekleştirilme durumunu objektif olarak sınayacak göstergeler ve bileşenlerin gerçekleşmesinin bağlı olduğu önemli varsayımlar sütunlarına sahiptir. Aşağıdaki şekil 14, PTM'nin yapısını göstermektedir.

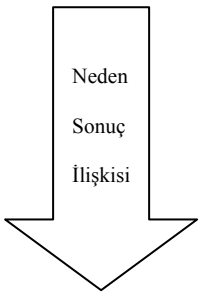

	Doğrulanabilir Göstergeler	Önemli Varsayımlar
Genel Amaç		
Hedef		
Çıktılar		
Faaliyetler	Girdiler	Önşartlar

Şekil 14. Proje Tasarım Matris Yapısı

Kaynak: ----------, GAP, UNDP, IULA-EMME, **Adıyaman İçin Ekokent Planlama Yaklaşımı Geliştirme Projesi**, Taslak Final Rapor, Ankara, 2002, s.17

Proje kapsamında yukarıdaki PM örnek alınarak faaliyet tanımlama matrisleri oluşturulmuştur. Bu faaliyet tanımlama matrislerinde, PTM formatına benzer biçimde, hedefler, bu hedefleri gerçekleştirmeye yönelik faaliyetler, faaliyetler için

gerekli girdiler, faaliyetlerden beklenen çıktılar ve belirlenen hedeflerin Adıyaman eko-kent planlama projesinin genel amacına ulaşılmasındaki katkısı mantıksal çerçeve içerisinde sunulmaktadır.

Bu çerçevede proje kapsamında tarım, turizm, sanayi ve altyapı alanlarına dönük olarak faaliyet tanımlama matrisleri oluşturulmuştur. Bu bağlamda faaliyet tanımlama matrisi için kullanılan yapı PTM yapısının aynısıdır. Örneğin tarım alanı için yukarıdan aşağıya doğru olarak, genel amaç ortaya konmakta, bu amaca dönük alt hedefler belirlenmekte, alt hedeflerden çıktılar elde edilip bu doğrultuda faaliyetler belirlenmektedir. Soldan sağa doğru ise amaç, alt hedef, çıktı ve faaliyetlerin somutlaştırılması adına doğrulanabilir göstergeler ile sınanması amaçlanmaktadır. Bu proje kapsamında doğrulanabilir göstergeler ise BM'nin genel sürdürülebilir gelişme göstergelerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Adıyaman eko-kent planlama projesi katılımcı ve ekolojik ilkelerine dayanan bir yaklaşım sergilemektedir. Projenin en önemli yönü bu yaklaşımı somut uygulamalara dönüştürebilmek için sürdürülebilir gelişme göstergelerini kullanması olup, belirlenen tüm faaliyet alanlarını birer tanımlı projeye dönüştürerek uygulamanın kolaylaştırılmasını amaçlamaktadır. Bununla birlikte doğrulanabilir göstergeler olarak nitelenen olgunun uygulama sürecinde önemli bir aşama olan izleme sürecinde de yararlı olacağı ortadadır.

3.2.3.3.Alt Ölçekli Diğer Çalışmalar

Bu kısımda, il düzeyine göre daha alt ölçeklerde yapılmış olan uygulamalara değinilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak, Yerel Gündem 21 doğrultusunda hazırlanmış olan Yenimahalle Yerel Gündem 21 Demetevler Projesi[159] ile ikinci olarak 1993 Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA) kongresi kapsamında, sürdürülebilir yerleşim çözümlerine çağrı temalı uluslararası fikir yarışmasında ödül kazanmış olan Urfa'da sürdürülebilir bir mahalle[160] örnekleri ele alınmıştır.

[159] Y. TOKMAN, vd., *op.cit.,* s.158 – 159
[160] S. ERYILDIZ, *op.cit.,* s.154

Yenimahalle örneğine geçmeden önce ülkemizde Yerel Gündem 21 ile ilgili bazı saptamalarda bulunmak gerekmektedir. Bu çerçevede ülkemizde YG 21 projesinin ana hedefleri aşağıda sıralandığı gibidir;[161]

- Programın ülke ölçeğinde yaygınlaştırılması ve uluslararası desteğin arttırılması,
- Halkın bilgilendirilmesi yoluyla katılımın ve sahiplenme bilincinin artırılması,
- Kentlerde katılımcı bir planlama sürecinin gelişmesine yönelik mekanizmalar oluşturulması,
- Yerel eylem planları aracılığı ile yerel karar organlarının etkilenmesinin ve yerel yatırımlarda etkin olmasının sağlanmasıdır.

Bu genel hedefler doğrultusunda proje kapsamında aşağıda belirtilen:

- Yerel planlama sürecine kadınlar, gençler, çocuklar, yaşlılar ve engellilerin katılımını sağlamaya dönük toplantıların düzenlenmesi,
- Programın sürdürülebilirliğini ve uygulamalarını ölçmeye ve/veya kentler arasında kıyaslama yapmaya yönelik performans göstergeleri geliştirilmesi,
- Yerel eylem planının katılımcı ve belirlenen öncelikli sorun alanlarının çözümüne yönelik olarak hazırlanması,
- Belediye ve ilgili kamu kuruluşlarının plan program ve bütçeleri arasında işlevsel bağ kurulması,
- Uluslararası ortaklıkların teşviki

gibi çalışmalar öngörülmektedir.[162]

Bu bağlamda YG 21'in Türkiye'deki uygulamalarına bakıldığında üç aşamalı bir program görülmektedir. Bu çerçevede Türkiye'deki YG 21 uygulamalarının birinci aşaması, 1997 yılı sonunda, UNDP'nin desteği ile IULA-EMME'nin koordinatörlüğünde yürütülen "Türkiye'de YG 21'lerin Teşviki ve Geliştirilmesi"

[161] Y. TOKMAN, vd., *op.cit.,* s.156
[162] *Ibid.,* s.156

projesi ile başlamıştır. T.C. Bakanlar Kurulunun Kararı ile başlatılan proje, iki yıllık bir uygulama dönemi sonrasında, Aralık 1999 tarihinde tamamlanmıştır.
Bu projenin başarısı üzerine UNDP, ikinci aşamaya destek vermeyi kabul etmiştir. T.C. Bakanlar Kurulu'nun da bunu benimsemesinin ardından, "Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Uygulanması" başlığını taşıyan ikinci aşama projesi, Ocak 2000'de başlamıştır. İkinci aşaması sırasında çeşitli alt-projelerin başlatılması ve yeni katılımlarla proje ortağı yerel yönetimlerin sayısının 50'yi aşması sonrasında, YG 21 uygulamaları "Proje" çerçevesinden çıkılarak, uzun erimli bir "Program"a dönüştürülmüştür.

Türkiye Yerel Gündem 21 Programının üçüncü aşaması, birbirini destekleyen bir dizi proje ile başlamıştır. Üçüncü aşamanın ana projesi "Türkiye Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Yoluyla BM Binyıl Bildirgesi Hedefleri ve Johannesburg Uygulama Planının Yerelleştirilmesi" başlığını taşımaktadır. Bu proje kapsamında merkezi yönetimin ilgi ve desteğinin arttırılması ve tanıtım eksikliğinin giderilmesi öngörülmektedir. Proje kapsamında ayrıca Yerel Projelere Desek Programı da yer almaktadır.[163]

Bu üç aşamada yapılan uygulamaların incelenmesi ile ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır. YG 21'lerin teşvik ve geliştirilmesi başlıklı birinci aşamada, ilk hedef olarak Yerel Gündem 21'in Türkiye ölçeğinde tanıtımı ve yaygınlaştırılması ele alınırken, ikinci hedef olarak ise proje ortağı kentlere yapılacak çalışmalar üzerinde yoğunlaşılmıştır. Bu bağlamda birinci aşamanın ilk hedefi ağırlıklı olarak tanıtım uygulamaları ile sağlanmaya çalışılmıştır. İkinci hedefe dönük olarak yapılan uygulamalar arasında ise proje ortağı kentlerde yerel gündem 21 genel sekreterliklerinin kurulması, bu sekreterliklerinin koordinasyonunda Proje ortağı kentlerde başta sivil toplum kuruluşları olmak üzere, yerel ilgi gruplarına yönelik olarak bilgilendirme çalışmaları, kent konseyleri, kadın platformları ve gençlik merkezleri oluşturulması ve kentlerde sürdürülebilir yerel gelişmeye dönük projeler hazırlanması çalışmaları sayılabilir.

[163] http://www.la21turkey.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=45 (28.08.2006)

İkinci aşamada ise belirlenen temel hedefler olarak, Yerel Gündem 21'e katılan yerel yönetimlerin sayısında artış sağlanması ve yeni proje ortağı kentlerde katılımcı süreçlerin oluşturulması; Yeni proje ortağı kentlerde eylem planları hazırlanmasını, mevcutlarda da bunların uygulanması; halkın bilgilendirilmesine yönelik kampanyalar ve uluslararası tanıtım yapılması; Yerel Gündem 21 sürecinin uzun dönemli sürdürülebilir destek görmesinin sağlanması; Marmara depremi sonrasında yeniden yapılanma sürecinde Yerel Gündem 21'in önemli bir işlev görmesi sıralanmaktadır.

Bu hedefler doğrultusunda ikinci aşamada, her kentin kendine özgü yapısı doğrultusunda uygulamaların yapıldığı, kent konseylerinin etkin çalışmalarının devam ettiği, kentin sorunlarının belirlenmesi gibi konularda çalışan çalışma grupları ya da kozalar ile katılımın etkin biçimde sağlanması amacıyla kadın, gençlik gruplarının çalışmaları görülmektedir.

Üçüncü aşamada ise yerel gündem 21'lerin kurumsallaştırılması ve Binyıl Bildirgesi Hedefleri ve Johannesburg Doruğu Uygulama Planı'nın yerel düzeyde teşvik edilmesi ve somutlaştırılması amacıyla, bir Yerel Gündem 21 Küçük Ölçekli Hibeler Programı başlatılması hedeflenmektedir.

Tüm bu hedef ve uygulamalara bakıldığında ülkemizde YG 21 projesinin, YG 21'in genel amaçları ile örtüştüğü görülmektedir. Bununla birlikte bu uygulamaların kentlerde sürdürülebilir gelişmeyi sağlayacak yerel eylem planlarının hazırlanıp uygulanması hedefinin çok uzağında olduğu da ayrı bir gerçektir. YG 21 kapsamında daha çok katılımın sağlanmasına, bazı sosyal ve kültürel uygulamaların yapılmasına dönük eylemler göze çarpmaktadır.

Aslında YG 21'in hedefleri arasında yer alan katılımcı ve sürdürülebilir kentsel gelişmeyi sağlamaya dönük olarak öngörülen yerel eylem planlarının hazırlanması, sürdürülebilirliğe dönük uygulamaları ölçmeye yönelik performans göstergeleri geliştirilmesi gibi konular, sürdürülebilir bir kent planlamasının temellerini

oluşturmak ve böyle bir planlamaya dayanak olmak açılarından son derece önemlidir.

Bu çerçevede YG 21 bünyesinde Yenimahalle YG 21 Demetevler Projesine bakıldığında da benzer bir durum görülmektedir. Söz konusu proje, belediye yöneticileri, kaymakam, halk eğitim müdürü, Bilkent Üniversitesi, ŞPO Ankara Şubesi ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşan Yenimahalle Yerel Gündem 21 Danışma Kurulu tarafından katılımcı bir süreçle hazırlanmıştır.[164]

Bu çalışmanın amacı ise mahallenin sorunlarını mahalleli ile birlikte belirlemek, kentlilik – mahallelilik bilinci oluşturmak, değişik grupların fiziksel planlama sürecine katılımını sağlamaya dönük mekanizmalar geliştirmek, uygulamaların sürdürülebilirliği için yasal ve kurumsal düzenlemeleri başlatmak olarak ortaya konmuştur.

Bu amaçlar doğrultusunda belirlenen hedefler ise afete dayanıklı çevre ve yapı stoğu oluşturmak, sağlıksız yapılaşmanın etkilerini belirlemek ve önlemek, açık alan kullanımına dönük düzenlemeler yapmak, yerel grupların etkin katılımını sağlamak gibi konulardan oluşmaktadır.

Yukarıda amaç ve hedefleri sıralanan Demetevler projesi en önemli konu olarak tüm yerel grupların planlama sürecine katılımını ve kentle bütünleşmesini ele almaktadır. Sürdürülebilir kentsel gelişme bağlamında ele alındığında ise kent bütününden gelen kararlardan yoksun olması nedeniyle parçacı bir yaklaşımın olduğu görülmektedir. Oysaki bu ölçeklerdeki çalışmaların sürdürülebilir kent planı kapsamında proje birimlerine dönüştürülen çerçeve alanlar olarak ele alınıp, katılımcı sürecin parçası olması gerekmektedir. Bununla birlikte, üst ölçekli bir çerçeve planın olmayışı bu projenin başarısızlığı olarak şüphesiz değerlendirilemez. Sonuç olarak söz konusu proje katılımcılığı ön plana çıkarması ve bunu doğrudan somut uygulamalara aktarması açısından önem taşımaktadır.

[164] Y. TOKMAN, vd., *op.cit.,* s.158

Alt ölçekli örnek çalışmalardan ikincisini ise Urfa'da sürdürülebilir bir mahalle konulu fikir projesi oluşturmaktadır.

Bu çerçevede proje, Urfa'ya kırsal alanlardan gelen göçmenler için tasarlanmıştır. Proje işsizlik, konut sıkıntısı, enerji kullanımı, beslenme ve kent yaşamına uyumsuzluk gibi sorunlara sürdürülebilir tasarımlar yoluyla yanıt bulmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda projenin söz konusu amaca ulaşmak için öngörmüş olduğu ölçütler ise şunlardan oluşmaktadır; doğal kanalizasyon yöntemleri, atıkların yeniden kullanımı, kolay yaya ulaşımı, yerinde üretim ve tüketim sonucu doğal olarak en aza inecek motorlu araç kullanımı, güneş ısıtması, doğal aydınlatma ve serinleme gereksinimi için doğal enerji kullanımı, su sakınımı, kümelenmiş yapılar, ortak mekan ve eylemler yoluyla toplum bilincinin geliştirilmesi, ucuz, kolay yapı teknikleri ve iş olanaklarının geliştirilmesi ile ekonomik sürdürülebilirlik.[165]

Yukarıda genel çerçevesi tanımlanmış olan bu projenin sürdürülebilir kentsel gelişme ilkelerini benimsediği görülmektedir. Demetevler örneğinde olduğu gibi bu türden alt ölçekli projelerin başarıya ulaşmasının temel koşulu şüphesiz sürdürülebilir kent planlarına dayanması zorunluluğudur. Bununla birlikte bu fikir projesi sürdürülebilirliğin somut olarak nasıl uygulanabileceğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Sonuç olarak incelenen tüm örneklerden ortaya çıkan tablo ülkemizde yasal ve kurumsal yapısı olmadığı için sürdürülebilir kent planlarının gerçekleştirilemediği olgusudur. Bununla birlikte sürdürülebilirliği temel alan plan türleri açısından da en önemli sorun, sürdürülebilirlik ilkesinin soyut ve felsefi düzeyde kalması olarak gözükmektedir. Öte yandan söz konusu çalışmaların bazıları, Adıyaman eko kent planında olduğu gibi soyut olan sürdürülebilirlik ilkelerini somuta indirgemeye çalışmaktadırlar. Bu durumun ülkemiz açısından en önemli ve umut verici yönü sürdürülebilirlik hedefinin, kent planlarında yer alması zorunluluğu anlayışının yerleştiğinin göstergesi olmasıdır.

[165] S. ERYILDIZ, *op.cit.,* s.154

Bu bağlamda üçüncü bölümün son kısmında ülkemizde sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanması için en önemli kent büyüklüğü olan orta ölçekli kentlere dönük olarak bir kent planlama yöntemi önerisi yapılmıştır.

3.3. Bir Kent Planlama Yöntem Önerisi

Kent bilim disiplini kentlerin gelişmesine, değişmesine ve gelecekte alacağı biçime varmasını sağlayan ve bu bağlamda, kentlerin fiziksel, toplumsal, ekonomik ve çevresel gereksinimlerinin giderilmesi ve sorunlarının çözümü için politikalar, eylemler ve öneriler olarak sıralanabilecek uygulama araçları ortaya koyan bir bilim dalıdır. Bu çerçevede kent planlama da bu uygulama araçlarının tamamının bütüncül bir biçimde ele alındığı ve kentsel gelişmenin yönlendirildiği çerçeveyi oluşturan bir kavramdır.

Bununla birlikte kent planlaması süreci içerisinde kentsel gelişmenin düzenli olabilmesi için gerek kentteki çıkarların gerekse de sektörlerin birbirileri ile uyuşturulması bir başka deyişle "toplu çıkarlar adına tek tek çıkarların kısıtlanması"[166] yer almaktadır. Bu bağlamda, "her birinin çok farklı belirleyeni olan toplumsal süreçlerin mekansal sonuçlarıyla ilgilenen ve bu sonuçları denetim altına almaya çabalayan kent planlaması, bu yönüyle de teknokratik sayılabilecek bir içeriği de beraberinde taşır."[167]

Böyle bir tanıma ve işleve sahip olan kent planlamasının, sayılan amaçlarına ulaşabilmesi için planlama olgusunun ortaya çıkmasından beri belirli yöntemler uygulanmaktadır.

Bu bağlamda şehir ve bölge planlaması konularında önemli bir yeri olan Patrick Geddes, 1904 tarihli City Development kitabında temel fikir olarak "tedaviden önce "teşhis" ilkesini benimsemiş ve sorunların çözümünün öncelikle nüfus, çevresi ve faaliyetler arasındaki karmaşık karşılıklı etkileşimin teşhis ve tanınmasına bağlı olduğunu savunmuştur.

[166] O. IŞIK, *op.cit.,* s.377
[167] *Ibid.,* s.377

Bu görüş doğrultusunda ise sonradan karar verme kuramı ile geliştirilmiş olan orijinal survey – analiz planı ise şu sıralamadan oluşmaktadır;[168] Amaç, Hedefler, Tasvir etme, Plan (genelleme), Seçenekler, Değerlendirme, Uygulama – gerçekleştirme.

Geddes'in ortaya koymuş olduğu bu süreç çerçevesinde günümüze dek planlamanın geleneksel yöntemi ise sırasıyla; sorunun tanımlanması – veriler ve değerlerin toplanması ve analizi – seçeneklerin ortaya konması – seçenekler arasından seçim / karar ile plan üretilmesi ve uygulama aşamalarından oluşmaktadır. Bu çerçevede aşağıdaki şekil genel anlamda planlama sürecini anlatmaktadır.

Şekil 15. Planlama Süreci

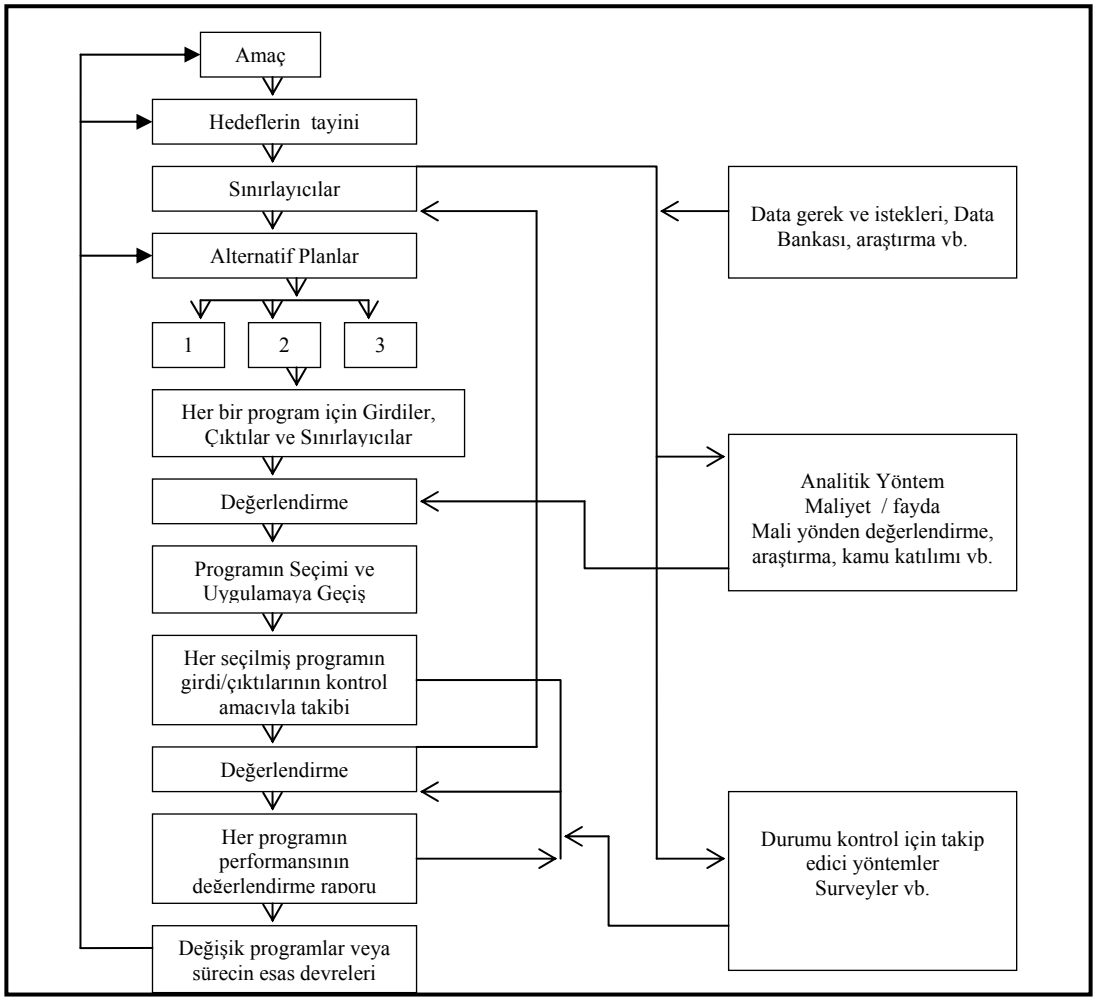

Kaynak: ---------, **Şehircilik**, İTÜ Kütüphanesi, Sayı:1317, İTÜ Matbaası, İstanbul, 1985, s.22

[168] ----------,1985, **Şehircilik**, *op.cit.,* s.23 (kitabın Hande Suher tarafından hazırlanmış olan kavramsal açıklamalar bölümü)

Yukarıdaki şekil 15'te belirtilen planlama sürecinin analiz, seçenekler arasından seçim ve planın formüle edilmesi aşamaları planlamanın başarıya ulaşması sürecinde üzerinde önemli durulan temel aşamaları oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, planlamanın ilk aşamasında verilerin toplanması işlemi yapılmaktadır. Bu veriler ise genel olarak 5 başlık altında incelenmektedir. Bunlar; fiziki, ekonomik, sosyal, yasal ve çevresel başlıklardan oluşmakta ve seçeneklerin üretilmesi sürecinde, ham olan bu veriler, türlü yöntemlerle analiz edilerek kullanılabilecek bilgilere dönüştürülmektedir.

Kentsel gelişim için farklı seçeneklerin üretilmesi ile bunlar arasından seçim yapılması diğer bir aşamayı oluşturmaktadır. Bu çerçevede seçenekler arasında seçim yapabilmek için genelde 3 ayrı yöntem izlenmektedir. Bu seçenekler ile yöntemleri özet olarak sırasıyla; *maliyet – fayda analizi*, ekonomik yaklaşımlı ve faydayı maksimize etme amacına dönük; *denge levhası yöntemi*, maliyet ve faydalar üretici ve tüketici için ayrı ayrı hesaplanmakta, her bir faydanın para veya başka metrik birimle ölçülmesi gerekmektedir; *amaçlara erişim matrisi*, maliyetlerin projenin gerçekleştirilmesinde, bakım ve işletiminde kullanılan mal ve hizmetlerin değeri olarak alındığı, faydanın ise proje ile meydana gelecek ürünler ve hizmetler olarak saptandığı bir yöntemdir.[169]

Bu aşamadan sonra ise seçeneklerden en uygunu seçilir ve buna göre planlama kararları kesinleştirilir ve plan uygulama sürecine hazır hale getirilir.

Sonuçta özetle denilebilir ki, kent planlama süreci, hazırlık, planlama ve uygulama evrelerinden oluşmaktadır.

Ülkemiz açısından olaya bakıldığında, kent planlama sürecinin klasik yöntemi kabul ettiği görülmektedir. Bununla birlikte planlamayı başarısızlığa götüren ise bu yöntemin kabul edilmiş olması değil, ülkemizde, iç ve dış dinamiklerce sürekli olarak planlamadan kaçmayı teşvik eden bir sistemin kurulmuş olmasıdır. İşte bu

[169] *Ibid.,* s.102 – 106

nedenle bu klasik yöntem bile, belirli dönemlerin haricinde, tam olarak uygulanamamıştır. Türlü nedenlerle ya planın hazırlık evresi geçiştirilmiş, ya plan seçenekleri üretilmemiş, ya üretilen seçenekler hep bir zümrenin faydasına biçimlendirilmiş ya da planın en önemli evresi olan uygulama sürecinde izleme ve kontrol için denetim mekanizmaları kurulamadığı için planlar bürokratik işlemler olarak kalmıştır.

Bununla birlikte, mevcut planlama süreci yerleşmelerin fiziksel yapısı ve arazi kullanım planlaması boyutunda kalmaktadır. İşte böyle bir planlama yaklaşımı da bürokratik, zaman alıcı ve durağan olmaktan öteye gidememektedir. Öte yandan bu planlama yaklaşımında halk katılımı sağlanmamış, toplumun birçok kesimi planlama sürecinin dışına itilmiş, fiziksel bakışı ağır bastığı için de kentsel gelişmeyi yönlendiren sektörel süreçlerden uzaklaşmıştır

Bu nedenlerden dolayı, var olan planlama paradigmasının dışında, ülke gerçekleri ile tutarlı yeni bir planlama anlayışı geliştirilmelidir. Bununla birlikte, "planlamanın küçültülerek, işlerin piyasalara teslim edilmesi gerektiği yargısı terk edilmeli, yaşamın sürdürülebilmesi için farklı bir yaklaşımla, akılcı ve planlı toplumlara geçmek"[170] gerekmektedir.

Öte yandan yukarıda söz edilen klasik planlama süreci ile bilimsel araştırma sürecinin eşleştiği görülmektedir (bkz. Şekil 16). Şöyle ki bilimsel yöntem ile planlama süreci karşılaştırıldığında, planlama sürecinin, bilimsel yönteme uygun olduğu görülmektedir.

[170] ----------, **Yeni İmar Kanununa Doğru**…, *op.cit.,* s.42

Şekil 16. Bilimsel Yöntem ile Planlama Sürecinin Karşılaştırılması

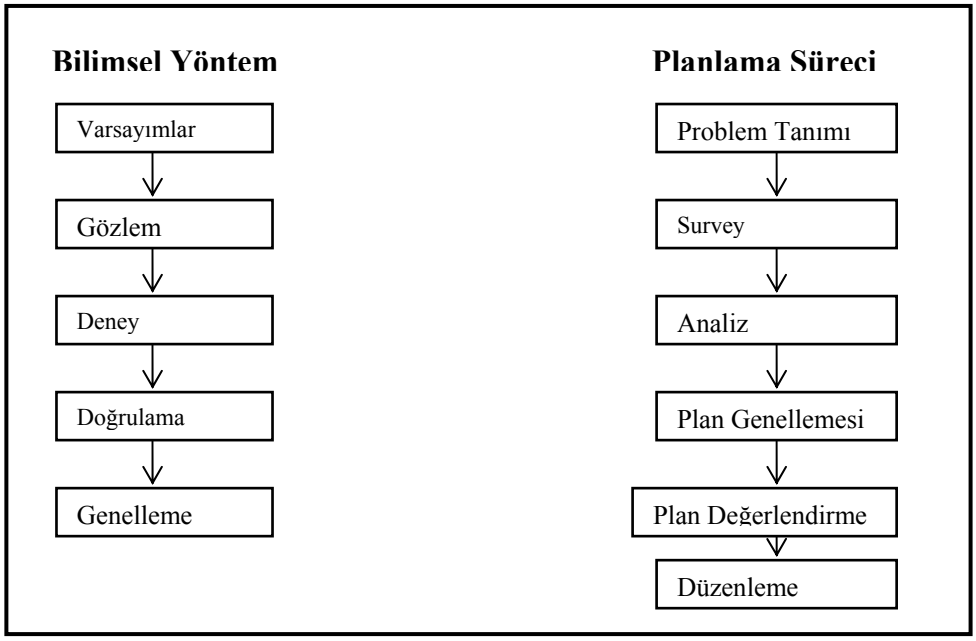

Kaynak: ---------, **Şehircilik**, İTÜ Kütüphanesi, Sayı:1317, İTÜ Matbaası, İstanbul, 1985, s.21

Bu doğrultuda yapılmış olan bu tez çalışmasında orta ölçekli kentlere dönük olarak önerilecek olan kent planlama yöntemi, bilimsel olan mevcut yöntemin bir tekrarından ibaret değildir. Bir başka deyişle bilinen gerçeklerin yeniden vurgulanması çabası içinde olunmayacaktır. Bunun yerine önerilecek yöntem, bu bilimsel sürece uygun olmakla beraber, klasik yöntemin aşamalarında planlama sürecini belirleyen araçların yeniden tanımlanmasından oluşmaktadır.

Çünkü günümüzün değişen koşulları mevcut yöntemin yeni araçlarla tanımlanması zorunluluğunu doğurmuştur. Özellikle ağırlıklı olarak çevresel kaygılarla biçimlenmiş olan sürdürülebilir gelişme ve buna paralel olan sürdürülebilir kentsel gelişme kavramları, planlama yöntemine ancak söz konusu araçların yeniden tanımlanabilmesi ile girebilecektir. Öte yandan, SG ve SKG bu bağlamda önerilecek olan yöntemin ana dayanak noktasını da oluşturacaktır.

Bu çerçevede yöntemin temeli, sürdürülebilir gelişmenin tabanını, sürdürülebilir kentlerin fikirlerini kapsamaktadır. Bu bağlamda, söz konusu yöntem ile sürdürülebilir kentsel gelişmede ulaşılmak istenilen amaçları, katılımı, denetimi ve ayrıntılı bir plan yerine uygulamaya dönüştürülebilecek bir çerçeve planı içeren bir

sistem hedeflendiği gibi, esnek, göstergeler üzerine dayanan ve eylemselliği ön plana çıkaran bir plan tipi ortaya konmak istenmektedir.

Bu bağlamda önerilen yöntem SG politikalarına dayanmaktadır. SG'nin kent planlamasına dönük politika alanları ise doğal kaynaklar, enerji, ulaşım, arazi, hava ve su kalitesi, katı atık yönetimi, kırsal alan, doğal habitat ve bio-çeşitlilik, ekonomik gelişme ve yapılı çevre konularından oluşmaktadır.[171]

Öte yandan sürdürülebilir gelişme doğrultusunda yöntem; Sürdürülebilir gelişmenin soyut varlığını, uygulamaya döndüren; Sürdürülebilir gelişmenin nihai bir ürün olmadığından hareketle, kentsel gelişme için, kentle birlikte yaşayan bir çerçeve oluşturan; Uzun zaman dilimine sahip olan; Ekonomik, sosyal ve çevresel değerleri bütüncül hale getiren niteliklere sahiptir.

Yukarıda tanımlanan niteliklere sahip olan yöntem aşağıdaki şekide gösterilen 4 boyutu kapsamaktadır;

Şekil 17. Önerilen Yöntemin 4 Boyutu

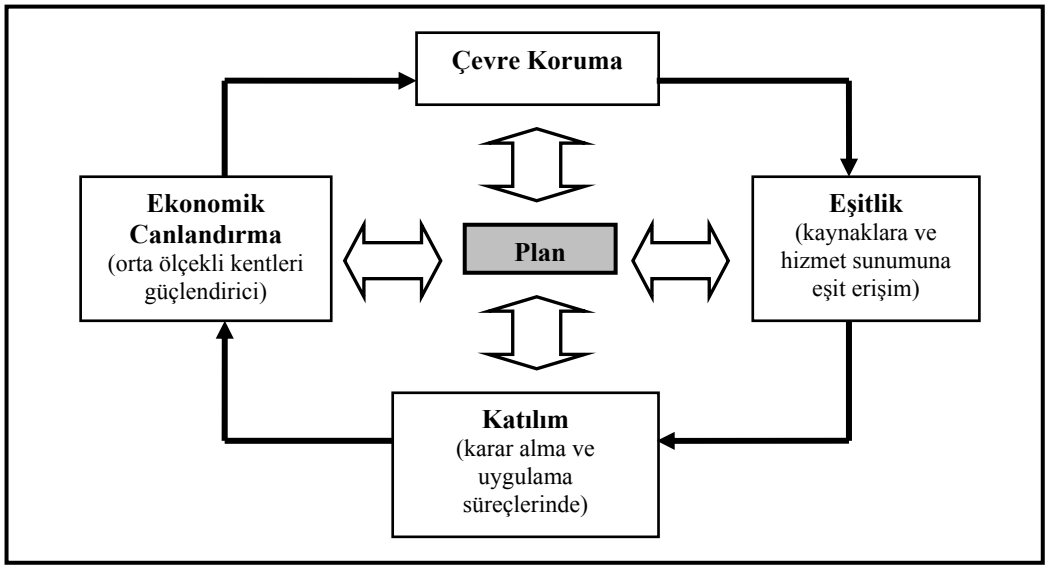

Kaynak: özgün çalışma

Bununla birlikte, yöntemin yapısal kurgusu ise kentsel gelişme ile sürdürülebilir bir gelişme yaratılabileceği öngörüsünden hareketle, orta ölçekli kentlere dönük olan 4

[171] Sürdürülebilir gelişmenin politika alanlarında detaylı bilgi için bkz. Bölüm 1, sayfa 101, Tablo 6

önemli boyut üzerine oturtulmuştur. Bu çerçevede söz konusu boyutlar gelişme süreci, çevresel ve toplumsal eylemler, mekansal çerçeve ve zamanlamadan oluşmaktadır.

Bu bağlamda, gelişme süreci boyutunda, orta ölçekli kentler, ülkenin sürdürülebilir gelişmesi çerçevesinde ele alınmakta ve ülkesel planlama hiyerarşisi içerisine oturtulmaktadır. Bu yaklaşımın temel gerekçesi ise ülke düzeyinden gelen politika araçları sonucunda yapılı çevrenin oluştuğu gerçeğidir.

Çevresel ve toplumsal eylemler boyutunda ise, orta ölçekli kentlerin potansiyellerini harekete geçirerek, çevresel, sosyal ve ekonomik gerilimlerden uzak, kaynakları koruyan, sosyal bütünleşmeyi destekleyen ve ekonomik yapabilirliği arttıran ve bunları tek bir potada eriterek kentsel gelişmeyi yönlendiren bir yapı öngörülmektedir.

Mekansal çerçeve boyutunda ise kentsel gelişmenin bütüncül bir kentten tek tek yapılara dek uzanan yönü vurgulanarak, kent planının çerçeve bir plan niteliği ile özel ve kamusal projeler eliyle oluşturulması ve böylece komşuluk düzeyine kadar inen, mekansal eşitsizliği ortadan kaldıran bir yapı oluşturulması hedeflenmektedir.

Son olarak zamanlama boyutu ise, üretilen kent planlarının uygulama sürecinde kısa, orta ve uzun dönemli zaman aralıkları ortaya koymayı öngörmekte ve planların izlenmesine, değerlendirilmesine ve yeniden gözden geçirilmesine bu zaman aralıklarının bir çerçeve yapıyı oluşturması hedeflenmektedir.

Boyutları ve yapısı böylece tanımlanan, orta ölçekli kentlere dönük, sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanmasını olanaklı kılacak kent planlama yöntemi önerisinin ülkemiz gerçeklerinden hareketle oluşturulan amaçları ise aşağıda sıralanmıştır;

- Yalın ve somut bir SKG çerçevesi sunmak,
- Kentlileri sürdürülebilir gelişme doğrultusunda bilinçlendirmek,

- Kentsel gelişme sürecinde çerçeve bir rehber olmak ve karar sürecini düzenlemek, özel veya kamu projelerinin oluşturulmasını sağlamak,
- Kentsel yayılmanın önüne geçerek, doğal, tarihi, kültürel çevrenin korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak, doğal yaşama alanlarını ve biyolojik çeşitliliği korunmak ve gerektiği hallerde koruma zonları oluşturmak
- Uzun dönemli, stratejik, bütüncül ve esnek bir planlama oluşturmak,
- Kompakt kent formu doğrultusunda mekanın en üst düzeyde ve karışık işlevli kullanımını sağlamak,
- Tüm çıkar grupları için asgari ortak noktaları belirlemek, bu bağlamda sosyal eşitliği sağlamak
- Kentsel hizmetlerden toplumun tüm kesimlerinin faydalanmasını kolaylaştıracak politikalar izlemek,
- Geniş düzeyde katılımcılığı sağlamak, planlamanın hem karar verme hem de uygulama sürecinde katılımı sağlayarak tüm kentlileri sorumlu kılmak ve böylece kentsel bilincin oluşmasına ve sosyal bütünleşmenin sağlanmasına yardım etmek,
- Gösterge, süreklilik, izleme ve değerlendirme süreçleri yoluyla planların uygulanmasını sağlamak,
- Orta ölçekli kentlerin ekonomik gizil güçleri ve yenilikçi nitelikleri doğrultusunda, kentlerin ekonomik yapabilirliğini arttırıcı plan kararları üretmek,

Bu çerçevede yöntemin önemli bir başka yönünü de, kent planlaması için tanımlanacak araçlar oluşturmaktadır. Bu araçların, yöntem ile yapılmak istenilenlerin somutlaştırılmasında rolü büyüktür. Bu bağlamda bu araçlar ve amaçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 36. Yöntemin Araçlar ve Amaçlar Seti

Temel Alanlar	Araçlar	Özel Amaç	Genel Amaç
Politika oluşturma	Kentsel sürdürülebilirlik göstergeleri	Kentin sürdürülebilirlik doğrultusunda durumunu analiz etmek,	Kentin sürdürülebilirlik doğrultusunda zayıf ve güçlü yönlerini ortaya koyarak, bunları diğer alanlar ile ilişkilendirip, kentin üst ölçekli kararlara da uygun olan stratejisini, gelecek öngörüsünü ve ana görevini belirlemek
	Veri Bankası	Kentsel gelişmeyi ilgilendiren tüm alanlarda veri depolamak	
	Ekolojik Haritalar	CBS sistemi yardımı ile kentin ekolojik haritasını çıkarmak	
	Katılım	Halkın kentin sorunları ve geleceği hakkındaki önerilerini belirlemek	
Planlama	Arazi Kullanım	Karışık kullanım ve kompakt kent formu oluşturma	Kentsel eylem alanlarına müdahale ile kentin sürdürülebilir kentsel gelişmesini olanaklı kılmak
	Bütüncül Ulaşım	Toplu taşımaya öncelik verme, otomobilden bağımsız alternatif türleri bütünleştirme	
	Konut Alanları	Yoğun ve kentsel hizmetler ile erişimin yüksek olduğu, komşuluk birimlerinden oluşan konut dokusu	
	Çevre ve Altyapı	Kentsel yayılmayı önleme, doğal kaynakları koruma, geri dönüşüm sistemi temelli, kentsel atıkların kirlilik oluşturmamasını sağlama	
	Ekonomi	Kentin ekonomik canlandırılmasını sağlama, mülkiyete saygılı olma, kamu kaynaklarını geliştirme	
	Enerji	Kentsel olarak kullanılan enerji türünde alternatif ve yenilenebilir enerji kaynaklarını düzenleme	
Karar Verme	Stratejik ÇED	Çerçeve planın kamu – özel alan projelerinin çevresel değerlendirmesini yapmak	Kent planlarının sürdürülebilir gelişmeyi sağlaması
	Sürdürülebilirlik Matrisi	Çerçeve planın kentsel gelişmeye dönük kamu – özel projelerinin değerlendirilmesi ve öncelik sırasının belirlenmesi	
	Kamu Katılımı	Halkı sorumlu kılmak ve kentlilik bilinci oluşturmak	
Eğitim	Kamuya Açık toplantılar	SKG için bilinçlendirme	Halka SKG yi benimsetme
	Bilgilendirici dokümanlar	SKG için bilinçlendirme	
Katılım	Toplantı, konferans vb.	Planlamanın her sürecine katılımı sağlamak	Planlamanın her sürecine katılımı sağlamak
İzleme - Değerlendirme	Dönemsel Sektörel İzleme Matrisleri	Kısa, orta ve uzun dönemlerde plan uygulamalarının ilerlemesinin ölçülmesi, planın toplumdan gelen geri dönüşler ve genel durumdaki değişimlere koşut olarak yeniden ele alınmasını sağlama	Çerçeve planın etkinliğini arttırmak, hem esneklik sağlamak hem de planın sürekli değişmesinin önüne geçmek

Kaynak: özgün çalışma

Bu çerçevede önerilen yöntemin aşamaları ise sırasıyla; kenti tanıma, ortak gelecek öngörüsü ve stratejiler geliştirme, çerçeve plan bünyesinde eylem planları oluşturma, uygulama, izleme ve planın güncellenmesi basamaklarından oluşmaktadır.

Bu çerçevede orta ölçekli kentlere dönük sürdürülebilir kent planı için önerilen yöntemin akış şeması aşağıda çıkarılmıştır.

Şekil 18. Yöntem Önerisi Akış Şeması

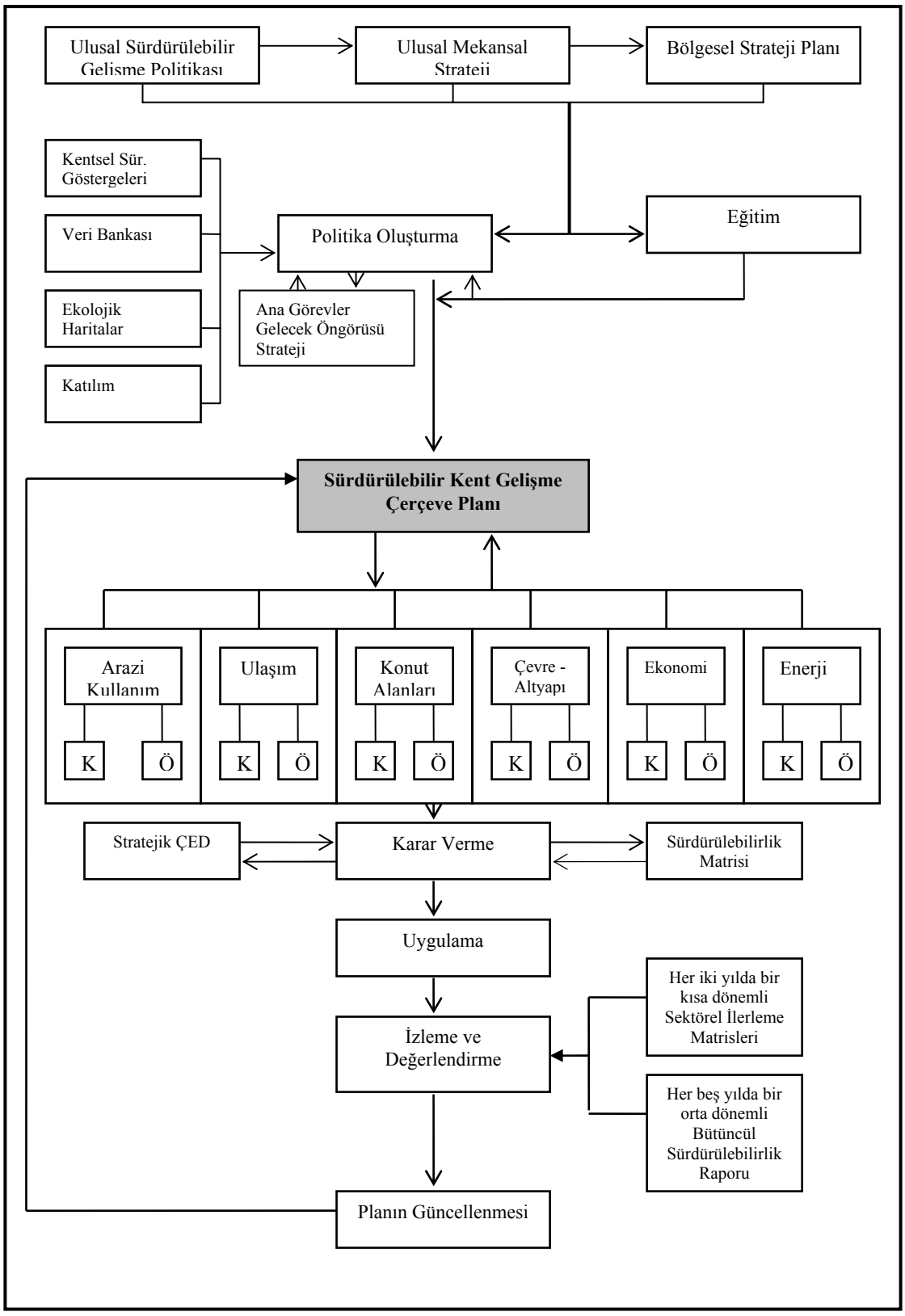

Kaynak: özgün çalışma

Akış Şeması ile ilgili kavramsal açıklamalar;

- (K) ve (Ö) ile gösterilenler n sayıdaki kamu veya özel proje alanlarını ifade etmektedir.
- Kentsel sürdürülebilirlik göstergeleri, kentin sürdürülebilirlik doğrultusunda mevcut durumunu ortaya koymaktadır. (bkz. Ek -1)
- Ekolojik Haritalar, coğrafik bilgi sistemleri kullanılarak kentin tüm çevresel bilgi tabanının oluşturulması amaçlanmaktadır.
- Sürdürülebilirlik Matrisi, kamu ve özel proje alanlarının öncelik sırasının saptanmasında, (bkz Ek -5) Stratejik ÇED ise bunların çevresel değerlendirmesinin yapılmasında kullanılmaktadır.
- Sektörel İlerleme Matrisi, planlama yönteminin zamanlama yapısal çerçevesine uygun olarak iki yıllık sürelerle, plan kararlarının sektörler bazında ilerleme sürecini belirlemek ve gerçekleşme düzeyini saptamak amacıyla yapılmaktadır.
- Bütüncül Sürdürülebilirlik Raporu, planlama yönteminin zamanlama yapısal çerçevesine uygun olarak beş yıllık sürelerle, plan kararları ile yaşanan gelişmelerin, sürdürülebilirlik çerçevesinde değerlendirmesini amaçlamaktadır.

Yukarıda akış şeması gösterilen yönteme göre öncelikli olarak ülkesel düzeyde sürdürülebilir gelişme politikalarını ve buna dayalı olarak ülke mekansal stratejisinin ve bölge stratejilerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, ülke mekansal strateji planında tüm orta ölçekli kentlere dönük olarak ülke gelişmesi sürecinde belirli roller yüklenmelidir. Buna göre hazırlanacak bölge strateji planlarında ise kentin yakın çevresinde ilişkide bulunduğu yerleşmelerle birlikte nasıl bir ana stratejiye sahip olacağı ortaya konmalıdır.

Diğer yandan halkın sürdürülebilir kentsel gelişme doğrultusunda bilinçlendirilmesi de ülkemiz açısından son derece önem taşımaktadır. Bu nedenle üst ölçekli politikalarla biçimlenen eğitim yöntemi şema içerisinde yer almaktadır. SKG

doğrultusunda bilinçlendirilen halkın politika oluşturma sürecinde daha etkin olacağı beklenmektedir.

Bu bağlamda çerçevesi üst politikalar ile çizilen sürdürülebilir kentsel gelişmeyi ele alan bu yöntemde, politika oluşturma süreci önemli bir yer tutmaktadır. Bu süreçte, kentsel sürdürülebilirlik göstergeleri, veri bankaları, ekolojik haritalar ve halk katılımı gibi araçlarla kentin sorun ve olanaklarını ele alan ana politikalar ve buna dayalı olarak kentin ana görevleri, gelecek öngörüsü ve stratejisi oluşturulmaktadır.

Daha sonra ise bu doğrultuda sürdürülebilir kent gelişme çerçeve planı oluşturulmaktadır. Bu çerçeve plan, konut alanı, arazi kullanım, çevre vb. gibi eylem alanlarını içeren ve bu eylem alanlarında kamu ve özel proje ortaklıkları kurulabilmesine olanak sağlayan başka bir deyişle projeler üretilmesini kolaylaştıran bir planlama türüdür.

Öte yandan, çerçeve plan bünyesinde oluşturulan bu "n" sayıdaki projeler bir bütün olarak ele alınmakta ve kararların verilmesi sürecinde, bu projelerin sürdürülebilirlik matrisi ile kent için öncelik sırası belirlenmekte ve stratejik ÇED ile bu projelerin çevresel etki değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Bu değerlendirmeler sonucu karar verilen projelerin uygulama aşamasına geçilmektedir. Uygulama sürecinin en önemli boyutunu ise izleme ve değerlendirme süreci oluşturmaktadır. Bu bağlamda uygulanan projelerle gelinen noktayı saptayabilmek için, sektörler düzeyinde iki yılda bir sektörel ilerleme matrisleri uygulanacak ve ilerleme süreci değerlendirilecektir. Ayrıca kente dönük olarak da tüm alanlar için her beş yılda bir bütüncül sürdürülebilirlik raporu hazırlanacak ve kentin sürdürülebilirlik sürecinde geldiği aşama ortaya konacaktır.

Son olarak ise bu izleme ve değerlendirme sürecinden çıkacak sonuçlara göre çerçeve planın ve "n" sayıdaki projelerin güncellenmesi yapılacak ve böylece kentin sürdürülebilir kentsel gelişme sürecinde ilerlemesi sağlanacaktır.

SONUÇ

Kentleşme olgusu ülkesel gelişim açısından iki biçimde ele alınabilir. Bunlardan ilki, çarpık, düzensiz, sağlıksız gibi sıfatlarla pekiştirilen ve ülke gelişimi sürecinde ekonomik anlamda ülkeye ağır yükler yükleyen kentleşme biçimidir. İkincisi ise ülke gelişmesinin motoru olan, gelişmeye yük değil, tersine onu destekleyen kentleşme biçimidir.

Sanayileşme, gelişme ve kentleşme arasındaki ilişkinin türü önce kentleşmeyi oluşturmuşsa da, sonradan kentleşme tüm süreçlerin itici gücü haline gelmiştir. Nitekim bu konuda "kentleşmenin gelişmenin bir sonucu değil, fakat kalkınmayı başlatacak bir manivela olabileceği"[172] gibi görüşler de bulunmaktadır.

Bu bağlamda, ülkemiz açısından bakıldığında maalesef ilk türde bir kentleşme biçiminden söz etmek mümkündür. Ülkemizde bugün yaşanmakta olan kentsel kaynaklı sorunlar, özellikle büyük kentlerin içinde bulunduğu güç durumlar ülkesel düzeyde bir gelişmeyi desteklemekten çok uzaktadır. Hatta kentleşmenin bu yönünün ülkenin mali kaynaklarının önemli bir kısmının harcanmasına neden olduğu için gelişme önünde engel teşkil ettiği de bir gerçektir.

Olaya sürdürülebilir gelişme çerçevesinden bakıldığında da farklı bir durum söz konusu değildir. Aslında sürdürülebilir gelişmenin sağlanacağı başka bir deyişle sürdürülebilir gelişmenin en önemli aracı olması gereken kentleşme süreci, ülkemiz açısından bunun önündeki en önemli engeldir.

Kentleşmenin böyle bir engel olmasının arkasında yatan nedenler arasında ise ülkemizde üst düzeyde bir kentleşme politikasının olmayışı, kentleşmenin sürekli olarak büyük kent odaklı olması ve bunun açıkça teşvik edilmesi ve desteklenmesi, kentleşmenin gelişmeyi sağlayacak önemli bir araç olduğu bilincinden uzak olunması ve temel politika eksikliğinden kaynaklanan, dış müdahaleler eliyle biçimlenen bir kentleşme sürecinin yaşanması olarak sıralanabilir.

---

[172] İhsan SEZAL, **Şehirleşme**, Alternatif Üniversite Yayınları, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1992,; içinde A. ÖZER, *op.cit.,* s.53

Bu çerçevede yukarıda sıralanan, ülkemizdeki mevcut sistemlerin sürdürülebilir gelişmeyi sağlamadan uzak kaldığı, kentlerin ve çevrelerinin bugün içinde bulunduğu durumdan da kolayca anlaşılabilmektedir.

Bununla birlikte sürdürülebilir gelişmenin sağlanması için ekonomik, çevresel ve toplumsal süreçlerin birbiri ile bütünleştirilmesi ve bunlardan oluşacak bütünün somut gerçekliklere dönüştürülmesi gerekmektedir. İşte bu noktada sürdürülebilir kentsel gelişme, mekansal yönüyle sürdürülebilirliğin soyut hedeflerinin somuta dönüştürüldüğü çerçeveyi oluşturmaktadır.

Öte yandan ülkemiz açısından bakıldığında büyük kent odaklı kentleşme süreci ile sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanamayacağı, bu kentlerin çevrelerini sürekli yok ederek genişlemeleri, sosyal ayrışmanın körüklenmesi, ekonomik yönden de uluslararası sermayeye eklemlenme çabaları sonucu kentsel mekanlarının meta haline gelmesi gibi nedenlerden dolayı bir gerçektir. Bununla birlikte bu türden kentlerin sürekli olarak sorunlu biçimde genişlemeleri onların ülke ekonomisinden aldığı payları giderek arttırmakta, yatırımların bu kentler çevresinde konumlanmasına neden olmaktadır. Böyle bir durumda şüphesiz ülke ölçeğinde zaten var olan bölgesel gelişmişlik farklılıklarını arttırdığı gibi mekansal kutuplaşmayı da körüklemektedir.

Bu nedenle, sürdürülebilir kentsel gelişme için orta ölçekli kent büyüklüğü tanımlanmıştır. Çünkü bu kentlerin gerek çevresel, gerek sosyal gerekse de ekonomik yapıları, büyük kentlere oranla sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanmasında önemli kolaylıklar sağlamaktadır.

Öte yandan bu kentleri sürdürülebilecek kılan en önemli aracı da kent planlaması oluşturmaktadır. Günümüzdeki mevcut yöntemler ile başarıya ulaşılamadığı kentsel gelişmenin durumundan izlenebilmektedir. İşte bu tez çalışmasında, özelde bu kentleri genelde de ülke mekanını sürdürülebilir kılacak olan yöntem ortaya konmuştur.

Ancak gerek ileri sürülen bu yöntemin başarıya ulaşılabilmesinin koşulu ile ilgili gerekse de ülke mekanının sürdürülebilir kılınması ile ilgili çözüm önerileri aşağıda sıralanmıştır.

- Öncelikli olarak ülkemizin yıllardır eksikliğini yaşadığı en önemli konu mekansal düzeyde üst politikalardan yoksun olmasıdır. Bu bağlamda bu sorunun çözümü için şöyle bir çerçeve önerilmektedir.
    - Ulusal Sürdürülebilir Gelişme Planı
    - Ulusal Mekansal Strateji Planı
    - Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme Planları

- İkinci olarak, yukarıda tanımlanan plan araçları ile hedeflenen şey devasa büyük kentler yaratmak olmamalı, onun yerine orta ölçekli kent merkezlerinin desteklendiği bir politika izlenmelidir. Bu çerçevede ülkemizde orta ölçekli kentler belirlenmeli ve ekonomik gelişme sürecinde, ulusal mekansal strateji planında tek tek bu kentler için temel stratejiler ve görevler belirlenmelidir. Böylece ülke düzeyinde bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasında ve büyük köylerin yaratılmasının önüne geçilmesi sürecinde büyük aşama kaydedileceği öngörülmektedir. Öte yandan tez çalışmasında yapılmaya çalışılan orta ölçekli kent sınıflaması bu bağlamda kullanılabilir ve öncelikli olarak bu kentler üzerinden politikalar oluşturulmaya başlanabilir.

- Öte yandan, yerleşmelerin kademelendirilmesi gerçekleştirilmeli, bu çerçevede planlama türlerinin bu kademeleri yansıtmaları sağlanmalıdır. Bu bağlamda ülkemizdeki kentsel yerleşmelere dönük olarak bu tez çalışması içerisinde öngörülen sınıflama kullanılabilir. Bu bağlamda ülkemizdeki kentsel yerleşmeler; metropoliten kentler, büyük kentler, orta ölçekli kentler ve küçük kentler olarak ele alınabilir. Planlama sürecinde ise plan türleri bu yerleşmeler açısından özelleştirilmelidir.

- Bu çerçevede yeni kentlerin kurulmasındansa mevcut orta ölçekli kentlerde sürdürülebilir kentsel gelişme doğrultusunda kentsel müdahalelerde bulunularak, kaynakların bu doğrultuda kullanılması gerekmektedir. İşte bu noktada söz konusu kentsel müdahalelerin tamamı sürdürülebilir kent gelişme çerçeve planı bünyesinde ele alınmalıdır. Bu tez çalışması içinde önerilen yöntemle uygulanabilecek olan bu planlama çalışması ile orta ölçekli kentlerin sürdürülebilir kılınacağına inanılmaktadır.

- Bununla birlikte diğer kentsel büyüklükler için de, önerilen bu yöntem belirli değişiklikler yapılarak kullanılabilir. Büyük kentler için politika oluşturma süreci zenginleştirilip, kentsel kademeler dahil edilebilir veya küçük kentler için kentsel gelişmenin hızına bağlı olarak yöntemin sonunda öngörülen izleme yöntemleri sadeleştirilebilir ya da süreleri uzatılabilir. Yine benzer biçimde büyük veya metropoliten kentlerde sürdürülebilir kentsel gelişme çerçeve planı içerisinde yer alan eylem alanları yerleşmenin ölçek ve özelliğine göre arttırılabilir, tersine küçük kentlerde ise bunlar azaltılabilir. Sonuçta önerilen bu yöntem üzerinde yapılacak değişiklilerle diğer kentlere de uygun hale getirilebilir.

- Başka bir yönden, bu yöntemin başarıya ulaşmasının en önemli koşullarından birisini ise şüphesiz yönetimsel süreç oluşturmaktadır. Bu bağlamda yöntemin uygulanması mutlaka yerel yönetimler eliyle oluşturulmalıdır. Bununla birlikte kent düzeyinde ortaklıklara açıklık, katılımcılık, bütüncüllük, esneklik, hakçalık ve sosyal eşitlik gibi ilkeler üzerine kurgulanan bu yöntemin uygulanmasında da yerel yönetimlerin iyi yönetim ilkesi çerçevesinde eşitliği sağlayan, kurumsal kapasiteyi geliştiren, şeffaf olan ve katılımcılığı her aşamada ön planda tutan bir yönetim anlayışını benimsemeleri gerekmektedir.

- Öte yandan yöntemin arkasındaki en önemli dayanağı ise yasal çerçeve oluşturmalıdır. Bu bağlamda ülkemizde, ulusal mekansal strateji planı ile de ilişkili olan ve özünde kentleşmeyi düzenleyen yeni bir yasaya

kavuşturulması gerekmektedir. Böyle bir yasa imarcılık anlayışından uzak olmalı, sürdürülebilir kentsel gelişmeyi ön plana alarak geliştirilmelidir. Ayrıca yeni kentleşme yasasının çok detayda olan yapılar ile ilgili kısımları sürdürülebilirlik doğrultusunda belirlenecek olan bazı standartlar eliyle çözülebileceği için yasal çerçeve içerisinde ayrıca ele alınması gerekmemektedir. Üstelik yapılar ile ilgili çerçevenin sürdürülebilir kentsel gelişme doğrultusunda kentsel kimliklerin ön plana çıkarılması için her kente dönük olarak, o kentin özgün nitelikleri doğrultusunda biçimlenmesine olanak sağlayacak standartlar biçiminde oluşturulmasının ayrıca yararlı olacağı da başka bir gerçekliktir.

- Son olarak ise ülkemizdeki kent planlama hiyerarşisinde yer alan tüm plan kademelerine eleştirel bir gözle bakılması gerekliliği son derece önemlidir. Sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde bu eleştirel yönde şüphesiz çevresel bir bakış açısını gerektirmektedir. Öte yandan yöntemde önerilmiş bulunulan araçlar setinin ülkemizin özgün dinamikleri doğrultusunda ele alınıp yeniden formüle edilmesi gerektiği de bir gerçekliktir. Çünkü gelişmiş olan ülkelerde geçerli olan sürdürülebilir kentsel gelişme içeriğinin gelişmekte olan ülkelerde başkalaşım gösterme olasılığı çok yüksektir. Bu bakımdan yöntemin başarıya ulaşabilmesinde bu araçlar setinin düzenlenmesinde dikkatli davranılması da gerekmektedir.

Sonuç olarak bu tez çalışmasının, ülkemiz açısından kent planlama anlayışında yeni olan sürdürülebilir kentsel gelişme kavramının ortaya konulması açısından önemi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu tez çalışması içerisinde önerilen kentsel büyüklerin belirlenmesi, genel planlama çerçevesi ve sürdürülebilir kentsel gelişme için yöntem önerisi soyut olan sürdürülebilirlik olgusunu somuta indirgeyerek uygulama için bir çerçeve oluşturacağı ve daha sonraki bilimsel çalışmalar için kaynak oluşturabilecektir.

ÖZET

Ülkemizde günümüz kentlerinin önündeki en önemli sorunların arasında çevresel değerlerin tahrip edildiği bir büyüme, sosyal ve mekansal kutuplaşmanın yaşanması ile birlikte ekonomik sorunlar yer almaktadır. Ayrıca kentleşmenin yönünün büyük kentlere odaklanması da bu sorun alanlarındaki olumsuzlukları en üst düzeye çıkarmaktadır. Bu bakımdan günümüzdeki büyüme eğilimi ve büyük kent odaklı bir yerleşme deseni ile kentlerin sürdürülebilir bir gelişmeyi gerçekleştiremeyecekleri bir gerçektir.

Bu bağlamda ülkemiz açısından kentsel düzeyde sürdürülebilir gelişmenin sağlanması ancak sürdürülebilir gelişme için önemli avantajları olan orta ölçekli kentlerin geliştirilmesi ile olabilecektir. Öte yandan kentsel gelişmeyi yönlendiren en önemli araç olan kent planlamasında da sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde orta ölçekli kentlere dönük bir yöntemin tanımlanması gerekmektedir.

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde sürdürülebilirlik kavramı ile buna paralel olarak gelişen sürdürülebilir kentsel gelişme kavramı ele alınmış ve sürdürülebilir kentsel gelişmenin soyut ve felsefi olan yönünün somutlaştırılması için kent planlama ve kent makro formu ile olan ilişkisi ortaya konmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise sürdürülebilir gelişmenin en kolay sağlanabileceği öngörülen orta ölçekli kentin tanımlaması yapılmış, bu kentlerin farklı boyutlarda, sürdürülebilirlik çerçevesinde, avantaj ve dezavantajları saptanmıştır. Bu yolla tezin sonunda önerilecek kent planlama yönteminin orta ölçekli kentlere dönük sürdürülebilir gelişme çerçevesi ortaya konmuştur.

Üçüncü bölümde ise dünyadaki orta ölçekli kentlerde uygulanan kent planlama yöntemleri değerlendirilmiş ve soyut olan sürdürülebilirlik hedeflerinin ne ölçüde ve hangi yöntemlerle somutlaştırıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca ülkemiz üzerinde de kapsamlı bir inceleme yapılarak, Türkiye'de orta ölçekli kent büyüklüğü ortaya

konmaya çalışılmış, kent planlamayı biçimlendiren yasal çerçeve ve planlama geleneği sürdürülebilirlik doğrultusunda eleştirilmiştir. Bununla birlikte mevcut sistemin çevresel duyarlılık yönü de ele alınmış ve son olarak sürdürülebilirlik hedefli olan farklı planlama örnekleri incelenmiştir. Öte yandan tüm bu saptamaların ışığında orta ölçekli kentlere dönük sürdürülebilir bir kent planlama yöntem önerisi de bu bölümde geliştirilmiştir.

Sonuçta ise önerilen yöntemin başarıya ulaşmasındaki koşullar ülkesel düzeyi de içine alacak biçimde belirlenmiş ve çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: sürdürülebilir gelişme, sürdürülebilir kentsel gelişme, yaşanabilirlik, orta ölçekli kent, kent planlama

A PROPOSAL OF AN URBAN PLANNING METHOD FOR THE MEDIUM SIZED CITIES WITHIN THE FRAMEWORK OF SUSTAINABLE URBAN DEVELOPMENT

ABSTRACT

Most important contemporary problems of the cities in our country are the economic problems with social and spatial polarisation and growth leading deteoriation of environmental values. Also, focus of urbanisation on large cities increase negative aspects of these problems. In this respect, it seems not possible to maintain sustainable development of cities with the current growth trends and large city oriented settlement pattern.

In this sense, maintaining sustainable development at the urban level can be possible with the developing the medium sized cities that have advantages over sustainable growth in our country. On the other hand, a new methodology for medium sized cities in the framework of sustainable urban development has to be defined in the framework of urban planning tool as an important element for orienting urban development.

In this respect, in the first part of sustainable development concept and concept of sustainable urban development is held out and relations of sustainable urban development with urban planning and urban macroform in order to perception of intangible and philosophical sides of sustainable urban development.

In the second part of the study, definition of "medium sized city" as the best laboratory for he sustainable development is given and advantages and disadvantages of these types of cities concerning sustainable development is given. By this way, a framework of an urban planning method for the sustainable development of medium sized cities is achieved.

In the third part of the study, urban planning methods applied to medium sized cities in the world is evaluated and perception degree and methods of intangible sustainability aims is defined. Furthermore, with the comprehensive research on Turkey, scale of medium sized cities is defined and legal apects of planning and planning tradition is criticised in terms of sustainability. Besides environmental sensitivity of the existing planning system is held and sustainability oriented various planning examples are analysed. In light of these explanations, urban planning proposition for the sustainable development for medium sized cities is developed in this part.

In the conclusion part, conditions for the success of proposed method are criticised concerning existing national conditions and some propositions are given.

Keywords: Sustainable development, urban sustainable development, livability, medium sized cities, urban planning.

KAYNAKLAR

- ALDSKOGIUS, Göran, "Urban Policy in The Structural Policy of the European Union", **CERUM**, Umea University, Centre for Regional Science, Cerum Working Paper, No.21, 2000.

- ANNEZ, Patricia, "Liveable Cities For The 21st Century", **Social Science and Modern Society**, 1998, May-June Sayı 98, s. 45–51.

- BANISTER, David, "Sustainable Urban Development and Transport – A Eurovision for 2020", **Transport Reviews**, 2000, C.20, S.1, s.113–130.

- BAYRAM, Ferhat, "Sürdürülebilir Kentsel Gelişme: Araçlar, Yaklaşımlar ve Türkiye", **Cevat Geray'a Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Yayınları: 25, Ankara, 2001, s.251–265.

- BLASSINGAME, Lurton, "Sustainable Cities: Oxymoron, Utopia or Inevitability", **Social Science Journal**, 1998, C. 35, S.1, s.1–13.

- BLOWERS, A., "Planning for A Sustainable Society", **Streetwise**, 1992, C.10, s.3-10

- BOLAY,J.C., RABINOVICH, A., "Intermediate Cities In Latin America Risk And Opportunities Of Coherent Urban Development", **Cities**, 2004, C.21, S.5, s.407-421.

- BOOKCHIN, Murray, **Kentsiz Kentleşme**, çev: Burak Özyalçın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul,1999.

- BRATTBAKK, I., DALE, B., "Patterns of Social Polarization in a Medium Sized City: Changes in Level of Living in Trondheim 1990-99", 2nd. International Conference in Critical Geography, August, Taegu, Korea, 2000.

- BREBBIA, R., MARTIN-DUQUE, J., WADHWA, L., W, **The Sustainable City II, Urban Regeneration and Sustainability**, WIT Pres, Boston, 2002.

- BREHENY, Michael, "Sustainable Development and Urban Form: An Introduction", **Sustainable Development and Urban Form**, ed: Michael Breheny, Pion Limited Press, London, 1992, s.1-23.

- BREHENY, Michael, "Urban Compaction: Feasible and Acceptible", **Cities**, 1997, C.14, S.4, p.209–217.

- BURGESS, Rod, JENKS, Mike, Compact Cities, Sustainable Urban Forms For Developing Countries, Spon Pres Taylor and Francis Group, London, UK, 2000.

- BURTON, Elizabeth, "The Compact City: Just of Just Compact", **Urban Studies**, 2000, C. 37, S.11, s.1969–2001

- CALTHORPE, Peter, **The Next American Metropolis: Ecology, Community and The American Dream**, Princeton Architectural Pres, New York, 1993.

- CAMPBELL, Scott, "Green Cities, Growing Cities, Just Cities? Urban Planning and the Conradictions of Sustainable Development", **Journal of the American Planning Association**, 1996, C.62, s.296–312

- CASTELLS, Manuel, "The Informational Mode of Develeopment and the Restructuring of Capitalism", **Readings in Urban Theory**, ed. S. Fainstein, S.Campell, Blackwell Publishing, 1996, s.72–101.

- CASTELLS, Manuel, **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Cilt 1 Ağ Toplumunun Yükselişi**, çev: Ebru Kılıç, 1. baskı, Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık, İstanbul, 2005.

- CERİTLİ, İ., **Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma Sürecinde Optimum Kent Ölçeğinin Önemi ve Türkiye Örneği**, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Mahalli İdareler ve Yerel Yönetimler Bilim Dalı, İstanbul, 2000.

- CHIESURA, A., "The Role of Urban Parks for the Sustainable City", **Landscape and Urban Planning**, 2004, C. 68, s.129–138.

- CORNELIUS, Wayne, A., TRUEBLOOD, FELICITY, M., **Latin American Urban Research**, Sage Publications, London, 1975.

- ÇEÇENER, Besim, **İmar Hukuku ve Kentleşme Sürecindeki Olumsuzluklar**, 1. Baskı, TMMOB Mim. Odası İst. Büyükkent Şb. – Arşiviniz İçin Dizisi, Özdil Basımevi, İstanbul, 2000.

- ÇETİNER, Ayten, "Ülkemizde İmar Planlama Eylemlerinin Yirmibeş Yıllık Gelişimi", **Şehirciliğin Son 25 Yılı Semineri**, 22–25 Ekim 1984, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1984, s.75–78.

- ÇINAR, Tayfun, "Dünya Kenti ve Toplumsal Kutuplaşma (İstanbul Dünya Kenti Olmalı mı?)", **Tartışma Metinleri**, No.12, Ankara, 1998.

- ÇUBUK, Mehmet, "21. Yüzyılda Beşerileşmiş Ve Sürdürülebilir Şehircilik İçin Düşünceler", **Kentsel Çevre ve Sürdürülebilirlik Paneli**, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Kentsel Araştırma ve Geliştirme Merkezi, 16 Mayıs 2000.

- DELLADETSIMA, Pavlos, "What Prosoects for Urban Policy in Europe?", **City**, 2003, C. 7, S.2, s.153–167.

- DEMİRAL, Berkan, "Sürdürülebilir Kentler ve Bölge", **Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler – Riskler ve Fırsatlar**, 7-9 Kasım 2005, 8. Dünya Şehircilik Günü, 29. Kolokyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası, İTÜ Mim.Fakültesi, ŞBP Bölümü, Ed: Özhan ERTEKİN, Cenkler Matbaacılık, İstanbul, 2005, s.251-260.

- DOGAN, M., & KASARDA, "The Metropolis Era", **A World Of Giant Cities**, 1988, C. 1, S.10-18.

- DOĞAN, Ali Ekber, **Birikimin Hamalları – Kriz, Neo-liberalizm ve Kent**, Don Kişot Yayınları, Akademi 04, İstanbul, 2002.

- DOUGILL, Andrew, REED, Mark, **Participatory Indicator Development for Sustainable Natural Resource Management**, Research Provided Republic of Bostwana, University of Leeds, 2002.

- DRAKASIS-SMITH, David, "Third World Cities: Sustainable Urban Development", **Urban Studies**, 1995, C.32, S.4-5, s.659-677.

- DRAKASIS-SMITH, David, "Third World Cities: Sustainable Urban Development II, Population, Labour and Poverty", **Urban Studies**, 1996, C.33, S.4/5, s.673–701.

- DRAKASIS-SMITH, David, "Third World Cities: Sustainable Urban Development III, Basic Needs and Human Rights", **Urban Studies**, 1997, C.34, S. 5/6, s.796–825.

- DUBEN, Alan, EMREALP, Sadun, **Urban Management Development**, IULA-EMME Yayını, İstanbul, 1993.

- DURU, Bülent, "AB Kentsel Politikası ve Türkiye Kentleri Üzerine", **Mülkiye**, 2005, C. 29, S.246, s.59–75.

- DURAN, M., DEMİRER, G.N., TORUNOĞLU, E., "Sürdürülebilir Kalkınmanın Sürdürülemezliği – Johannesburg Zirvesinin Hatırlattıkları Ya Da Egemen Kalkınma Anlayışının Eleştirisi", **Çevre ve Mühendis Dergisi**, 2003, S.23–24, s.34-36.

- EKE, F., ÖZDEMİR, N., VAROL, Ç., ÜÇER, A.G., ÖZER, N., "Yeni Yüzyılda Orta Ölçekli Kentlerin Gelişme Olanakları: Kastamonu Örneği", **Geleceği Planlamak**, Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu, 6-8 Kasım 2000, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ünal Ofset, Ankara, 2001, s.124-134.

- EMREALP, Sadun, **YG 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı**, IULA-EMME Yayını, 2. baskı, Birmot Matbaası, 2005.

- ERBAY, Yusuf, "Habitat Nedir?", **Türk İdare Dergisi**, 1996, Yıl 68, S.410, s.102–108.

- ERCOŞKUN, Y., Özge, "Sustainable City Plans Against Development Plans", **G.Ü. Fen Bilimleri Dergisi**, 2005, 18 (3), Ankara, s. 529-544

- ERDER, Sema, **İstanbul'a Bir Kent Kondu – Ümraniye**, 1. baskı, İletişim yayınları 354, Memleket Dizisi 2, İstanbul, 1996.

- ERENÇİN, Arif, "Avrupa Birliği, Yerel Demokrasi ve Kent Planlaması", **Avrupa Birliği Süreci ve Planlama**, 25. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, 7–9 Kasım 2001, TMMOB Şehir Plancıları Odası – ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Özkan Matbaacılık, Ankara, 2002, s. 337–343.

- ERSOY, Melih, "İmar Planlarının Kademelenmesi ve Farklı Ölçeklerdeki Planlar Arasındaki İlişki", **Mekan Planlaması ve Yargı Denetimi**, der: Melih Ersoy, Çağatay Keskinok, Yargı Yayınevi, Ankara, 2003, s.36–44.

- ERTÜRK, Hasan, "Sürdürülebilir Kentler", **Yeni Türkiye Habitat II Özel Sayısı**, Mart-Nisan 96, Yıl 2, S. 8, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Ankara, 1996, s.174–178.

- ERYILDIZ, Semih, **Çevreyi Geliştirici Kentleşme**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Kent ve Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara. 1994.

- FAINSTEIN, Susan, CAMPBELL, Scott, **Readings in Urban Theory**, Blackwell Publisher, Cambridge, 1996.

- FINCO, A., NIJKAMP, P., "Pathways to Urban Sustainability", **Journal of Environmental Policy & Planning,** 2001, C.3, s.289-302.

- FISHMAN, Robert, "20. Yüzyılda Kent Ütopyaları: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier", **20. Yüzyıl Kenti**, derleyen ve çeviri: Bülent Duru, Ayten Alkan, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s.107–126.

- FRENKEL, Ammon, "The Determinants Of Urban Density – The Israeli Case", The 42nd Congress of the European Regional Science Association, Dortmund, August 27–31, Germany.

- GERAY, Cevat, **Belediye Kurulmasında Uyulacak Ölçütler ve Yöntem**, Türk Belediyecilik Derneği – Konrad Adenauer Vakfi, Ankara, 2000.

- GLASSON J., "Regional Planning and the Environment: Time for a SEA Change", **Urban Studies**, 1995, C. 32. S.4-5, s.713-731.

- GOODLAND, R., "The Concept of Environmental Sustainability", **Annual Review of Ecology and Systemaics**, 1995, Vol.26, s.1-24.

- GÖKÇEN, Tankut, "Kent Planlamada Çok Katmanlı Arazi Kullanım Kararları ile "Compact" Kent Formu Arayışı", **Şehircilikte Reform**, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokyumu, Mart 2004, TMMOB Şehir Plancıları Odası – Mersin Üniversitesi, Kardelen Ofset, Ankara, 2004, s.271–279

- GÜLER, Çağatay, ÇOBANOĞLU, Zakir, **Konut Sağlığı**, T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No:10, 1. baskı, Aydoğdu Ofset, Ankara, 1994.

- GÜNEŞ, Muharrem, **Yerel Gündem 21 "Ulusal" Kentlerden "Küresel" Köylere**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2004.

- GÜRPINAR, Ergun, **Çevre Hukukunda Ekolojik Denge Kavramı ve Bu Dengenin Korunması,** İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Hukuku, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1988.

- GÜRSEL, Yücel, "Eko-Kent? Bir 21. Yüzyıl İkilemi, Dosya: Sürdürülebilirlik ve Mimari", **Mimar.ist Dergisi**, 2002, Yıl 2, S. 6, Güz 2002, s.57-60.

- HALL, Peter, "The European City: Past and Future", The European City: Sustaining Urban Quality of Life Conference, 24–28 April 1995, Copenhagen, Denmark, 1995

- HANNA, Kevin, "Planning For Sustainability", **Journal of The American Planning Association**, 2005, C.71, S.1, Winter 2005, s.27–40

- HAMAMCI, Can, "Kent, Zengin Gettolar, Yerel Yönetimler", **Ada Kentliyim Dergisi**, 1996, S. 5.

- HARVEY, David, **Postmodernliğin Durumu**, İkinci baskı, çev: Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.

- HAUGHTON, Graham, "Developing Sustainable Urban Development Models", **Cities**, 1997, C.14, S.4, s.189-195.

- HAUGHTON, Graham, "Searching for the Sustainable City: Competing Philosophical Rationales and Process of "Ideological Capture" in Adelaide, South Australia", **Urban Studies**, 1999, C. 36, S. 11, s.1891–1906.

- HEALEY, P., "Collaborative Planning in a Stakeholder Society", **Town Planning Review**, 1998, C.69, s.1-21.

- HENDERSON, Vernon, "Medium Size Cities", **Regional Science and Urban Economics**, 1997, C. 27, s.583–612.

- HINDERINK, Jan, TITUS, Milan, "Small Towns and Regional Development: Major Findings and Policy Implications from Comparative Research", **Urban Studies**, 2002, C.39, S.3, s.379–391.

- HOLDEN, Erling, "Ecological Footprints and Sustainable Urban Form", **Journal of Housing and the Built Environment**, 2004, C.19, s.91–109.

- HULL, Angela, "Spatial Planning", **Cities**, 1998, Vol.15, No.5, p.327–335.

- HUKKINEN, Janne, "Sustainable Indicators for Anticipating the Fickleness of Human-Environmental Interaction", **Environmental Management and Health**, 2003, C.10, S.3, s.177–191.

- IŞIK, Oğuz, "Kentsel İttifaklar ve Kent Planlaması**", Kent, Planlama, Politika, Sanat – Tarık Okyay Anısına Yazılar,** derleyen: İlhan Tekeli, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara, 1994, cilt 2, s:375–391.

- İSBİR, Eyüp, **Şehirleşme ve Meseleleri**, Geliştirilmiş 2. baskı, Gazi Büro Yayınları, Ankara, 1991.

- JACOBS, M., **The Green Economy**, Pluto Press, London, UK, 1991.

- JENKS, M., "Sustainable Urban Form in Developing Countries", **Compact Cities: Sustainable Urban Forms for Developing Countries**, ed:Mike Jenks ve Rod Burgess, Spon Pres, London, 2000, s.1-6.

- JOSEPH, Jaime, "Sustainable Development and Democracy in the Megacities", **Development In Practice**, C.11, S. 2-3, May 2001, s.218-231.

- KAYGALAK, Sevilay, "Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/ Demirtaş Mahallesi Örneği", **Praksis**, 2001, S. 2, s.124–172.

- KAYASÜ, Serap, "Yeni Planlama Paradigması ve Kurumsallaşma Süreçleri Üzerine", **Planlama**, TMMOB ŞPO Yayını, 2003, S. 2002/4, s:52–55.

- KELEŞ, Ruşen, "Nüfus, Çevre ve Kentleşme", **Nüfus, Çevre ve Kalkınma Konferansı**, 13-14 Kasım 1997, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Yayın No. 124, Önder Matbaa, Ankara, 1997, s.79-91.

- KELEŞ, Ruşen, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, 2. baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998.

- KELEŞ, Ruşen, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, 4. Basım, Cem Yayınevi, Ankara, 2000.

- KELEŞ, Ruşen, **Kentleşme Politikası**, 8. Basım, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004.

- KELEŞ, Ruşen, HAMAMCI, Can, **Çevre Politikası**, 5. Basım, İmge Kitabevi, Ankara, 2005.

- KELLOGG, W., A., "Nature's Neighborhood: Urban Environmental History and Neighborhood Planning", **Journal of American Planning Association**, 2002, C.68, s.356-370.

- KEYDER, Çağlar, "İstanbul'u Nasıl Satmalı?", **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**, İkinci baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 1996, s.94–106.

- KONGAR, Emre, **21. Yüzyılda Türkiye**, 2. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.

- KONVITZ, Joseph, "Global Cities and Economic Growth", **The OECD Observer**, S. 290, 1994, s.31–35.

- LIVINGSTONE, Ian, "Observations, London: A Sustainable City?", **Area**, 2001, C.33, S.1, s.77–106.

- LOW, N., "Planning for Social and Ecological Sustainability", Research School of Social Sciences, Australian National University, s.1-34

- LYNCH, Kevin, "Metropol Modelleri", **Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi**, , çev: Emre Azizlerli, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 3. basım, sayı 8, 1997, s.97–111.

- MACLAREN, W., Virginia, "Urban Sustainability Reporting", **Journal of The American Planning Association**, 1996, C.62, S.2, Spring 96.

- MALBERT, Björn, "Participatory Approaches to Sustainable Urban Development: Reflections on Practice in Seattle, Vancauver and Waitakere", **Planning Practice & Research**, 1998, C. 13, S. 2, s.183–189.

- MALER, Karl, MALER, Göran, "Environment, Powerty and Economic Growth", **Annual World Bank Conference on Development Economics**, Washington, 1997, s.251–257.

- MEGA, Voula, "*Our City, Our Future: Towards Sustainable Development In European Cities*", **Environment and Urbanization**, 1996, Vol. 8, No.1, April, p.133–154

- MEGA, Voula, PEDERSEN, Jorn, **Urban Sustainability Indicators**, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin, Ireland, 1998**.**

- MENGİ, Ayşegül, KELEŞ, Ruşen, **İmar Hukukuna Giriş**, İmge Kitabevi, 1. baskı, Ankara, 2003**.**

- MENGİ, Ayşegül, ALGAN, Nesrin, **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme – AB ve Türkiye Örneği**, 1. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003.

- NAESS, Peter, "Urban Planning and Sustainable Development", **European Planning Studies**, 2001, Vol. 9, No. 4, s. 503–523.

- NEWMAN, Peter, "Ecologically Sustainable Cities: Alternative Models and Urban Mythology", **Social Alternatives**, 1994, C. 13, S. 2, s.2–21.

- NEWMAN, Peter, "Sustainability and Cities: Extending The Metabolism Model**", Lanscape and Urban Planning**, 1999, C. 44, p.219–226.

- NIJKAMP, Peter, **Handbook of Regional and Urban Economics**, ed. Peter Nijkamp, Elsevier Science Publishers, Amsterdam, 1986.

- NIJKAMP, P., PEPPING, G., "A Meta- Analytical Evaluation of Sustainable City Initiatives", **Urban Studies**, August 1998, s. 1481-1500.

- OKTAY, Derya, "Kuzey Kıbrıs'ta Yöresel Mimarinin Geleneklerinden Çağdaş ve Duyarlı Çevrelere – Sürdürülebilirlik Bağlamında Planlama ve Tasarım", Dosya: Sürdürülebilirlik ve Mimari, **Mimar.ist Dergisi**, 2002, C. 2, Sayı 6, s.67-71.

- ORALALP, Füsun, Çiçekoğlu, "İyi Yönetim ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Adaylığı" **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 2002, C. 1, Sayı 2, Bahar 2002, s.121–131.

- ÖZCAN, Koray, YENİCE, Serhat, "Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Sürecinin Kentsel Form Üzerindeki (olası) Etkileri: Konya, Türkiye Örneği", **Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler – Riskler ve Fırsatlar**, 7–9 Kasım 2005, 8. Dünya Şehircilik Günü, 29. Kolokyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası, İTÜ Mim. Fakültesi, ŞBP Bölümü, Ed: Özhan ERTEKİN, Cenkler Matbaacılık, İstanbul, 2005 s.273-281.

- ÖZER, Ahmet, **Kentleşme ve Yerel Yönetimler**, Ürün Yayınları, Şahin Matbaası, Ankara, 2000.

- PINFIELD, R., "Beyond Sustainability Indicators", **Local Environment**, 1996, C. 1, S.2.

- QUAID, Allison, "The Sustainability Inventory: A Tool to Assist US Municipalities Advance Towards Sustainability", **Local Environment**, 2002, C.7, S.4, s.447–453.

- RICHARDSON, H.W., BAE, C., H., BAXAMUSA, M., "Compact Cities in Developing Countries", **Compact Cities: Sustainable Urban Forms for Developing Countries**, ed:Mike Jenks ve Rod Burgess, Spon Pres, London, 2000.

- ROO, Gert de, MILLER, Donald, **Compact Cities and Sustainable Urban Development, Urban Planning and Environment Association**, Ashgate Publishing Company, Burlington, USA, 2000.

- ROTMANS, J., VAN ASSELT, M., VELLINGA, P., "An Integrated Planning Tool For Sustainable Cities", **Environmental Impact Assesment Review**, April-May 2000, special ıssue.

- SATTERTHWAITE, David, "Sustainable Cities or Cities That Contribute To Sustainable Development ?", **Urban Studies**, 1997, C. 34, S. 10, p. 1667–1691.

- SEASONS, Mark, "Indicators and Core Area Planning: Applications In Canada's Mid Size Cities", **Planning Practice and Research**, 2003, C.18, s: 63–80.

- SILVA, Antonio, BRONDİNO, Nair, LİMA, Renato, **A Comparison Of Accessibility Measures In A Medium Sized City Of A Developing Country,** Sao Paulo State Univesity, Sao Paulo, Brazil, 2000.

- SÖKMEN, Polat, "Türkiye'de Son 25 Yıllık Kent Planlamasının Dayandığı Kavramların ve Değerlerin Eleştirel Bir Yorumu", **Şehirciliğin Son 25 Yılı Semineri**, 22–25 Ekim 1984, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, s.69–73.

- STEADMAN, P., "Some Doubts About The Compact City: Experiments with an Urban Land Use, Transport and Energy Model", COST C4 Final Conference, 1998.

- SUHER, Hande, **Şehircilik**, İTÜ Rektörlüğü Yayın No:1572, İTÜ Mim. Fak. Baskı Atelyesi, İstanbul, 1996.

- SUHER, Hande, "İmar Planı Yerine Çevre Duyarlı ve Koruma Amaçlı Kent Planlaması", Dosya: Sürdürülebilirlik ve Mimari, **Mimar.ist Dergisi**, 2002, C. 2, S. 6, s.57-60.

- ŞENGÜL, H., Tarık, **Kentsel Çelişki ve Siyaset**, Demokrasi Kitaplığı, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayını, Kros Matbaacılık, İstanbul, 2001.

- TAGLIAVENTI, Gabriele, **Medium-Sized Cities**, 2002, http://www.avoe.org (12.10.2005)

- TAO, Chi-Chung, HUNG Chia-Chi, "A Comparative Approach of the Quantitative Models for Sustainable Transportation", **Journal of the Eastern Asia Society for Transportation Studies**, 2003, C.5, s.3329–3344.

- TAYLOR, Peter, J., **Regionality In The World City Network**, UNESCO, Blackwell Publishing Ltd., Oxford, UK, 2004.

- TEKELİ, İlhan, "Türkiye'de Fiziksel Planlama Olayına Genel Bir Bakış", **Kent Planlaması Konuşmaları**, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara, 1991(b), s.1–9.

- TEKELİ, İlhan, "Habitat II'nin İçeriğinin Geliştirilmesi Üzerine Düşünceler", **Habitat II Konferansı Yazıları**, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara, 1996 (a), s.15–25,

- TEKELİ, İlhan, "Habitat II'nin Gündemini Oluşturan Temel Kavramların İrdelenmesi", **Habitat II Konferansı Yazıları**, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara, 1996 (b), s.25–41.

- TEKELİ, İlhan, "Birleşmiş Milletler Konferansları'nın Yapısal Sınırları, İç Gerilimleri, Konferanslar Arası İşbölümü ve Habitat II", **Habitat II Konferansı Yazıları**, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara, 1996 (c), s.41-64.

- TEKELİ, İlhan, "Yaşanabilirlik", **Habitat II Konferansı Yazıları**, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara, 1996 (d), s.65- 76.

- TEKELİ İlhan, "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması", **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık**, ed. Yıldız Sey, Türkiye İş Bankası ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, Numune Matbaası, İstanbul, 1998, s.1–25.

- TEKELİ, İlhan, **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, İmge Kitabevi, 1. baskı, Ankara, 2001.

- TEKİNBAŞ, Belma, "Plan Hiyerarşisi", **Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Belediyeler Dergisi**, Yıl:6, S.3, Ankara, 1992, s.11-13.

- THOMAS, D., FURUSETH, O., "The Realities of Incorporating Sustainable Development Into Local Level Planning: A Case Study of Davidson, North Carolina", **Cities**, 1997, C.14, S.4, p. 219-226.

- THORNS, David, **Kentlerin Dönüşümü**, çev: Esra Nal, Hasan Nal, Türkçe 1. baskı, Soyak Yayınları, Global Yayın Ajansı, İstanbul, 2004.

- TIMMER, C.P., "The Agricultural Transform", (der) Chenery H., Sirinivasa T.N., **Handbook of Development Politics**, Amsterdam, Elsevier Science Publications, 1991, s. 320.

- TOKMAN, Yıldız, ALTAY, D., KUT, B., "Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanmasına Yönelik Bir Araç Olarak Yerel Gündem 21 Hareketi", **Şehircilikte Reform**, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokyumu, Mart 2004, TMMOB Şehir Plancıları Odası – Mersin Üniversitesi, Kardelen Ofset, Ankara, s.153-159.

- TSENKOVA, Sasha, "Sustainable Urban Development In Europe: Myth or Reality", **Events and Debates**, Blackwell Publishers Ltd., USA, 1999.

- TSENKOVA, Sasha, **Urban Sustainability Progress and Challenges in Europe and North America,** UN Economic Commisison for Europe, January 2004.

- TUNCER, Mehmet, "Gelecek Yüzyılda Biyolojik Yaşam Odaklı Kültür Nasıl Oluşturulabilir? Kent Planlamasının Önemi", **Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu**, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2000

- TÜRKOĞLU, Kamutay, UZEL, Ahmet, "Son 25 Yılda Ülkemizdeki İmar Planlaması Eylemi Üzerine", **Şehirciliğin Son 25 Yılı Semineri**, 22–25 Ekim 1984, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1984, s.87–90.

- USLU, Orhan, "Ekonomik ve Ekolojik Uygulamalarda Sürdürülebilir Kalkınmanın Yeri", **Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması Tartışma Toplantısı**, 11–12 Aralık 1997, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Yayın No. 126, Önder Matbaa, Ankara, 1998, s.43–55.

- UYSAL, Yıldız, "*Uluslararası Platformda Çevre*", Dosya: Sürdürülebilirlik ve Mimari, **Mimar.ist Dergisi**, İstanbul, Yıl 2, Sayı 6, Güz 2002, s.44-46,

- ÜNSAL, Fatma, "Globalization and The Mid-Rank City: The Case Of Adana, Turkey", **Cities**, 2004, C. 21, S.5, s.439–449.

- VAN DIEPEN, Albertine, VOOGD, Henk, "Sustainability and Planning: Does Urban Form Matter?", **Int. J. Sustainable Development**, 2001, C. 4, S.1, s.59-74.

- VAN GEENHUISAN, M., NIJKAMP, P., "Sürdürülebilir Kenti Nasıl Planlamalı?", **Toplum ve Bilim Dergisi**, 1994, S. 64-65, s.129-140.

- WALZ, Rainer, "Development of Environmental Development Systems: Experiences From Germany", **Environmental Management**, 2000, C.25, S.6, s.613–623.

- WHITEHEAD, M., "(Re) Analysing the Sustainable City: Nature, Urbanisation and Regulation of Socio-Environmental Relations in the UK", **Urban Studies**, 2003, C.40, S.7, s.1183-1206.

- WOOD, Adrian, BRUFF, Garreth, "Local Sustainable Development: Land-use Planning's Contribution to Modern Local Government", **Journal of Environmental Planning and Management**, 2000, C. 43, S.4, s.519–539.

- WOYSETH-DUNIN, Halina, "Image – Making As A Step For The Master Plan Of A City In Norway", **Development of Kabul, Reconstruction and Planning Issues**, 10th Architecture&Behaviour Colloquim, 4-7 April 2004, Ed: Babar Mumtaz, Kaj Noschis, Imprimerie Chabloz S.A., Lausanne, Switzerland, 2005, s.119 – 124.

- YALÇINER, Özge, "Kent Yoksulluğu ve Kent Sistemleri", **Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama**, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası – Gazi Üniversitesi Müh.Mim. Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2002, s.199–214.

- YALKI, Turgut, "Sürdürülebilir Kent ve Bursa 2020 Çevre Düzeni Strateji Planı", **Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması Tartışma Toplantısı**, 11–12 Aralık 1997, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Yayın No.126, Önder Matbaa, Ankara, 1998.

- YAREN, Serap**,** Şehnaz, **Sağlıklı Kentleşme: Yaklaşımlar, Göstergeler ve Örnek Kent Bazında Karşılaştırmalı Analiz**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, 2002

- YAVUZ, Fehmi, **Şehirciliğimiz Hakkında Mukayeseli Raporlar**, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın no: 65–47, İskan ve Şehircilik Enstitüsü Yayınları, No:2, Yeni Matbaa, Ankara, 1956.

- YENİCE, Z., KESKİN, L., ERDOĞAN, A., "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Çevre ve Planlamaya İlişkin Politika ve Uygulamaların Sürdürülebilirlik Kavramı Çerçevesinde İrdelenmesi", **Avrupa Birliği Süreci ve Planlama**, 25. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, 7-9 Kasım 2001, TMMOB Şehir Plancıları Odası – ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Özkan Matbaacılık, Ankara, 2002, s. 267-282.

- YÖNET, A., N., YİRMİBEŞOĞLU, F., "Kentsel Projelerin Sürdürülebilirlik Potansiyellerinin Değerlendirilmesi: Sürdürülebilirlik Matrisi", **Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler – Riskler ve Fırsatlar**, 7-9 Kasım 2005, 8. Dünya Şehircilik Günü, 29. Kolokyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası, İTÜ Mim.Fakültesi, ŞBP Bölümü, Ed: Özhan ERTEKİN, Cenkler Matbaacılık, İstanbul, 2005, s.261-272.

- 1580 sayılı Belediye Yasası, 14.4.1930 gün ve 1471 sayılı Resmi Gazete.

- 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Yasa, 9.7.1984 gün ve 18453 sayılı Resmi Gazete.

- 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Yasası, 24.12.2003 tarih ve 25326 sayılı Resmi Gazete

- ----------, **Atina Antlaşması**, İmar ve İskan Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü, Sosyal Araştırma Dairesi, Çeviri Serisi, çev: Dr. Ayda Yörükan, Ankara, 1969.

- ----------, **Avrupa Kentsel Şartı**, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayın No: 10, Ankara, 1996.

- ----------, **Belediyelerle İlgili Mevzuat**, Yayın Danışmanı: Av. İbrahim Pınar, Seçkin Yayıncılık, 2006.

- ----------, Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı Stockholm Deklarasyonu, 1972.

- ----------, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II İstanbul Deklarasyonu, 1996.

- ----------, COMMISSION OF EUROPEAN COMMUNITIES (CEC), **Green Paper on the Urban Environment**, EUR 12902, Brussels, EC, 1990

- ----------, COMMISSION OF EUROPEAN COMMUNITIES (CEC), **European Spatial Development Perspectives: Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the Eurepean Union**, Luxembourg, 1999

- ----------, DPT, **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 1985

- ----------, DPT, **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 1989

- ----------, DPT, **Çevre Alt Komisyonu Raporu**, Ankara, 1997.

- ----------, DPT, **Türkiye Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı**, Düzeltilmiş İkinci Baskı, Ankara, 1999.

- ----------, DPT, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, hazırlayan: Bülent Dinçer, Metin Özarslan, Taner Kavasoğlu, Yayın No DPT: 2671, Ankara, 2003.

- ----------, DPT, **İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, hazırlayan: Bülent Dinçer, Metin Özarslan, Ankara, 2004.
- ----------, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Avrupa Bölge Ofisi, **Sağlıklı Şehirler Projesini Geliştirmek İçin Yirmi Adım**, Türkçe Tercüme, İstanbul, 1992

- ----------, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), **AVRUPA Uygulamalı Sağlıklı Kent Planlaması Avrupa Şehirleri Deneyimleri**, DSÖ Sağlıklı Kent Planlaması Şehir Faaliyet Grubu Raporu, Ed: Hugh Barton, Claire Mitcham ve Catherine Tsourou, Christensen Grafisk ApS, Kopenhag, Danimarka, 2003.

- ----------, **Urban Planning and Sustainable Development Report on HQE^{2}R Project**, ed:Katerina Charlot-Valdieu, Filippe Outrequin, financed by European Commission Community Research, evk4-CT-2000-00025, 2003.

- ----------, GAP, UNDP, IULA-EMME, **Adıyaman İçin Ekokent Planlama Yaklaşımı Geliştirme Projesi**, Taslak Final Rapor, Ankara, 2002

- ----------, "Habitat II Gündemi", çev: Doç.Dr. Hüner Şencan, **Yeni Türkiye Habitat II Özel Sayısı**, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Ankara, Yıl 2, Sayı 8,1996, s.25–34.

- ----------, HABİTAT II, "Urban Poverty: A World Challenge", **Recife International Meeting on Urban Poverty**, 17–21 March 1996, Recife, Brazil.

- ----------, **Intermediate Cities in Search of Sustainability**, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin, Ireland, 1996.

- ----------, İBBS hakkında 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu kararı, 22 Eylül 2002 gün ve 24884 sayılı Resmi Gazete

- ----------, İller Bankası Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğü, **Sivas Analitik Etütleri Kitabı**, 1967

- ----------, İller Bankası İmar Planlama Müdürlüğü, **Trabzon Analitik Etütleri Kitabı**, 1968

- ----------, **İmar Kanunu ve İlgili Mevzuat**, Yayın Danışmanı: Av. İbrahim Pınar, Seçkin Yayıncılık, 2006.

- ----------, Lancaster University, Department of Geography, "What's Happening In Sustainable Development?", **Environmental Geography**, Poster 2, 2001.

- ----------, **Macmillian Contemporary Dictionary**, ABC Yayınevi, İstanbul, 1993.

- ----------, **Medium Sized Cities In Europe**, ed: Voula Mega, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin, Ireland, 1997.

- ----------, Nüfus ve Hayat Kalitesi Bağımsız Komisyonu, **Geleceğe Özen**, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Yayın no.119, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, Önder Matbaa, Ankara, 1997.

- ----------, OECD, **OECD Environmental Strategy for the First Decade of the 21st Century**, 16 May 2001.

- ----------, OECD, International Conference on Sustainable Cities: Lİnking Competiveness with Social Cohesion, Draft Programme of Conference, 2005.

- ----------, "Sürdürülebilir Kalkınma", Dosya, **Çevre ve Mühendis Dergisi**, 2003, Sayı 23–24.

- ---------, **Şehircilik**, İTÜ Kütüphanesi, Sayı:1317, İTÜ Matbaası, İstanbul, 1985.
- ----------, T.C. Çevre Bakanlığı, **2. Çevre Şurası Çalışma Belgesi**, 28 Şubat – 2 Mart 1994, İstanbul, 1994.
- ----------, T.C. Çevre Bakanlığı, BM Kalkınma Programı, **Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Raporu**, 1.basım, ed: Sibel SEZER, Gürel TÜZÜN, MAS A.Ş., Ankara, 2002.
- ----------, T.C. Sağlık Bakanlığı, **Çocuk ve Sağlık**, ed: Prof. Dr. Çağatay Güler, T.C. Sağlık Bakanlığı Yayını, Ankara
- ----------, TÇSV (Türkiye Çevre Sorunları Vakfı), **Ortak Geleceğimiz**, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları, 3. Baskı, Önder Matbaa, Ankara, 1991.
- ----------, TÇV (Türkiye Çevre Vakfı), **Türkiye'nin Çevre Sorunları**, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Önder Matbaa, Ankara, 1995.
- ---------, **The Mid-Sized City: Exploring It's Unique Place in Urban Policy**, A Summary of the Rochester Conservation on Mid-Size Cities, November 2002, Rochester, USA, 2002.
- ----------, The President Council of Sustainable Development, **Sustainable America**, **A New Consensus**, February 96, HABİTAT II, İstanbul, 1996.
- ----------, **The Hannover Principles – Design For Sustainability**, prepared for EXPO 2000, William Mc Donough Architects press, Charlottesville, VA, 1998.
- ----------, TÜBA Raporları, **Türkiye İçin Sürdürülebilir Kalkınma Öncelikleri**, Ed: İlhan TEKELİ, TÜBA Raporları Sayı: 6, TÜBİTAK Matbaası, Ankara, 2002.
- ----------, TÜBA Raporları, **Yaşam Kalitesi Göstergeleri**, Yürütücü: İlhan TEKELİ, TÜBA Raporları Sayı: 1, TÜBİTAK Matbaası, Ankara, 2004.
- ----------, Türk Belediyeler Birliği – Konrad Adeneur Vakfı, **Kent Konseyleri ve Yerel Gündem 21**, Ankara, 2001.
- ----------, Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), **2000 yılı Genel Nüfus Sayım Sonuçları Kitabı**, 2001.
- ----------, **Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı**, BM İnsan Yerleşmeleri Konferansı Habitat II, İstanbul, 1996.
- ----------, UN Asia Leadership Forum On Sustainable Development For Cities, **Hong-Kong Declaration on Sustainable Development for Cities**, Hong-Kong SAR, China, 26.02.2004
- ----------, UNCHS, UNEP, **Sustainable Cities and Local Governance Report, A Sustainable City**, November 2000, s.2–12

- ----------, UN-DESA, UN-HABİTAT, **Background Report on Sustainable Human Settlements Development and Management**, prepared by Babar Mumtaz, Michael Walls, 12th Session of the Commission on Sustainable Development, 19-30 April 2004, New York, 2004.

- ----------, UN-HABITAT & UNEP, **Sustainable Cities Programme Report**, 2001.

- ----------, UN-HABITAT, **Think Piece: Achieving Sustainable Urbanization**, 12th Session of the Commission on Sustainable Development, 14–30 April, New York, 2004.

- ----------, **Yeni İmar Kanununa Doğru, Şehircilik, Planlama ve İmar Üzerine Yaklaşımlar Sempozyum Kitabı**, 18 Şubat 2005, TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi Yayını, Kardelen Ofset, Ankara, 2005

- ----------, World Health Organisation (WHO), **Towards A New Planning Process; A Guide to Reorienting Urban Planning Towards Local Agenda 21**, European Sustainable Development and Health Series:3, 1999.
-

- Asheville City Development Plan – 2025, preparing year 2002, http://www.ashevillecivicccenter.com/planning/plan2025/introduction.pdf (25.06.2006)

- Stapleton City Development Plan – 2003, http://www.stapletondenver.com/pdf/misc/Stapleton_Sustainability_Plan.pdf (29.06.2006)

- Cork City Development Plan, 2020, preparing year 2004, Dublin, Ireland, http://www.corkcitycouncil.ie/ourservices/planning/pdf/Section_2_Strategic_context.pdf (04.07.2006)

- http://www.ci.austin.tx.us/sustainable/sustdev.htm (24.11.2005)

- http://www.ci.austin.tx.us/sustainable/greenbuilding.htm (24.11.2005)

- http://www.ci.austin.tx.us/sustainable/matrixintro.htm (24.11.2005)

- http://www.ci.austin.tx.us/sustainable/matrixscore.htm (24.11.2005)

- http://www.ci.austin.tx.us/sustainable/madm.htm (24.11.2005)

- http://www.corkcity.ie/ourservices/planning/developmentplan/download.shtml (04.07.2006)
- http:/www.ddl.org/figtree/pub/proceedings/nairobi/akinyeni.TS14.4.pdf (15.12.2005)

- http://www.deltur.cec.eu.int (12.02.2006)

- http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/dokap.pdf (23.08.2006)

- http://www.ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dap/anaplan.pdf (23.08.2006)
- http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/yesilırmak.html (23.08.2006)
- http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/zbk.pdf (23.08.2006)
- http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/Programlar/TR90_bilgi.html (23.08.2006)
- http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/Programlar/SKE_bilgi.html (23.08.2006)
- http://www.elazig.gov.tr/tr/kurumvekuruluslar/images/AB_bolgesel_programlar.pdf (24.08.2006)
- http://www.europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/EU_treaty.html (21.03.2006)
- http://www.galwaycity.ie/AllServices/Planning/Publications/FileEnglish,603,en.pdf (04.07.2006)
- http://www.galwaycity.ie/AllServices/Planning/Publications/FileEnglish,2404,en.pdf (04.07.2006)
- http://www.gap.gov.tr/Turkish/Cevre/cevrebp.html (24.08.2006)
- http://www.heidelberg.de/servlet/PB/menu/1090707_l1/index1154524808141.html (14.08.2006)
- http://www.heidelberg.de/servlet/PB/menu/1090917/index.html (14.08.2006)
- http://www.heidelberg.de/servlet/PB/show/1149617/12_pdf_Sustainablility%20Report%202004.pdf (14.08.2006)
- http://www.jmo.org.tr/tuze/tuze_detay.php?kod=54, (28.08.2006)
- http://www.la21turkey.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=45 (28.08.2006)
- http:/www.partnerships.stockholm.se/new_tavlande_index.html (30.06.2006)
- http://www.sagliklikentlerbirligi.org.tr/pdf/saglikli_sehirler_belfast_deklarasyonu.pdf (24.03.2005)
- http:// www.sagliklikentlerbirligi.org.tr/dso_ag.htm, (24.03.2005)
- http://www.salford.gov.uk/living/planning/salfordldf/localdevscheme.htm (04.07.2006)
- http://www.salford.gov.uk/living/yourcom/salfordlife/aboutsalford.htm (04.07.2006)
- http://www.salford.gov.uk/udp-05-07-06a.pdf (04.07.2006)

- http://www.sp.gov.tr/document/denizli/Denizli_SP.doc (23.08.2006)
- http://www.sp.gov.tr/documents/KBSB_SP_taslak_11_07_2006.pdf (23.08.2006)
- http://www.stapletondenver.com/community/greenbook/ (29.06.2006)
- http://www.sustainable-cities.org/aal_uk.html, (20.08.2005)
- http://www..who.dk/healty-cities/Documentation/20020617_1 (03.04.2005)
- http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k442.html (11.08.2006), 442 sayılı Köy Yasası, 7.4.1924 gün ve 68 sayılı Resmi Gazete
- http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5393.html (11.08.2006), 5393 sayılı Belediye Yasası, 13.7.2005 gün ve 25874 sayılı Resmi Gazete
- http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5216.html (11.08.2006), 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası, 23.7.2004 gün ve 25531 sayılı Resmi Gazete

EKLER LİSTESİ

EK 1. Kentsel Sürdürülebilirlik Göstergeleri
EK 2. Kent Merkezleri Nüfusuna Göre Yerleşim Yerleri Büyüklük Sıralanışı
EK 3. Türkiye'de Kentlerin Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması
EK 4. İstatistiki Bölge Birimleri
EK 5. Sürdürülebilirlik Matrisi Ölçütleri

EK – 1

KENTSEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK GÖSTERGELERİ

A. Küresel İklim Göstergesi

1- Tanım: Kentlerin küresel iklim değişimine katkısı
2- Ölçüm: Toplam sera etkisi CO2, CH4, N2O, CFC
3- Önlem: Bu gazların azaltılması
4- Alt göstergeler: Emilen toplam Co2, CH4, N2O, CFC miktarı
5- Göstergenin bileşimi: Sera gazlarının emisyonu sabit bir kompozisyonda tutmak. Temel hedef bu gazların 0 olmasıdır çünkü bu maddeler doğrudan ozon tabakasını etkilemektedir.

B. Hava Kalitesi Göstergesi

1- Tanım: Bir yılda kirlilik düzeyinin eşik düzeyi aştığı gün sayısı.
2- Ölçüm: Hava kalitesinin arttırılması.
3- Alt göstergeler: Alarm seviyesindeki günlerin aşılması ve trafik sirkülasyonunun kesilmesi.

C. Asidifikasyon Göstergesi

1- Tanım: Asidik bileşenlerin durumu
2- Ölçüm: Asidifikasyon eşitliğinin (Aeq) birim hektar alandaki birikimi.
3- Önlem: Bu birikimin azaltılması.
4- Alt göstergeler: SO2 / hektar, NO2 / hektar, NH3 /hektar
5- Göstergenin bileşimi: Ha başına: 32 gr. SO2, 46 gr. NO2 ve 17 gr. NH3

D. Ekosistem Toksifikasyon Göstergesi

1- Tanım: Toksik maddelerin emisyonları
2- Ölçüm: Toksik madde eşdeğeri (Tseq) = Öncelikli madde ve radyoaktif maddelerin toplam emisyonları
3- Önlem: Kentte üretilen zararlı maddelerin miktarını, riskin göz ardı edilebileceği seviyeye indirmek.
4- Alt göstergeler: kadmium, poliaromatik hidrokarbonlar, cıva, dioksin epoxyten, floridler ve bakır.
5- Göstergenin bileşimi: Gösterge bu bileşenlerin miktarları ve çevrede kalış zamanlarına göre ürettikleri toksifikasyonu göstermektir.

E. Kentsel Hareketlilik veya Temiz Ulaşım Göstergesi

1- Tanım: Çevre dostu ulaşım araçları kullanımı
2- Ölçüm: Kentsel Hareketlilik Eşitliği (Umeq)= Çevre dostu olmayan araçlar ile (özel otomobiller vb.) yapılan yolculuk kilometresi / kentli sayısı (Ölçüm ay, yıl gibi zaman aralıklarında yapılabilir.)

Enforced Umeq (EUmeq)= Yaya ve bisikletli yolcu x yolculuk km. /kentli sayısı
Kamu taşımacılığı ile taşınan yolcu x yolculuk km. / kentli sayısı

3- Önlem: Özel araba sahipliğini azaltmak
4- Göstergenin bileşimi: Özel amaçlar ve iş-ev ulaşımı için yolculuk sayısı ve uzunluğu /kentli sayısı (ölçüm aralığı yıl, ay olabilir)

Not: Yaya yollarının uzunluğundaki artış – azalış ve bisiklet yollarının gelişimi, kentin politikasını göstermesi açısından önemli bir göstergedir.

F. Katı Atık Yönetimi Göstergesi

1- Tanım: Toplam atık hacmi.
2- Ölçüm: Atık / kentli sayısı (ölçüm aralığı yıl, ay olabilir)
3- Önlem: Katı atıkların en aza indirilmesi, tekrar kullanım, geri dönüşüm atık azaltımı.
4- Alt göstergeler: Çöp imha tesisinde öğütülen miktar, toplama alanlarında biriktirilen miktar, tekrar kullanılan miktar.
5- Göstergenin bileşimi: Bina çöpleri, Endüstri çöpleri, Hane çöpleri, perakende ticaret ve hizmet çöpleri, çöp toplama alanlarındaki çöp miktarı.

Not: Gösterge sadece katı atıkları kapsamaktadır. Sıvı atıklar, arıtma derecesi ile ayırt edilir.

G. Enerji Tüketimi Göstergesi

1- Tanım: Tüketilen enerji miktarı.
2- Ölçüm: Benzin ve eşdeğerinin kullanım tonu / kentli sayısı (ölçüm aralığı yıl, ay olabilir)
3- Önlem: Koruma ve azaltma.
4- Alt göstergeler: Üretim kaynağına göre tüketilen enerji (yenilenebilir enerji, elektrik, petrol, gaz- benzin, ağır yakıt, doğalgaz, kömür, odun)
5- Göstergenin bileşimi: Kişisel kullanım, endüstriyel kullanım, ikincil sektörler, kamu alanları

Göstergenin Kompozisyonu = Toplam tüketilen enerji / kentli sayısı (ölçüm aralığı yıl, ay olabilir)

H. Su tüketim Göstergesi

1- Tanım: Kullanılan toplam su miktarı
2- Ölçüm: m3 /kentli kişi / yıl
3- Önlem: Su kullanımının koruma yöntem ve teknikleri ile azaltılması, tekrar kullanım (arıtma)
4- Alt göstergeler: Kişisel kullanım, endüstriyel kullanım, bina sektörü, perakende sektörü, kamu alanları.
5- Göstergenin bileşimi: Kullanılan su – (tekrar kullanılan su + kamu alanları ve yeşil alanlar için su)

Not: Su kaybı yaklaşık % 5–40 arası.

I. Sorunlar Göstergesi

1- Tanım: Gürültü, koku ve görsel kirlilik sorunları.
2- Ölçüm: Sorunlar eşdeğeri = Gürültü, koku, görsel kirlilikten etkilenen kişilerin yüzdesi.
3- Önlem: Bu sorunların giderilerek yerel çevrelerin iyileştirilmesi
4- Alt göstergeler: Herhangi bir sorundan etkilenen kişilerin % değeri
5- Göstergenin bileşimi: Gürültü kirliliği, kara-hava-deniz yolu trafiği ve endüstriden meydana gelir.

—Koku kirliliği, trafik, endüstri ve hizmetlerden meydana gelir.
Not: Sorunlar hakkındaki şikayetler aynı zamanda sorunların ciddiyetini de gösterir. Gürültü söz konusu olduğunda normları aşan gürültü seviyesini içeren gün sayısında alternatif bir gösterge olabilir.

J. Sosyal Adalet Göstergesi

1- Tanım: Kentin sosyal sürdürülebilirliğinin göstergesi.
2- Ölçüm: Sieq = Sefalet içinde olan, eğitim olanağı olmayan, dinlenme imkanı olmayan, işsiz olan insanların yüzdesi
3- Önlem: Dışlanmış ve marjinal kalmış vatandaşların sayısını azaltmak
4- Alt göstergeler: Bunların herhangi birinden etkilenen veya özel kırılgan gruplar için ölçüm (gençler- kadınlar- sakatlar- uzun dönemli işsizler vs.)
5- Göstergenin bileşimi: Bunların bir kaçından birden etkilenen nüfus için düzeltici faktör kullanılıyor

K. Konut Kalitesi Göstergesi

1-Tanım: Kötü konut koşullarından etkilenen kişiler.
2- Ölçüm: Konutsuz veya çok kötü konut koşullarına sahip kişilerin % değeri.
3- Önlem: Tüm kentlilere iyi konut koşulları sunabilme.
4- Alt göstergeler: Evsizlerin % si, evini kaybetme tehlikesi olanların % si, kötü konut koşullarına sahip olanların % si
5- Göstergenin bileşimi: İyi konut koşullarına sahip olmayanların % si

L. Kentsel Güvenlik Göstergesi

1-Tanım: Kentsel güvenlikten etkilenen kişiler.
2- Ölçüm: Kentsel güvenlik eşitliği (USeq) = suç veya trafik kazasından etkilenen kişilerin % si
3- Önlem: Suçların azaltılması.
4- Alt göstergeler: Uzun dönemli sorunlu görülen kişilerin % si.
5- Göstergenin bileşimi: Saldırıya uğrayan insan % si ile ile trafik kazası geçiren insan % si ve toplamları

M. Ekonomik Kentsel Sürdürülebilirlik Göstergesi

1-Tanım: Kentsel ekonominin canlılığı

2- Ölçüm: Ekonomik sürdürebilirlik eşitliği = (ESeq) Kent gelirleri –açık – çevre harcamaları- kirlilik zararları / kentli sayısı (ölçüm aralığı yıl, ay olabilir)
3- Önlem: Kent gelirlerinin artırılarak, kirlilik payını azaltmak, ekonomik sürdürülebilirliği sağlamak.
4-Alt göstergeler: Kent gelirleri (toplam bireysel gelir), çevresel harcamalar (çöp, kanalizasyon, ulaşım, vs.), kirlilik harcamaları (su, hava, toprak)
Not: Kentin çevresel davranışı için yılda kişi başı çevresel harcama iyi bir göstergedir. Aynı zamanda yılda kişi başı kent harcaması kentin finansal kapasitesini gösterir. İkisi de geçerli alt gösterge olabilir.

N. Yeşil Alan - Kamu Alanı - Kamu Mirası Göstergesi

1-Tanım: Yeşil ile kamu alanı ve kamu mirası için gerekli iyileştirmeleri kapsar.
2- Ölçüm: İyileştirme gerektiren yeşil ve kamu alanı ile kamu miras yüzdesi (GPseq)
3- Önlem: Yeşil ve kamu alanlarını iyileştirme, restorasyon, kimlik kazanma işlemleri
4-Alt göstergeler: Yeşil alan / kentli sayısı, Kamu alanı / kentli sayısı, Miras alanı / kentli sayısı.
5- Göstergenin bileşimi: İyileştirme gerektiren yeşil alan / toplam yeşil alan.
İyileştirme gerektiren kamu alanı / toplam kamu alanı.
İyileştirme gerektiren miras alanı / toplam miras alanı.

O. Halk Katılımı Göstergesi

1-Tanım: Karar verme mekanizmasına katılan yerel halkın yüzdesi
2- Ölçüm: CPep: Yerel seçimlere katılma yüzdesi veya kentsel iyileştirmeye katılan aktif üye % si
3- Önlem: Tüm aktörleriyle kentsel yönetişim.
4-Alt göstergeler: CPep: Yerel seçimlere katılma yüzdesi veya kentsel iyileştirmeye katılan aktif üye % si.
5-Göstergenin bileşimi: Yerel seçimlerde aktif halk % si, sosyal hayata katılım % si.
Not: Yerel seçimlere katılım, seçimlere verilen önem açısından dikkate alınabilir.

Ö. Nadir Durum Sürdürülebilirlik Göstergesi

1- Tanım: Her kentin kendisine has durumunu gösterir. İklim ve yerel şartlar, özellikle turizmin sürdürülebilirlik göstergesi ile yakından ilgilidir.

EK – 2

Kent Merkezleri Nüfusuna Göre Yerleşim Yerleri Büyüklük Sıralanışı (Tablo 23 devamı)

Sıra No	Yerleşim Yeri İli - İlçe	2000 Yılı Nüfusu	Sıra No	Yerleşim Yeri İli - İlçe	2000 Yılı Nüfusu
1	Balıkesir Bandırma	97419	59	Şanlıurfa Ceylanpınar	44258
2	Tokat Turhal	95536	60	İzmir Tire	42900
3	Manisa Turgutlu	93727	61	Edirne Keşan	42755
4	Antalya Alanya	88346	62	Amasya Suluova	42715
5	Samsun Bafra	83733	63	Konya Çumra	42308
6	Manisa Salihli	83137	64	Ankara Ş.Koçhisar	42083
7	Konya Ereğli	82633	65	Tekirdağ Çerkezköy	41638
8	Manisa Akhisar	81510	66	Konya Beyşehir	41312
9	Ankara Polatlı	79992	67	Bursa Karacabey	40624
10	Zonguldak Ereğli	79486	68	Mersin Erdemli	40175
11	Kırklareli Lüleburgaz	79002	69	Şanlıurfa Birecik	40054
12	Adana Kozan	75833	70	Manisa Alaşehir	39590
13	Mardin Nusaybin	74110	71	Trabzon Akçaabat	39102
14	Ağrı Patnos	71829	72	Osmaniye Düziçi	39097
15	Antalya Manavgat	71679	73	Balıkesir Edremit	39202
16	Gaziantep Nizip	71629	74	Gaziantep Islahiye	38770
17	K.Maraş Elbistan	71500	75	Muğla Milas	38063
18	Van Erciş	70881	76	Afyon Sandıklı	37804
19	Şırnak Cizre	69591	77	Giresun Ş.Karahisar	36713
20	Bitlis Tatvan	66748	78	Mersin Mut	36482
21	Osmaniye Kadirli	65227	79	Balıkesir Gönen	36263
22	Mersin Silifke	64827	80	Edirne Uzunköprü	36162
23	Diyarbakır Silvan	64136	81	Adıyaman Besni	36123
24	Ordu Fatsa	63721	82	Çorum Sungurlu	35397
25	Hatay Kırıkhan	63615	83	Konya Karapınar	35385
26	Aydın Söke	62384	84	K.Maraş Afşin	35384
27	İzmir Ödemiş	61896	85	Afyon Dinar	35324
28	Ordu Ünye	61552	86	Isparta Yalvaç	35316
29	Diyarbakır Bismil	61182	87	Bitlis Adilcevaz	35174
30	Manisa Soma	60974	88	Kayseri Develi	35084
31	Adıyaman Kahta	60689	89	Kırıkkale Keskin	34827
32	Konya Akşehir	60226	90	Bitlis Ahlat	34787
33	Hakkari Yüksekova	59662	91	Hatay Samandağ	34641
34	Mardin Midyat	56669	92	Ankara Beypazarı	34441
35	Ağrı Doğubeyazıt	56261	93	Trabzon Vakfıkebir	33394
36	Yozgat Sorgun	53884	94	Yozgat Yerköy	32228
37	Hatay Dörtyol	53597	95	Muğla Bodrum	32227
38	Tokat Zile	52640	96	Giresun Bulancak	32182
39	Afyon Bolvadin	52398	97	Şanlıurfa Akçakale	32114
40	İzmir Bergama	52173	98	Balıkesir Ayvalık	31986
41	Hatay Reyhanlı	52135	99	Karabük Safranbolu	31697
42	Şırnak Silopi	51199	100	Balıkesir Burhaniye	31227
43	Muğla Fethiye	50689	101	Antalya Serik	30579
44	Mersin Anamur	49948	102	Adana İmamoğlu	30428
45	Samsun Çarşamba	49189	103	Erzincan Üzümlü	30298
46	Konya Seydişehir	48372	104	K.Maraş Göksun	30232
47	Aydın Kuşadası	47661	105	Niğde Bor	29804
48	Bilecik Bozöyük	47469	106	Trabzon Beşikdüzü	29776
49	Diyarbakır Ergani	47333	107	Yozgat Boğazlıyan	29719
50	Kütahya Tavşanlı	47224	108	Çanakkale Çan	28878
51	Bursa M.Kemalpaşa	46731	109	Burdur Bucak	28833
52	İzmir Menemen	46079	110	Muğla Marmaris	28660
53	Amasya Merzifon	45613	111	Adıyaman Gölbaşı	28656
54	Tokat Erbaa	45595	112	Sakarya Hendek	28537
55	Rize Ardeşen	45392	113	Çorum Osmancık	28423
56	Tokat Niksar	44808	114	Kütahya Simav	28415
57	Bursa Orhangazi	44426	115	Konya Kulu	28024
58	Şanlıurfa Suruç	44421	116	Kırşehir Kaman	27962

Sıra No	Yerleşim Yeri İli - İlçe	2000 Yılı Nüfusu	Sıra No	Yerleşim Yeri İli - İlçe	2000 Yılı Nüfusu
117	Çanakkale Biga	27549	174	Mardin Yeşilli	19700
118	Erzurum Hınıs	27504	175	Çorum İskilip	19648
119	Giresun Görele	27214	176	Samsun Havza	19385
120	Batman Kozluk	27109	177	Kütahya Gediz	19375
121	Aksaray Ortaköy	26961	178	Kütahya Emet	19350
122	Konya Ilgın	26698	179	Şırnak İdil	19123
123	Mersin Bozyazı	26314	180	Gümüşhane Kelkit	19090
124	Bursa Yenişehir	26068	181	Tekirdağ Hayrabolu	18812
125	Hatay Erzin	25879	182	Zonguldak Çaycuma	18733
126	Aydın Didim	25699	183	Hatay Belen	18646
127	Düzce Akçakoca	25560	184	Balıkesir Erdek	18626
128	Trabzon Of	25478	185	Tekirdağ Muratlı	18571
129	İzmir Çeşme	25257	186	Zonguldak Alaplı	18487
130	Bolu Gerede	25188	187	Osmaniye Bahçe	18411
131	Sivas Suşehri	25137	188	Bingöl Genç	18345
132	Manisa Gördes	25093	189	Ordu Gürgentepe	18313
133	Antalya Kumluca	25081	190	Konya Cihanbeyli	18306
134	Çorum Alaca	24983	191	Afyon Çay	18157
135	Tekirdağ Malkara	24898	192	Ordu Kumru	18057
136	Siirt Kurtalan	24685	193	Aydın Çine	17867
137	Sinop Boyabat	24681	194	Sivas Zara	17845
138	Sakarya Karasu	24672	195	Tekirdağ Saray	17796
139	Isparta Şarkikaraağaç	24502	196	Denizli Sarayköy	17760
140	K.Maraş Pazarcık	24374	197	Muğla Dalaman	17607
141	Manisa Kula	24217	198	Aydın İncirliova	17548
142	Ordu Gölköy	24162	199	Sakarya Geyve	17318
143	Samsun Terme	24052	200	Antalya Kemer	17255
144	Muş Bulanık	24020	201	Ankara Nallıhan	17181
145	Elazığ Karakoçan	23994	202	Trabzon Sürmene	17063
146	Sakarya Akyazı	23912	203	Muğla Ortaca	16923
147	Muş Malazirt	23697	204	Isparta Eğirdir	16905
148	Kırklareli Babaeski	23559	205	Tokat Reşadiye	16839
149	Kastamonu Tosya	23257	206	Konya Hadım	16620
150	Kars Sarıkamış	23236	207	Mardin Dargeçit	16541
151	Samsun Vezirköprü	23211	208	Antalya Gazipaşa	16536
152	Çanakkale Gelibolu	23127	209	Antalya Korkuteli	16521
153	Erzurum Oltu	23064	210	Muş Varto	16382
154	Erzurum Pasinler	22787	211	Uşak Banaz	16212
155	Kayseri Yahyalı	22665	212	Ankara Kızılcahamam	16195
156	Rize Çayeli	22546	213	Tekirdağ Şarköy	16194
157	Bitlis Güroymak	22521	214	Kastamonu Taşköprü	16181
158	Balıkesir Susurluk	22305	215	Erzurum Horasan	16151
159	Aksaray Eskil	22125	216	Giresun Tirebolu	16112
160	Yozgat Sarıkaya	22102	217	Şanlıurfa Hilvan	16094
161	Sakarya Sapanca	21727	218	Sivas Yıldızeli	16070
162	Kars Kağızman	21685	219	Muğla Yatağan	16007
163	Muş Hanköy	21342	220	Denizli Serinhisar	15864
164	Zonguldak Devrek	21336	221	Diyarbakır Çermik	15843
165	Elazığ Kovancılar	21255	222	Diyarbakır Kulp	15825
166	Manisa Demirci	21230	223	Ordu Korgan	15587
167	Sivas Şarkışla	20654	224	Amasya Taşova	15556
168	Afyon Emirdağ	20508	225	Erzurum Aşkale	15548
169	Yozgat Akdağmadeni	20312	226	Çankırı Çerkeş	15536
170	Bursa İznik	20169	227	Karaman Ermenek	15509
171	Şanlıurfa Bozova	19848	228	Artvin Hopa	15445
172	Mardin Derik	19806	229	Ağrı Eleşkirt	15339
173	Van Muradiye	19702	230	Malatya Battalgazi	15154

Sıra No	Yerleşim Yeri İli - İlçe	2000 Yılı Nüfusu	Sıra No	Yerleşim Yeri İli - İlçe	2000 Yılı Nüfusu
231	Samsun Tekkeköy	15071	289	Gümüşhane Şiran	11977
232	Rize Pazar	14682	290	Samsun Alaçam	11950
233	Kırşehir Mucur	14676	291	Diyarbakır Lice	11927
234	Balıkesir Dursunbey	14654	292	Nevşehir Avanos	11921
235	Antalya Elmalı	14561	293	Eskişehir Çifteler	11883
236	Balıkesir Bigadiç	14550	294	Elazığ Baskil	11772
237	Nevşehir Ürgüp	14538	295	Isparta Uluborlu	11717
238	Sivas Divriği	14429	296	Denizli Tavas	11700
239	Giresun Alucra	14365	297	Uşak Eşme	11615
240	Ordu Aybastı	14326	298	Aydın Germencik	11596
241	Bingöl Solhan	14325	299	Çankırı Kurşunlu	11569
242	Hakkari Şemdinli	14177	300	Ankara Haymana	11313
243	Van Başkale	14114	301	Sivas Gürün	11294
244	Artvin Arhavi	14079	302	Kırklareli Pınarhisar	11263
245	Amasya Gümüşhacıköy	14057	303	Karabük Yenice	11228
246	Yozgat Çayıralan	14046	304	Erzincan Tercan	11207
247	Denizli Buldan	13986	305	Manisa Gölmarmara	11205
248	Malatya Darende	13908	306	Mardin Mazıdağı	11194
249	Antalya Kale	13900	307	Erzurum İspir	11188
250	Sakarya Kocaali	13793	308	Çankırı Ilgaz	11123
251	Denizli Çivril	13749	309	Nevşehir Derinkuyu	11092
252	Yozgat Şefaatli	13728	310	Bitlis Hizan	11067
253	Isparta Senirkent	13698	311	Trabzon Maçka	11060
254	Afyon Şuhut	13680	312	Rize Fındıklı	11043
255	Kayseri Yeşilhisar	13586	313	Manisa Ahmetli	11011
256	Malatya Doğanşehir	13517	314	Van Gevaş	10988
257	Yozgat Çandır	13449	315	Kayseri Tomarza	10963
258	Malatya Akçadağ	13432	316	Konya Akören	10946
259	Trabzon Yomra	13346	317	Sinop Ayancık	10919
260	Ağrı Diyadin	13320	318	Diyarbakır Hani	10918
261	Çanakkale Ezine	13309	319	Gaziantep Nurdağı	10866
262	Diyarbakır Çermik	13282	320	Isparta Gönen	10826
263	Malatya Hekimhan	13206	321	Manisa Gölmarmara	10809
264	Sakarya Pamukova	13200	322	Ordu Perşembe	10804
265	İzmir Kınık	13136	323	Konya Taşkent	10779
266	Trabzon Araklı	13038	324	Giresun Eynesil	10667
267	Manisa Saruhanlı	13025	325	Gaziantep Araban	10666
268	Giresun Espiye	12990	326	Kırklareli Vize	10628
269	Van Çaldıran	12841	327	Eskişehir Sivrihisar	10574
270	Bilecik Osmaneli	12814	328	Antalya Akseki	10563
271	Konya Yunak	12734	329	Afyon İscehisar	10542
272	Erzurum Karaçoban	12683	330	Kırıkkale Delice	10512
273	Trabzon Tonya	12666	331	Mersin Gülnar	10503
274	Bilecik Söğüt	12644	332	Balıkesir Sındırgı	10492
275	K.Maraş Çağlayancerit	12642	333	Konya Bozkır	10483
276	Sivas Gemerek	12589	334	Ardahan Göle	10478
277	İzmir Dikili	12552	335	Ordu İkizce	10427
278	Kayseri Bünyan	12510	336	Isparta Keçiborlu	10390
279	Burdur Gölhisar	12434	337	Konya Sarayönü	10386
280	Sakarya Ferizli	12379	338	Balıkesir Savaştepe	10288
281	Yozgat Çekerek	12339	339	Ordu Çatalpınar	10265
282	Düzce Gümüşova	12103	340	Konya Güneysınır	10217
283	Sivas Kangal	12099	341	Malatya Arapkir	10180
284	Kayseri Pınarbaşı	12075	342	Balıkesir Havran	10122
285	Manisa Sarıgöl	12043	343	Elazığ Palu	10103
286	Malatya Yeşilyurt	11998	344	Ordu Çamaş	10047
287	K.Maraş Türkoğlu	11998	345	Sinop Gerze	10013
288	Çanakkale Bayramiç	11988	346	İzmir Kiraz	10001

EK – 3

Türkiye'de Kentlerin Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması

Sıra No	Yerleşim Yeri İli - İlçe	2000 Yılı Nüfusu	Nüfus Grubu	Sıra No	Yerleşim Yeri İli - İlçe	2000 Yılı Nüfusu	Nüfus Grubu
1	Balıkesir Bandırma	97419		59	Şanlıurfa Ceylanpınar	44258	
2	Tokat Turhal	95536	K	60	İzmir Tire	42900	K
3	Manisa Turgutlu	93727		61	Edirne Keşan	42755	
4	Antalya Alanya	88346	Ü	62	Amasya Suluova	42715	Ü
5	Samsun Bafra	83733		63	Konya Çumra	42308	
6	Manisa Salihli	83137	Ç	64	Ankara Ş.Koçhisar	42083	Ç
7	Konya Ereğli	82633		65	Tekirdağ Çerkezköy	41638	
8	Manisa Akhisar	81510	Ü	66	Konya Beyşehir	41312	Ü
9	Ankara Polatlı	79992		67	Bursa Karacabey	40624	
10	Zonguldak Ereğli	79486	K	68	Mersin Erdemli	40175	K
11	Kırklareli Lüleburgaz	79002		69	Şanlıurfa Birecik	40054	
12	Adana Kozan	75833		70	Manisa Alaşehir	39590	
13	Mardin Nusaybin	74110		71	Trabzon Akçaabat	39102	
14	Ağrı Patnos	71829		72	Osmaniye Düziçi	39097	
15	Antalya Manavgat	71679	K	73	Balıkesir Edremit	39202	K
16	Gaziantep Nizip	71629		74	Gaziantep Islahiye	38770	
17	K.Maraş Elbistan	71500	E	75	Muğla Milas	38063	E
18	Van Erciş	70881		76	Afyon Sandıklı	37804	
19	Şırnak Cizre	69591	N	77	Giresun Ş.Karahisar	36713	N
20	Bitlis Tatvan	66748		78	Mersin Mut	36482	
21	Osmaniye Kadirli	65227	T	79	Balıkesir Gönen	36263	T
22	Mersin Silifke	64827		80	Edirne Uzunköprü	36162	
23	Diyarbakır Silvan	64136	L	81	Adıyaman Besni	36123	L
24	Ordu Fatsa	63721		82	Çorum Sungurlu	35397	
25	Hatay Kırıkhan	63615	E	83	Konya Karapınar	35385	E
26	Aydın Söke	62384		84	K.Maraş Afşin	35384	
27	İzmir Ödemiş	61896	R	85	Afyon Dinar	35324	R
28	Ordu Ünye	61552		86	Isparta Yalvaç	35316	
29	Diyarbakır Bismil	61182		87	Bitlis Adilcevaz	35174	
30	Manisa Soma	60974		88	Kayseri Develi	35084	
31	Adıyaman Kahta	60689		89	Kırıkkale Keskin	34827	
32	Konya Akşehir	60226		90	Bitlis Ahlat	34787	
33	Hakkari Yüksekova	59662		91	Hatay Samandağ	34641	
34	Mardin Midyat	56669		92	Ankara Beypazarı	34441	
35	Ağrı Doğubeyazıt	56261		93	Trabzon Vakfıkebir	33394	
36	Yozgat Sorgun	53884		94	Yozgat Yerköy	32228	
37	Hatay Dörtyol	53597		95	Muğla Bodrum	32227	
38	Tokat Zile	52640		96	Giresun Bulancak	32182	
39	Afyon Bolvadin	52398		97	Şanlıurfa Akçakale	32114	
40	İzmir Bergama	52173		98	Balıkesir Ayvalık	31986	
41	Hatay Reyhanlı	52135		99	Karabük Safranbolu	31697	
42	Şırnak Silopi	51199		100	Balıkesir Burhaniye	31227	
43	Muğla Fethiye	50689		101	Antalya Serik	30579	
44	Mersin Anamur	49948		102	Adana İmamoğlu	30428	
45	Samsun Çarşamba	49189		103	Erzincan Üzümlü	30298	
46	Konya Seydişehir	48372		104	K.Maraş Göksun	30232	
47	Aydın Kuşadası	47661		105	Niğde Bor	29804	
48	Bilecik Bozöyük	47469		106	Trabzon Beşikdüzü	29776	
49	Diyarbakır Ergani	47333		107	Yozgat Boğazlıyan	29719	
50	Kütahya Tavşanlı	47224		108	Çanakkale Çan	28878	
51	Bursa M.Kemalpaşa	46731		109	Burdur Bucak	28833	
52	İzmir Menemen	46079		110	Muğla Marmaris	28660	
53	Amasya Merzifon	45613		111	Adıyaman Gölbaşı	28656	
54	Tokat Erbaa	45595		112	Sakarya Hendek	28537	
55	Rize Ardeşen	45392		113	Çorum Osmancık	28423	
56	Tokat Niksar	44808		114	Kütahya Simav	28415	
57	Bursa Orhangazi	44426		115	Konya Kulu	28024	
58	Şanlıurfa Suruç	44421		116	Kırşehir Kaman	27962	

Sıra No	Yerleşim Yeri İli - İlçe	2000 Yılı Nüfusu		Sıra No	Yerleşim Yeri İli - İlçe	2000 Yılı Nüfusu	
117	Çanakkale Biga	27549		174	Mardin Yeşilli	19700	
118	Erzurum Hınıs	27504		175	Çorum İskilip	19648	
119	Giresun Görele	27214	K	176	Samsun Havza	19385	K
120	Batman Kozluk	27109		177	Kütahya Gediz	19375	
121	Aksaray Ortaköy	26961	Ü	178	Kütahya Emet	19350	Ü
122	Konya Ilgın	26698		179	Şırnak İdil	19123	
123	Mersin Bozyazı	26314	Ç	180	Gümüşhane Kelkit	19090	Ç
124	Bursa Yenişehir	26068		181	Tekirdağ Hayrabolu	18812	
125	Hatay Erzin	25879	Ü	182	Zonguldak Çaycuma	18733	Ü
126	Aydın Didim	25699		183	Hatay Belen	18646	
127	Düzce Akçakoca	25560	K	184	Balıkesir Erdek	18626	K
128	Trabzon Of	25478		185	Tekirdağ Muratlı	18571	
129	İzmir Çeşme	25257		186	Zonguldak Alaplı	18487	
130	Bolu Gerede	25188		187	Osmaniye Bahçe	18411	
131	Sivas Suşehri	25137		188	Bingöl Genç	18345	
132	Manisa Gördes	25093	K	189	Ordu Gürgentepe	18313	K
133	Antalya Kumluca	25081		190	Konya Cihanbeyli	18306	
134	Çorum Alaca	24983	E	191	Afyon Çay	18157	E
135	Tekirdağ Malkara	24898		192	Ordu Kumru	18057	
136	Siirt Kurtalan	24685	N	193	Aydın Çine	17867	N
137	Sinop Boyabat	24681		194	Sivas Zara	17845	
138	Sakarya Karasu	24672	T	195	Tekirdağ Saray	17796	T
139	Isparta Şarkikaraağaç	24502		196	Denizli Sarayköy	17760	
140	K.Maraş Pazarcık	24374	L	197	Muğla Dalaman	17607	L
141	Manisa Kula	24217		198	Aydın İncirliova	17548	
142	Ordu Gölköy	24162	E	199	Sakarya Geyve	17318	E
143	Samsun Terme	24052		200	Antalya Kemer	17255	
144	Muş Bulanık	24020	R	201	Ankara Nallıhan	17181	R
145	Elazığ Karakoçan	23994		202	Trabzon Sürmene	17063	
146	Sakarya Akyazı	23912		203	Muğla Ortaca	16923	
147	Muş Malazirt	23697		204	Isparta Eğirdir	16905	
148	Kırklareli Babaeski	23559		205	Tokat Reşadiye	16839	
149	Kastamonu Tosya	23257		206	Konya Hadım	16620	
150	Kars Sarıkamış	23236		207	Mardin Dargeçit	16541	
151	Samsun Vezirköprü	23211		208	Antalya Gazipaşa	16536	
152	Çanakkale Gelibolu	23127		209	Antalya Korkuteli	16521	
153	Erzurum Oltu	23064		210	Muş Varto	16382	
154	Erzurum Pasinler	22787		211	Uşak Banaz	16212	
155	Kayseri Yahyalı	22665		212	Ankara Kızılcahamam	16195	
156	Rize Çayeli	22546		213	Tekirdağ Şarköy	16194	
157	Bitlis Güroymak	22521		214	Kastamonu Taşköprü	16181	
158	Balıkesir Susurluk	22305		215	Erzurum Horasan	16151	
159	Aksaray Eskil	22125		216	Giresun Tirebolu	16112	
160	Yozgat Sarıkaya	22102		217	Şanlıurfa Hilvan	16094	
161	Sakarya Sapanca	21727		218	Sivas Yıldızeli	16070	
162	Kars Kağızman	21685		219	Muğla Yatağan	16007	
163	Muş Hanköy	21342		220	Denizli Serinhisar	15864	
164	Zonguldak Devrek	21336		221	Diyarbakır Çermik	15843	
165	Elazığ Kovancılar	21255		222	Diyarbakır Kulp	15825	
166	Manisa Demirci	21230		223	Ordu Korgan	15587	
167	Sivas Şarkışla	20654		224	Amasya Taşova	15556	
168	Afyon Emirdağ	20508		225	Erzurum Aşkale	15548	
169	Yozgat Akdağmadeni	20312		226	Çankırı Çerkeş	15536	
170	Bursa İznik	20169		227	Karaman Ermenek	15509	
171	Şanlıurfa Bozova	19848		228	Artvin Hopa	15445	
172	Mardin Derik	19806		229	Ağrı Eleşkirt	15339	
173	Van Muradiye	19702		230	Malatya Battalgazi	15154	

Sıra No	Yerleşim Yeri İli - İlçe	2000 Yılı Nüfusu		Sıra No	Yerleşim Yeri İli - İlçe	2000 Yılı Nüfusu	
231	Samsun Tekkeköy	15071		289	Gümüşhane Şiran	11977	
232	Rize Pazar	14682		290	Samsun Alaçam	11950	
233	Kırşehir Mucur	14676	K	291	Diyarbakır Lice	11927	K
234	Balıkesir Dursunbey	14654		292	Nevşehir Avanos	11921	
235	Antalya Elmalı	14561	Ü	293	Eskişehir Çifteler	11883	Ü
236	Balıkesir Bigadiç	14550		294	Elazığ Baskil	11772	
237	Nevşehir Ürgüp	14538	Ç	295	Isparta Uluborlu	11717	Ç
238	Sivas Divriği	14429		296	Denizli Tavas	11700	
239	Giresun Alucra	14365	Ü	297	Uşak Eşme	11615	Ü
240	Ordu Aybastı	14326		298	Aydın Germencik	11596	
241	Bingöl Solhan	14325	K	299	Çankırı Kurşunlu	11569	K
242	Hakkari Şemdinli	14177		300	Ankara Haymana	11313	
243	Van Başkale	14114		301	Sivas Gürün	11294	
244	Artvin Arhavi	14079		302	Kırklareli Pınarhisar	11263	
245	Amasya Gümüşhacıköy	14057		303	Karabük Yenice	11228	
246	Yozgat Çayıralan	14046	K	304	Erzincan Tercan	11207	K
247	Denizli Buldan	13986		305	Manisa Gölmarmara	11205	
248	Malatya Darende	13908	E	306	Mardin Mazıdağı	11194	E
249	Antalya Kale	13900		307	Erzurum İspir	11188	
250	Sakarya Kocaali	13793	N	308	Çankırı Ilgaz	11123	N
251	Denizli Çivril	13749		309	Nevşehir Derinkuyu	11092	
252	Yozgat Şefaatli	13728	T	310	Bitlis Hizan	11067	T
253	Isparta Senirkent	13698		311	Trabzon Maçka	11060	
254	Afyon Şuhut	13680	L	312	Rize Fındıklı	11043	L
255	Kayseri Yeşilhisar	13586		313	Manisa Ahmetli	11011	
256	Malatya Doğanşehir	13517	E	314	Van Gevaş	10988	E
257	Yozgat Çandır	13449		315	Kayseri Tomarza	10963	
258	Malatya Akçadağ	13432	R	316	Konya Akören	10946	R
259	Trabzon Yomra	13346		317	Sinop Ayancık	10919	
260	Ağrı Diyadin	13320		318	Diyarbakır Hani	10918	
261	Çanakkale Ezine	13309		319	Gaziantep Nurdağı	10866	
262	Diyarbakır Çermik	13282		320	Isparta Gönen	10826	
263	Malatya Hekimhan	13206		321	Manisa Gölmarmara	10809	
264	Sakarya Pamukova	13200		322	Ordu Perşembe	10804	
265	İzmir Kınık	13136		323	Konya Taşkent	10779	
266	Trabzon Araklı	13038		324	Giresun Eynesil	10667	
267	Manisa Saruhanlı	13025		325	Gaziantep Araban	10666	
268	Giresun Espiye	12990		326	Kırklareli Vize	10628	
269	Van Çaldıran	12841		327	Eskişehir Sivrihisar	10574	
270	Bilecik Osmaneli	12814		328	Antalya Akseki	10563	
271	Konya Yunak	12734		329	Afyon İscehisar	10542	
272	Erzurum Karaçoban	12683		330	Kırıkkale Delice	10512	
273	Trabzon Tonya	12666		331	Mersin Gülnar	10503	
274	Bilecik Söğüt	12644		332	Balıkesir Sındırgı	10492	
275	K.Maraş Çağlayancerit	12642		333	Konya Bozkır	10483	
276	Sivas Gemerek	12589		334	Ardahan Göle	10478	
277	İzmir Dikili	12552		335	Ordu İkizce	10427	
278	Kayseri Bünyan	12510		336	Isparta Keçiborlu	10390	
279	Burdur Gölhisar	12434		337	Konya Sarayönü	10386	
280	Sakarya Ferizli	12379		338	Balıkesir Savaştepe	10288	
281	Yozgat Çekerek	12339		339	Ordu Çatalpınar	10265	
282	Düzce Gümüşova	12103		340	Konya Güneysınır	10217	
283	Sivas Kangal	12099		341	Malatya Arapkir	10180	
284	Kayseri Pınarbaşı	12075		342	Balıkesir Havran	10122	
285	Manisa Sarıgöl	12043		343	Elazığ Palu	10103	
286	Malatya Yeşilyurt	11998		344	Ordu Çamaş	10047	
287	K.Maraş Türkoğlu	11998		345	Sinop Gerze	10013	
288	Çanakkale Bayramiç	11988		346	İzmir Kiraz	10001	

EK - 4

İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ

Kod	Düzey 1	Düzey 2	Düzey 3
TR	**TÜRKİYE**		
TR1	İSTANBUL		
TR10		**İstanbul**	
TR100			*İstanbul*
TR2	BATI MARMARA		
TR21		**Tekirdağ**	
TR211			*Tekirdağ*
TR212			*Edirne*
TR213			*Kırklareli*
TR22		**Balıkesir**	
TR221			*Balıkesir*
TR222			*Çanakkale*
TR3	EGE		
TR31		**İzmir**	
TR310			*İzmir*
TR32		**Aydın**	
TR321			*Aydın*
TR322			*Denizli*
TR323			*Muğla*
TR33		**Manisa**	
TR331			*Manisa*
TR332			*Afyon*
TR333			*Kütahya*
TR334			*Uşak*
TR4	DOĞU MARMARA		
TR41		**Bursa**	
TR411			*Bursa*
TR412			*Eskişehir*
TR413			*Bilecik*
TR42		**Kocaeli**	
TR421			*Kocaeli*
TR422			*Sakarya*
TR423			*Düzce*
TR424			*Bolu*
TR425			*Yalova*
TR5	BATI ANADOLU		
TR51		**Ankara**	
TR510			*Ankara*
TR52		**Konya**	
TR521			*Konya*
TR522			*Karaman*
TR6	AKDENİZ		
TR61		**Antalya**	
TR611			*Antalya*
TR612			*Isparta*
TR613			*Burdur*
TR62		**Adana**	
TR621			*Adana*
TR622			*Mersin*
TR63		**Hatay**	
TR631			*Hatay*
TR632			*Kahramanmaraş*
TR633			*Osmaniye*

Kod	Düzey 1	Düzey 2	Düzey 3
TR7	ORTA ANADOLU		
TR71		**Kırıkkale**	
TR711			*Kırıkkale*
TR712			*Aksaray*
TR713			*Niğde*
TR714			*Nevşehir*
TR715			*Kırşehir*
TR72		**Kayseri**	
TR721			*Kayseri*
TR722			*Sivas*
TR723			*Yozgat*
TR8	BATI KARADENİZ		
TR81		**Zonguldak**	
TR811			*Zonguldak*
TR812			*Karabük*
TR813			*Bartın*
TR82		**Kastamonu**	
TR821			*Kastamonu*
TR822			*Çankırı*
TR823			*Sinop*
TR83		**Samsun**	
TR831			*Samsun*
TR832			*Tokat*
TR833			*Çorum*
TR834			*Amasya*
TR9	DOĞU KARADENİZ		
TR90		**Trabzon**	
TR901			*Trabzon*
TR902			*Ordu*
TR903			*Giresun*
TR904			*Rize*
TR905			*Artvin*
TR906			*Gümüşhane*
TRA	KUZEYDOĞU ANADOLU		
TRA1		**Erzurum**	
TRA11			*Erzurum*
TRA12			*Erzincan*
TRA13			*Bayburt*
TRA2		**Ağrı**	
TRA21			*Ağrı*
TRA22			*Kars*
TRA23			*Iğdır*
TRA24			*Ardahan*
TRB	ORTADOĞU ANADOLU		
TRB1		**Malatya**	
TRB11			*Malatya*
TRB12			*Elazığ*
TRB13			*Bingöl*
TRB14			*Tunceli*
TRB2		**Van**	
TRB21			*Van*
TRB22			*Muş*
TRB23			*Bitlis*
TRB24			*Hakkari*

Kod	Düzey 1	Düzey 2	Düzey 3
TRC	GÜNEYDOĞU ANADOLU		
TRC1		**Gaziantep**	
TRC11			*Gaziantep*
TRC12			*Adıyaman*
TRC13			*Kilis*
TRC2		**Şanlıurfa**	
TRC21			*Şanlıurfa*
TRC22			*Diyarbakır*
TRC3		**Mardin**	
TRC31			*Mardin*
TRC32			*Batman*
TRC33			*Şırnak*
TRC34			*Siirt*

EK – 5

Sürdürülebilirlik Matrisi Ölçütleri

Sürdürülebilirlik matrisi, 13 temel ölçütten oluşmaktadır. Bu ölçütler;

(X1) kamu sağlığı ve güvenliği,
(X2) bakım ve koruma,
(X3) sosyo- ekonomik etki,
(X4) komşuluk etkisi,
(X5) sosyal adalet,
(X6) alternatif mali kaynaklar,
(X7) diğer projelerle uyum,
(X8) arazi kullanım,
(X9) hava,
(X10) su,
(X11) enerji,
(X12) biyoloji
(X13) diğer çevresel etkilerdir.

Her ölçüt için ağırlık faktörleri belirlenmiştir. Ağırlık faktörü ölçütün genel değerlendirme içindeki etki yüzdesini göstermektedir.

Ağırlık faktörleri X1 için %13,
X2 için %13,
X3 için % 10,
X4 için %11,
X5 için %12,
X6 için %5,
X7 için %6,
X8 için %10,
X9 için %4,
X10 için %4,
X11 için %4,
X12 için %4
X13 için %4'dür.

Ağırlık faktörleri bileşen faktörlerden oluşmaktadır. Bileşen faktörü, ölçütün çevresel, ekonomik, sosyal ve lojistik etkilerinin % sini göstermektedir.

Bileşen faktörleri açısından;
X1 ölçütü %85, sosyal %15, çevresel,
X2 ölçütü % 65 ekonomik, % 35 çevresel,
X3 ölçütü %50 sosyal, %50 ekonomik,
X4 ölçütü %80 sosyal, %10 ekonomik, %10 çevresel,
X5 ölçütü %90 sosyal- %10 ekonomik,
X6 ölçütü %100 ekonomik,
X7 ölçütü %50 ekonomik, % 20 çevresel, %30 lojistik,

X8 ölçütü %15 sosyal, %85 çevresel,
X9, X10, X11, X12, X13 ölçütleri ise %100 çevresel olarak değerlendirilmektedir.

Matriste her bir ölçüt için etki göstergeleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

Kamu sağlığı ve güvenliği ölçütü; kamu sağlığı, kamu güvenliği ve suç önleme göstergelerinden oluşmaktadır. Müdahalenin ivedilik derecesi, çözümün kalıcı veya geçici olması değerlendirmeyi etkilemektedir.

Bakım ve koruma ölçütü; bakım, onarım, varlıkları ve malları koruma göstergelerinden oluşmaktadır. Müdahalenin ivedilik derecesi ve maliyeti değerlendirmeyi etkilemektedir.

Sosyo-ekonomik etki ölçütü; yerel iş imkanı yaratma, uzun vadeli iş imkanı yaratma, yan iş sahaları yaratma, iş eğitimi ve kamu özel ortaklığı göstergelerinden meydana gelmektedir. Proje önerisinin çevreyi iş sahaları için cazip hale getirmesi, özel sektörün yan iş sahalarını desteklemesi ve kamusal kullanım alanlarının birbirine yakın oluşu değerlendirmede dikkate alınacak noktalardır.

Komşuluk etkisi ölçütü; miras değerlerini koruma, alana yeni değerler kazandırma, faydalanma ve ulaşılabilirlik düzeylerinde artış, arazi emlak değerlerinde artış, rekreasyonel ve eğitimsel fırsatlarda artış göstergelerinden oluşmaktadır. Toplumun canlılığını fonksiyonel(giriş ve servisleri geliştirmek) ve sosyal (eğitimsel ve rekreasyonel) olarak geliştiren, kentsel fonksiyonların (bakım-onarım faaliyetleri, yangın, acil servis vb) komşu bölgelerle paylaşımında kolaylık sağlayan önerilere yol projeleri, ağaçlandırma yaya kullanımları ve geliştirilmiş girişler değerlendirme aşamasında dikkate alınır.

Sosyal adalet ölçütü; eşitlik, farklılık, çeşitlilik ve kimlerin hizmet aldığı göstergelerine göre değerlendirilir. Projenin misyonu, konumu kimlere hizmet ettiği, sosyal ve ekonomik anlamda dezavantajlı nüfusa yardımcı olup olmadığı değerlendirmeyi etkilemektedir.

Alternatif mali kaynaklar ölçütü; ödenek, yardım ve antlaşmalı ödenek göstergelerini içermektedir. Dışarıdan gelen finansal destek ve desteğin statüsü önemlidir.

Diğer projelerle uyum ölçütü; diğer projelerle ve birimlerle uyum, hizmetlerin birleştirilmesi, sinerji ve paylaşılmış işletim sistemi faydaları göstergelerinden oluşmaktadır. Kentsel yatırımların en uygun hale getirilmesi ve rahatsız edici faaliyetlerin belirli bir zaman periyodu içinde toplanması bu ölçütte dikkate alınacak noktalardır.

Arazi kullanım ölçütü; bölgesel sürdürülebilirlik, hassas alanları koruma, noktasal alanlara yeni mallar ekleme, transit ve yaya yönlenmiş gelişim, mevcut altyapının taşıma kapasitesini artırma ve noktasal gelişime katkı sağlama göstergelerini içermektedir. Mevcut altyapının etkin kullanımı, mevcut altyapıyı geliştirmek için minimum müdahale, alana eklenen yeni malların/ hizmetlerin yoğunluk artırıcı etkisi,

kentsel merkeze yakınlık, düşük etkili ulaşım seçenekleri ve çok fonksiyonlu yeşil kuşak önerileri bu ölçütün değerlendirilmesindeki önemli noktalardır.

Hava ölçütü; sıfır kirlilik ve en uygun şekle getirme göstergelerinden oluşmaktadır. Araç kullanımını azaltma, yayalaştırma, düşük etkili ulaşım seçenekleri, ağaçlandırma, yeşil alanlar yaratma ve doğal alanları artırma hava ölçütü ile ilgili değerlendirmede dikkate alınan noktalardır.

Su ölçütü; sıfır kirlilik, en uygun şekle getirme ve koruma göstergelerinden oluşmaktadır. Yağmur suyu kalitesi, yeraltı suyu kalitesi, su kullanımı, geri dönüşüm ve tekrar kullanım konuları değerlendirmeyi etkilemektedir.

Enerji ölçütü; sıfır kirlilik, en uygun şekle getirme ve yenilenebilir enerji kaynakları göstergelerinden oluşmaktadır. Enerji kullanımı, enerjinin korunumu, alternatif enerji kaynaklarının kullanımı ve araç kullanımının azaltılması ölçüte bağlı değerlendirmede etkili konulardır.

Biyoloji ölçütü; çeşitlilik, koruma, iyileştirme ve yer seçim göstergelerini kapsamaktadır. Ekosistemi iyileştirme, yeşil alanları artırma ve su kalitesini iyileştirmek adına doğal sistemler önerme (sulak alan) bu ölçütte değerlendirilen konulardır.

Diğer çevresel etkiler ölçütü; tasarım, malzeme ve tekrar kullanma adaptasyon göstergelerinden meydana gelmektedir. Sürdürülebilir yapı (ekolojik yapı) geri dönüşümlü ve çevre duyarlı malzeme kullanımı, yerel kaynakların kullanımı ve disiplinler arası iyi örgütlenmiş planlama ve uygulama ekibi bu kriterdeki önemli noktaları oluşturmaktadır.

Sürdürülebilirlik Matrisi Puanlama Prosedürü

Matriste değerlendirilmek üzere ele alınan proje önerilerinin, ilk olarak her bir ölçüt için etki göstergelerinin yardımıyla olası sıraları belirlenir. Daha sonra olası sıra, ölçütün ağırlık faktörü ile çarpılır ve ağırlık değeri bulunur. Her bir ölçüt için hesaplanmış bulunan ağırlık değerlerinin toplamı projenin toplam puanını verir.

Daha açık bir ifadeyle;

Ağırlık Faktörü x Olası sıra = Ağırlık değeri ve ağırlık değerleri toplamı = toplam puanlamadır

Olası sıra tanımları her ölçüt için aşağıda açıklanmıştır.

X1 – Kamu Sağlığı ve Güvenliği ölçütü olası sıra tanımları:
10 puan (Acil) - Başlıca sağlık veya güvenlik tehlikelerine karşı önlem almak veya çare bulmak zorunludur.
8 puan (Gerekli)- Başlıca sağlık veya güvenlik tehlikelerine karşı önlem almak veya çare bulmak gereklidir.

6 puan (İkincil) - Potansiyel bir tehlike vardır ve projeyi ertelemek tehlike düzeyini artırabilir.
2 puan (İkincil) - Potansiyel bir tehlike vardır ve projeyi ertelemek tehlike düzeyini artırmayabilir.
1 puan (Nötr) - Proje herhangi bir sağlık veya güvenlik tehlikesini ortadan kaldırmaz.
0 puan (Negatif) - Proje sağlık veya güvenlik tehlikesi yaratabilir.

X2 – Bakım ve Koruma ölçütü olası sıra tanımları:
10 puan (Acil) - Harap durumdaki yapıya yada alana müdahale zorunludur.
8 puan (Zorunlu) - Yıllık bakım programı uygulaması önerilmektedir.
6 puan (Gerekli) - Projeyi ertelemek kent için önemli bir maliyet artışına neden olabilir.
2 puan (Gerekli) - Projeyi ertelemek kent için önemli bir maliyet artışına neden olmayabilir.
1 puan (Nötr) - Bakım uygulanmaz.
0 puan (Negatif) - İhtiyaç duyulmayan yerde bakım öneriliyor ise

X3 – Sosyo Ekonomik Etki ölçütü olası tanımları:
10 puan çok yüksek pozitif ekonomik etki.
8 puan yüksek pozitif ekonomik etki.
6 puan Kısmen pozitif ekonomik etki.
2 puan Düşük pozitif ekonomik etki.
1 puan Nötr ekonomik etki.
0 puan Negatif ekonomik etki.

X4 – Komşuluk Etkisi olası sıra tanımları:
10 puan çok yüksek pozitif etki.
8 puan yüksek pozitif etki.
6 puan Kısmen pozitif etki.
2 puan Düşük pozitif etki.
1 puan Nötr etki.
0 puan Negatif etki.

X5 – Sosyal Adalet ölçütü olası sıra tanımları:
10 puan çok yüksek pozitif etki.
8 puan yüksek pozitif etki.
6 puan Kısmen pozitif etki.
2 puan Düşük pozitif etki.
1 puan Nötr etki.
0 puan Negatif etki.

X6 – Alternatif Mali Kaynaklar ölçütü olası tanımları:
10 puan Ödeneğin ayrılmış olma durumu.
8 puan Ödeneğin askıda olması durumu.
6 puan Ödenek başvurusu yapılmış olma durumu.
2 puan Ödenek için uygun olma durumu.
1 puan Ödenek için uygun olmama durumu.

X7 – Diğer Projelerle Uyum ölçütü olası tanımları:
10 puan Projenin tamamlanması uygulamaya konmuş ilişkili bir proje için gerekliyse.
8 puan Projenin tamamlanması gelecekte planlanmış ilişkili bir proje için gerekliyse.
6 puan Sinerjik fırsatların kullanımı için iyi bir planlanmış bir proje için.
2 puan Projenin sinerjik fırsatlar sunabilme potansiyeli var ise.
1 puan herhangi bir başka projeyi pozitif yönde etkileme potansiyeli yoksa.
0 puan Proje başka bir projenin tamamlanmasını olumsuz yönde etkiliyorsa.

X8 – Arazi Kullanımı, X9 – Hava, X10 – Su, X11 – Enerji, X12 – Biyoloji ve X13 - Diğer Çevresel Etkiler ölçütleri olası sıra tanımları:
10 puan Çok yüksek pozitif etki.
8 puan Yüksek pozitif etki.
6 puan Kısmen pozitif etki.
2 puan Düşük pozitif etki.
1 puan Nötr etki.
0 puan Negatif etki.